

Criminografische ontwikkelingen:
van (victim)-survey tot penitentiaire statistiek

Criminografische ontwikkelingen: van (victim)-survey tot penitentiaire statistiek

Editors:

L. Pauwels, S. De Keulenaer, S. Deltenre, L. Deschamps,
H. Elffers, J. Forceville, J. Goethals, R. Kerkab, E. Maes,
S. Pleysier, P. Ponsaers, E. Van Dael

Maklu
Antwerpen/ Apeldoorn

Panopticon Libri nr. 3

Eerder verschenen:

Nr. 1 – Van pionier naar onmisbaar. 30 jaar Panopticon (2009)

Nr. 2 – Hoe punitief is België? (2010)

S. De Keulenaer, S. Deltenre, L. Deschamps, H. Elffers, J. Forceville, J. Goethals, R. Kerkab, E. Maes, L. Pauwels, S. Pleysier, P. Ponsaers, E. Van Dael (Eds.)

Criminografische ontwikkelingen: van (victim)-survey tot penitentiaire statistiek

Antwerpen-Apeldoorn

Maklu

2010

162 pag. – 24 x 16 cm

ISBN 978-90-466-0372-7

D/2010/1997/47

NUR 2010

© 2010 Maklu-Uitgevers en de auteurs

Alle rechten voorbehouden. Behoudens uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de auteur en van de uitgever.

Hoewel bij de realisatie van deze uitgave een zo groot mogelijke nauwkeurigheid en correctheid werd nagestreefd, kan voor de aanwezigheid van eventuele (druk)fouten, onvolkomen- en onvolledigheden niet worden ingestaan en aanvaarden noch de auteurs, noch de uitgever hiervoor enige aansprakelijkheid.

Maklu-Uitgevers

Somersstraat 13/15, 2018 Antwerpen (België), www.maklu.be, info@maklu.be

Koninginnelaan 96, 7315 EB Apeldoorn (Nederland), www.maklu.nl, info@maklu.nl

Inhoud

Voorwoord	7
1. Criminaliteit en onveiligheid bevestigd. Evoluties, methodologische knelpunten en uitdagingen bij de victim survey	9
<i>Stefaan Pleysier, Geert Vervaeke & Johan Goethals</i>	
2. Veelvoorkomende criminaliteit, slachtofferschap en stedelijkheid in België: een criminografische analyse	27
<i>Wim Hardyns, Maarten Van de Velde, Lieven Pauwels, Paul Ponsaers</i>	
3. Slachtofferschap onder eerstegraads leerlingen. Een beschrijvende schets op basis van slachtofferenquêtes in Sint-Niklaas en Lokeren	61
<i>Gerwinde Vynckier, Lieven Pauwels & Anjuli Van Damme</i>	
4. De minnelijke schikking als alternatieve afhandelingsvorm in correctionele zaken	83
<i>Ellen Van Dael, Tamara Van Der Elst en Alain Uyttendaele</i>	
5. Opgesloten of vrij onder voorwaarden in het kader van het vooronderzoek in strafzaken? Analyse van het profiel van verdachten onder aanhoudingsmandaat en vrij onder voorwaarden (VOV) op basis van justitiële databanken (jaar 2008)	107
<i>Alexia Jonckheere en Eric Maes</i>	
6. Quo vadis? Een verkenning van enige ontwikkelingen in het criminografische landschap.	141
<i>Rachid Kerkab</i>	
Auteursoverzicht	161

Voorwoord

Tijdens de jaarlijkse redactievergaderingen van de deelredactie “Criminografie en Methodologie”, verbonden aan het Tijdschrift Panopticon, wordt iedere keer een brainstormsessie gehouden waarbij potentiële bijdragen worden gesuggereerd, namen worden genoemd en recent afgeronde criminografische rapporten worden besproken. De deelredactie bestaat uit leden die elk op zich bijzonder goed geplaatst zijn om een deel van het versnipperde criminografische landschap te overzien.¹ De deelredactievergaderingen worden tevens benut om na te denken over andere activiteiten binnen het criminografische landschap waar de deelredactie een rol in zou kunnen spelen. De deelredactie beschouwt het immers tot diens taak op geregelde tijdstippen te rapporteren over criminografische ontwikkelingen. We moeten beseffen dat het Belgische criminografische landschap enigszins versnipperd is, zeker in vergelijking tot de situatie bij onze Noorderburen.

Paul Ponsaers suggereerde tijdens de deelredactievergadering van 2008 de idee om een themanummer te lanceren binnen het tijdschrift Panopticon. De hoofdredactie van Panopticon steunde deze idee, maar stelde vast dat de bijdragen te omvangrijk zouden worden om te vatten in één themanummer. Daarom werd deze idee verlaten en groeide al snel de overtuiging dat een verzamelwerk een zinvol alternatief kon bieden voor een themanummer. Dit had twee voordelen. Enerzijds krijgen de auteurs een groter pagina-aantal waarin zij hun bronmateriaal kunnen voorstellen. Bijdragen die in de rubriek “Criminografie en Methodologie” verschijnen zijn immers erg beperkt in lengte. Vanuit louter informatief oogpunt is het echter zeer belangrijk om criminografisch materiaal gedegen voor te stellen, met een afweging van de sterke en zwakke kanten en de mogelijkheden en beperkingen van het criminografisch bronmateriaal. Anderzijds wordt door het starten met een verzamelwerk een structurele vindplaats voor het “onvindbare” criminografische materiaal geschapen. Na overleg met de hoofdredactie bleek dat de nieuwe reeks “Panopticon Libri” een geschikte basis vormde voor dit (eerste) criminografische verzamelwerk. Binnen de deelredactie werden door diverse leden auteurs aangeschreven met een verzoek tot deelname aan dit verzamelwerk. Dit verzamelwerk is dan ook het uitdrukkelijke resultaat van teamwork. Tevens werd een reeks van lectoren aangeduid die de ingezonden manuscripten beoordeelde. Vanuit de redactie werd ook aan externen² gevraagd om een beoordeling te vormen over de kwaliteit van de ingeschreven stukken. Wij wensen deze beoordelaars in dit voorwoord ook uitdrukkelijk te bedanken voor hun bereidwillige medewerking.

Twee jaar na de oorspronkelijke idee (2010) ligt het (eerste) verzamelwerk klaar dat de ambitieuze titel “**Criminografische ontwikkelingen: van (victim)-survey tot penitentiaire statistiek**” meekreeg. Met dit verzamelwerk hopen wij de interesse voor cri-

¹ Op het ogenblik van het finaliseren van dit voorwoord (05 juni 2010) bestaat de deelredactie uit L. Pauwels (redactieverantwoordelijke), S. De Keulenaer (redactiesecretaris), S. Deltenre, L. Deschamps, E. Devroe, H. Elffers, J. Forceville, J. Goethals, R. Kerkab, E. Maes, S. Pleysier, P. Ponsaers en E. Van Dael.

² Marc Cools, Diederik Cops, Caroline Neckebroeck, Hanne Op de Beeck, Jan Pickery en Stefan Thomaes

minografie en methodologie onder criminologen te vergroten. Dit verzamelwerk is zo opgebouwd dat het bericht over criminografische en methodologische issues die zich afspelen op diverse echelons van de strafrechtsbedeling. De volgorde van de bijdragen hebben wij ook op die manier geschikt: statistische informatie kan gerangschikt worden volgens het niveau van de strafrechtsbedeling waarop de informatie slaat. Surveys vangen hiaten uit officiële registraties op en komen dus helemaal onderaan de ladder te staan, terwijl statistische penitentiaire info de top van de strafrechtsketen voorstelt en dus bovenaan de ladder komt te staan.

Deze editie bundelt zes bijdragen die elk afzonderlijk slaan op een echelon van de strafrechtsbedeling. **Stefaan Pleysier, Geert Vervaeke en Johan Goethals** werpen een blik vooruit in hun bijdrage *“Criminaliteit en onveiligheid bevroegd. Evoluties, methodologische knelpunten en uitdagingen bij de victim survey”*. Daarin trachten zij te kijken naar wat achter de horizon van de victim survey ligt. **Wim Hardyns, Maarten Van de Velde, Lieven Pauwels en Paul Ponsaers** brengen in *“Veelvoorkomende criminaliteit, slachtofferschap en stedelijkheid in België: een criminografische analyse”* een beeld van een aantal criminele figuren, en dit op basis van twee meetinstrumenten: de Veiligheidsmonitor en de politionele criminaliteitstatistieken (PCS). Er wordt gewezen op opmerkelijk gelijkenissen en verschillen in criminaliteitsbeelden op basis van beide bronnen. **Gerwinde Vynckier en Lieven Pauwels** schetsen een criminografisch beeld van de prevalentie van slachtofferschap onder jonge adolescenten in hun bijdrage *“Slachtofferschap onder eerstegraads leerlingen. Een beschrijvende schets op basis van slachtofferenquêtes in Sint-Niklaas en Lokeren”*. Deze jonge groep adolescenten wordt vaak vergeten in bevolkingssurveys en juist daarom verdient deze bijdrage een plaats in dit werk. **Ellen Van Dael, Tamara Van Der Elst en Alain Uyttendaele** schetsen op basis van het cijfermateriaal van de statistisch analisten van het Openbaar Ministerie een algemeen beeld van de toepassing van de minnelijke schikking in de correctionele parketten in hun bijdrage *“De minnelijke schikking als alternatieve afhandelingsvorm in correctionele zaken”*. **Alexia Jonckheere en Eric Maes** rapporteren inzichten gebaseerd op de penitentiaire databank SIDIS-GRIFFIE en de databank van de justitiehuisen SIPAR. Hun bijdrage draagt de titel: *“Opgesloten of vrij onder voorwaarden in het kader van het vooronderzoek in strafzaken? Analyse van het profiel van verdachten onder aanhoudingsmandaat en vrij onder voorwaarden (VOV) op basis van justitiële databanken (jaar 2008)”*. Tot slot kijkt **Rachid Kerkab** naar technisch nieuwe ontwikkelingen in de criminografie in zijn bijdrage *“Quo vadis? Een verkenning van enige ontwikkelingen in het criminografische landschap”*.

Wij wensen de lezer een aangename reis door het Belgische criminografische landschap.

Lieven Pauwels en Saaske De Keulenaer,

namens de Panopticondeelredactie *“Criminografie en Methodologie”*
Juni 2010

Criminaliteit en onveiligheid bevestigd

Evoluties, methodologische knelpunten

en uitdagingen bij de victim survey

Stefaan Pleysier, Geert Vervaeke & Johan Goethals¹

ABSTRACT

Een van de belangrijkste opdrachten van criminologen is het beschrijven en het verklaren van criminaliteit en onveiligheid. Het instrumentarium om deze opdracht te vervullen is echter niet steeds bijzonder trefzeker, en wordt op alle niveaus geregeld blootgesteld aan twijfel en kritiek. In deze bijdrage wordt het ontstaan, de tijdsgeest van die ontstaansperiode, en de evolutie van de victim survey belicht. Vervolgens wordt aandacht besteed aan het criminografisch onderzoek, en meer in het bijzonder het slachtofferonderzoek, in ons land. Er wordt stilgestaan bij de methodologische knelpunten die haast inherent verbonden zijn aan elke victim survey, en hebben meer in het bijzonder ook aandacht voor de situatie van de Veiligheidsmonitor als Belgische victim survey. Vervolgens wordt ook aandacht besteed aan enkele cruciale randvoorwaarden die een noodzakelijk kader vormen om tot kwalitatief hoogstaande data te komen.

KERNWOORDEN

Victim survey – slachtofferschapstudie – veiligheidsmonitor – kwaliteitszorg – survey-onderzoek

Inleiding

Van zodra criminaliteit het statuut van sociaal probleem verwierf – ruwweg in de tweede helft van de 18de eeuw – , kwam ook de vraag naar het meten ervan aan de oppervlakte (Zauberman, 2008). Goethals e.a. (2002) zien in dat opzicht ‘één van de belangrijkste opdrachten van criminologen in het beschrijven en het verklaren van de criminaliteitssituatie van een bepaald land’. Het instrumentarium, noodzakelijk om

¹ Stefaan Pleysier is coördinator van het Expertisecentrum Maatschappelijke Veiligheid van de KATHO hogeschool (departement Ipsoc) en plaatsvervangend docent aan het Leuvens Instituut voor Criminologie van de Faculteit Rechtsgeleerdheid (K.U.Leuven). Hij is licentiaat in de sociologie (K.U.Leuven) en master quantitative analysis in the social sciences (K.U.Brussel), en verdedigde in 2009 zijn doctoraatproefschrift in de Criminologie (K.U.Leuven – FWO project G.0328.01N). Prof. dr. Geert Vervaeke is buitengewoon hoogleraar aan het Leuvens Instituut voor Criminologie van de Faculteit Rechtsgeleerdheid (K.U.Leuven) en voorzitter van de Hoge Raad voor Justitie. Zijn onderzoek situeert zich in het domein van politie, justitie en hulpverlening. Johan Goethals is als gewoon hoogleraar verbonden aan het Leuvens Instituut voor Criminologie van de Faculteit Rechtsgeleerdheid (K.U.Leuven). Hij verricht onderzoek naar de strafuitvoering en psychologische aspecten van criminaliteit. De auteurs danken de twee reviewers voor de nuttige commentaar op een eerdere versie van deze bijdrage.

deze opdracht te verwezenlijken, was in de loop der tijd, en is tot op zekere hoogte nog steeds, niet bijzonder trefzeker. Zo was doorheen de 19de eeuw de Franse *Compte général de l'administration de la justice* een referentie in Europa voor het meten van criminaliteit; de cijfers beperkten zich evenwel tot het systematisch registreren van rechtbankactiviteit en -uitspraken (Zauberman, 2008). Het besef groeide echter dat data best verder stroomopwaarts in de strafrechtsketen worden verzameld, zo dicht mogelijk bij het plegen van het delict zelf. Vanuit die overweging kwam men na de rechtbankactiviteit en justitiële statistieken uit bij politiecijfers. Echter, ook deze cijfers ontlokten gereede twijfel en kritiek, en bleken ook dit niet meteen een veralgemeenbare en tot tevredenheid stemmende 'oplossing'.

Wederom dienden zich alternatieve methoden aan die een beter zicht beloofden op de spreiding van criminaliteit. Een eerste – ook chronologisch – methode was de *self-report* studie en oriënteerde zich op het bevragen van (potentiële) daders van criminaliteit. Een tweede techniek, die ook in de tijd wat later kwam, richtte zich via een brede bevolkingsbevraging op het in beeld brengen van het slachtofferschap van verschillende delicten en vormen van criminaliteit (Goethals e.a., 2002; Pauwels & Pleysier, 2008; 2009). Deze bijdrage richt zich met name op de *victim survey* of slachtofferenquête, als een ondertussen wijdverspreid 'alternatief' voor de officiële criminaliteitsstatistieken.

In deze bijdrage wordt het ontstaan, de tijdsgeest van die ontstaansperiode, en de evolutie van de *victim survey* belicht. Vervolgens wordt aandacht besteed aan het criminografisch onderzoek, en meer in het bijzonder het slachtofferonderzoek, in ons land. Een verhaal over de *victim survey* in ons land is onvermijdbaar en per definitie een verhaal over de Veiligheidsmonitor. Er wordt vooreerst stilgestaan bij de methodologische knelpunten die haast inherent verbonden zijn aan elke *victim survey*, en dus ook aan de Veiligheidsmonitor, en vervolgens wordt ook aandacht besteed aan enkele cruciale randvoorwaarden die een noodzakelijk kader vormen om tot kwalitatief hoogstaande data te komen.

1. Genealogie van de *victim survey*

Een zicht op de ontstaansgeschiedenis van de eerste slachtofferstudies, en met name de specifieke tijdsgeest van die periode, is in het licht van deze bijdrage niet zonder belang. Het ontstaan van de *victim survey* situeert zich in de V.S. en gaat terug op toenmalig president Lyndon Johnson die in januari 1965 zijn 'Great Society' programme aan het Congres voorstelde. Hierin stond, naast een aantal eerder welzijnsgerelateerde strijdpunten, duidelijk de 'control and prevention of crime and delinquency' centraal (Lee, 2007). Dit strijdpunt veruitwendigde zich in de oprichting van de *Commission on Law Enforcement and Administration of Justice*, ook wel de 'Katzenbach commissie' genoemd (Ditton & Farrall, 2000)². Het ontstaan en de werkzaamheden van deze commissie oriënteren zich duidelijk op de toenemende bezorgdheid over criminaliteit en onveiligheid in de publieke opinie en het politieke debat. Dit wordt als dusdanig ook geëxpliciteerd in het algemeen verslag van de commissie, dat stelt dat "a chief reason that this Commission was organized was that there is widespread public anxiety about crime. In one sense, this entire report is an effort to focus that anxiety on

² Naar de voorzitter ervan, Nicholas Katzenbach.

the central problems of crime and criminal justice" (President's Commission, 1967:49, geciteerd in Ditton & Farrall, 2000:xv). Meer in het bijzonder behelsden de activiteiten van de commissie onder andere de organisatie en rapportage van enkele surveys, die later, in 1972, aanleiding gaven tot het ontstaan van de NCS, de *National Crime Survey* (Lee, 2007; Ditton & Farrall, 2000).

In zekere zin hadden deze instrumenten een selffulfilling karakter door de aanleiding die tot de ontwikkeling ervan had geleid, te bevestigen en versterken. Criminaliteit, onveiligheid en met name de in de surveys ontdekte 'widespread public anxiety about crime' zorgden ervoor dat de thematiek verder klom op de politieke prioriteitenlijst. Lee constateert dat "while the political rhetoric began to respond to the questionable opinion poll reports, the *President's Commission* research teams were positioned to give the discourse a respectable social scientific face" (Lee, 2007:68). Het ontstaan van de slachtofferenquête gaf met andere woorden van meet af aan ook aanleiding tot de instrumentalisering en politisering van (de uitkomst van) wetenschappelijk onderzoek (Vanderveen, 2004; Devroe, 2002; Ponsaers & Hebberecht, 2000).

De slachtofferenquêtes die in de schoot van de *President's Commission* werden ontwikkeld, en later tot de NCS leidden, ontstonden nog om een andere reden niet toevallig in die periode. Naast de hierboven beschreven politieke context zijn ook evoluties in het sociaal-wetenschappelijke onderzoek, en in het criminologische onderzoek in het bijzonder, van belang bij een correcte situering van de ontstaansgeschiedenis van de slachtofferenquête. Immers, "at around the same time that Johnson announced his 'Great Society' programme, momentum was also gathering in other quarters for the development and introduction of new methods of collecting crime statistics" (Lee, 2007:63). Het sociaal-wetenschappelijk onderzoek werd in die periode gekenmerkt door een neo-positivistische hausse waarbij grootschalig, kwantitatief survey onderzoek dominant aanwezig was en een enigszins naïef vertrouwen genoot onder onderzoekers. Het is ook in dat opzicht niet toevallig dat de victim survey als 'grootschalige, systematische inspanning tot meting van slachtofferschap' toen ontstond (Van Kerckvoorde, 1995). De ambities die deze slachtofferenquêtes dienden te vervullen, waren kenmerkend voor het geloof in de kracht van het positivistisch, kwantificerend surveyonderzoek in die periode. Deze instrumenten boden, dat was althans de overtuiging, een zinvol en krachtig alternatief voor de officiële, geregistreerde criminaliteitsstatistieken³. Verder in deze bijdrage zal onder meer worden beargumenteerd waarom deze ambitie na verloop van tijd diende te worden bijgesteld, en plaats ruimde voor wat meer realisme.

³ Het mag duidelijk zijn dat slachtofferstudies een relevante indicatie kunnen zijn om een beeld van het dark number te bekomen, maar daarmee niet in de plaats van de criminaliteitsstatistieken kunnen komen. In dat opzicht werd en wordt geregeld de vraag gesteld naar de vergelijkbaarheid en validiteit van beide instrumenten. Molenberghs, Vandersmissen & Thijs (2005) tonen in een studie met betrekking tot de Belgische situatie aan dat, alhoewel een vergelijking van de Veiligheidsmonitor en de criminaliteitsstatistieken niet geheel onmogelijk is, hierbij toch enkele fundamentele bezwaren kunnen worden geformuleerd. Zo zijn de categorieën van misdrijven die in de Veiligheidsmonitor voorkomen, en de nomenclatuur van de politiestatistieken niet zo evident in overeenstemming te brengen. De onderzoekers concluderen dat men er goed aan doet om de resultaten van de criminaliteitsstatistieken naast deze van de Veiligheidsmonitor te leggen en op basis van beide resultaten samen een beleid uit te stippelen.

De opkomst van de victim survey was, ten derde, ook illustratief voor de in die periode toenemende aandacht in het criminologische domein voor de figuur van het slachtoffer. Tijdens het eerste International Symposium of Victimology, in 1973 in Jeruzalem, kreeg het slachtofferonderzoek en de victim survey een centrale plaats in de debatten (Lee, 2007). Deze ontdekking van het slachtoffer werd onder meer door Bou-tellier (1993) bestempeld als de victimologische wending binnen het criminologische en strafrechtelijke denken.

Met name het leven in onze laatmoderne samenleving lijkt een herwaardering van de positie van het slachtoffer te faciliteren, in die mate zelfs dat slachtofferschap een van de weinige, ons resterende identiteitsverlenende concepten lijkt te zijn: "We're all victims, OK!" (Ewald, 2000:167; de Haen & Loader, 2002). Die universalisering van het slachtofferschap slaat in onze maatschappij bovendien niet enkel op slachtoffers van criminaliteit in de traditionele zin van het woord, maar evenzeer op slachtoffers van de 'angst voor criminaliteit' (Pleysier, 2009).

Het hierboven beschreven pionierswerk in de Verenigde Staten, dat in 1972 uitmondde in de door het Bureau of Justice Statistics geïntroduceerde NCS – sinds 1992 NCVS, de *National Crime Victimization Survey* –, kreeg in veel landen navolging. De methodologie en vragenlijst van de NCS is onder andere een inspiratiebron gebleken voor studies in Europa (Nederland, Engeland, Frankrijk, Duitsland en Spanje), Canada en Australië (Goethals e.a., 2002). Naast nationale initiatieven, vaak ook geïnitieerd en gefinancierd door nationale overheden zelf, ontstonden na verloop van tijd ook internationale projecten, die supra-nationale en cross-culturele vergelijkingen mogelijk maakten. Zo ontstond in 1989 uit een gezamenlijk initiatief de *International Crime and Victimization Survey* (ICVS), die in 14 landen uit Europa, Noord-Amerika en Australië werd afgenomen (Pauwels & Pleysier, 2008; Zauberman, 2008).

2. Criminografie en slachtofferonderzoek in ons land

In een bijdrage met de veelzeggende titel 'de criminografie-schaarste in België' beargumenteren Devroe & Eliaerts (2006), in navolging van het werk van Jaak Van Kerckvoorde, de noodzaak aan degelijke criminografische basisinformatie zowel voor het beleid, de actoren van de strafrechtsbedeling zelf, als voor het wetenschappelijke bedrijf. Tussen noodzaak en realiteit blijken in de praktijk evenwel tal van obstakels te staan die een stand van zaken met betrekking tot het criminografisch onderzoek in België hoofdzakelijk pessimistisch kleuren. Ons land heeft, met name in het criminologische domein, een traditie in het verwaarlozen en onderwaarden van cijferreeksen, ambtelijke statistieken en beleidsondersteunende instrumenten. Zo bestempelen Ponsaers & Bruggeman (2005) de afgelegde weg naar een degelijke politiestatistiek als een 'echte processie van Echternach'; meer nog, het is volgens hen "niet overdreven om van een statistische chaos te gewagen, ongeacht nieuwe initiatieven om hierin verbetering te brengen" (Ponsaers & Bruggeman, 2005:22; Devroe, Beyens & Enhus, 2006).

Het is anderzijds ook geen evidente opdracht. Bij de aanvang van deze bijdrage stelden we reeds dat het in beeld brengen en beschrijven van de criminaliteit zondermeer één van de belangrijkste uitdagingen is waarmee criminologen geconfronteerd wor-

den (Goethals e.a., 2002). In ons land blijft het op een systematische wijze verzamelen van criminografische basisgegevens, ondanks het pionierswerk van Quételet, een oud zeer: de confrontatie met deze pijnlijke impasse zette Jaak Van Kerckvoorde reeds in 1982 aan tot een pleidooi voor een meer actuele criminografie (Devroe & Eliaerts, 2006).

Meer in het bijzonder is België ook niet bepaald de eerste van de klas wanneer het over victim surveys gaat. De Veiligheidsmonitor, in grote lijnen een kopie van de Nederlandse Politie-monitor, werd pas in 1997 voor het eerst afgenomen. Sedertdien waren er ook edities in 1998, en vanaf dan tweejaarlijks, in 2000, 2002, 2004, 2006 en zeer recent in 2008-2009. De Veiligheidsmonitor is een grootschalig, federaal bevolkingsonderzoek, uitgevoerd, in opdracht van de Minister van Binnenlandse Zaken, door de Directie van de Operationele Politie-informatie (CGO) behorende tot het commissariaat-generaal van de federale politie. Aan de hand van een telefonische bevraging wordt in verschillende modules gepeild naar de perceptie en ervaringen van de respondenten met betrekking tot buurtproblemen, onveiligheidsgevoelens, slachtofferschap en aangiftegedrag, en het politiefunctioneren. De Veiligheidsmonitor wordt op twee onderscheiden niveaus afgenomen. Enerzijds is er de federale monitor, op het niveau van het ganse land, met inbegrip van de verschillende, daaronder vallende deelentiteiten; anderzijds is er het lokale niveau, waarbij (een selectie van) gemeenten of politiezones het voorwerp van een lokale Veiligheidsmonitor uitmaken. De federale monitor levert resultaten op het niveau van het land, gewest, provincie en gemeentetype, en sedert 2006 zijn ook vergelijkingen op het niveau van het gerechtelijk arrondissement mogelijk. Naast de mogelijkheid om ruimtelijk te vergelijken, richt de Veiligheidsmonitor – alhoewel een cross-sectionele survey en geen longitudinaal (panel)onderzoek – zich ook op vergelijkingen in de tijd.

In het vervolg van deze bijdrage wordt meer in detail stilgestaan bij enkele methodologische knelpunten en uitdagingen waar grootschalige surveyprojecten in het algemeen, en victim surveys zoals de Veiligheidsmonitor in het bijzonder, mee geconfronteerd worden. Het mag, aan de hand van een bespreking van deze punten, duidelijk zijn dat de naïviteit die de tijdsgeest van het ontstaan van de victim survey kleurt, ondertussen plaats heeft gemaakt voor een meer realistische kijk op de beperkingen en mogelijkheden van deze instrumenten. In tweede instantie staan we ook stil bij enkele randvoorwaarden die inherent verbonden zijn aan de productie van kwalitatief hoogstaande, beleidsondersteunende data, en die, althans in het geval van de Veiligheidsmonitor, niet noodzakelijk probleemloos worden ingevuld.

3. Methodologische uitdagingen voor de Veiligheidsmonitor

De kwaliteit van een survey, en dus ook van de Veiligheidsmonitor, hangt samen met de accuraatheid van het surveyonderzoek⁴. Accuraatheid wordt gedefinieerd als de

⁴ Uiteraard is de kwaliteit van een survey naast de accuraatheid nog van andere elementen afhankelijk. In de *Total Quality Management* (TQM) benadering plaatst men accuraatheid tussen 'relevantie', 'tijdigheid en stiptheid', 'toegankelijkheid en duidelijkheid', 'vergelijkbaarheid', 'coherentie' en 'volledigheid' (Loosveldt e.a., 2004; APS, 2003). Hier vertrekken we eerder van een TSE (*Total Survey Error*) benadering, waarbij accuraatheid centraal staat; TSE "(...) is more project-specific, considering the output quality of the survey as its main objective. For TSE, quality is mainly expressed in terms of accuracy" (Loosveldt e.a., 2004:66).

mate van overeenstemming tussen de geobserveerde, gemeten waarde, en de niet gekende populatie waarde, en wordt vastgesteld door het gebrek eraan op te sporen (Loosveldt e.a., 2004). Braun (2003) maakt hierbij, in navolging van Groves (1989), een onderscheid tussen steekproeffouten, dekkingfouten, non-respons fouten en meetfouten. Door in surveyonderzoek met een steekproef in plaats van met de gehele populatie te werken, treedt er per definitie een steekproeffout op. Een andere, op dezelfde wijze getrokken steekproef kan immers tot andere resultaten leiden. Dekkingfouten zijn het gevolg van een divergentie tussen de beoogde populatie en het effectief gebruikte steekproefkader. Non-respons is te wijten aan het ontbreken van waarden op alle of bepaalde variabelen. Meetfouten treden op wanneer voor een variabele een andere dan de eigenlijke, ‘werkelijke’ waarde wordt geregistreerd; dit kan gebeuren om uiteenlopende redenen die te maken hebben met de wijze van dataverzameling, het meetinstrument, de respondent, of, indien van toepassing, de interviewer. Hieronder bekijken we, vanuit de Veiligheidsmonitor beschouwd, elk van deze categorieën van naderbij.

3.1. Steekproeffouten

In de Veiligheidsmonitor zijn uitspraken over ‘de Belg’, ‘de Vlaming’,... gebaseerd op een bevraging bij een fractie van de populatie. De steekproeffout is met andere woorden de prijs die men betaalt voor het gebruiken van een steekproef in plaats van de populatie (APS, 2003:14). De steekproeffout wordt in hoofdzaak bepaald en onder controle gehouden door voldoende aandacht te besteden aan het steekproefkader en het steekproefontwerp (Loosveldt e.a., 2004).

Het steekproefkader geeft weer wie – administratief – deel uitmaakt van de te onderzoeken doelpopulatie, en bijgevolg kans heeft of moet hebben om in de steekproef opgenomen te worden. De federale Veiligheidsmonitor beoogt representatieve uitspraken voor ‘de Belgische bevolking van 15 jaar en ouder’. In de praktijk is dit evenwel een te ruime, niet realistische omschrijving van de doelpopulatie. Zo meldt het Technisch Rapport van het marktonderzoeksbureau bij de afname in 2004 dat “de doelgroep van de studie bestaat uit al de inwoners van België van 15 jaar of ouder die het Nederlands of het Frans voldoende machtig zijn” (p. 7). Naast de steekproeffout in de strikte zin van het woord, dient men met andere woorden ook rekening te houden met het feit dat uitspraken op basis van de Veiligheidsmonitor niet meteen zijn terug te voeren op ‘de Belgische bevolking’ in zijn geheel, maar op een afgebakende en meer realistische doelpopulatie. Om die reden worden op basis van leeftijd, taal,... bepaalde deelpopulaties en subgroepen uitgesloten. Verder worden de steekproefomvang en procedure om de steekproef te trekken uit het steekproefkader, beschreven in het steekproefontwerp. Het steekproefontwerp voor de federale Veiligheidsmonitor bestaat uit een complexe, gestratificeerde toevalssteekproef. In eerste instantie wordt een selectie van huishoudens getrokken, proportioneel over de gewesten, provincies en gemeentetypen (volgens inwonersaantallen), waarbij men vertrekt van het Infobel telefoonbestand met nagenoeg uitsluitend vaste telefoonnummers. Daarna wordt binnen het geselecteerde huishouden, volgens de verjaardagmethode, één individu van 15 jaar en ouder geselecteerd.

3.2. Dekkingsfouten

Dekkingsfouten zijn het gevolg van een divergentie tussen de doelpopulatie en het effectief gebruikte steekproefkader. Zoals reeds gezegd omvat de doelpopulatie van de Veiligheidsmonitor ‘alle inwoners van België van 15 jaar of ouder die het Nederlands of het Frans voldoende machtig zijn’. Het steekproefkader dat deze doelpopulatie moet vertegenwoordigen bestaat evenwel uit ‘alle huishoudens die op een bepaalde datum zijn opgenomen in het Infobel telefoonbestand’. Na de selectie van huishoudens wordt vervolgens het individu gekozen dat 15 jaar of ouder is, en eerstjarig. Als het opsporen van dekkingsfouten te herleiden is tot de vraag of het gehanteerde steekproefkader de onderzoeker toelaat uitspraken te doen over de vooropgestelde doelpopulatie, dan dienen we ons met betrekking tot de Veiligheidsmonitor af te vragen of een telefonische enquête op basis van het Infobel telefoonbestand kan leiden tot correcte uitspraken over de doelpopulatie, zijnde ‘de inwoners van België, 15 jaar of ouder, die Nederlands of Frans spreken’.

Het afgelopen decennium is het aantal individuen en huishoudens dat niet in het bezit is van een vaste telefoonlijn en enkel via een mobiele telefoon bereikbaar is, drastisch toegenomen (Pickery & Carton, 2005). Deze groep wordt uitgesloten van de kans tot deelname aan de Veiligheidsmonitor, aangezien het steekproefkader enkel vaste telefoonlijnen bevat. Men gaat er met andere woorden vanuit dat zij die niet via een vaste telefoonlijn bereikbaar zijn – en dus de facto niet behoren tot het steekproefkader, maar wel tot de doelpopulatie van de monitor – niet fundamenteel verschillen met betrekking tot de thema’s die in de Veiligheidsmonitor worden bevroegd, van zij die wel een vaste telefoonlijn bezitten. Deze aanname is echter te vrijblijvend om wetenschappelijk verdedigbaar te zijn. Een studie van de Administratie Planning en Statistiek (tegenwoordig Studiedienst van de Vlaamse Regering) toont overduidelijk aan ‘dat het al dan niet hebben van een vaste telefoon niet toevallig is’ (Pickery & Carton, 2005:13). Bij een telefonische survey via vaste telefoonlijnen moet men dus noodzakelijkerwijze rekening houden met verschillende kansen om bepaalde respondentengroepen te bereiken, wat onmiskenbaar een aantasting is van het toevalskarakter van de steekproeftrekking.

De onderzoekers suggereren als oplossing voor dekkingsfouten bij telefonische bevragingen dat deze, “willen ze representatief zijn, een gemengd design moeten toepassen, met zowel enquêtes via de vaste lijn als enquêtes via de mobiele telefoon” (Pickery & Carton, 2005:23). Een design waarbij vaste telefoonlijnen gecombineerd worden met gsm-nummers, is niet alleen bijzonder complex, maar veronderstelt ook een goed dekkend bestand van mobiele nummers. In ons land is een dergelijk bestand of steekproefkader niet voorhanden en ook niet voorzien voor de onmiddellijke toekomst. Niettemin is het reflecteren over een alternatief steekproefkader absoluut noodzakelijk. De bezorgdheid over deze problematiek, die ook gedeeld werd door de diensten van de Veiligheidsmonitor zelf, gaf aanleiding tot een Agora project bij het Federaal Wetenschapsbeleid (Heerwegh & Loosveldt, 2009). Deze studie toont aan dat een mixed mode design, met een combinatie van een steekproef uit telefoonnummers en een steekproef uit een goed adressenbestand, het probleem van onderdekking gedeeltelijk oplost. Door de klassieke telefonische survey aan te vullen met een schriftelijke bevraging worden de groepen die ondervertegenwoordigd werden – jongeren,

laag-geschoolden en alleenstaanden – opnieuw (gedeeltelijk) opgevist (Heerwegh & Loosveldt, 2009).

3.3. *Non-respons fouten*

Non-respons is in veel opzichten vergelijkbaar met de hierboven beschreven dekingsfout; daar waar dekingsfouten de afstand tussen de doelpopulatie en het steekproefkader uitdrukken, slaan non-respons fouten op het verschil tussen de vooropgestelde, ‘getrokken’ steekproef en de gerealiseerde steekproef⁵.

Echter, non-respons op zich, zijnde het niet deelnemen van een deel van de steekproef aan het onderzoek, hoeft niet noodzakelijk problematisch te zijn, en is met andere woorden ook niet per definitie ‘fout’. De non-respons fout is veeleer “het gevolg van het feit dat de eenheden van de steekproef waarbij een non-respons (weigeren, niet te contacteren,...) wordt gerealiseerd verschillend zouden hebben geantwoord dan diegene die hebben meegewerkt aan het survey interview” (Loosveldt & Carton, 2001:12; Stoop, 2005). Net zoals dit bij de dekingsfouten het geval was, is non-respons vooral ‘vervelend als de respons onder verschillende groepen in de samenleving uiteenloopt’ (Stoop, 2005).

Wederom is het wetenschappelijk niet verdedigbaar om de toevalligheid van de uitval, door non-respons deze keer, zonder meer te veronderstellen. Dergelijke houding is niet alleen verkeerd maar maakt ook blind voor de ingrijpende vertekening die non-respons kan veroorzaken. Immers, indien de non-respons niet toevallig is, bieden klassieke technieken zoals pré- en poststratificatie geenszins een uitkomst, integendeel (Stoop, 2005)⁶. Dergelijke aanpassingen geven vaak alleen maar de indruk van meer correct te zijn, en houden zo de schijn van representativiteit op (Billiet, 2003). Een gezonde en kritische grondhouding vertrekt met andere woorden van het uitgangspunt dat de non-respons wel degelijk samenhangt met kenmerken die voor het onderzoek van belang zijn (Billiet & Waage, 2001). In dat opzicht neemt de analyse van de non-respons, en de bevraging van dit uitgangspunt, als vanzelfsprekend een voorname plaats in bij het doorlichten en bepalen van de kwaliteit van een survey.

Vanuit diezelfde argumentatie mag men zich bij het beoordelen van een studie niet blindstaren op de (non-)respons graad. Om minstens twee redenen is de responsgraad een weliswaar belangrijke maar onvoldoende kwaliteitsmaat. Vooreerst is de hoogte van deze maat afhankelijk van de definitie die men hanteert bij het berekenen ervan (Smith, 2002; Stoop, 2005). Zo is de berekening van de responsgraad in de Veiligheidsmonitor veel minder streng dan bijvoorbeeld de standaarden gehanteerd door de *American Association for Public Opinion Research* (AAPOR, 2000) of in op methodologisch vlak vooruitstrevende surveyprojecten zoals de *European Social Survey* (zie o.a.

⁵ In de literatuur onderscheidt men twee soorten non-respons, unit non-respons en item non-respons (Couper & De Leeuw, 2003). Unit non-respons is het ontbreken van waarden op alle variabelen; item non-respons beperkt zich tot het ontbreken van waarden op bepaalde variabelen. In deze bijdrage beperken we ons tot de unit non-respons.

⁶ Pré-stratificatie houdt in dat men op het niveau van de steekproeftrekking anticipeert op een onder- of oververtegenwoordiging van bepaalde groepen in het onderzoek. Post-stratificeren is post hoc wegen van bepaalde onder- of oververtegenwoordigde groepen in de gerealiseerde steekproef.

Pleysier & Billiet, 2005; Stoop, 2005)⁷. Responsgraden zijn met andere woorden steeds tot op zekere hoogte arbitrair, en kunnen bijgevolg nooit zomaar blindelings – zonder duidelijk zicht op de definitie en berekening – als waardemeter van een onderzoek gelden.

Het tweede punt is allicht fundamenteler. Immers, en dit kwam hierboven al ter sprake, het is niet zozeer de responsgraad die van belang is, maar de achterliggende, potentiële non-respons fout (Loosveldt & Carton, 2001; Couper & de Leeuw, 2003). De hamvraag is dan of de respondenten in het onderzoek significant verschillen van zij die niet deelnamen, en dit met name op kenmerken die relevant zijn voor het onderzoek. In dat opzicht onderscheidt de literatuur drie gradaties in de non-respons, uitgedrukt met de acroniemen MCAR, MAR en NMAR (Molenberghs, 2004; Stoop, 2005). In het eerste en beste geval is de non-respons toevallig of *'missing completely at random'* (MCAR). Onder deze conditie hangt de non-respons niet samen met de waarden die de data in het bestand kunnen aannemen. Deze non-respons leidt bijgevolg niet tot een vertekening maar tast enkel de accuraatheid van de steekproef aan omwille van de kleinere gerealiseerde steekproef. In een volgende gradatie is de uitval van steekprofeenheden *'missing at random'* (MAR), waarbij definieerbare groepen (op basis van bijvoorbeeld leeftijd, socio-demografische kenmerken,...) een hogere of lagere kans op ontbrekende waarden hebben, maar deze kans niet varieert binnen deze groepen. Indien men spreekt over MAR, kan pre- en poststratificatie een oplossing bieden⁸. Een laatste gradatie van non-respons is het meest problematisch. Bij NMAR is de non-respons *'not missing at random'* (NMAR), en bijgevolg gerelateerd met de centrale kenmerken van de studie. Stoop (2005) verduidelijkt dit met een voor deze bijdrage passende illustratie: "bij een onderzoek naar gevoelens van onveiligheid kan het gebeuren dat de non-respons onder bewoners van grote steden groot is, bijvoorbeeld omdat interviewers niet graag 's avonds gaan enquêteren in grootstedelijke achterstandsbuurten, omdat studenten in grotere steden vaker op stap gaan en

⁷ De (netto) responsgraad in de Veiligheidsmonitor wordt als volgt berekend:

$$\text{Veiligheidsmonitor responsgraad} = \frac{\text{aantal gerealiseerde enquêtes}}{\text{aantal gerealiseerde enquêtes} + \text{weigeringen} + \text{weigeringen in interview}}$$

De noemer van de formule maakt duidelijk dat men bij de berekening niet uitgaat van het totaal aantal geselecteerde steekprofeenheden, maar van het aantal gerealiseerde interviews; hierbij voegt men vervolgens manifeste weigeringen en weigeringen tijdens het interview. De standaarden van de AAPOR formuleren daarentegen een berekening met alle steekprofelementen bij wie een interview had kunnen worden gerealiseerd. Een toepassing hiervan is bijvoorbeeld de responsgraad in de European Social Survey (Pleysier & Billiet, 2005):

$$\text{ESS Responsgraad} = \frac{\text{aantal gerealiseerde interviews}}{\text{aantal geselecteerde individuen MINUS ineligmables}}$$

De noemer maakt duidelijk dat hieronder alle geselecteerde steekprofeenheden vallen, behalve wat men onder *ineligmables* verstaat, zijnde 'overleden respondenten', 'onbewoonde of onbewoonbare huizen', 'respondent geëmigreerd of lange tijd in het buitenland' en 'respondent verblijft in instelling'. Alle andere categorieën (*eligible* respondenten) vallen hier dus wel onder.

⁸ Uiteraard is poststratificatie niet volledig vrij van gevolgen; zo zal de variantie van de schattingen stijgen, en bijgevolg de accuraatheid van de steekproef dalen (Lynn, 1996; Stoop, 2005). Indien men dit kan voorzien, kan pré-stratificatie dit ondervangen en de accuraatheid van de steekproef behouden, maar enkel tegen een hogere totaalcost voor het onderzoek omwille van de grotere steekproef.

daardoor moeilijker te bereiken zijn, of omdat veel oudere alleenstaande vrouwen in grote steden er niet over peinen om een vreemde interviewer binnen te laten" (Stoop, 2005:291). Het mag duidelijk zijn dat deze non-respons wel gevolgen kan hebben voor het gerapporteerde onveiligheidsgevoel. Misschien meer nog dan in ander onderzoek dient men inderdaad bij onderzoek naar criminaliteit en onveiligheid rekening te houden met de mogelijkheid dat de non-respons allicht nooit (helemaal) toevallig is, maar samenhangt met de centrale concepten uit het onderzoek. Zo is het niet ondenkbeeldig dat slachtoffers of wantrouwige, angstige en geïsoleerde individuen minder snel bereid zullen zijn om te participeren in wetenschappelijk onderzoek (Young, 1988)⁹.

Slachtofferenquêtes zoals de Veiligheidsmonitor confronteren ons ontegensprekelijk met het belang van een kritische grondhouding. De non-respons van de Veiligheidsmonitor fluctueert aanzienlijk, zowel over de tijd als tussen regio's en subgroepen. De algemene responsgraad daalt van 72% in 1998 naar 58,6% in 2000 om opnieuw te stijgen naar 74,2% in 2002, terug te dalen naar 66,4% in 2004 en 68,3% in 2006, om voorlopig te eindigen op 62,7% in 2008-2009 (Van den Steen, Van den Bogaerde & De Bie, 2009). Dit is allesbehalve een stabiele responsgraad. Maar ook de variatie tussen de verschillende regio's en geografische niveaus in de Veiligheidsmonitor is aanzienlijk, en doet vragen rijzen bij de toevalligheid van de non-respons.

3.4. Meetfouten

Meetfouten treden op wanneer voor een variabele in het onderzoek een andere dan de eigenlijke, 'werkelijke' waarde wordt geregistreerd. Dit kan gebeuren om uiteenlopende redenen die evenwel steeds te maken hebben met de wijze van dataverzameling, het meetinstrument, de respondent of de interviewer. De voor- en nadelen van bepaalde vormen van dataverzameling en het benutte meetinstrument zijn genoegzaam gekend (Pauwels & Pleysier, 2009). Meetfouten vinden hun oorsprong hoofdzakelijk in inadequaat interviewergedrag, respondentengedrag en vraagverwoordingseffecten (Loosveldt & Carton, 2001; Loosveldt e.a., 2004). Het zou ons in het kader van deze bijdrage ongetwijfeld te ver leiden om op elk van deze potentiële foutenbronnen dieper in te gaan. Zo moet men zich in het kader van slachtofferenquêtes zeer bewust zijn van het belang van de referentieperiode en het risico op *forward* en *backward telescoping* bij de respondent. De herinnering en invloed van ernstige geweldsdelicten kan voor een slachtoffer zeer lang, tot ver buiten de referentieperiode, doorwerken (van Wilsem, 1997). In dit opzicht is de keuze voor een geschikte referentieperiode bij het bevragen van verschillende vormen van slachtofferschap, lang niet evident¹⁰.

⁹ In dit opzicht heeft een telefonische bevraging misschien één voordeel boven een face-to-face interview: "fear of victimization appears to be a primary cause of non-response in urban surveys using personal interviewers. That is, surveys using personal interviews tend to undersample fearful individuals, a finding that is borne out by the fact that 18 percent of our respondents reported that they have refused to answer their doors due to fear of victimization" (Warr & Stafford, 1983). Ook in de laatste Veiligheidsmonitor (2008-2009) zien we dat iets meer dan 26% van de respondenten aangeeft 'altijd' of 'vaak' niet open te doen voor onbekenden.

¹⁰ De afwegingen die men dient te maken, houden elkaar zelfs schijnbaar in evenwicht: "(...) treating respondents who have been victimized 'long ago' as victims is problematic since their present fear (or its levels) might have nothing (or very little) to do with their 'old' victimization experience. On the other hand, limiting the definition 'victim' to those who have been victimized during the

Maar ook sociaal wenselijk antwoordgedrag en volgzaamheid bij de geïnterviewden, het *recency* effect bij telefonische enquêtes,... zijn stuk voor stuk storende factoren die men dient uit te sluiten, of als dat niet kan, in beeld moet brengen (Billiet e.a., 1998; Pleysier e.a., 2006; Pauwels & Pleysier, 2008). Bovendien kunnen dergelijke meetfouten ook samenhangen met de wijze van dataverzameling. Bij face-to-face interviews is de interviewer uiteraard op een meer dominante wijze – fysiek ook – aanwezig dan dat dit bij telefonische interviews het geval is, al hoeft dit niet meteen te betekenen dat de effecten per definitie minder zouden zijn.

Uit een analyse naar de interviewervariantie bij de Nederlandstalige interviews uit de Veiligheidsmonitor 2004, weten we dat 237 interviewers 21.454 interviews realiseerden (Pleysier, Vervaeke & Goethals, 2005). Hierbij hadden 22 interviewers elk meer dan 300 gerealiseerde interviews op hun actief, samen goed voor 10.224 interviews. 'Dit houdt in dat ongeveer 10% van de interviewers bijna 50% van alle Nederlandstalige interviews afnamen. Hiervan haalden zelfs 8 interviewers meer dan 500 interviews, met een absoluut maximum van 823 gerealiseerde interviews voor één enkele interviewer. Theoretisch gezien is het met het oog op de kwaliteit van de verzamelde gegevens beter om met veel interviewers te werken die elk een relatief beperkt aantal interviews afnemen, dan met weinig interviewers veel enquêtes te realiseren (Loosveldt & Carton, 2001:23; Groves, 1989).

Alvorens hieronder dieper in te gaan op enkele niet-methodologische, structurele randvoorwaarden met betrekking tot de Veiligheidsmonitor, past alvast een tussentijdse conclusie: de Veiligheidsmonitor is als grootschalig en uniek surveyproject onmiskenbaar een uiterst waardevol instrument voor een brede variëteit aan gebruikers en betrokken actoren. Dergelijke projecten – of althans, de bevoegde overheden – zijn het aan zichzelf en de gebruikers verplicht om fundamenteel en structureel te investeren in methodologische ondersteuning en kwaliteitsbewaking. Immers, "the quality of a survey is best judged not by its size, scope or prominence, but by how much attention is given to dealing with all the many important problems that can arise" (American Statistical Association, 2000; geciteerd in Stoop, 2005:12).

4. Randvoorwaarden

Naast bovenstaande methodologische uitdagingen, is de kwaliteit van een grootschalig surveyproject eveneens afhankelijk van enkele fundamentele randvoorwaarden. Althans in het geval van de Veiligheidsmonitor, lijken ook op dit vlak niet te verwaarlozen bedreigingen om de hoek te loeren.

De meest recente Veiligheidsmonitor, de editie 2008-2009, dreigt immers de hierboven aangehaalde kwalijke reputatie die ons land geniet met betrekking tot ambtelijke statistieken en criminografisch basismateriaal, op een pijnlijke manier te bevestigen. Naast de stuitende en elders al gesignaleerde vaststelling dat een surveyproject van een dergelijke schaal absoluut onderbemand en onderbemiddeld is, lijkt de Veiligheidsmonitor nu ook in het voortbestaan bedreigd. De politieke en budgettaire crisis

six months or one year preceding the study fails to capture the impact of 'older' victimizations might have had on the respondent's attitudes, perceptions, and reactions vis à vis crime" (Fattah, 1993:57-58).

waarin ons land zich de afgelopen twee jaar bevindt, heeft het project en de evidentie van een herhaalde afname van de monitor op de helling gezet. Deze betreurenswaardige demarche resulteerde in een aanzienlijke vertraging in de start van het veldwerk: waar het veldwerk van deze editie in principe voorzien was, conform vorige afnamen, voor het voorjaar van 2008, werden nagenoeg alle interviews pas afgenomen in de periode van januari tot juni 2009. Bovendien is de editie 2008-2009 een 'afgeslankte' editie met aanzienlijk minder interviews dan de voorgaande editie in 2006. De lokale monitoren werden beperkt tot de 73 gemeenten met een (voormalig) veiligheids- en preventiecontract, al was het logischer geweest – de oorspronkelijke bedoeling – om alle 102 gemeenten met een strategisch veiligheids- en preventieplan op te nemen. Een en ander heeft ertoe geleid dat in de Veiligheidsmonitor 2008-2009 bij benadering 37.000 enquêtes werden gerealiseerd, tegenover 43.000 in 2006.

De onzekerheid over het voortbestaan van de Veiligheidsmonitor heeft, in combinatie met de op lokaal niveau reeds hier en daar aanwezige scepsis over het instrument, ertoe bijgedragen dat lokale overheden, in toenemende mate hun heil zoeken in alternatieve en vaak pseudo-wetenschappelijke bevragingen¹¹. Laat ons wel wezen: een gezonde dosis wantrouwen jegens instrumenten zoals de Veiligheidsmonitor is uiteraard niet geheel misplaatst. Het is onmiskenbaar een goede zaak dat het naïeve geloof in de mogelijkheden van de slachtofferenquête – waar we eerder in deze bijdrage bij stil stonden – ondertussen plaats heeft geruimd voor een kritisch realisme ten aanzien van dergelijke instrumenten en hun bruikbaarheid. Vaak echter is die lokale weerstand te herleiden tot een 'instrumentendiscussie', die dramatische gevolgen kan hebben voor een 'zeer gedegen beleidsinstrument, waarbij het kind met het badwater dreigt te worden weggegooid' (De Kimpe, Collier & Bruggeman, 2009:9). Bovendien kunnen veel van de door het lokale niveau opgeworpen knelpunten worden weerlegd of geredieerd (Van Altert, Verwee & Enhus, 2009). In verschillende publicaties – niet zelden overigens op basis van studies gefinancierd door de voor de Veiligheidsmonitor bevoegde diensten – worden methodologische problemen en knelpunten bij slachtofferenquêtes zoals de Veiligheidsmonitor omstandig geanalyseerd en beschreven (zie o.a. Van Kerckvoorde, 1995; Billiet e.a., 1998; Vanderhallen e.a., 2000; Ponsaers e.a., 2001; Molenberghs e.a., 2005; Pleysier e.a., 2006; Vervaeke e.a., 2006; Verwee & Ponsaers, 2008; Pauwels & Pleysier, 2008; Heerwegh & Loosveldt, 2009). De remedies die Van Altert e.a. suggereren enten zich dan ook vaak op juist een versterking, verbreding of uitbreiding van de Veiligheidsmonitor, wat kan 'indien de overheid bereid is financiële stappen te ondernemen' (Van Altert e.a., 2009:27). Alhoewel we het hier in grote lijnen mee eens zijn, is het nog maar de vraag in hoeverre dit, gelet op de recente historie rond de editie 2008-2009, realistisch is.

In de opkomst en groei van lokale initiatieven en pseudo-wetenschappelijke alternatieven, schuilt een reëel gevaar voor een terugkeer naar de situatie van vóór de Veiligheidsmonitor. Ook toen bestond het landschap uit een wildgroei aan kleinschalige

¹¹ In een rondvraag door de diensten van de Veiligheidsmonitor zelf, werd aan de politiezones gevraagd of ze over een lokale bevolkingsbevraging met betrekking tot criminaliteit en veiligheid beschikken. Van de 196 politiezones hebben 179 zones geantwoord. In 103 van deze politiezones was er een lokale enquête: 61 zones beschikten enkel over dit lokaal initiatief en 41 zones hadden daarnaast ook nog een lokale Veiligheidsmonitor. Daartegenover hadden 49 politiezones wel een lokale Veiligheidsmonitor, maar geen eigen bevraging; 27 zones beschikten niet over een lokale monitor, noch over een eigen bevolkingsbevraging.

lokale surveys met een zeer uiteenlopende inhoud, vraagstelling en methode van dataverzameling (Van Altert e.a., 2009:28). De huidige heropleving van alternatieve bevragingen staat met andere woorden haaks op de filosofie van de Veiligheidsmonitor, die standaardisatie, uniformiteit en het streven naar vergelijkbaarheid van de resultaten in tijd en ruimte, centraal plaatst. Bovendien worden dergelijke alternatieve bevragingen gekarakteriseerd door een lage wetenschappelijke waarde. “Zo bevragen ze vaak een willekeurig aantal burgers zonder enige notie van representativiteit (...), er worden suggestieve vragen gesteld, men organiseert soms bevragingen waarbij de wijkagent face to face vraagt aan de respondent wat deze vindt van de wijkagent, de resultaten worden geanalyseerd zonder enige vorm van statistische knowhow en ga zo maar verder” (Van Altert e.a., 2009:26).

Dergelijke pseudo-wetenschappelijke bevragingen leiden vooreerst tot het reduceren van complexe sociale realiteiten – criminaliteit en onveiligheid – tot wat in de gebruikte instrumenten vervat ligt, en dreigen, ten tweede en meer algemeen, ook het onderzoek te instrumentaliseren. Het eerste gevaar werd door Crawford (2004) omschreven als ‘*measure fixation*’, waarbij “greater concentration is given to the measure, rather than the service which the measure is intended to signify” (Crawford, 2004:77-78). In dergelijke situaties is, opnieuw volgens Crawford, ook het tweede gevaar niet ver weg: “given the control that organisations can assert over defining their own outputs there are questions to be asked about the validity of output measurement as a central aspect in the monitoring of community safety” (Crawford, 2004:77). Het spreekt voor zich dat men op die manier niet meteen kan spreken van een verwetenschappelijking van het beleid, maar van een ‘*politicisation of science*’ (Hope, 2009).

5. Tot slot

Deze bijdrage werpt een licht op de victim survey of slachtofferenquête als alternatief instrument, door criminologen aangewend om één van hun voorname opdrachten – het beschrijven en verklaren van de criminaliteitsituatie – naar bestvermogen in te vullen. Op basis van een bespreking van de methodologische knelpunten en enkele voorname randvoorwaarden bij het opzetten van grootschalige en kwalitatief hoogstaande surveyprojecten, wordt duidelijk dat de naïviteit van de beginperiode van de victim survey ondertussen plaats heeft geruimd voor een kritisch-realistische benadering van deze instrumenten. Jock Young beargumenteerde ooit dat, “to base criminological theory, or social policy for that matter, on the majority of official statistics is an exercise in ‘guesstimates’ and tealeaf gazing” (Young, 1988:164). Alhoewel hierbij in de eerste plaats wordt gerefereerd aan officiële criminaliteitscijfers en politiestatistieken, en Young ook expliciet erkent dat victim surveys een fundamentele vooruitgang hebben betekend voor het criminologisch onderzoek, mag men ook bij slachtofferstudies niet blind zijn – en dit was in essentie ook de betrachting van deze bijdrage – voor de “many problems which are only too easily skated over” (Young, 1988:164).

Bibliografie

- APS (2003). *Kwaliteitszorg statistisch productieproces: Aanbevelingen*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Billiet, J. & H. Waeghe (2001). *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.
- Billiet, J, S. Pleysier, J. Pickery & I. Hajnal (1998). *Methodologische ondersteuning van de veiligheidsmonitor*. Bulletin nr. 1998/30 van het ISPO.
- Billiet, J. (2003). Over het adequaat meten van opinies en het zinvol interpreteren van opiniepeilingen. *Academiae Analecta*. Nieuwe Reeks nr. 16. Brussel: Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten.
- Boutellier, H. (1993). *Solidariteit en slachtofferschap. De morele betekenis van criminaliteit in een postmoderne cultuur*. Nijmegen: Sun.
- Braun, M. (2003). Errors in comparative survey research: an overview. In: Harkness, J.A., F.J. Van de Vijver & P.Ph. Mohler (Eds.). *Cross-cultural survey methods*. 137-142. Hoboken (NJ): John Wiley & Sons.
- Couper, M. & E. De Leeuw (2003). Non-response in cross-cultural and cross-national surveys. In: Harkness, J.A., F.J. Van de Vijver & P.Ph. Mohler, P.Ph. (Eds.). *Cross-cultural survey methods*. 157-178. Hoboken (NJ): John Wiley & Sons.
- Crawford, A. (2004). The governance of urban safety and the politics of insecurity. In: van der Vijver, K. & J. Terpstra (Eds.)(2004). *Urban Safety: problems, governance and strategies*. 65-86. Enschede: University of Twente/IPIT.
- De Haan, W. & I. Loader (2002). On the emotions of crime, punishment and social control. *Theoretical Criminology*. 6, 3, 243-253.
- De Kimpe, S., A. Collier & W. Bruggeman (2009). Editoriaal. De integrale veiligheidstoolbox: kant en klaar bruikbaar? In: De Kimpe, S. & A. Collier (Eds.). *Cahier Integrale Veiligheid. De integrale veiligheidstoolbox: kant en klaar bruikbaar?* 5-16. Brussel: Politeia.
- Devroe, E., Beyens, K. en Enhus, E. (Eds.)(2006). *Zwart op wit? Duiding bij cijfers over onveiligheid en strafrechtsbedeling in België*. Brussel: VUBPress.
- Devroe, E. & C. Eliaerts (2006). De criminografieschaarste in België. In: Devroe, E., Beyens, K. en Enhus, E. (Eds.). *Zwart op wit? Duiding bij cijfers over onveiligheid en strafrechtsbedeling in België*. 15-30. Brussel: VUBPress.
- Devroe, E. (2002). Criminologie & beleid: een spannende relatie? Over de band tussen criminologisch onderzoek en strafrechtelijk beleid. Beyens, K., J. Goethals, P. Ponsaers, G. Vervaeke (Eds.) *Criminologie in actie*. 73-93. Brussel: Politei.
- Ditton, J. & S. Farrall (2000). *The Fear of Crime*. Aldershot: Ashgate.
- Ewald, U. (2000). Criminal victimisation and social adaptation in modernity: fear of crime and risk perception in the new Germany. In: Hope, T. & R. Sparks (Eds.). *Crime, Risk and Insecurity: Law and Order in Everyday Life and Political Discourse*. 166-199. London: Routledge.

- Fattah, E. (1993). Research on Fear of Crime. Some Common Conceptual and Measurement Problems. In: In: Bilsky, W., C. Pfeiffer & P. Wetzels (Eds.). *Fear of Crime and Criminal Victimization*. 45-70. Stuttgart: Enke.
- Goethals, J., P. Ponsaers, K. Beyens, L. Pauwels & E. Devroe (2002). Criminografisch onderzoek in België. In: Beyens, K., J. Goethals, P. Ponsaers & G. Vervaeke (Eds.). *Criminologie in actie*. 189-206. Brussel: Politeia.
- Groves, R.M. (1989). *Survey errors and survey costs*. New York: John Wiley.
- Heerwegh, D. & G. Loosveldt (2009). Verbeteren mixed mode surveys de representativiteit van de Veiligheidsmonitor? *Panopticon*. 30, 5, 72-75 .
- Hope, T. (2009). *Evaluation of Safety and Crime Prevention Policies. England and Wales*. Groupe Européen de Recherche sur les Normativités. CRIMPREV, FP6 (WP7, WS3).
- Lee, M. (2007). *Inventing Fear of Crime. Criminology and the politics of anxiety*. Cullompton: Willan Publishing.
- Loosveldt, G. & A. Carton (2001). Kwaliteitsevaluatie van surveys. Een toepassing op de surveys naar culturele verschuivingen in Vlaanderen. In: *Administratie Planning en Statistiek. Vlaanderen gepeild!* Studiedag 6 mei 2003 Brussel. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Loosveldt, G., A. Carton & J. Billiet (2004). Assessment of survey data quality: a pragmatic approach focused on interviewer tasks. *International Journal of Market Research*. 46, 1, 65-82.
- Lynn, P. (1996). Weighting for survey non-response. In: Banks, R., et al. (Eds.). *Survey and Statistical Computing*. 205-214. Association for Survey Computing.
- Molenberghs, G., V. Vandermismissen & H. Thijs (2005). *De Veiligheidsmonitor: Validatie, Analyse en Adviezen*. Centrum voor Statistiek, Limburgs Universitair Centrum.
- Molenberghs, G. (2004). Dealing with Missing Data in Panel/Longitudinal Research. *Paper presented at the International Symposium in honour of Paul Lazarsfeld*, Brussel, 4-5 June, 2004.
- Pauwels, L. & S. Pleysier (2008). Crime victims and insecurity in Belgium and the Netherlands. In: Zauberman, R. (Ed.). *Victimisation and Insecurity in Europe. A Review of Surveys and their Use*. pp. 39-64. Brussel: VUBPress.
- Pauwels, L. & S. Pleysier (2009). Self-report studies in Belgium and the Netherlands. In: Zauberman, R. (Ed.). *Self-Reported Crime and Deviance Studies in Europe*. 51-76. Brussel: VUBPress.
- Pickery, J. & Carton, A. (2005). *Hoe representatief zijn telefonische surveys in Vlaanderen?* APS-notas, nr. 4. Brussel: Administratie Planning & Statistiek, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Pleysier, S. & J. Billiet (2005). *Data Quality Assessment in ESS Round 2. Between wishes and reality: closing the gap?* Leuven: K.U.Leuven, Departement Sociologie. Onderzoeksverslag Afdeling Data-verzameling en Analyse.

- Pleysier, S., G. Vervaeke & J. Goethals (2006). Hoe 'representatief' is de Veiligheidsmonitor? Over de accuraatheid van telefonische surveys in Vlaanderen. *Panopticon*, 27, 4, 107-114.
- Pleysier, S. (2009). 'Angst voor criminaliteit' onderzocht. De brede schemerzone tussen alledaagse realiteit en irrationeel fantoom. *Panopticon*, 30, 2, 35-40.
- Pleysier, S., G. Vervaeke & J. Goethals (2005). *Bias in de Veiligheidsmonitor*. Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Afdeling Strafrecht, Strafvordering & Criminologie.
- Ponsaers, P. & W. Bruggeman (2005). De politionele statistische chaos voorbij? *Panopticon*, 2, 11-26.
- Ponsaers, P. & P. Hebberecht (2000). Criminologie in België: beleidsgerichte wetenschap, met een geïmpoteerde theorie? In: Vanderborght, J. J. Van Acker & E. Maes. (Eds.). *Criminologie: de wetenschap, de mens*. 45-60. Brussel: Politeia.
- Ponsaers P., G. Vervaeke & J. Goethals (Eds.)(2001). *De veiligheidsmonitor. Behoeftendetectie bij de bevolking*. Brussel, Politeia.
- Stoop, I.A.L. (2005). *The Hunt for the Last Respondent. Nonresponse in sample surveys*. The Hague: Social and Cultural Planning Office of the Netherlands.
- Van Altert, K., I. Verwee & E. Enhus (2009). Exit de veiligheidsmonitor? In: De Kimpe, S. & A. Collier (Eds.). *De integrale veiligheidstoolbox: kant en klaar bruikbaar? Cahiers Integrale Veiligheid*. 17-36. Brussel: Politeia.
- Van den Steen, I., E. Van den Bogaerde & A. De Bie (2009). *Moniteur de Sécurité 2008-2009: Analyse de l'enquête fédérale*. Police Fédérale, Direction de l'information policière opérationnelle. Service Données de gestion.
- Van Kerckvoorde, J. (1995). *Een maat voor het kwaad?* Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Vanderhallen, M., Pleysier, S., Vervaeke, G. & Goethals, J. (2000). Verbetering van de vragenlijst van de Veiligheidsmonitor en meer in het bijzonder de module politiefunctiëren. *Panopticon*, 21, 3, 276-281.
- Vanderveen, G.N.G. (2004). Meten van veiligheid. Muller, E.R. (Red.). *Veiligheid. Studies over inhoud, organisatie en maatregelen*. 71-124. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- van Wilsem, J. (1997). Slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens. In: Wittebrood, K., J.A. Michon & M.J. ter Voert (Eds.). *Nederlanders over criminaliteit en rechtshandhaving*. 55-66. Deventer: Gouda Quint.
- Vervaeke, G., E. Neven, S. Pleysier & M. Vanderhallen (2006). De Veiligheidsmonitor doorgelicht: een kritisch, methodologische kijk op een onmisbaar instrument. In: Devroe, E., Beyens, K. en Enhus, E. (Eds.). *Zwart op wit? Duiding bij cijfers over onveiligheid en strafrechtsbedeling in België*. 87-110. Brussel: VUBPress.
- Verwee, I. & P. Ponsaers (2008). De Veiligheidsmonitor: een mogelijke verrijking. *Handboek Politiediensten*, 85-101.
- Warr, M. & M. Stafford (1983). Fear of Victimization: A Look at the Proximate Causes. *Social Forces*, 61, 1033-1043.

Young, J. (1988). Risk of crime and fear of crime: a realist critique of survey-based assumptions. In: Maguire, M. & J. Pointing (Eds.). *Victims of crime: a new deal?* 164-176. Milton Keynes: Open University Press.

Zauberman, R. (Ed.)(2008). *Victimisation and Insecurity in Europe. A Review of Surveys and their use*. Brussel: VUBPress.

Veelvoorkomende criminaliteit, slachtofferschap en stedelijkheid in België: een criminografische analyse

Wim Hardyns, Maarten Van de Velde, Lieven Pauwels, Paul Ponsaers¹

ABSTRACT

In deze bijdrage brengen we een beschrijving van enkele veelvoorkomende vormen van criminaliteit in België (autodiefstal, diefstal uit voertuigen, woninginbraak, opzettelijke slagen en verwondingen). De relatie tussen criminaliteit, slachtofferschap en stedelijkheid staat hierbij centraal. De sociale desorganisatietheorie en de opportuniteitstheorie in acht genomen, luidt de hypothese dat een toenemende mate van stedelijkheid gepaard gaat met verhoogde criminaliteitsconcentraties. Enerzijds stellen we ons de vraag hoe gelijklopend de relatie is tussen stedelijkheid en criminaliteit voor de vier behandelde delicten en anderzijds vragen we ons af hoe stabiel de relatie is tussen stedelijkheid en criminaliteit doorheen de tijd. Hiervoor koppelen we de geregistreerde criminaliteitscijfers uit de politieke criminaliteitstatistieken aan de data met betrekking tot zelf gerapporteerd slachtofferschap uit de veiligheidsmonitor voor de tijdsperiode van 2001 tot en met 2006. Op basis van de Dexia-gemeentetypologie, die tot op heden weinig of niet is gebruikt in criminografisch onderzoek, berekenen we per delict de criminaliteit- en slachtoffersgraden.

KERNWOORDEN

Criminografie – stedelijkheid – criminaliteit – slachtofferschap – veiligheidsmonitor

Inleiding

In dit artikel besteden we aandacht aan een beschrijvende analyse van criminaliteit en slachtofferschap in België. Zowel het delicttype, het volume als de trend zijn uitermate belangrijk bij een criminografische analyse van een geografisch gebied. Tot op heden werd hiervoor afwisselend beroep gedaan op twee verschillende instrumenten, enerzijds de politieke criminaliteitstatistieken en anderzijds de veiligheidsmonitor. Terwijl de politiestatistieken een overzicht geven van de vastgestelde feiten, is de veiligheidsmonitor gebaseerd op een survey onder de bevolking. Beide instrumenten werden zelden of nooit met elkaar geïntegreerd in de Belgische context. Vandersmissen, Thijs, Bruckers en Molenberghs (2004) meldden in hun (onuitgegeven) rapport enkele motieven om een vergelijking tussen de criminaliteitsstatistieken en de veiligheidsmonitor door te voeren. Op basis van de suggesties die in het rapport werden gemaakt om de vergelijking op een correcte manier uit te voeren, werd de veiligheidsmonitor sinds 2004 aangepast. Zo werd bij de bevraging van delicten in de veiligheidsmonitor een vaste referentieperiode ingevoerd. De eigenlijke linking tussen de veiligheidsmo-

¹ Drs. W. Hardyns, Drs. M. Van de Velde, Prof. Dr. L. Pauwels en Prof. Dr. P. Ponsaers zijn verbonden aan de Onderzoeksgroep Sociale Veiligheidsanalyse (SVA) binnen de Vakgroep Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Gent. Deze bijdrage past binnen het doctoraal proefschrift dat Drs. W. Hardyns zal neerleggen in het najaar van 2010, getiteld: 'Social Cohesion and Crime. A Multilevel Study of Collective Efficacy, Victimisation and Fear of Crime'.

nitor en de criminaliteitsstatistieken werd tot op heden nog niet uitgevoerd. Brugge-
man (2007, p. 66) verwoordde het als volgt: *“een uitdaging voor de toekomst ligt in het feit
dat eens een coherente publicatie moet worden gestart waarin al deze gegevens (geregistreerde
criminaliteit, veiligheidsmonitor, justitiecijfers), zoals bijvoorbeeld in Nederland (WODC:
criminaliteit en rechtshandhaving), in een coherent geheel worden gepubliceerd.”* Van Altert,
Enhus en Ponsaers (2003) gaven reeds een eerste aanzet met hun onderzoek over het
meet- en opvolgingsinstrument. Met deze bijdrage willen we een aanzet geven tot in-
tegratie tussen geregistreerde criminaliteit en gerapporteerd slachtofferschap.

Het doel van deze bijdrage is tweërlei. Ten eerste willen we een beeld schetsen van
enkele vormen van veelvoorkomende criminaliteit in België, door middel van ener-
zijds de politieke geregistreerde criminaliteitscijfers en anderzijds de gegevens met be-
trekking tot slachtofferschap uit de veiligheidsmonitor. We analyseren hiervoor het
cijfermateriaal vanaf 2001 tot en met 2006 dat we ter beschikking hebben gekregen in
het kader van het SBO-project ‘Social Cohesion Indicators for the Flemish Region’.²
De bedoeling is om vier veelvoorkomende delicten (autodiefstal, diefstal uit voertuig,
woninginbraak, opzettelijke slagen en verwondingen) te analyseren op basis van twee
verschillende meetinstrumenten, enerzijds de politieke criminaliteitsstatistieken en an-
derzijds de veiligheidsmonitor. Naast de criminaliteit- en slachtoffersgraad be-
schikken we bij het delict woninginbraak bovendien over gegevens met betrekking
tot de bevolkingsperceptie over woninginbraak als een buurtprobleem en de graad
van risico-inschatting dat men zelf slachtoffer zou worden van woninginbraak. Vanuit
methodologisch perspectief en met het oog op externe validiteit, is het interessant dit
delict vanuit deze vier verschillende invalshoeken te analyseren.

Ten tweede willen we met deze bijdrage de criminografische informatie linken aan
stedelijkheid. Dit gebeurt op twee manieren: enerzijds stellen we ons de vraag hoe
gelijklopend de relatie is tussen stedelijkheid en criminaliteit voor de vier behandelde
delicten en anderzijds vragen we ons af hoe stabiel de relatie is tussen stedelijkheid
en criminaliteit doorheen de tijd. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de Dexia-ge-
meentetypologie, welke zelden of nooit is gebruikt in criminografisch onderzoek.

In wat volgt staan we eerst even stil bij de toenemende aandacht voor criminaliteit en
slachtofferschap, en de verwevenheid tussen stad en criminaliteit. Er wordt kort inge-
gaan op het belang van stedelijkheid binnen het criminografisch onderzoek. Nadien
worden de gebruikte meetinstrumenten (politieke criminaliteitsstatistieken en veilig-
heidsmonitor) in dit onderzoek besproken. Ook het gebruik van de Dexia-ge-
meentetypologie ter classificering van de 589 fusiegemeenten in België, wordt toegelicht.
Vervolgens gaan we dieper in op de analyses die in het kader van dit onderzoek wer-
den uitgevoerd. Aan de hand van volledige cijfertabellen en beschrijvende grafieken
trachten we een adequaat beeld te construeren van de geografische spreiding van
veelvoorkomende criminaliteit in België per gemeentetype, evenals een (weliswaar
beperkte) evolutie doorheen de tijd. Tot slot worden de belangrijkste resultaten nog
eens systematisch weergegeven en worden de nodige conclusies getrokken over de
verwevenheid tussen stedelijkheid en criminaliteit.

² Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

1. Toename van (aandacht voor) de relatie stedelijkheid – criminaliteit

De vraag stelt zich waarom er een zodanige grote aandacht bestaat voor criminaliteit en slachtofferschap in de stad? Over dit onderwerp werd al veel geschreven. Zo wisten verschillende sociale wetenschappers in de 19de eeuw al op verschillen in criminaliteitspatronen tussen verstedelijkte gebieden en het platteland. Naar deze vroege stroming wordt doorgaans verwezen met de naam ‘cartografische school’ (Morris, 1957). Deze interesse voor stedelijkheid leidde tot het ontstaan van enerzijds de sociaal ecologische school en anderzijds de omgevingscriminologie (‘environmental criminology’).

Binnen de sociaal ecologische school werd stedelijkheid in verband gebracht met de structurele oorzaken van ‘*sociale desorganisatie*’. Meer bepaald ging de centrale aandacht van de onderzoekers uit naar de vraag in welke mate verschillen in socio-economische buurtkenmerken als verklaring konden dienen voor het al dan niet ontwikkelen van delinquent gedrag onder jongeren (Shaw & McKay, 1942). De onderzoekers kwamen tot de conclusie dat stedelijkheid een sterke impact heeft op armoede, etnische heterogeniteit en residentiële mobiliteit. Bovendien blijkt dat er een sterke samenhang bestond tussen de mate waarin deze kenmerken van sociale desorganisatie zich voordeden en de mate waarin jongeren in aanraking kwamen met politie en justitie. De stad trekt groepen aan die zich bevinden onder de armoededrempel en die vaak onderdak vinden in sociale huurwoningen of grote appartementsblokken. Niet zelden gaat het om etnisch zeer gemengde groepen die zich ten gevolge van hun financiële situatie in de stad huisvesten. Steden zouden daarom in grotere mate getroffen worden door achterstelling en kansarmoede en bijgevolg over minder werkzame sociale controlemechanismen beschikken. Daardoor wordt de kans groter dat jongeren overgaan tot het plegen van criminaliteit. Deze sociale controlemechanismen worden nog meer afgezwakt omdat de verblijfsduur van de bevolking in de stad dikwijls beperkt is. De residentiële stabiliteit op het platteland is veel hoger dan in de stad. Ondanks het feit dat bepaalde onderzoeken de rol van buurten bij het plegen van delicten gedeeltelijk in vraag stelt (Rovers, 1997; Pauwels, 2007), bevestigt het sociaal desorganisatieonderzoek wel degelijk de vaststelling dat deze socio-economische kenmerken een invloed uitoefenen op de criminaliteit- en slachtoffersgraden in geografische gebieden (Sampson & Groves, 1989). Criminaliteitsproblemen lijken onlosmakelijk verbonden te zijn met de ruimtelijke kenmerken (armoede, etnische heterogeniteit en residentiële mobiliteit) van de pleegplaatsen en bijgevolg ook met het stedelijk karakter ervan (Stark, 1987).

Deze verworvenheid van het sociaal desorganisatieonderzoek mag er echter niet toe leiden dat we uit het oog verliezen dat criminaliteit gepleegd wordt door individuen. De onevenredige spreiding van criminaliteit mag dan ook niet exclusief toegeschreven worden aan kenmerken van geografische gebieden zoals armoede, etnische heterogeniteit en residentiële mobiliteit. Stedelijkheid heeft namelijk ook een impact op ‘*opportuniteit*’ en verplaatsing en bijgevolg op het keuzegedrag van eventuele daders. Het sociaal desorganisatieonderzoek ging soms te nadrukkelijk uit van de veronderstelling dat daders feiten plegen in de eigen woonomgeving en zelf geen keuzes maken in functie van de gelegenheden die bepaalde geografische gebieden al dan niet bieden. De omgevingscriminologische benadering vertrok meer van het idee dat

criminaliteit bekeken diende te worden als een functie van de stad en dat criminaliteit niet enkel gepleegd wordt door inwoners van die stad. Intuïtief leeft nogal eens de overtuiging dat de relatie stedelijkheid en criminaliteit vooral verband houdt met het feit dat steden meer inwoners tellen dan plattelandsdorpen, en dat daarom de kans om slachtoffer te worden van criminaliteit of om zich onveilig te voelen groter is in grotere steden dan in kleine gemeenten. Hoewel deze veronderstelling plausibel klinkt, is zij onvolledig. Stedelijkheid, zowel morfologisch als functioneel, heeft ook een impact op de gebeurtenissen die plaatsvinden in een gebied. Stedelijke gebieden trekken dagelijks duizenden tot tienduizenden pendelaars, scholieren, winkelklanten en toeristen aan en danken in grote mate hun economische welvaart aan deze dagdagelijkse instroom. Dergelijke flux kan echter niet anders dan ongewild ook een impact hebben op de geregistreeerde criminaliteit en slachtofferschap in steden. De opportuniteitstheorie spreekt van 'crime generators' (bv. cafés, bioscopen, dancings, ... die criminaliteit genereren) en 'crime attractors' (bv. juweliers, grootwarenhuizen, ... die criminelen aantrekken) (Brantingham & Brantingham, 1981; Felson, 1994; Pauwels, 2002). Vanuit dit perspectief gaat stedelijkheid gepaard met verhoogde concentraties van potentiële doelwitten en relaties tussen daders en slachtoffers. Ponsaers stelde ooit dat (traditionele) criminaliteit als het ware onvermijdelijk een constitutief element uitmaakt van de stad (Ponsaers et al, 2003). Dit uitgangspunt is noodzakelijk om de (hoge) criminaliteitsgraden van steden te kunnen interpreteren.

2. Gebruikte gegevens

2.1 *Politiële geregistreeerde criminaliteit*

De criminaliteitscijfers die in deze bijdrage worden gebruikt, zijn de officieel geregistreeerde criminaliteitscijfers van de Belgische Federale Politie. Ze worden gecentraliseerd bij de Dienst Beleidsgegevens van de Directie Operationele Politie Informatie (CGO). In het kader van het SBO-project 'Social Cohesion Indicators for the Flemish Region' werd toestemming verkregen om de cijfers te gebruiken voor wetenschappelijk onderzoek. We konden beschikken over data van 2001 tot en met 2006. De reden waarom de criminaliteitscijfers van vóór 2001 niet in de analyse opgenomen worden, is een gebrek aan continuïteit in de gegevensverzameling ten gevolge van de politiehervorming. Kwaliteitsvolle statistieken vereisen immers continuïteit en volledigheid. Met de invoering van de politiehervorming werd de registratienomenclatuur van de verschillende politiediensten grondig hervormd. Hierdoor is een breuk ontstaan in de dataverzameling voor en na de politiehervorming. Bij het maken van vergelijkingen tussen data van voor en na de politiehervorming zou men met andere woorden het risico lopen dat de statistiek veeleer diversiteit in verwerkingsprocessen dan diversiteit in registratiepraktijken naar voor brengt (Ponsaers & Bruggeman, 2006, p.133).

De cijfers die we in dit onderzoek gebruiken, worden zowel verzameld door de lokale politie als door de federale politie. De twee politiekorpsen werken elk met een ander informaticasysteem om de Nationale Gegevensbank te voeden. De lokale politie hanteert het Integrated System for the Local Police (ISLP), de federale politie gebruikt het informaticasysteem Feedis (Enhus, 2006). De bron van de politieke criminaliteitstatistieken is het aanvankelijk proces verbaal. Dit proces verbaal kan meerdere feiten omvatten die elk afzonderlijk worden geregistreerd in het informaticasysteem.

De teleenheid is dus het feit en niet het proces verbaal. De geregistreerde feiten zijn de misdaden en wanbedrijven die gedefinieerd zijn in het Strafwetboek en de vele bijzondere wetten, alsook overtredingen die in geval van herhaling kunnen leiden tot een correctionele straf. Via geo-codering, de koppeling van pleegplaatsen aan gebieden (zoals statistische sectoren), kunnen dan feiten uit PV's aan de plaats van het misdrijf gekoppeld worden. In deze bijdrage wordt gebruik gemaakt van het aanvanke-lijk proces verbaal, eventuele laattijdige pv's werden niet in de databank opgenomen. Bij de registratie van misdrijven vertrekt men van de wettelijke definitie. Aanvullend gaat men specifiekere informatie verzamelen die men registreert in een uniforme nomenclatuur. Deze nomenclatuur is opgesteld volgens een boomstructuur en laat het kruisen van feitgegevens toe. Zo komt men tot criminele figuren die een zeer specifieke omschrijving geven van een feit. 'Diefstal van een auto zonder geweld of bedreiging' is een voorbeeld van een criminele figuur. Het gebruik van deze methode is veel omvattender dan louter het gebruik van artikel 461 Sw. dat enkel een definitie van diefstal biedt (Van Altert, Enhus & Ponsaers, 2003).

Vertrekkende vanuit onze doelstelling om de geografische spreiding van criminaliteit in kaart te brengen, mag men uiteraard niet werken met de weergave van criminaliteit in absolute cijfers. Ruimtelijke eenheden zoals landen of steden verschillen immers in bevolkingsstructuur en oppervlakte. In een stad met 600.000 inwoners gebeuren nu eenmaal meer delicten dan in een dorp met 1.000 inwoners. Om een duidelijk objectieerbare vergelijking tussen deze eenheden mogelijk te maken, werken we met criminaliteitsgraden. Hierbij geven we de prevalentie van een bepaald delict weer ten opzichte van 1000 inwoners van die gemeente. De criminaliteitsgraad van een gebied wordt aldus bekomen door het aantal delicten te delen door het inwonersaantal van de gemeente (in duizendtallen).

Wetenschappelijk correcter zou zijn om een criminaliteitsgraad te hanteren die de geregistreerde criminaliteit weergeeft op het totale aantal gebruikers van de stad. Grote steden oefenen immers een grote aantrekkingskracht uit op bijvoorbeeld werknemers, studenten, bioscoopbezoekers, etc. Zolang deze bezoekers op het grondgebied van de stad verblijven, lopen ze het risico slachtoffer te worden van een misdrijf, en zij kunnen op die manier de criminaliteitscijfers sterk laten stijgen. Onderzoek van Oberwittler (2004) in Keulen heeft aangetoond dat wanneer criminaliteitsgraden worden berekend op basis van de werkelijke 'population at risk' in plaats van de 'resident population', de verschillen tussen het centrum en de rest van de stad klein tot verwaarloosbaar worden. Oberwittler maakte hiervoor gebruik van data met betrekking tot gebruikers van het openbaar vervoer om een idee te krijgen van het totale aantal gebruikers van een bepaald gebied. In België zijn dergelijke accurate metingen van het aantal stadsgebruikers echter niet voorhanden waardoor de criminaliteitsgraad, gebaseerd op het aantal inwoners van de gemeente, de best beschikbare indicator blijft.

De delicttypes werden geselecteerd op basis van een hoge aangiftegraad (wordt gemeten in de veiligheidsmonitor) en een hoge registratiebereidheid: autodiefstal, diefstal uit voertuig, woninginbraak en opzettelijke slagen en verwondingen. De hoge aangiftegraad geldt vooral voor de drie vermogensdelicten. We kunnen er van uitgaan dat wie slachtoffer wordt van deze delicten dit ook meestal zal aangeven, en dat de politie dit ook zal registreren in een proces-verbaal. Autodiefstal wordt gedefinieerd als "een diefstal of afpersing van een auto (personenauto, vrachtwagen, bus, ...), met of

zonder geweld, op eender welke plaats". Diefstal uit voertuig definieert men als "een diefstal of afpersing, met of zonder geweld, op eender welke plaats, van voorwerpen die zich in een auto (personenauto, vrachtwagen, bus, ...) bevinden". Woninginbraak wordt dan weer gedefinieerd als "een diefstal met braak, inklimming of valse sleutels, met of zonder geweld, in een woning (huis, appartement, garage, ...)". Opzettelijke slagen en verwondingen zijn alle inbreuken tegen de lichamelijke integriteit. In het Pv-register wordt dit delict verder ontleed in verschillende modaliteiten.

Deze delicten maken een groot deel uit van de totale geregistreerde criminaliteit in België en ze hebben gemeenschappelijk dat ze telkens direct aanwijsbare slachtoffers met zich meebrengen. Voornamelijk de eigendomsdelicten kenmerken zich door een hoge aangiftegraad (autodiefstal 91,9%, diefstal uit auto 64,0%, woninginbraak 78,0%) aangezien verzekeringsmaatschappijen een proces verbaal eisen vooraleer een tegemoetkoming te kunnen bieden.³ De aangiftegraad voor lichamelijk geweld is beduidend lager (31,9%). We kunnen veronderstellen dat vooral de zwaardere gevallen van opzettelijke slagen en verwondingen geregistreerd staan bij de politie (Van Kerckvoorde, 1995; Pauwels, 2002; Van den Bogaerde, 2007).

2.2 Veiligheidsmonitor

De veiligheidsmonitor is een tweejaarlijkse grootschalige federale bevolkingsenquête waarin gepeild wordt naar buurtproblemen, onveiligheidsgevoelens,... In deze bijdrage spitsen we ons toe op het vergelijken van zelfgerapporteerd slachtofferschap in de veiligheidsmonitor met de geregistreerde criminaliteit in de politieke criminaliteitstatistieken. Naast slachtofferschap, gebruiken we bij de analyse van het delict woninginbraak ook de gegevens met betrekking tot de perceptie van woninginbraak als een buurtprobleem en de inschatting van het risico op slachtofferschap van dit delict. Voor de andere delicten waren deze bijkomende gegevens niet voorhanden.

We maken gebruik van de volledige veiligheidsmonitoren uit 2002, 2004 en 2006; deze zijn telkens samengesteld uit enerzijds de lokale monitoren en anderzijds de enquêtes die specifiek voor het federale niveau werden afgenomen. Er werden respectievelijk 22302, 41017 en 43318 respondenten bevraagd in deze drie edities van de monitor. De gegevens zijn verzameld aan de hand van telefonische interviews. De respondenten werden at random getrokken uit het Belgische telefoonbestand. Er werd telkens gekozen voor de persoon uit het huishouden die het eerst jarig is, met een minimumleeftijd van 15 jaar (Van den Bogaerde, 2006).

De Veiligheidsmonitor laat toe om enkele veelvoorkomende vormen van criminaliteit vanuit een andere invalshoek, namelijk gerapporteerd slachtofferschap door de bevolking, en dus met een ander meetinstrument te benaderen. Dit kan een oplossing bieden voor enkele gekende problemen die optreden bij het louter gebruik van criminaliteitscijfers als criminografische bron, zoals het dark number en de aangiftebereidheid (Vanderhallen, Pleysier, Vervaeke & Goethals, 1999). Data voortkomend uit een slachtofferenquête zijn weliswaar niet onderhevig aan de kritieken op officiële politiecijfers, toch moeten ook zij met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd worden

³ Deze aangiftepercentages komen voort uit een peiling naar aangiftegedrag in de veiligheidsmonitor. Het betreft telkens het gemiddelde aangiftepercentage van de edities 2002/2004/2006.

(Pauwels & Pleysier, 2008). Ten eerste omdat 'kennis van slachtofferschap' niet steeds optimaal is. Aangezien in de veiligheidsmonitor wordt gepeild naar zowel persoonlijk slachtofferschap als slachtofferschap van het volledige huishouden, dienen respondenten hiervan bij bepaalde vragen goed op de hoogte te zijn. Ten tweede zijn er de 'geheugeneffecten' of 'telescoping'. Er wordt gepeild naar de afgelopen twaalf maanden. Echter, hoe verder het moment van slachtofferschap in de tijd, hoe groter de kans op ruis. Slachtofferschap van zeer ernstige delicten die al lang geleden hebben plaatsgevonden, worden dan vaak herinnerd alsof ze gisteren zijn gebeurd. Ten derde krijgen men bij victim surveys ook vaak te kampen met 'verzwegen slachtofferschap' omwille van schaamte, schuldgevoel of stress die bij de respondenten vrijkomt door herinnerd te worden aan de feiten. In deze bijdrage is dit vooral van toepassing op slachtofferschap van het delict 'lichamelijk geweld'. Indien het bijvoorbeeld gaat om huiselijk geweld met een persoonlijke relatie tussen dader en slachtoffer is het niet ondenkbaar dat de respondent dit soort slachtofferschap liever geheim houdt (Hope, 2005). Vooral bij telefonische surveys zal het moeilijk zijn om van de respondent een volledig antwoord te krijgen op sommige 'gevoelige' vragen. Een ander probleem dat eigen is aan de afname van de veiligheidsmonitor, is dat een deel van de bevolking niet over een vaste telefoonlijn beschikt, wat een vereiste was om geselecteerd te kunnen worden als respondent, waardoor ook deze foutenmarge moet ingecalculereerd worden (Pley-sier, Vervaeke & Goethals, 2006).

We hebben ervoor gekozen om die delicttypes te bestuderen die gelijk zijn of zeer nauw verwant zijn aan de vier geselecteerde delicttypes uit de politieke criminaliteits-tatistiek. In het verleden is al gebleken dat deze koppeling van beide meetinstru-menten geen evidente klus is (Van den Bogaerde, 2006). We bestuderen hier zelfge-rapporteerd slachtofferschap van autodiefstal, diefstal uit voertuig, woninginbraak en lichamelijk geweld. Aan de respondenten werd gevraagd of ze in de *afgelopen 12 maanden slachtoffer zijn geworden van autodiefstal, diefstal uit auto, woninginbraak (waarbij iets gestolen werd) en lichamelijk geweld (het gaat hier niet om lichamelijk geweld dat eventueel werd gebruikt bij een diefstal)*.

Zoals reeds aangehaald in het rapport van Vandersmissen, Thijs, Bruckers en Molen-berghs (2004) brengt een vergelijking tussen de politieke geregistreerde criminaliteit-cijfers en zelfgerapporteerd slachtofferschap uit de veiligheidsmonitor enkele proble-men met zich mee waarvan met zich bewust moet zijn voor een goede interpretatie van de resultaten. We melden hierna enkele verschillen die in het kader van deze bij-drage relevant zijn:

- a) Bij autodiefstal, diefstal uit auto en woninginbraak zijn de vragen uit de veiligheidsmonitor bijvoorbeeld van toepassing op het volledige huishouden. Dit heeft ongetwijfeld implicaties op de *slachtofferschapsgraden*. Net zoals bij de criminaliteitsgraad wordt de slachtofferschapsgraad berekend door het aantal gevallen van slachtofferschap te delen door het aantal respondenten (in duizendtallen). Aangezien bij de drie eigendomsdelicten in de teller ook gevallen van slachtofferschap kunnen in rekening worden gebracht waar andere leden van het huishouden slachtoffer van zijn geworden, terwijl de noemer met het aantal bevraagde respon-denten constant blijft, kan dit aanleiding geven tot overschatting. Eén respondent kan immers ook verslag uitbrengen over het slachtofferschap van vier andere le-den van het huishouden.

- b) Vanuit onze geografische invalshoek en vanuit het oogpunt om de vergelijkbaarheid met de geregistreerde criminaliteitscijfers maximaal te houden, bekijken we de 'lokale' victimisatiecijfers; hierbij wordt enkel rekening gehouden met respondenten die slachtoffer zijn in hun eigen gemeente. We zijn met andere woorden geïnteresseerd in de pleegplaats van een bepaald delict en niet in de woonplaats van het slachtoffer. Daarom werd aan de respondenten bijkomend gevraagd *waar zij in de afgelopen 12 maanden voor het eerst slachtoffer zijn geworden van een bepaald delict (eigen gemeente, andere Belgische gemeente, buitenland,...)*. Deze bijkomende vraag is noodzakelijk aangezien het gevaar op vertekening zeer groot zou zijn wanneer bij de berekening van lokale slachtofferschapsgraden naast de feiten die in de eigen gemeente werden gepleegd, ook feiten uit andere gemeenten en zelfs uit het buitenland in rekening werden gebracht. Niet-inwoners van een bepaalde gemeente x die slachtoffer zijn geworden van een bepaald delict in die gemeente x worden met andere woorden niet in rekening gebracht bij de berekening van de (lokale) slachtofferschapsgraden. Uiteraard impliceert dit een zekere divergentie tussen het geregistreerd criminaliteitscijfer in een bepaalde gemeente en het (lokaal) slachtofferschapscijfer in diezelfde gemeente. Voor de berekening van de slachtofferschapsgraden wordt immers geen rekening gehouden met personen die slachtoffer zijn buiten hun eigen gemeente, terwijl de geregistreerde criminaliteitsgraad wel gebaseerd is op het totaal aantal gepleegde delicten in een bepaalde gemeente, ongeacht of de slachtoffers woonachtig zijn in die gemeente.
- c) In het verlengde daarvan wordt in de veiligheidsmonitor ook geen rekening gehouden met het slachtofferschap van personen die de Nederlandse of Franse taal niet machtig zijn aangezien enkel personen die Nederlands of Frans verstaan en spreken in aanmerking komen om geselecteerd te worden als respondent. Het gegeven dat in de politieke criminaliteitstatistieken ook de misdrijven worden opgenomen die gepleegd werden tegenover personen die de Nederlandse of Franse taal niet machtig zijn, kan opnieuw tot vertekening leiden.⁴ Een bijkomende vereiste om geselecteerd te worden als respondent is het bezit van een gekend nummer van een vaste telefoonlijn.
- d) Niet alleen de respondentenselectie, maar ook de referentieperiode die wordt gehanteerd kan tot vertekening leiden. Zo worden de politieke criminaliteitstatistieken weergegeven per kalenderjaar, terwijl de veiligheidsmonitor tot en met 2002 peilt naar het slachtofferschap dat heeft plaatsgevonden 12 maanden voorafgaand aan het interview. Aangezien de interviews in het kader van de veiligheidsmonitor gespreid zijn over de tijd, is de referentieperiode niet gelijk voor alle respondenten van de veiligheidsmonitor en is het ook duidelijk dat deze referentieperiode niet overeenstemt met een kalenderjaar. Omdat bepaalde misdrijven onderhevig zijn aan seizoenseffecten dient men ernstig rekening te houden met deze vorm van vertekening. Vanaf de veiligheidsmonitor van 2004 heeft men dit probleem opgelost door te werken met vaste referentieperioden bij de bevraging van delicten.
- e) Een laatste noemenswaardig verschil tussen de veiligheidsmonitor en de politieke criminaliteitstatistieken situeert zich op het niveau van de categorisatie van de misdrijven. Zo hanteert men in de politieke criminaliteitstatistieken de omschrijving opzettelijke slagen en verwondingen, waar men in de veiligheidsmonitor tot en met 2002 peilt naar slachtofferschap van lichamelijk geweld. Niettegenstaande

⁴ In de Veiligheidsmonitor van 2011 zullen ook personen die het Duits machtig zijn in aanmerking komen om geselecteerd te worden als respondent.

beide metingen inhoudsgeldig zijn en min of meer peilen naar hetzelfde, brengt het hanteren van een verschillende nomenclatuur de vergelijkbaarheid van beide instrumenten in het gedrang. Daarom wordt sedert de veiligheidsmonitor van 2004 bij de bevraging naar lichamelijk geweld gepeild of het gaat om opzettelijke slagen en verwondingen.

2.3 *Dexia-gemeentetypologie*

In dit artikel staat de relatie tussen stedelijkheid en criminaliteit centraal. De bedoeling is om bij de analyses sterk verstedelijkte gebieden te kunnen vergelijken met minder stedelijke gebieden en platteland. Maar wat maakt nu dat steden zich onderscheiden van rurale gemeenten? Deze vraag werd in het verleden al meermaals gesteld door planologen en sociale geografen, waardoor verschillende pogingen werden ondernomen om typologieën van steden te ontwikkelen, onder meer op basis van de bevolkingsdichtheid. Hoewel er enkele uitzonderingen bestaan (de kansarmoedeatlas van Kesteloot en zijn collega's (1996) gebruikt bijvoorbeeld als analyse-niveau de statistische sectoren), werden de meeste typologieën ontwikkeld op basis van de Belgische indeling in fusiegemeenten. Het indelen van fusiegemeenten in verschillende types is echter niet zo eenvoudig. Immers, het onderbrengen van gemeentes in categorieën als 'stad', dan wel 'dorp' of 'gehucht', hangt van meer factoren af dan van de bevolkingsdichtheid alleen. Bekende voorbeelden van typologieën zijn: de stedelijke hiërarchie die werd opgesteld in de eerste Atlas van België (Goossens & Van der Haegen, 1972), de opeenvolgende geactualiseerde typologieën van de Belgische gemeenten naar verstedelijkingsgraad die telkens werden samengesteld op basis van de tienjaarlijkse sociaaleconomische enquête (Van Hecke, 1998) en de Dexia-classificatie van de Belgische gemeenten (Dessoy, 1998; Deschamps, 2009).

Wij hebben ervoor geopteerd gebruik te maken van de Dexia-gemeentetypologie. Enerzijds omdat een classificatie op basis van fusiegemeenten vanuit beleids oogpunt zeer interessant is, aangezien dit de laagste bestuurlijke entiteiten zijn in België. Anderzijds omdat de fusiegemeenten konden ingedeeld worden in 'slechts' zes klassen (in tegenstelling tot andere minder pragmatische typologieën waar vaak gebruik wordt gemaakt van een indeling in meer dan tien klassen). We vonden het daarenboven opportuun een bijkomende zevende klasse te creëren voor wat betreft de vijf grootste steden in België (Antwerpen, Gent, Charleroi, Luik, Brussel), gelet op de specificiteit van deze grootsteden inzake dichtheid, criminaliteitsgraden, ... Het gebruik van deze typologie laat toe hypothesen over stedelijkheid en criminaliteit nauwkeuriger te testen.

Voor de samenstelling van deze gemeentetypologie heeft men gebruik gemaakt van twee reductietechnieken, enerzijds een factoranalyse (reductie van variabelen) en anderzijds een clusteranalyse (reductie van eenheden). Het doel van de classificatie bestond erin gemeenten met een vergelijkbare sociaaleconomische omgeving onder te brengen in zo homogeen mogelijke klassen. Men heeft zich niet uitsluitend gebaseerd op morfologische (fysiek waarneembare) aspecten, maar ook op functionele aspecten die de sociaaleconomische verscheidenheid van de gemeenten aantonen. Bijzondere aandacht werd besteed aan de bestemming van de bodem en de gebouwen/woningen, inkomensvariabelen, economische structuur en structuur van de actieve bevolking, demografische kengetallen, voorzieningen van algemeen nut, externaliteiten en

aantrekkingskracht. Men heeft hiervoor een 150-tal variabelen gebruikt die afkomstig zijn van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS). Deze heeft men gereduceerd tot een aantal 'kernfactoren' met een maximum aan informatie en een minimum aan redundantie. Op basis van deze kernfactoren konden de 589 fusiegemeenten door middel van een clusteranalyse geïdentificeerd worden in homogene clusters. Aangezien het gaat om een 'typologie met uitsluitende categorieën', behoort elke fusiegemeente tot een en slechts een cluster of gemeentetype. Binnen elke cluster kunnen de gemeenten nog (grote) verschillen vertonen op tal van variabelen. Deze verschillen zijn echter overal kleiner dan de verschillen met de gemeenten uit de andere clusters.

Tabel 1: Kenmerken Dexia-gemeentetypologie

	Aantal	Densiteit	Dominante kenmerken (Bron: Dexia-Bank)
Woongemeenten	170	383 inw/km ² Min: 2358 inw. Max: 76576 inw.	Inkomens > regionaal gemiddelde en zwakke centrumfunctie
Landelijke gemeenten	165	136 inw/km ² Min: 85 inw. Max: 32141 inw.	Verstedelijkingsgraad < regionaal gemiddelde en zwakke centrumfunctie
Gemeenten economische activiteit	79	351 inw/km ² Min: 2007 inw. Max: 45771 inw.	Inkomens < regionaal gemiddelde en zwakke centrumfunctie
Semistedelijke gemeenten	67	547 inw/km ² Min: 6544 inw. Max: 41531 inw.	Economische activiteit > regionaal gemiddelde en inkomens < regionaal gemiddelde
Middelgrote en regionale steden ⁴	95	386 inw/km ² Min: 4348 inw. Max: 116982 inw.	Centrumfunctie > regionaal gemiddelde
Toeristische gemeenten	8	463 inw/km ² Min: 10153 inw. Max: 34132 inw.	Sterke toeristische activiteit > regionaal gemiddelde
Grootsteden	5	2191 inw/km ² Min: 145917 inw. Max: 466203 inw.	Centrumfunctie ↑ ↑ Grootsteden met > 100000 inwoners

In tabel 1 vinden we de Dexia indeling van de fusiegemeenten in zeven gemeentetypen. Het aantal fusiegemeenten per gemeentetype wordt weergegeven, evenals de gemiddelde densiteit en het minimum en maximum aantal inwoners. Onmiddellijk valt het verschil op van het lage aantal grootsteden (5) en toeristische gemeenten (8) tegenover de andere gemeentetypen. Ook het hoge aantal middelgrote en regionale steden (95), die een centrumfunctie hebben die hoger is dan het regionaal gemiddelde, wekt de aandacht. Niet enkel de zogenaamde centrumsteden maken deel uit van dit gemeentetype, maar ook een hoog aantal middelgrote en regionale steden. Daarboven kan men tot eenzelfde gemeentetype behoren op basis van factoren die niet direct ruimtelijk zichtbaar zijn (demografische evolutie, vergrijzing bevolking, ...). De verschillen in densiteit tussen de cluster van landelijke gemeenten enerzijds ('slechts'

⁵ Hiertoe behoren ook de zogenaamde 'centrumsteden' met uitzondering van de vijf grootsteden.

136 inwoners per vierkante kilometer) en de clusters van semistedelijke gemeenten en grootsteden anderzijds (meer dan 500 inwoners per vierkante kilometer) geeft goed de verhoudingen weer tussen de verschillende gemeentetypen. Tot slot geeft tabel 1 enkele dominante karakteristieken van elk gemeentetype. De 'woongemeenten' kenmerken zich door hoge inkomens en een zwakke centrumfunctie. Denken we dan onder andere aan de duurder villawijken zoals Schilde, Sint-Martens-Latem, Overijse, ... Bij de 'landelijke gemeenten' komt vooral de lage verstedelijkingsgraad en de zwakke centrumfunctie tot uiting (Retie, Mesen, Wortegem-Petegem, ...). 'Gemeenten met economische activiteit' worden gekenmerkt door een hoge economische bedrijvigheid (veel ondernemingen) met een zwakke centrumfunctie en lage inkomens (Zelzate, Kuurne, Tessenderlo, ...). Ook 'semistedelijke gemeenten' kennen een hoge economische activiteit en lage inkomens. De centrumfunctie is minder zwak dan bij de gemeenten met economische activiteit. We denken hier aan gemeenten zoals Boom, Harelbeke, Beveren, ... Bij de 'middelgrote en regionale steden' staat de centrumfunctie centraal. Zoals vermeld vinden we in dit gemeentetype zowel middelgrote steden (zoals Zottegem, Lier, Tongeren, ...) als regionale steden (Aalst, Kortrijk, Vilvoorde, ...) en zelfs centrumsteden (Namen, Hasselt, Oostende, ...). Deze gemeenten beschikken allemaal over een zekere centrumfunctie en vormen lokale attractieve polen voor de omliggende gemeenten. De 'grootsteden' bevatten zoals aangegeven de vijf metropolen (Antwerpen, Gent, Charleroi, Luik, Brussel) die de centrumfunctie van de middelgrote en regionale steden nog overstijgen. Deze vijf grootsteden hebben een bevolkingsdichtheid van bijna 2200 inwoners per vierkante kilometer en zijn daarin niet te vergelijken met de andere gemeentetypen. Tot slot zijn er de 'toeristische gemeenten' die zich onderscheiden omwille van een sterke toeristische activiteit (Blankenberge, De Haan, Nieuwpoort, ...). De Dexia indeling werd in 2007 geactualiseerd, zowel voor het Vlaamse, Waalse als Brusselse gewest (Deschamps, 2009). Wij hebben ervoor geopteerd de indelingen van de drie gewesten samen te voegen tot een algemene typologie voor het volledige Belgische grondgebied zodat de analyses konden uitgevoerd worden voor het ganse land. De volledige lijst van fusiegemeenten ingedeeld volgens de Dexia-typologie en per provincie is te vinden in bijlage 1.

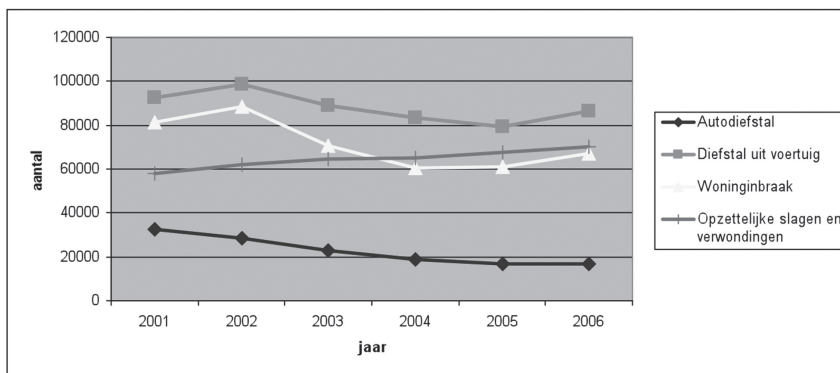
3. Geregistreerde criminaliteit en slachtofferschap in België

In deze paragraaf wordt aan de hand van tabellen en grafieken ingegaan op voormelde vormen van criminaliteit: respectievelijk autodiefstal, diefstal uit voertuig, woninginbraak en opzettelijke slagen en verwondingen/lichamelijk geweld. Door middel van een integratie van enerzijds geregistreerde criminaliteitsgraden uit de politieke criminaliteitstatistiek en anderzijds slachtoffersgraden uit de veiligheidsmonitor, trachten we een criminografische analyse te maken voor België. Woninginbraak wordt aanvullend ook bestudeerd vanuit twee andere invalshoeken: de bevolkingsperceptie over woninginbraak als een buurtprobleem en de graad van risico-inschatting dat men zelf slachtoffer zou kunnen worden van woninginbraak. De Dexia-typologie stelt ons in staat de relatie tussen stedelijkheid en criminaliteit empirisch te bestuderen. In de tabellen worden telkens de graden voor alle zeven de gemeentetypen weergegeven. In de grafieken belichten we telkens twee tot drie gemeentetypen die een overzichtelijk beeld geven van de relatie tussen stedelijkheid en criminaliteit en/of die duidelijk afwijken van de algemeen waarneembare trend. De resultaten worden besproken op

basis van de trendlijnen; dit zijn de best passende lineaire rechten die kunnen getrokken worden door de verschillende observatiepunten per gemeentetype.

Bij wijze van inleiding op de resultaten per gemeentetype, schetsen we eerst een algemeen beeld voor het volledige grondgebied van België.

Figuur 1: Geregistreerde criminaliteitscijfers van enkele veelvoorkomende delicten in België (absolute aantallen)

Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

In Figuur 1 zien we geen al te grote schommelingen doorheen de tijd bij de vier verschillende delicten. Op basis van de meest recent beschikbare cijfers komt diefstal uit voertuig in België het vaakst voor, gevolgd door opzettelijke slagen en verwondingen, woninginbraak en autodiefstal. Diefstal uit voertuig bleef over de zes bestudeerde jaren vrij stabiel. De grootste schommeling was een daling van bijna 10% in 2003 ten opzichte van 2002. Dit criminaliteitscijfer bleef dalen tot in 2005, waarna opnieuw een lichte stijging kan worden waargenomen. Het aantal opzettelijke slagen en verwondingen bleef tot in 2003 onder het aantal vastgestelde woninginbraken. Vanaf 2004 stellen we het omgekeerde vast. Deze verschuiving is niet zozeer te wijten aan de licht stijgende evolutie van het aantal opzettelijke slagen en verwondingen doorheen de bestudeerde tijdsperiode, maar wel aan de relatief sterke dalingen van respectievelijk 20% en 14% die we in 2003 en 2004 kunnen waarnemen ten opzichte van het voorgaande jaar bij het aantal geregistreerde woninginbraken. Autodiefstal tot slot is van een veel kleinere orde dan de drie voorgaande delicten. Dit criminaliteitscijfer neemt gradueel af gedurende de bestudeerde tijdsperiode en kent een halvering in 2006 ten opzichte van 2002. Gemiddeld kunnen we spreken van ongeveer 22500 geregistreerde autodiefstallen per jaar in België; dit zijn er ongeveer 60 per dag. Ter vergelijking: gedurende de bestudeerde tijdsperiode werden in België per dag ongeveer 240 diefstallen uit voertuigen vastgesteld.

3.1 Autodiefstal

Bij elk delicttype zullen we telkens eerst een beschrijving geven op basis van de geregistreerde criminaliteitscijfers en de slachtofferscijfers die per gemeentetype in de tabellen worden gepresenteerd. Nadien opteren we ervoor om hieruit een selectie te maken met het oog op een heldere voorstelling in een grafiek. We belichten telkens

twee à drie gemeentetypen die de relatie tussen de spreiding van het delict en stedelijkheid perfect illustreren, of die afwijken van de algemeen waarneembare trend.

Tabel 2: *Geregistreerde autodiefstallen per gemeentetype (aantallen per 1000 inwoners)*

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Woongemeenten	2,13	1,85	1,59	1,16	1,06	1,06
Landelijke gemeenten	1,25	1,07	0,83	0,68	0,61	0,53
Gemeenten economische activiteit	2,62	2,09	1,64	1,36	1,17	1,22
Semistedelijke gemeenten	2,39	2,22	1,85	1,44	1,26	1,34
Middelgrote en regionale steden	3,49	3,10	2,37	1,97	1,83	1,80
Toeristische gemeenten	1,85	1,43	1,41	1,03	0,93	0,76
Grootsteden	8,03	6,74	5,28	4,57	3,84	3,87

Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

Tabel 3: *Gerapporteerd slachtofferschap autodiefstal per gemeentetype (aantallen per 1000 inwoners)*

	2002	2004	2006
Woongemeenten	4,56	4,20	3,51
Landelijke gemeenten	4,63	1,18	1,27
Gemeenten economische activiteit	4,31	2,16	2,24
Semistedelijke gemeenten	3,79	6,01	5,26
Middelgrote en regionale steden	5,96	6,46	3,78
Toeristische gemeenten	3,52	1,75	3,09
Grootsteden	13,34	10,75	7,14

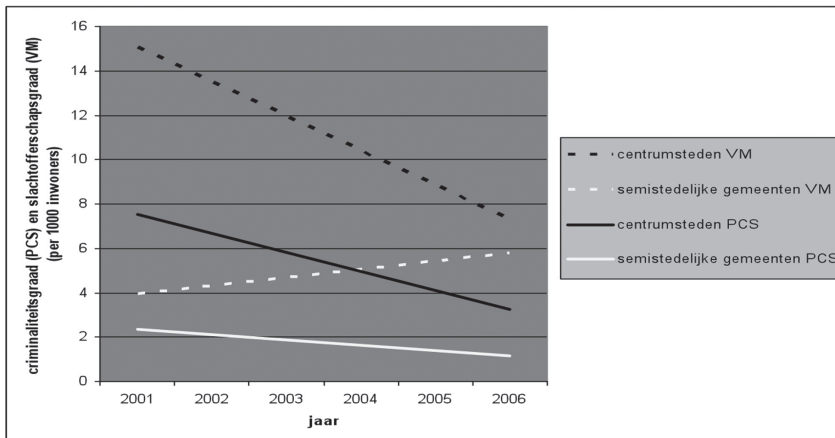
Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

Uit tabel 2 en tabel 3 leiden we af dat grootsteden veruit de hoogste criminaliteit- en slachtofferschapsgraad vertonen en landelijke gemeenten de laagste.⁶ In 2002 merken we echter op dat de landelijke gemeenten uitzonderlijk een slachtofferschapsgraad hadden die hoger was dan de andere gemeentetypen, met uitzondering van de grootsteden en de middelgrote en regionale steden. Verder merken we in alle gemeentetypen een zeer duidelijk dalende trend voor de criminaliteitsgraad van autodiefstal over de zes jaren heen. Voor wat betreft slachtofferschap in de eigen gemeente is die trend niet unaniem dalend. De semistedelijke gemeenten vertonen hier een stijgende trend in tegenstelling tot de andere gemeentetypen. Daarom hebben we ervoor gekozen de

⁶ Om een idee te geven van het verschil in absolute aantallen: jaarlijks heeft een van de vijf grootsteden gedurende de bestudeerde tijdsperiode te kampen gehad met gemiddeld 1298 autodiefstallen, terwijl er in een doorsnee landelijke gemeente gemiddeld nog geen 7 autodiefstallen per jaar werden geregistreerd.

trendlijnen van geregistreerde autodiefstallen en slachtofferschap van autodiefstal in deze semistedelijke gemeenten te vergelijken met de grootsteden in een grafiek.

Figuur 2: Criminaliteitsgraad en slachtofferschapsgraad van autodiefstallen voor grootsteden en semistedelijke gemeenten (per 1000 inwoners)

Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

De trendlijnen in figuur 2 weerspiegelen de best passende lineaire rechten door de verschillende observatiepunten (i.c. criminaliteitsgraad en slachtofferschapsgraad van autodiefstal) per gemeentetype. Onmiddellijk valt de dalende trend op in de grootsteden voor zowel criminaliteitsgraad als slachtofferschapsgraad, terwijl deze bij de semistedelijke gemeenten tegengesteld zijn aan elkaar. Bij de semistedelijke gemeenten vertoont de geregistreerde criminaliteitsgraad een dalende trend en de gerapporteerde slachtofferschapsgraad een stijgende trend (dit in tegenstelling tot alle andere gemeentetypen). In deze gemeenten *daalt* het aantal geregistreerde autodiefstallen dus, maar tegelijk rapporteren de respondenten in de veiligheidsmonitor steeds meer gevallen van autodiefstal. Deze stijging van het gerapporteerde slachtofferschap in de semistedelijke gemeenten staat trouwens in schril contrast met de cijfergegevens uit tabel 3 die aantonen dat gerapporteerde slachtofferschap in de andere gemeentetypen een dalende trend vertoont. Een verklaring voor deze tegenstrijdige bevinding is niet direct voorhanden. Toekomstig onderzoek met meer recente edities van de veiligheidsmonitor zal moeten uitwijzen of deze tegenstelling tussen geregistreerde criminaliteitscijfers en gerapporteerde slachtofferschap van autodiefstal zich verderzet. Een andere vaststelling is dat de geregistreerde criminaliteitsgraden een stuk lager liggen dan de gerapporteerde slachtofferschapperpercentages. Registratiebereidheid, aangiftegedrag, geheugeneffecten en telescoping bij victim surveys, etc. zijn mogelijke verklaringen voor deze vaststelling. Onderzoek van Elffers en Averdijk (2007) heeft bijvoorbeeld aangetoond dat slachtofferenquêtes een substantiële overschatting van het aantal gerapporteerde aangiften laten zien. Veel van de aangiften die respondenten te kennen gaven werden wel teruggevonden, maar niet in de stapel aangiften die vielen binnen de bevraagde periode. Telescoping bleek in dat onderzoek een belangrijke rol te spelen. Ook het gegeven dat voor de berekening van de slachtofferschapsgraden een beroep wordt gedaan op een steekproef van de totale populatie, terwijl voor de bere-

kening van de criminaliteitsgraden gebruik wordt gemaakt van absolute aantallen die betrekking hebben op de gehele bevolking, is een mogelijke denkpiste om de discrepantie tussen beide graden te verklaren. In het kader van dit beschrijvend onderzoek kunnen we dit echter niet met zekerheid beweren. Verder onderzoek is noodzakelijk om uit te maken welke factoren een invloed hebben gehad op het feit dat slachtoffer-schapsgraden in dergelijke mate verschillen van criminaliteitsgraden en op de tegen-gestelde trend die we hebben waargenomen bij de semistedelijke gemeenten.

3.2 Diefstal uit voertuig

*Tabel 4: Geregistreerde diefstallen uit voertuigen per gemeentetype
(aantallen per 1000 inwoners)*

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Woongemeenten	6,38	7,15	6,75	6,76	5,71	6,53
Landelijke gemeenten	2,06	2,26	1,89	2,04	2,04	2,04
Gemeenten economische activiteit	3,82	3,71	3,40	3,23	3,50	3,26
Semistedelijke gemeenten	3,80	3,66	3,59	3,59	3,67	3,38
Middelgrote en regionale steden	10,50	10,85	9,54	8,27	8,06	8,94
Toeristische gemeenten	4,90	4,05	2,73	3,04	3,33	3,13
Grootsteden	28,68	30,88	27,57	26,02	24,21	26,18

Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

*Tabel 5: Gerapporteerd slachtofferschap diefstal uit voertuig per gemeentetype
(aantallen per 1000 inwoners)*

	2002	2004	2006
Woongemeenten	32,31	37,20	35,93
Landelijke gemeenten	11,92	11,45	8,87
Gemeenten economische activiteit	15,09	14,72	20,20
Semistedelijke gemeenten	18,94	31,95	26,32
Middelgrote en regionale steden	37,95	38,64	35,43
Toeristische gemeenten	3,51	9,19	9,70
Grootsteden	62,19	68,72	63,42

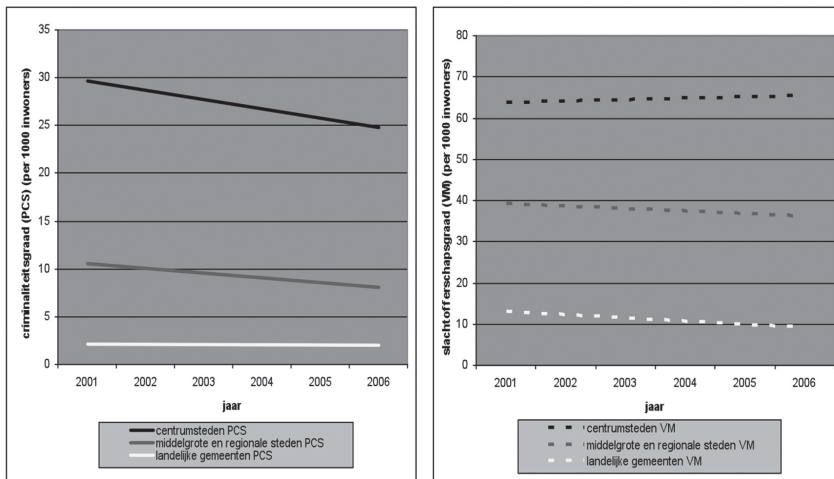
Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

De verschillen tussen de gemeentetypen zijn bij het delict diefstal uit voertuig veel groter dan bij autodiefstal: in de grootsteden ligt de criminaliteitsgraad hier 13 keer hoger dan in de landelijke gemeenten. Uit tabel 4 en tabel 5 kunnen we afleiden dat ook hier de grootsteden veruit met de hoogste criminaliteitsgraad en slachtoffer-schapsgraad geconfronteerd worden. Dit is een constante over de gehele bestudeerde tijdsperiode. Toeristische gemeenten en opnieuw de landelijke gemeenten blijken

het minst onderhevig te zijn aan diefstallen uit voertuigen.⁷ Deze bevinding stemt volledig overeen met het theoretisch kader waarbij de graad van urbanisatie gerelateerd wordt aan hoge criminaliteitsgraden.⁸ Wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat verminderde of bemoeilijkte informele sociale controle en verhoogde opportuiniteten tot het plegen van criminaliteit een verklaring bieden voor de relatie tussen urbanisatie en criminaliteit/slachtofferschap. Verdere multivariate analyses moeten uitwijzen wat het belang is van deze mechanismen in een Belgische gemeentetext.

Verder valt in tabel 5 ook de zeer sterke stijging op in 2004 ten opzichte van 2002 bij de semistedelijke gemeenten (een stijging van 69% in vergelijking met de slachtofferschapbevraging in 2002). Tot slot vertonen de toeristische gemeenten in 2002 en 2004 een lagere slachtofferschaapsgraad dan de landelijke gemeenten. We kunnen echter verwachten dat deze toeristische gemeenten (dit zijn de kustgemeenten) in realiteit een hogere graad van slachtofferschap hebben dan de landelijke gemeenten vanwege het kusttoerisme. Slachtoffers (toeristen) die slechts tijdelijk in deze gemeenten vertoefden, werden namelijk niet in rekening gebracht bij de berekening van lokale victimisatiegraad, wat vooral bij dit gemeentetype een gevaar op onderschatting betekent.

Figuur 3: Criminaliteitsgraad en slachtofferschaapsgraad van diefstallen uit voertuigen voor grootsteden, middelgrote en regionale steden, en landelijke gemeenten (per 1000 inwoners)

Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

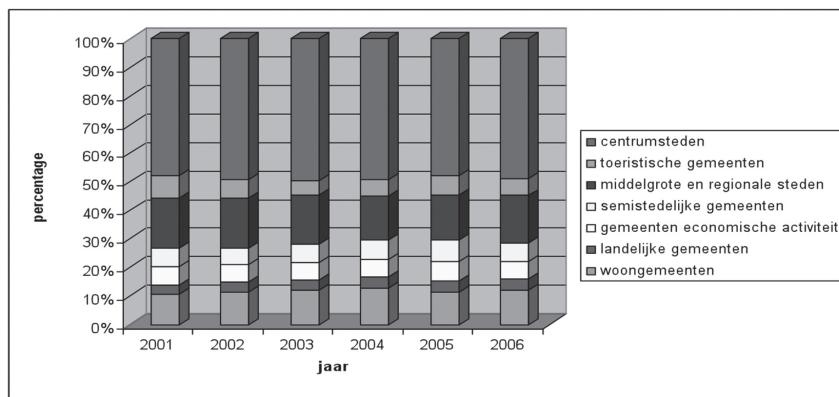
⁷ Ook hier een kleine illustratie door middel van absolute aantallen om een goed zicht te krijgen op de grootteorde van het verschil: jaarlijks heeft een van de vijf grootsteden gedurende de bestudeerde tijdsperiode te kampen gehad met gemiddeld 6583 diefstallen uit voertuigen, terwijl er in een doorsnee landelijke gemeente gemiddeld slechts 16 diefstallen uit voertuigen per jaar werden geregistreerd.

⁸ Aangezien de graad van urbanisatie (in de zin van bevolkingsdichtheid) niet volledig overeenstemt met de gemeentetypologie, hebben we ook de correlaties berekend tussen bevolkingsdichtheid (aantal inwoners per km²) en de criminaliteitsgraden van dit delict. We vonden telkens een correlatie die zich situeert rond de 0.70, wat wijst op een heel sterk verband.

De linkse grafiek van Figuur 3 illustreert heel duidelijk de hoge criminaliteitsgraad voor de grootsteden. Dit geldt ook zo voor de middelgrote en regionale steden die na de grootsteden het frequentst te maken hebben met diefstallen uit voertuigen. Hoewel dit gemeentetype de tweede hoogste criminaliteitsgraad van diefstallen uit voertuigen kent, blijkt het verschil met de grootsteden toch enorm groot te zijn. De gemeenten uit het Brusselse gewest, die voor een groot deel behoren tot de gemeentetypen 'grootsteden' en 'middelgrote en regionale steden', hebben een belangrijke invloed op deze hoge criminaliteitsgraden (zie bijlage 2 voor een grafische weergave van de sterke concentratie geregistreerde diefstallen uit voertuigen in en rond het Brusselse gewest). Het Brusselse gewest vertoont immers een disproportioneel hoge criminaliteitsgraad in vergelijking met de andere gewesten. Anderzijds dient dan weer te worden opgemerkt dat de licht dalende trend van diefstallen uit voertuigen het sterkst naar voren komt in diezelfde grootsteden en middelgrote en regionale steden. Zoals vermeld worden landelijke gemeenten met de kleinste graad van diefstal uit voertuigen geconfronteerd. Het verschil tussen grootsteden en landelijke gemeenten is frappant.

In de rechtse grafiek van Figuur 3 zien we een gelijkaardig beeld. Op basis van de slachtofferschapgegevens uit de veiligheidsmonitoren blijkt dat grootsteden opnieuw het vaakst worden geconfronteerd met diefstallen uit voertuigen, gevolgd door middelgrote en regionale steden. De landelijke gemeenten bengelen ook op basis van deze cijfergegevens helemaal onderaan. Opnieuw dient opgemerkt dat de slachtofferschapsgraad voor alle gemeentetypen veel hoger ligt dan de criminaliteitsgraad die we bekomen op basis van de politieke criminaliteitstatistieken. Verder onderzoek moet meer duidelijkheid brengen omtrent de oorzaken van deze verschillen. Opvallend is verder de stabiele tot licht stijgende trend in de slachtofferschapsgraad van dit delict bij de grootsteden, in tegenstelling tot de eerder licht dalende trend die we hadden waargenomen op basis van de geregistreerde criminaliteitscijfers.

Figuur 4: Procentuele verdeling op basis van criminaliteitsgraad diefstallen uit voertuigen per gemeentetype (per 1000 inwoners)

Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

In figuur 4 valt op dat de procentuele verhoudingen tussen de verschillende gemeentetypen bij de geregistreerde criminaliteitsgraad van diefstallen uit voertuigen gedu-

rende de zes teljaren zeer stabiel blijven. Hoewel het aantal geregistreerde delicten sterk kunnen verschillen over de verschillende jaren blijven de onderlinge verhoudingen zeer gelijklopend. Na het optellen van de criminaliteitsgraden per jaar zien we dat de grootsteden met meer dan 50% van het staafdiagram veruit de grootste proportie innemen. De middelgrote en regionale steden vormen de tweede grootste proportie, gevolgd door de woongemeenten. De toeristische gemeenten, semistedelijke gemeenten, gemeenten met economische activiteit en landelijke gemeenten hebben allen een zeer vergelijkbare proportie over de verschillende jaren heen en nemen het kleinste deel in van de totale criminaliteitsgraad. Deze stabiele verhoudingen tussen de gemeentetypen in de tijd konden we ook bij de andere delicttypes terugvinden.

3.3 Woninginbraak

Voor de analyse van woninginbraak hebben we ervoor geopteerd dit delict vanuit vier verschillende invalshoeken te benaderen. Anders dan bij de analyse van de overige delicten, maken we bij woninginbraak gebruik van twee bijkomende metingen uit de veiligheidsmonitor: enerzijds de bevolkingsperceptie over woninginbraak als een buurtprobleem en anderzijds de graad van risico-inschatting dat men zelf slachtoffer zou worden van woninginbraak. Vanuit methodologisch perspectief en met het oog op externe validiteit, is het interessant dit delict vanuit deze vier verschillende invalshoeken te analyseren.

Tabel 6: Geregistreerde woninginbraken per gemeentetype (aantallen per 1000 inwoners)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Woongemeenten	8,90	10,36	7,59	6,32	6,08	7,10
Landelijke gemeenten	5,28	5,25	4,38	3,49	2,97	3,12
Gemeenten economische activiteit	7,25	7,31	5,85	4,72	4,53	4,69
Semistedelijke gemeenten	6,51	6,65	5,64	4,89	4,75	4,97
Middelgrote en regionale steden	7,47	8,25	6,95	5,86	6,18	6,70
Toeristische gemeenten	4,96	6,09	4,80	4,45	5,18	4,24
Grootsteden	12,66	13,31	10,28	9,70	10,19	10,96

Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

Tabel 7: Gerapporteerd slachtofferschap woninginbraak per gemeentetype (aantallen per 1000 inwoners)

	2002	2004	2006
Woongemeenten	36,85	33,40	29,57
Landelijke gemeenten	24,35	12,92	12,17
Gemeenten economische activiteit	26,92	26,01	17,71
Semistedelijke gemeenten	27,35	34,31	30,41
Middelgrote en regionale steden	37,82	27,34	25,72
Toeristische gemeenten	16,39	10,97	9,44
Grootsteden	57,06	35,41	34,60

Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

Uit tabel 6 en tabel 7 kunnen we afleiden dat grootsteden ook bij woninginbraak de hoogste criminaliteit- en slachtofferschapsgraden vertonen. In tegenstelling tot bij voorgaande besproken delicten zijn de verschillen met de andere gemeentetypen veel minder uitgesproken. Opvallend is dat de woongemeenten na de grootsteden de hoogste criminaliteit- en slachtofferschapsgraden vertonen, en dus niet de middelgrote en regionale steden zoals we bij de vorige delicten konden waarnemen. De landelijke en toeristische gemeenten hebben de laagste cijfers voor woninginbraak.

Tabel 8: Respondenten die woninginbraak eerder wel/helemaal wel als probleem percipiëren per gemeentetype (aantallen per 1000 inwoners)

	2002	2004	2006
Woongemeenten	705,03	642,13	665,32
Landelijke gemeenten	582,57	496,30	468,19
Gemeenten economische activiteit	632,56	586,22	543,33
Semistedelijke gemeenten	614,29	638,09	644,56
Middelgrote en regionale steden	626,97	547,40	554,92
Toeristische gemeenten	346,99	360,05	379,51
Grootsteden	684,60	612,12	606,60

Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

Tabel 9: Grote tot heel grote risico-inschatting woninginbraak per gemeentetype (aantallen per 1000 inwoners)

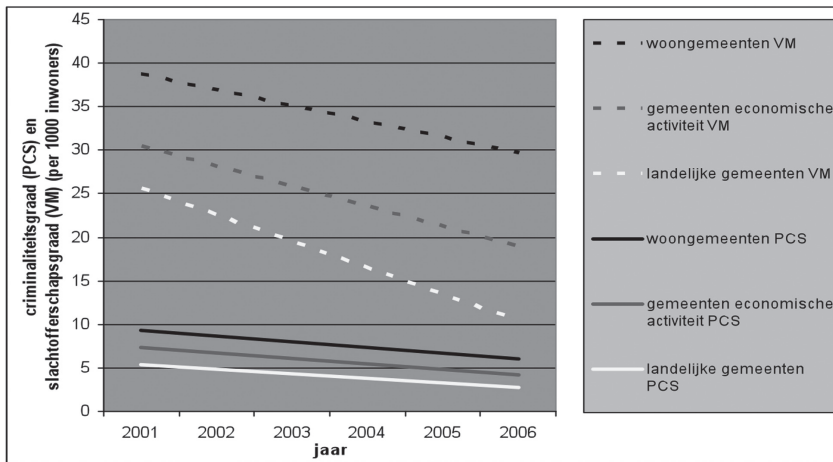
	2002	2004	2006
Woongemeenten	333,11	289,30	289,60
Landelijke gemeenten	247,85	209,83	177,83
Gemeenten economische activiteit	309,34	248,38	217,38
Semistedelijke gemeenten	305,08	303,09	284,32
Middelgrote en regionale steden	302,20	244,55	236,17
Toeristische gemeenten	176,80	170,63	159,60
Grootsteden	359,49	293,28	286,43

Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

Uit de gegevens van de bijkomende metingen naar woninginbraak uit de veiligheidsmonitor halen we gelijkaardige bevindingen. In tabel 8 worden de cijfers getoond van het aantal mensen per 1000 inwoners die woninginbraak eerder wel of helemaal wel als een probleem ervaren in hun buurt. De gegevens werden geaggregeerd op het niveau van de gemeentetypologie. We zien dat in de woongemeenten woninginbraak als het meest problematisch wordt gepercipieerd. In de landelijke gemeenten en vooral de toeristische gemeenten beoordelen de inwoners dit delict het minst problematisch. Tabel 9 geeft de cijfers weer van het aantal personen per 1000 inwoners die menen dat hun huishouden de volgende 12 maanden een groot tot heel groot risico loopt

om slachtoffer te worden van een inbraak waarbij er iets gestolen wordt. Opnieuw de woongemeenten komen, in dit geval samen met de grootsteden en semistedelijke gemeenten, het minst positief uit deze analyse. In de metingen van 2002, 2004 en 2006 geeft de bevolking van respectievelijk de grootsteden, de semistedelijke gemeenten en de woongemeenten het meest frequent aan dat zij hun kans om slachtoffer te worden van woninginbraak groot tot heel groot inschatten. In lijn met de resultaten uit tabel 8 zijn het de landelijke gemeenten en vooral de toeristische gemeenten waar deze risico-inschatting het minst aanwezig is.

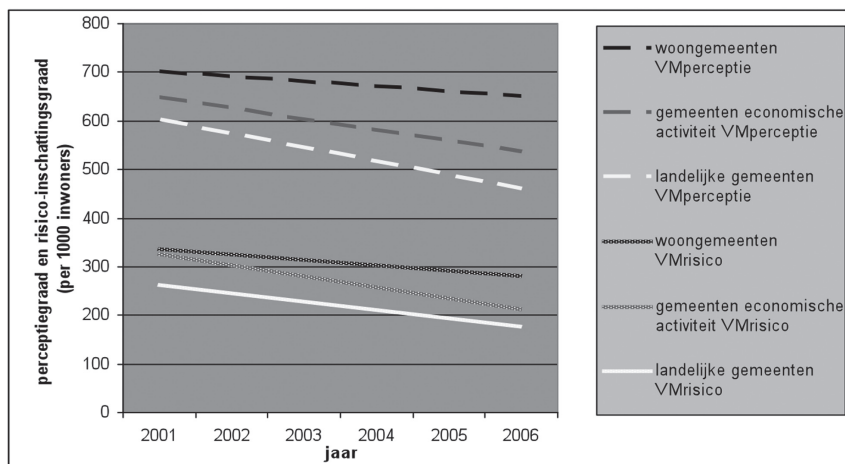
Figuur 5: Criminaliteitsgraad en slachtofferschapsgraad van woninginbraken voor woongemeenten, gemeenten met economische activiteit en landelijke gemeenten (per 1000 inwoners)

Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

In figuur 5 integreren we opnieuw de criminaliteitsgraad en slachtofferschapsgraad in een grafiek. Zoals we reeds zagen bij de andere delicttypes ligt de aangegeven slachtofferschapsgraad betrekkelijk hoger dan de geregistreerde criminaliteitsgraad. We hebben er bij dit delict voor gekozen om de trendlijnen van drie verschillende gemeentetypes te schetsen en met elkaar te vergelijken. Er werd geopteerd voor een gemeentetype waar woninginbraak zeer frequent (woongemeenten), middelmatig frequent (gemeenten met economische activiteit) en weinig frequent (landelijke gemeenten) wordt geconstateerd. De trendlijnen in figuur 5 vertonen allen een dalende trend en ook de onderlinge verhoudingen blijven bij zowel criminaliteitsgraad als slachtofferschapsgraad bewaard.

Figuur 6: Perceptiegraad en risico-inschattingsgraad van woninginbraken voor woongemeenten, gemeenten met economische activiteit en landelijke gemeenten (per 1000 inwoners)

Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

Ook in figuur 6 valt de unaniem dalende trend op en de verhoudingen tussen woongemeenten, economische gemeenten en landelijke gemeenten die quasi perfect behouden blijven bij zowel perceptiegraad als risico-inschattingsgraad. Het feit dat we bij vier verschillende metingen van woninginbraak een heel gelijklopend beeld waarnemen, suggereert de stabiliteit van de bevindingen en betekent een extra validatie van de gevonden resultaten.

De analyses van woninginbraak tonen duidelijk aan dat het aangewezen blijft om delictspecifieke analyses door te voeren. Hoewel ook hier de relatie tussen stedelijkheid en criminaliteit aanwezig is (zie de sterke verschillen tussen grootsteden en landelijke gemeenten in de tabellen 6, 7, 8 en 9), zien we dat woongemeenten bijna even kwetsbaar zijn voor het delict woninginbraak, en over het algemeen zelfs kwetsbaarder dan de middelgrote en regionale steden. Nochtans kenmerken woongemeenten zich onder andere door hun zwakke centrumfunctie, wat op het eerste zicht misschien niet direct overeenstemt met de relatie tussen een sterke bevolkingsdichtheid en criminaliteit. Uit voorgaand onderzoek is ook al gebleken dat bij woninginbraak, in tegenstelling tot bij andere delicten, densiteit een minder belangrijke invloed heeft op geografische spreiding en in die zin een speciaal geval is (Pauwels, 2003). Opportuniteit (gelegenheid) tot het plegen van woninginbraak speelt hier wellicht een belangrijke rol. Het gegeven dat in woongemeenten over het algemeen een hoog gemiddeld inkomen voorkomt, wat onder andere tot uiting komt in verschillende dure villawijken die zich situeren in dit type van gemeenten, maakt deze gebieden kwetsbaarder voor dit delicttype. Vandaar ons pleidooi voor meer delictspecifieke analyses in criminografisch onderzoek en meer accurate metingen van de werkelijke 'population at risk'.

3.4. Opzettelijke slagen en verwondingen/lichamelijk geweld

Tabel 10: Geregistreerde opzettelijke slagen en verwondingen per gemeentetype (aantallen per 1000 inwoners)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Woongemeenten	3,48	3,75	3,81	3,77	3,99	4,15
Landelijke gemeenten	3,37	3,63	3,62	3,47	3,62	3,69
Gemeenten economische activiteit	4,62	4,77	4,93	4,84	5,04	5,20
Semistedelijke gemeenten	5,14	6,01	5,87	5,74	5,91	6,19
Middelgrote en regionale steden	6,89	7,08	7,38	7,47	7,70	7,96
Toeristische gemeenten	7,47	7,13	7,18	6,94	6,54	7,35
Grootsteden	10,36	11,22	12,05	12,46	12,85	12,91

Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

Tabel 11: Gerapporteerd slachtofferschap lichamelijk geweld per gemeentetype (aantallen per 1000 inwoners)

	2002	2004	2006
Woongemeenten	4,94	7,02	7,26
Landelijke gemeenten	1,22	8,49	6,53
Gemeenten economische activiteit	7,69	7,20	7,29
Semistedelijke gemeenten	3,77	13,08	10,22
Middelgrote en regionale steden	7,09	14,08	11,00
Toeristische gemeenten	5,46	9,07	7,55
Grootsteden	11,85	16,96	12,71

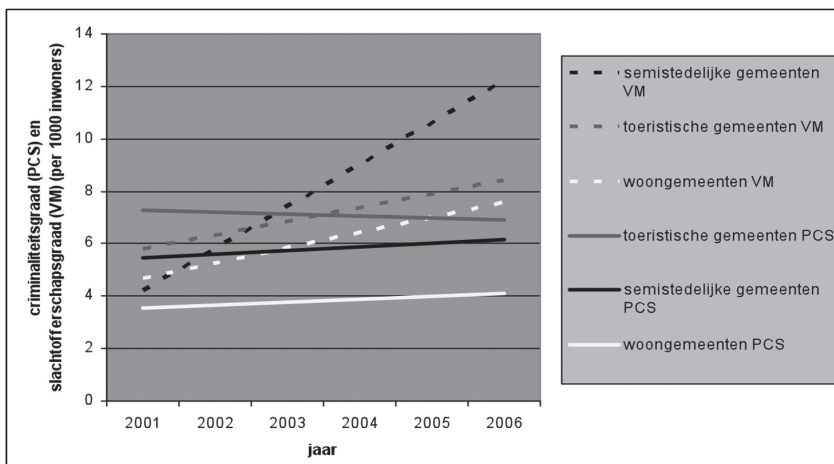
Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

Tabel 10 laat zien dat de criminaliteitsgraad voor opzettelijke slagen en verwondingen bij de verschillende gemeentetypen een stabiele tot licht stijgende trend vertoont. In tabel 11 vertoont de slachtofferschapsgraad een eerder stijgende tot sterk stijgende trend. De verhoudingen tussen de gemeentetypen blijven, in navolging van de vorige besproken delicttypes, ook hier zeer constant gedurende de bestudeerde tijdsperiode. Opvallend is de zeer sterke stijging in 2004 ten opzichte van 2002 van het aangegeven slachtofferschap in de grootsteden, de middelgrote en regionale steden, de semistedelijke gemeenten, de toeristische gemeenten en de landelijke gemeenten. Grootsteden vertonen bij beide meetinstrumenten de hoogste graad. Woongemeenten en landelijke gemeenten worden het minst geconfronteerd met opzettelijke slagen en verwondingen en lichamelijk geweld.⁹ Opmerkelijk is ook de relatief hoge criminaliteit- en slachtofferschapsgraden van de toeristische

⁹ Laten we deze relatie tussen stedelijkheid en criminaliteit opnieuw even illustreren aan de hand van absolute aantallen: jaarlijks heeft een van de vijf grootsteden gedurende de bestudeerde tijdsperiode te kampen gehad met gemiddeld 2895 feiten van opzettelijke slagen en verwondingen, terwijl er in een doorsnee landelijke gemeente gemiddeld slechts 28 feiten van opzettelijke slagen en verwondingen per jaar werden geregistreerd.

gemeenten in vergelijking met de voorgaande besproken delicttypes. De toeristische gemeenten, hier gelijk aan de kustgemeenten, vormen in de zomervakantie sterke aantrekkingspolen voor toeristen. Het aantal 'gebruikers' van de regio ligt in die periode een stuk hoger dan het werkelijke inwonersaantal. Hoewel in onze metingen slachtofferschap van toeristen niet in rekening gebracht wordt aangezien we peilen naar slachtofferschap in de eigen gemeente, is het plausibel dat een aantal inwoners van de toeristische gemeenten wel slachtoffer worden van lichamelijk geweld gepleegd door de gebruikers (toeristen) van die gemeenten. Dat de toeristische gemeenten voornamelijk in het oog springen omwille van hogere concentraties van lichamelijk geweld kan mogelijks verklaard worden door de vrijetijdsfunctie die deze gemeenten vervullen. De kust wordt gekenmerkt door een groot aantal uitgaansgelegenheden die veel jongeren aantrekken. In combinatie met de uitgelaten vakantiesfeer in de zomer, vaak gepaard gaand met stevig alcoholgebruik, kan dit resulteren in vechtpartijen waar ook inwoners van de toeristische gemeenten in betrokken raken, wat een verklaring zou kunnen bieden voor de relatief hoge slachtoffersgraden van lichamelijk geweld in de kustgemeenten (zie bijlage 3 voor een grafische weergave van de geografische spreiding van de geregistreerde opzettelijke slagen en verwondingen; het valt op dat de sterke concentraties veel meer verspreid liggen in vergelijking met de grafische weergave van diefstallen uit voertuigen en zich vooral situeren in Wallonië).

Figuur 7: Slachtofferschapsgraad en criminaliteitsgraad van opzettelijke slagen en verwondingen/lichamelijk geweld voor semistedelijke gemeenten, toeristische gemeenten en woongemeenten (per 1000 inwoners)

Bron: Directie van de Operationele Politie Informatie (CGO) – Federale Politie – Commissariaat-Generaal, Politiebeleidsondersteuning, Dienst Beleidsgegevens.

In figuur 7 worden de gegevens uit de twee meetinstrumenten met elkaar geïntegreerd voor wat betreft de toeristische gemeenten, de semistedelijke gemeenten en de woongemeenten. De semistedelijke gemeenten en woongemeenten werden gekozen in het kader van de relatie tussen stedelijkheid en criminaliteit die in de verschillen tussen beide typen goed tot uiting komt. De toeristische gemeenten werden geselecteerd omwille van hun uitzonderlijk hoge graden in vergelijking met de andere delict-

types. Onmiddellijk valt de stijgende tot sterk stijgende trend op als we kijken naar slachtofferschapsgraad, in tegenstelling tot de eerder stabiele trend op basis van de geregistreerde criminaliteitsgraad. De reden hiervoor is niet onmiddellijk duidelijk. In het begin van deze bijdrage werd reeds gewezen op het feit dat een verschillende nomenclatuur wordt gehanteerd, namelijk opzettelijke slagen en verwondingen bij de politieke criminaliteitstatistieken en lichamelijk geweld bij de veiligheidsmonitor. Mogelijk ligt een inhoudelijk verschil dus aan de basis van deze afwijkende trends. Toekomstig onderzoek zal moeten uitwijzen of deze evolutie zich in de komende jaren verderzet. Opmerkelijk is verder dat de slachtofferschapsgraad tot en met 2002 bij de toeristische en semistedelijke gemeenten, uitzonderlijk in dit artikel, onder het niveau van de geregistreerde criminaliteitsgraad blijft. We merkten al op dat de aangiftegraad voor lichamelijk geweld beduidend lager ligt dan de aangiftegraad bij eigendomsdelicten. Het kan zijn dat dit ook zo geldt voor de kenbaarmaking van slachtofferschap in victim surveys. Verder onderzoek moet uitwijzen of dit als een verklaring kan dienen voor het feit dat criminaliteitsgraden en slachtofferschapsgraden bij dit delicttype veel meer in elkaars verlengde liggen, in tegenstelling tot de soms exuberante verschillen die werden waargenomen bij de besproken eigendomsdelicten. Een andere verklaring voor het feit dat criminaliteit- en slachtofferschapsgraden bij de besproken eigendomsdelicten veel sterker van elkaar verschillen dan bij dit geweldsdelict, kan zijn dat bij het slachtofferschap in de veiligheidsmonitor met betrekking tot eigendomsdelicten ook werd rekening gehouden met de andere leden van het huishouden van een respondent, terwijl dit bij lichamelijk geweld niet het geval was.

4. Conclusies en bedenkingen

In België beschikt men tot op heden over twee zeer degelijke meetinstrumenten die geschikt zijn voor criminologisch onderzoek: de politieke criminaliteitstatistieken en de veiligheidsmonitor. Hoewel we niet blind kunnen zijn voor de vele beperkingen inherent aan deze meetinstrumenten, kenmerken ze zich ondertussen door een jarenlange uniformiteit en bieden daarom mogelijkheden tot vergelijking, weliswaar beperkt, over de jaren heen. Bovenal vormen ze onze enige betrouwbare bron van informatie met betrekking tot criminaliteit en slachtofferschap. We hopen dan ook dat de beschikbare meetinstrumenten, politieke criminaliteitstatistieken en veiligheidsmonitor, in de toekomst verder worden geoptimaliseerd en beschikbaar gesteld voor wetenschappelijk onderzoek ten dienste van het beleid.

In dit artikel hebben we getracht de verschillende metingen van een aantal fenomenen op een coherente wijze met elkaar te vergelijken, om te komen tot een situatieschets van enkele veelvoorkomende vormen van criminaliteit in België. Rode draad doorheen dit verhaal was de relatie tussen stedelijkheid en criminaliteit die al meer dan een eeuw het criminologisch onderzoek uit binnen- en buitenland heeft gedomineerd. Omwille van een breuk in de dataverzameling voor en na de grote Belgische politiehervorming, werd er beslist de beschrijvende analyses uit te voeren met als startjaar 2001 tot en met 2006, het meest recente jaar waarvan we op het moment van schrijven cijfermateriaal ter beschikking hebben gekregen. Achtereenvolgens werden de delicten autodiefstal, diefstal uit voertuig, woninginbraak en slagen en verwondingen/lichamelijk geweld voor wat betreft deze tijdsperiode geanalyseerd.

In een eerste fase hebben we gekeken naar het absolute aantal registraties van de verschillende delicten in gans België. Diefstal uit voertuigen werd in elk jaar het meest frequent geregistreerd, gevolgd door opzettelijke slagen en verwondingen en woninginbraak die afwisselend de tweede en derde hoogste registraties kenden. Het aantal registraties van autodiefstal is van een veel lagere grootteorde dan voorgaande delicten. Over de zes jaren heen stellen we geen al te grote schommelingen vast in het aantal registraties van deze veelvoorkomende vormen van criminaliteit, bekeken op nationaal niveau. Wanneer we echter de opsplitsing zijn gaan maken volgens de Dexia-typologie, bleek al snel dat de concentraties van de verschillende delicttypes geografisch heel onevenredig voorkwamen. We konden aantonen dat er een sterke relatie bestaat tussen stedelijkheid en de prevalentie van criminaliteit.

In een tweede fase hebben we de verschillende delicten afzonderlijk geanalyseerd en de resultaten geordend per gemeentetype. De analyse van autodiefstal en diefstal uit voertuigen leverde min of meer gelijkaardige resultaten op: in de grootsteden, en in mindere mate de middelgrote en regionale steden, werden veruit de hoogste criminaliteit- en slachtofferschapsgraden vastgesteld, terwijl in de toeristische en vooral in de landelijke gemeenten de laagste graden konden worden waargenomen. Vooral bij diefstal uit voertuigen is het verschil tussen de grootsteden en de andere gemeentetypen enorm. Bijkomende analyses op gewestelijk niveau hebben uitgewezen dat de disproportionele criminaliteitsgraad van verschillende steden uit het Brusselse gewest een belangrijke invloed hebben gehad op dit resultaat. Bij woninginbraak konden we niet alleen vaststellen dat opnieuw grootsteden werden gekenmerkt door een hoge criminaliteit- en slachtofferschapsgraad, maar dat ook semistedelijke gemeenten en vooral woongemeenten gelijkaardige aantallen per 1000 inwoners vertoonden. Opnieuw werden landelijke en toeristische gemeenten het minst vaak geconfronteerd met dit delict. De resultaten op basis van beide meetinstrumenten zijn heel gelijkaardig; bovendien kon de stabiliteit van deze bevindingen bevestigd worden door middel van twee bijkomende metingen uit de veiligheidsmonitor: de bevolkingsperceptie over woninginbraak als een buurtprobleem en de graad van risico-inschatting dat men zelf slachtoffer zou worden van woninginbraak. Het gegeven dat woongemeenten negatief uit deze analyse naar voren komen, verschilt van wat we in de analyses van de andere delicten hebben vastgesteld en strookt allerminst met de relatie tussen stedelijkheid en criminaliteit. Een mogelijke hypothese kan zijn dat dure villa-wijken in woongemeenten een grotere aantrekkingskracht uitoefenen op potentiële inbrekers. In voorgaand onderzoek werd al gewezen op de specificiteit van dit delict en ook in dit onderzoek lijkt woninginbraak zich dus in zekere zin te onderscheiden. Een zeer opvallende bevinding is verder dat bij de drie besproken eigendomsdelicten (autodiefstal, diefstal uit voertuig, woninginbraak) de slachtofferschapsgraad telkens aanzienlijk hoger ligt dan de criminaliteitsgraad. Verder onderzoek moet uitwijzen of deze discrepantie te wijten is aan een differentiële registratiebereidheid bij politiediensten, de aangiftebereidheid van de slachtoffers, geheugenfouten bij victim surveys, etc. Wat vaststaat, is dat voor de berekening van de slachtofferschapsgraad van deze drie eigendomsdelicten ook werd gekeken naar slachtofferschap van eventuele andere leden van het huishouden. Aangezien de graad gebaseerd is op het aantal bevraagde respondenten houdt dit een mogelijke overschatting van de werkelijkheid in zich. De laatste analyse werd uitgevoerd op het delict opzettelijke slagen en verwondingen (lichamelijk geweld in de veiligheidsmonitor). Opnieuw de grootsteden bezitten de hoogste criminaliteit- en slachtofferschapsgraden, landelijke gemeenten en ook

de woongemeenten worden geconfronteerd met de laagste proporties. In tegenstelling tot wat kon worden vastgesteld bij de andere besproken delicttypes, vertonen de toeristische gemeenten een hoge graad opzettelijke slagen en verwondingen (tot en met 2002 zelfs hoger dan de middelgrote en regionale steden) en een vrij hoog percentage slachtofferschap van lichamelijk geweld. De specificiteit van dit type gemeenten, namelijk het kusttoerisme in het hoogseizoen en bij gunstige weersomstandigheden, zorgt voor een duidelijk toename van fysiek geweld in deze regio. Bovendien stellen we bij dit geweldsdelict vast dat de verschillen tussen criminaliteit- en slachtofferschapsgraden minder groot zijn, in tegenstelling tot de soms exuberante verschillen die werden waargenomen bij de eigendomsdelicten. Een verklaring hiervoor kan zijn dat mensen hun slachtofferschap van lichamelijk geweld niet alleen minder snel kenbaar gaan maken bij de politiediensten, maar dat zij ook in victim surveys minder geneigd zijn om deze feiten te rapporteren. Bovendien werd bij dit delict, in tegenstelling tot de eigendomsdelicten, louter rekening gehouden met slachtofferschap van de respondent en niet van andere leden van het huishouden.

Op basis van voorgaande resultaten, maken we twee algemene vaststellingen:

Ten eerste geeft een trendlijn op basis van criminaliteit- en slachtofferschapcijfers op nationaal niveau een te oppervlakkig beeld. Het is noodzakelijk de analyses uit te voeren op een lager niveau om zo een diepgaander beeld en meer variatie te verkrijgen en op die manier zinvolle uitspraken te kunnen doen over de relatie tussen stedelijkheid en criminaliteit. Opgesplitst per gemeentetype zien we zowel bij de criminaliteit- als slachtofferschapsgraden van autodiefstal en woninginbraak een lichte daling tijdens de bestudeerde tijdsperiode. Voor wat betreft diefstal uit voertuigen overweegt een stabiliserende trend. Het delict opzettelijke slagen en verwondingen kent dan weer een licht stijgende trend; vooral de vrij sterke stijging in de slachtofferschapsgraden van lichamelijk geweld valt hierbij op. Het zou nuttig zijn deze trendanalyses in de toekomst uit te breiden en uit te voeren over ruimere periodes dan de bestudeerde tijdsperiode in dit onderzoek. Opvallend is alvast dat hoewel er jaarlijks schommelingen zijn in de absolute aantallen van de delicten die worden geregistreerd, de procentuele verhouding van de spreiding van deze delicten over de verschillende gemeentetypen uiterst constant blijft.

De tweede algemene vaststelling is dat er een zeer duidelijke relatie bestaat tussen de mate van stedelijkheid en de criminaliteit- en slachtofferschapsgraden. Deze relatie tussen stedelijkheid en criminaliteit werd zelden in criminografisch onderzoek onderzocht aan de hand van de fusiegemeente-indeling volgens de Dexia-typologie. Hoewel er werd geopteerd voor een ruime classificatie met 'slechts' zeven verschillende gemeentetypen, kunnen we besluiten dat deze typologie zeer bruikbaar is gebleken in dit onderzoek en een betekenisvolle sociale constructie vormt voor toekomstig onderzoek. Grootsteden bleken altijd, meestal gevolgd door de middelgrote en regionale steden, de gebieden met de hoogste criminaliteit- en slachtofferschapsgraden, terwijl landelijke gemeenten met de laagste graden geconfronteerd werden. Bij woninginbraak hebben we niettemin gezien dat woongemeenten en in mindere mate semistedelijke gemeenten geconfronteerd werden met relatief hoge criminaliteit- en slachtofferschapsgraden, net zoals de toeristische gemeenten dit hadden bij opzettelijke slagen en verwondingen. Het blijft daarom aangewezen om delictspecifieke analyses uit te voeren en zo te vermijden dat delictspecifieke resultaten verkeerde-

lijk worden doorgetrokken. Verder onderzoek zal bovendien moeten uitwijzen welke mechanismen verantwoordelijk zijn voor die sterke relatie tussen stedelijkheid en criminaliteit in de Belgische gemeentecollege. Met andere woorden: hoe kunnen we de relatie tussen stedelijkheid en criminaliteit verklaren en welke (sociale) processen zijn hiervoor verantwoordelijk?

Bibliografie

- Bruggeman, W. (2007). Rubriek opsporing en politie – De veiligheidsmonitor. *Panopticon*, 2, 66.
- Brantingham, P. J. & Brantingham, P. L. (Eds.). (1981). *Environmental criminology*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Deschamps, L. (2009). De nieuwe DEXIA-indeling van de Vlaamse gemeenten aan u voorgesteld. *Panopticon*, 2 (in press).
- Dessoy, A. (1998). Sociaal-economische typologie van de gemeenten. *Tijdschrift van het Gemeentekrediet*, 205, 17-43.
- Elffers, H. & Averdijk, M.D.E. (2007). *Aangeven aan te geven?* (5) Leiden: NSCR. (pp. 45)
- Enhus, E., Politiegegevens: een onuitputtelijke en rijke bron? In: Devroe, E., Beyens, K. & Enhus E. (eds.). (2006). *Zwart op wit? Duiding van cijfers over onveiligheid en strafrechtsbedeling in België*, (pp 117-130). Brussel: VUB Press.
- Felson, M. (1994). *Crime and everyday life: Insights and implications for society*. Thousand Oaks Ca.: Pine Forge Press.
- Goossens M. & Van der Haegen, H. (1972). *Atlas van België: commentaar bij de bladen 28 A-B-C: stedennet I-II-III: de invloedssferen der centra en hun activiteitenstructuren*. Nationaal Comité voor Geografie: S.l.
- Hope T. (2005). What do crime statistics tell us? In: Hale C., Hayward K., Wahidin A., Wincup E. *Criminology* (pp. 39-59). Oxford: University Press.
- Kesteloot, C., Vandenbroecke, H., Van der Haegen, H., Vanneste, D. & Van Hecke, E. (1996). *Atlas van achtergestelde buurten in Vlaanderen en Brussel*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Morris, T. (1957). *The criminal area, A study in social ecology*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Oberwittler, D (2004). *Re-balancing Routine Activity and Social Disorganization Theories in the Explanation of Urban Violence. A New Approach to the Analysis of Spatial Crime Patterns Based on Population at Risk (working paper of the project 'Social Problems and Juvenile Delinquency in Ecological Perspective' No. 10)*. Freiburg: Max Planck Institute.
- Pauwels, L. (2002). *De ene buurt is de andere niet; Exploratie van mogelijkheden tot contextualisering van geregistreeerde criminaliteit op buurtniveau*. Brussel: VUBPress.
- Pauwels, L. (2003). Structurele achterstelling en ruimtelijke concentraties inzake woninginbraak in Vlaamse buurten: toetsing van een cross-level hypothese. *Panopticon*, 2, 135-154.

- Pauwels, L. (2007). *Buurtinvloeden en jeugd delinquentie: een toets van de sociale desorganisatietheorie*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Pauwels, L. & Pleysier, S. (2008). Victimes de delinquance et insécurité: les enquêtes en Belgique et aux Pays-Bas. In: R. Zauberman (ed.). *Victimation et insécurité en Europe. Un bilan des enquêtes et de leurs usages*, (pp 41-65). Paris : L'Harmattan.
- Pleysier, S., Vervaeke, G. & Goethals, J. (2006). Hoe 'representatief' is de Veiligheidsmonitor? Over de accuraatheid van telefonische surveys in Vlaanderen. *Panopticon*, 27, 4, 107-114.
- Ponsaers, P., De Kimpe, S., Pauwels, L. & Van Altert, K., Over de relatie stedelijkheid en criminaliteit. Interactie, integratie en differentiatie. In: Vlaamse Gemeenschap – Witboek stedenbeleid (2003). *De eeuw van de stad: over stadsrepublieken en rastersteden*, (pp 233-272). Brugge: Die Keure.
- Ponsaers, P. & Bruggeman W. (2006). De politionele statistische chaos voorbij? In: Devroe, E., Beyens, K. & Enhus E. (eds.). *Zwart op wit? Duiding van cijfers over onveiligheid en strafrechtsbedeling in België*, (pp 131-156). Brussel: VUB Press.
- Rovers, B. (1997). *De buurt, een broeinest? Een onderzoek naar de invloed van de woonomgeving op jeugdcriminaliteit*. Nijmegen: Ars Aequi libri.
- Sampson, R. & Groves, W. (1989). Community structure and crime: Testing the social desorganization theory. *American journal of Sociology*, 94, 774-802.
- Shaw, C. & McKay, H. (1969) [1942]. *Juvenile delinquency and urban areas*. Chicago: University of Chicago Press.
- Stark, R. (1987). Deviant places, a theory of the ecology of crime. *Criminology*, 25, 893-909.
- Van Altert, K., Enhus, E. & Ponsaers, P. (2003). *Naar een meet- en opvolgingsinstrument voor instroom en selectie in de strafrechtelijke keten...* Brussel: Politeia.
- Van den Bogaerde, E. (2006). Rubriek Methodologie: De Veiligheidsmonitor: een andere kijk op criminaliteit en veiligheid. *Panopticon*, 4, 115-120.
- Van den Bogaerde, E. (2007). Rubriek Criminografie en Methodologie: Veiligheidsmonitor Resultaten 2006. *Panopticon*, 4, 60-63.
- Van Hecke, E. (1998). Actualisering van de stedelijke hiërarchie in België. *Tijdschrift van het Gemeentekrediet*, 205, 45-76.
- Van Kerckvoorde, J. (1995). *Een maat voor het kwaad? Over de meting van criminaliteit met behulp van officiële statistieken en door middel van enquêtes*. Leuven: Universitaire Pers
- Vanderhallen, M., Pleysier, S., Vervaeke, G., & Goethals, J. (1999). Criminografische basisinformatie: Verbetering van de vragenlijst van de Veiligheidsmonitor en meer in het bijzonder van de module politiefunctioneren. *Panopticon*, 3, 276-281.
- Vandersmissen, V., Thijs, H., Bruckers, L. & Molenberghs, G. (2004). *Wetenschappelijk advies over de vergelijkbaarheid van de veiligheidsmonitor en de criminaliteitsstatistieken*, Onderzoeksrapport Limburgs Universitair Centrum (onuitgegeven rapport).

Bijlage 1: Clustering van fusiegemeenten volgens Dexia-typologie

WOONGEMEENTEN

Provincie Antwerpen

Aartselaar, Boechout, Borsbeek, Brasschaat, Edegem, Hove, Kalmthout, Kapellen, Kontich, Lint, Mortsel, Ranst, Schilde, Schoten, Wijnegem, Wommelgem, Zandhoven, Zoersel, Bonheiden, Nijlen, Putte, Sint-Katelijne-Waver, Oud-Turnhout, Vosselaar

Provincie Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Oudergem, Sint-Agatha-Berchem, Evere, Ganshoren, Jette, Koekelberg, Ukkel, Watermaal-Bosvoorde, Sint-Lambrechts-Woluwe, Sint-Pieters-Woluwe

Provincie Vlaams Brabant

Asse, Beersel, Dilbeek, Grimbergen, Hoeilaart, Kampenhout, Kapelle-Op-Den-Bos, Londerzeel, Machelen, Meise, Merchtem, Opwijk, Overijse, Sint-Pieters-Leeuw, Steenokkerzeel, Ternat, Zaventem, Zemst, Roosdaal, Drogenbos, Kraainem, Linkebeek, Sint-Genesius-Rode, Wemmel, Wezembeek-Oppem, Lennik, Affligem, Begijnendijk, Bertem, Bierbeek, Boortmeerbeek, Boutersem, Haacht, Herent, Holsbeek, Huldenberg, Keerbergen, Kortenberg, Lubbeek, Oud-Heverlee, Rotselaar, Tervuren, Tremelo

Provincie Waals Brabant

Beauvechain, Braine-Le-Château, Chaumont-Gistoux, Court-Saint-Etienne, Genappe, Grez-Doiceau, Incourt, La Hulpe, Mont-Saint-Guibert, Perwez, Rixensart, Villers-La-Ville, Waterloo, Chastre, Hélécinne, Lasne, Orp-Jauche, Ramilles, Rebecq, Walhain

Provincie West-Vlaanderen

Jabbeke

Provincie Oost-Vlaanderen

Sint-Lievens-Houtem, Erpe-Mere, Buggenhout, Waasmunster, De Pinte, Destelbergen, Gavere, Lovendegem, Melle, Merelbeke, Nazareth, Nevele, Oosterzele, Sint-Martens-Latem, Zingem

Provincie Hainaut

Gerpennes, Montigny-Le-Tilleul, Les Bons Villers, Jurbise, Silly, Ham-Sur-Heure-Nalines

Provincie Liège

Burdinne, Clavier, Ferrières, Héron, Modave, Nandrin, Verlaine, Anthisnes, Tinlot, Awans, Chaudfontaine, Dalhem, Esneux, Juprelle, Soumagne, Sprimont, Blégny, Neupré, Baelen, Jalhay, Lontzen, Olne, Raeren, Theux, Thimister-Clermont, Berloz, Braives, Crisnée, Donceel, Fexhe-Le-Haut-Clocher, Lincet, Remicourt, Wasseiges, Faimies

Provincie Luxembourg

Attert, Messancy, Etalle, Musson, Saint-Léger, Habay

Provincie Namur

Hamois, Yvoir, Assesse, Eghezée, Fosses-La-Ville, Gesves, Ohey, Profondeville, Fernelmont, La Bruyère, Walcourt

LANDELIJKE GEMEENTEN

Provincie Antwerpen

Brecht, Essen, Wuustwezel, Arendonk, Baarle-Herog, Balen, Herenthout, Herselt, Hulshout, Kasterlee, Lille, Merksplas, Ravels, Retie, Vorselaar

Provincie Vlaams Brabant

Bever, Galmaarden, Gooik, Herne, Pepingen, Bekkevoort, Geetbets, Hoegaarden, Kortenen, Zoutleeuw, Linter, Tielt-Winge, Glabbeek

Provincie West-Vlaanderen

Beernem, Damme, Zuienkerke, Houthulst, Koekelare, Kortemark, Lo-Reninge, Mensen, Zonnebeke, Heuvelland, Langemark-Poelkapelle, Vleteren, Deerlijk, Lendeledede, Spiere-Herlekijn, Ichtegem, Oudenburg, Ingelmunster, Ledegem, Lichtervelde, Moorslede, Staden, Meulebeke, Pittem, Ruiselede, Ardoorie, Alveringem

Provincie Oost-Vlaanderen

Laarne, Assenede, Kaprijke, Maldegem, Sint-Laureins, Knesselare, Lochristi, Moerbeke, Zomergem, Wortegem-Petegem, Horebeke, Lierde, Maarkedal, Zwalm, Stekene

Provincie Hainaut

Chièvres, Ellezelles, Vloesberg, Frasnes-Lez-Anvaing, Hensies, Lens, Honnelles, Quévy, Le Roeulx, Beaumont, Froidchapelle, Lobbes, Merbes-Le-Château, Estinnes, Sivry-Rance, Celles, Rumes, Brunehaut, Mont-de-l'Enclus

Provincie Liège

Hamoir, Ouffet, Bassenge, Comblain-Au-Pont, Trooz, Amblève, Bullange, Bütgenbach, Lierneux, Stoumont, Waimes, Trois-Ponts, Burg-Reuland, Plombières

Provincie Limburg

As, Diepenbeek, Gingelom, Herk-De-Stad, Nieuwerkerken, Zonhoven, Zutendaal, Ham, Bocholt, Kinrooi, Lommel, Maaseik, Neerpelt, Peer, Hechelt-Eksel, Meeuwen-Gruitrode, Dilsen-Stokkem, Bilzen, Borgloon, Heers, Herstappe, Hoeselt, Kortesseem, Lanaken, Riemst, Wellen, Voeren

Provincie Luxemburg

Martelange, Bertogne, Fauvillers Vaux-Sur-Sûre, Gouvy, Sainte-Ode, Erezée, Hotton, Nassogne, Rendeux, Tenneville, Manhay, Daverdisse, Herbeumont, Léglise, Libin, Pailseul, Tellin, Wellin, Chiny, Meix-Devant-Virton, Tintigny

Provincie Namur

Anhée, Bièvre, Gedinne, Havelange, Houyet, Onhayre, Somme-Leuze, Hastière, Vresse-Sur-Semois, Mettet, Cerfontaine, Doische, Viroinval

ECONOMISCHE GEMEENTEN

Provincie Antwerpen

Zwijndrecht, Malle, Bornem, Duffel, Puurs, Beerse, Dessel, Grobbendonk, Hoogstraten, Meerhout, Olen, Rijkevorsel, Westerlo, Laakdal

Provincie Waals-Brabant

Ittre, Tubize

Provincie West-Vlaanderen

Oostkamp, Zedelgem, Anzegem, Kuurne, Waregem, Zwevegem, Hooglede, Izegem, Dentergem, Oostrozebeke, Wielsbeke, Wingene

Provincie Oost-Vlaanderen

Aalter, Deinze, Zulte, Kruishoutem, Kluisbergen, Beveren

Provincie Hainaut

Brugellette, Fleurus, Manage, Seneffe, Aiseau-Presles, Saint-Ghislain, Komen-Waasten, Lessines, Ecaussinnes, Momignies, Antoing, Estaimpuis, Pecq, Leuze-en-Hainaut

Provincie Liège

Marchin, Villers-Le-Bouillet, Wanze, Engis, Ans, Herstal, Oupeye, Visé, Grâce-Hollogne, Flémalle, Aubel, La Calamine, Limbourg, Pepinster, Geer, Oreye, Saint-Georges-Sur-Meuse

Provincie Limburg

Halen, Lummen, Opglabbeek, Tessenderlo, Bree, Overpelt, Hamont-Achel, Alken

Provincie Luxembourg

Aubange, Rouvroy

Provincie Namur

Floreffe, Sombreffe, Sambreville, Jemeppe-Sur-Sambre

SEMISTEDELIJKE GEMEENTEN

Provincie Antwerpen

Boom, Hemiksem, Niel, Rumst, Schelle, Stabroek, Berlaar, Heist-Op-Den-Berg, Sint-Amands, Willebroek

Provincie Vlaams-Brabant

Liedekerke, Landen, Scherpenheuvel-Zichem

Provincie West-Vlaanderen

Wervik, Avelgem, Harelbeke, Menen, Wevelgem, Gistel

Provincie Oost-Vlaanderen

Denderleeuw, Haaltert, Herzele, Lede, Berlare, Hamme, Lebbeke, Wichelen, Zele, Zelzate, Evergem, Waarschoot, Wachtebeke, Ronse, Brakel, Kruibeke, Lokeren, Sint-Gillis-Waas, Temse

Provincie Hainaut

Beloeil, Bernissart, Chapelle-Lez-Herlaimont, Châtelet, Courcelles, Farciennes, Fontaine l'Évêque, Pont-à-Celles, Boussu, Dour, Frameries, Quaregnon, Quiévrain, Colfontaine, Anderlues, Binche, Erquelines, Morlanwelz, Péruwelz

Provincie Liège

Amay, Beyne-Heusay, Fléron, Saint-Nicolas, Dison

Provincie Limburg

Beringen, Heusden-Zolder, Houthalen-Helchteren, Maasmechelen

Provincie Namur

Andenne

MIDDELGROTE EN REGIONALE STEDEN

Provincie Antwerpen

Lier, Mechelen, Geel, Herentals, Mol, Turnhout

Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Anderlecht, Etterbeek, Vorst, Elsene, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Gillis, Sint-Joost-Ten-Node, Schaarbeek

Provincie Vlaams Brabant

Halle, Vilvoorde, Aarschot, Diest, Leuven, Tienen

Provincie Waals Brabant

Braine-L'Alleud, Jodoigne, Nivelles, Wavre, Ottignie-Louvain-La-Neuve

Provincie West-Vlaanderen

Brugge, Torhout, Diksmuide, Ieper, Poperinge, Kortrijk, Oostende, Roeselare, Tielt, Veurne

Provincie Oost-Vlaanderen

Aalst, Geraardsbergen, Ninove, Zottegem, Dendermonde, Wetteren, Eeklo, Oudenaarde, Sint-Niklaas

Provincie Hainaut

Ath, Mons, Moeskroen, Braine-Le-Comte, Edingen, La Louvière, Soignies, Chimay, Thuin, Tournai

Provincie Liège

Huy, Aywaille, Seraing, Eupen, Herve, Malmédy, Saint-Vith, Spa, Stavelot, Verviers, Welkenraedt, Hannut, Waremme

Provincie Limburg

Genk, Hasselt, Leopoldsburg, Sint-Truiden, Tongeren

Provincie Luxembourg

Arlon, Bastogne, Houffalize, Vielsalm, Durbuy, La Roche-en -Andenne, Marche-en-Famenne, Bertrix, Bouillon, Neufchâteau, Saint-Hubert, Libramont-Chévigny, Florenville, Virton

Provincie Namur

Beauraing, Ciney, Dinant, Rochefort, Namur, Gembloux, Couvin, Florennes, Philippeville

TOERISTISCHE GEMEENTEN

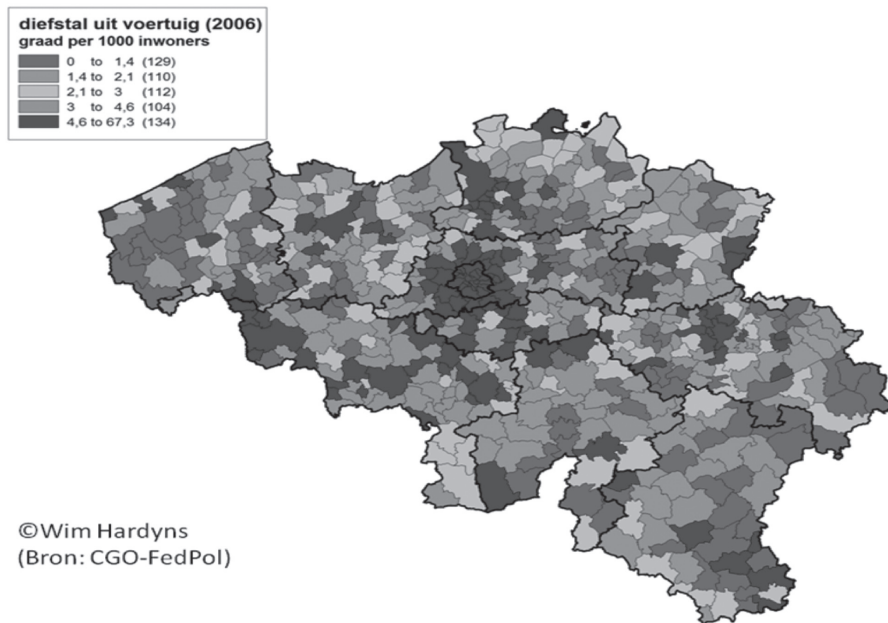
Provincie West-Vlaanderen

Blankenberge, Knokke-Heist, Bredene, Middelkerke, De Haan, De Panne, Koksijde, Nieuwpoort

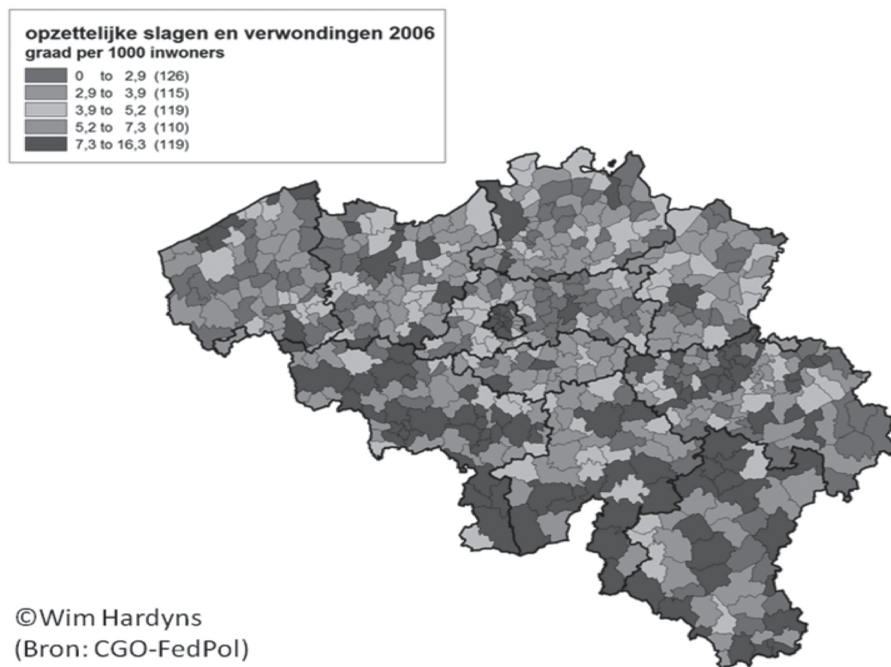
GROOTSTEDEN

Antwerpen, Gent, Charleroi, Liège, Brussel

Bijlage 2: Geografische spreiding diefstal uit voertuig in de Belgische fusiegemeenten

Bijlage 3: Geografische spreiding opzettelijke slagen en verwondingen in de Belgische fusiegemeenten

Slachtofferschap onder eerstegraads leerlingen

Een beschrijvende schets op basis van slachtofferenquêtes in Sint-Niklaas en Lokeren

Gerwinde Vynckier, Lieven Pauwels en Anjuli Van Damme¹

ABSTRACT

In de criminografie wordt vaak aandacht besteed aan adolescente daders van criminaliteit, maar veel minder aan adolescente slachtoffers. Uit studies uit het buitenland blijkt echter dat adolescenten niet alleen meer criminaliteit plegen dan volwassenen, maar ook meer slachtoffer worden. In deze criminografische studie wordt aandacht besteed aan de prevalentie van slachtofferschap van criminaliteit op school onder jonge adolescenten (12-14 jaar). Op basis van gegevens van twee zelfrapportage studies naar ouderschap en slachtofferschap die afgenomen werden bij leerlingen uit de eerste graad in scholen in Sint-Niklaas en Lokeren, wordt een beschrijvend beeld gegeven van de mate van slachtofferschap onder jonge adolescenten: na het schetsen van een algemeen beeld van de prevalentie van verschillende slachtoffer vormen op basis van de schoolsurvey in Sint-Niklaas, wordt aan de hand van de Lokerse survey ingezoomd op slachtofferschap van verschillende vormen van geweld.

KERNWOORDEN

Slachtofferschap – school – geweld – achtergrondkenmerken – eerstegraads leerlingen

Inleiding en doelstelling van een victim survey onder leerlingen

De kans op slachtofferschap is niet gelijkmatig verdeeld onder alle bevolkingsgroepen. Ondanks het feit dat naast factoren zoals geslacht, etniciteit en sociaal-economische status ook leeftijd kan beschouwd worden als een sleutelvariabele die samenhangt met de kans op een slachtofferervaring (Hindelang et al., 1978; Garofalo, Siegel & Laub, 1987; Davies et al., 2003; van Noije & Wittebrood, 2007; Walklate, 2007) en uit onderzoek blijkt dat adolescenten niet alleen meer criminaliteit plegen, maar ook meer of herhaaldelijker dan volwassenen slachtoffer worden van criminaliteit (oa Aye Maung, 1995; Hartless et al., 1995; Smith et al., 2001; MORI, 2004; Wood, 2005; Armstrong et al., 2005; Deakin, 2006; Bursens, 2007), zijn er weinig slachtoffersurveys waarin jongeren worden bevraagd. Wat is geweten over de mate van slachtofferschap onder jongeren, is meestal afkomstig van studies die niet specifiek gericht zijn op slachtofferschap onder minderjarigen maar waarin verschillende aspecten van de kindertijd of de adolescentie bevraagd worden en slachtofferschap van criminaliteit

¹ Gerwinde Vynckier is als FWO-aspirant verbonden aan de Onderzoeksgroep Sociale Veiligheids-Analyse, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Universiteit Gent. Prof.dr. L. Pauwels is docent aan de vakgroep Strafrecht en Criminologie Gent en co-directeur van de interuniversitaire onderzoeksgroep SVA (Gentse afdeling). Anjuli Van Damme is verbonden aan het Centre for the Study of Urban Crime & Delinquency en de onderzoeksgroep SVA.

slechts een beperkt deel van uitmaakt (bijvoorbeeld Smith et al., 2001; MORI, 2004; Armstrong et al., 2005; Vettenburg et al., 2007). Gegevens over slachtofferschap onder jongeren zijn vaak ook afkomstig van surveys die ook slachtofferschap onder volwassenen meten (bijvoorbeeld Aye Maung, 1995; Wood, 2005).

Wanneer we kijken naar de Belgische situatie, stellen we ook hier vast dat er een prangend tekort is aan onderzoek betreffende slachtofferschap onder adolescenten. We kunnen hier wel de Veiligheidsmonitor en het JeugdOnderzoeksPlatform vermelden. De Veiligheidsmonitor geeft een beeld van de mate van slachtofferschap van Belgen van 15 jaar en ouder² (jonge adolescenten vallen dus uit de boot) en bij het JOP wordt enerzijds het bestaand jeugdonderzoek geïnventariseerd en anderzijds periodiek een jeugdmonitor afgenomen waarin gepeild wordt naar allerlei aspecten van de jeugdfase, met inbegrip van slachtofferschap³. In de JOP-monitor 2 werd reeds een stap in de goede richting gezet gezien, in tegenstelling tot JOP-monitor 1, ook 12-13 jarigen bevraagd werden. Niettemin zijn de vragen naar slachtofferschap in de JOP-monitor beperkt. We kunnen in het kader van slachtofferschap onder adolescenten dan ook spreken van een 'criminografische blind spot'.

In deze criminografische studie willen we een zicht geven op slachtofferschap onder jonge adolescenten (12-13 jaar) van criminaliteit op school. De schoolcontext is immers belangrijk voor adolescenten en jonge adolescenten spenderen veel tijd op school (Bronfenbrenner, 1979). Garofalo, Siegel & Laub (1987) beschrijven de school als *'probably the most predominant location for the routine daily activities of adolescents, at least for 9 months of the year'* (Garofalo, Siegel & Laub, 1987: 329) en Felson omschrijft de school als *'the heart that pumps out adolescents in society at 3:00 P.M. and then pulls them back the next morning. On Friday Evening, it pumps them out for the weekend; it then draws them back on Monday morning'* (Felson, 1998: 109). Scholen concentreren grote aantallen jongeren op één plaats gedurende een lange periode (Gottfredson, 2001). Dit brengt met zich mee dat de school als plaats waar adolescenten sociaal interageren ook een voedingsbodem kan zijn voor zowel criminaliteit als slachtofferschap (Bjarnason et al., 1999; Figueira-McDonough, 1986; Pauwels, 2009).

In wat volgt wordt een louter beschrijvend beeld gegeven van de mate van (herhaald) slachtofferschap⁴ op basis van enerzijds gegevens afkomstig uit een zelfrapportage studie naar zowel ouderschap als slachtofferschap die afgenomen werd bij leerlingen uit de eerste graad in scholen in Sint-Niklaas⁵ (De Bruyn, 2008; De Clerck, 2009) en anderzijds op basis van gegevens afkomstig uit een zelfrapportage studie inzake slachtofferschap, onveiligheidsbeleving en kwetsbaarheid die afgenomen werd bij leerlingen uit het tweede jaar van het secundair onderwijs in scholen in Lokeren⁶ (Van

² Slechts 14,5 % van het totaal aantal respondenten in 2006 behoorde tot de leeftijdsgroep 14 – 25 jarigen. De veiligheidsmonitor richt zich dus vooral naar volwassenen (Van den Bogaerde & Van de Steen, 2006).

³ Voor meer informatie over het JOP, zie <http://www.jeugdonderzoeksplatform.be/>

⁴ Onder herhaald slachtofferschap verstaan we: meer dan twee keer slachtoffer worden van eenzelfde delict binnen de bevroegde tijdsperiode.

⁵ Sint-Niklaas is volgens de Dexia-typologie een centrumgemeente en telde in 2006 69.725 inwoners.

⁶ Lokeren is volgens de Dexia-typologie een agglomeratiegemeente en kende in 2006 37.850 inwoners.

Damme, 2009). Op basis van de survey afgenomen bij jongeren in Sint-Niklaas wordt een beeld gegeven van de prevalentie van (herhaalde) victimisatie onder een jonge populatie met aandacht voor achtergrondkenmerken zoals geslacht, immigratieachtergrond en scholingsgraad. Op basis van de Lokerse survey wordt deze beschrijving meer toegespitst en verfijnd naar specifieke vormen van geweld. 'Geweld' is immers een omvangrijk begrip waarvan geen eenduidige definitie bestaat. Bovendien bestaan er tal van vormen van geweld: fysiek of psychisch geweld; structureel of incidenteel geweld; verbaal of non-verbaal geweld en groeps- of individueel geweld (van der Ploeg, 1998; Mooij, 2006). Op basis van een onderzoek naar leerlingengeweld in Nederland, maakt Mooij (1994) een opdeling in drie clusters van geweldsvormen binnen de schoolcontext. De eerste cluster omvat het fysieke, planmatige geweld: hier gaat het vooral om de lichamelijke agressie, persoonlijk gericht tegen medeleerlingen zoals slagen, schoppen, gebruik van geweld, dreiging met geweld en handtastelijkheden ten opzichte van meisjes. De tweede cluster betreft materieel, vandalistisch geweld: hier betreft het veeleer geweld tegen goederen zoals vandalisme, diefstal alsook het verstoppen of wegmaken van andermans goederen. De derde cluster omvat ten slotte pestend schoolgedrag. In deze studie werd pestgedrag meegenomen onder de noemer psychisch geweld, wordt fysiek geweld opgedeeld in licht en grof fysiek geweld en wordt ook gekeken naar seksueel geweld en steaming. De focus van de Lokerse survey op deze verschillende vormen van geweld laat toe voor specifiek omschreven geweldsincidenten verschillen na te gaan inzake slachtofferprevalentie om zo een gedetailleerder beeld te krijgen van de geweldsincidenten waarvan jonge adolescenten vooral slachtoffer worden.

1. Jonge adolescenten slachtoffer van criminaliteit op school: de survey te Sint-Niklaas

1.1. Dataverzameling en methode

De school survey van Sint-Niklaas is een cross-sectionele survey die in het academiejaar 2007-2008 afgenomen werd bij 1554 leerlingen uit scholen in Sint-Niklaas die onderwijs aanbieden in de eerste graad van het gemeenschappelijk secundair onderwijs. De populatie van de betrokken scholen bestond in 2007-2008 uit 2074 leerlingen waarvan er 1554 leerlingen effectief aan de survey deelnamen. Dit brengt ons op een responsgraad van 74,9%.

1.2. Operationalisering

Zelfgerapporteerd slachtofferschap

Zelfgerapporteerd slachtofferschap op school werd gemeten door te vragen naar 9 verschillende delict-items. Enkel de vragen met betrekking tot slachtofferschap binnen de school werden in deze studie betrokken, namelijk of men al gedwongen is geweest iets af te geven (afpersing), of men al onder druk is gezet om iets te doen wat men eigenlijk niet wou (onder druk zetten), of men al werd gepest door klasgenoten (pesten klasgenoten), of men al werd gepest door leerlingen die niet in de klas zitten (pesten scholieren), of men al werd bedreigd met een wapen (bedreiging wapen), of de persoon zijn of haar fiets al werd beschadigd (vandalisme fiets), of zijn of haar fiets al werd gestolen (fietsdiefstal), of er al waardevolle voorwerpen werden gestolen

(diefstal algemeen) en of men al geslagen of geschopt werd (fysiek geweld). Er werd zowel gevraagd naar de ooit-prevalentie als naar de prevalentie van slachtofferschap van deze delicten gedurende de laatste twaalf maanden.

Bevraagde sociaal-demografische achtergrondkenmerken

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen structurele achtergrondkenmerken van het gezin en individuele kenmerken. Individuele achtergrondkenmerken die in deze studie aan bod komen zijn *geslacht* en *scholingsgraad*. Met *scholingsgraad* wordt bedoeld A-stroom of B-stroom⁷. Een structureel achtergrondkenmerk van het gezin dat in deze studie aan bod komt is *immigratieachtergrond*. *Immigratieachtergrond* is gemeten aan de hand van de afkomst van de ouders.

1.3. Ooit-prevalentie slachtofferschap onder jonge adolescenten

In wat volgt wordt weergegeven in welke mate de bevroegde jongeren ooit slachtoffer werden van één of meer van de bevroegde delicten. Hierbij wordt achtereenvolgens een opsplitsing gemaakt naar *geslacht*, *immigratieachtergrond* en *scholingsgraad*. De percentages van de ooit-prevalenties van slachtofferschap worden weergegeven in onderstaande tabel, de absolute aantallen worden weergegeven tussen de haakjes. Om spaarzaamheidsredenen en omwille van de duidelijkheid van de tabel worden enkel de 'ja'-prevalenties weergegeven.

Tabel 1 – Ooit-prevalentie slachtofferschap op school opgesplitst naar geslacht, immigratie-achtergrond en scholingsgraad

	Totale steekproef	Geslacht		Immigratieachtergrond		Scholingsgraad	
		Jongens	Meisjes	Allochtoon	Autochtoon	A-stroom	B-stroom
Afpersing	7.2 (111)	8.9 (65)	5.7(46)	10.3 (30)	6.5 (82)	4.5 (29)	9.1 (83)
Onder druk zetten	16.1 (248)	21.4 (156)	11.3 (92)	16.6 (48)	16.0 (202)	13.9 (89)	17.7 (161)
Pesten klasgenoten	44.0 (677)	46.0 (335)	42.2 (342)	40.5 (117)	44.8 (563)	35.0 (223)	50.3 (457)
Pesten scholieren	30.3 (467)	36.8 (269)	24.4 (198)	31.7 (92)	30.1 (378)	22.7 (145)	35.8 (325)
Bedreiging wapen	3.2 (50)	4.9 (36)	1.7 (14)	6.2 (18)	2.6 (33)	2.2 (14)	4.1 (37)
Vandalisme fiets	24.6 (379)	30.7 (223)	19.2 (156)	32.1 (93)	23.2 (291)	18.8 (120)	29.1 (264)
Fietsdiefstal	15.9 (245)	18.7 (136)	13.4 (109)	36.7 (106)	11.2 (141)	9.2 (59)	20.7 (188)
Diefstal algemeen	19.0 (291)	22.5 (163)	15.8 (128)	23.1 (67)	18.1(226)	16.5 (105)	20.8 (188)
Fysiek geweld	39.8 (610)	57.7 (418)	23.7 (192)	37.5 (108)	40.4 (505)	33.5 (213)	44.3 (400)
Algemeen slachtofferschap	74.2 (1107)	82.7 (574)	66.6 (527)	82.0 (228)	72.5 (879)	64.9 (401)	80.9 (706)

Wanneer waarden in het vet staan betekent dit dat de Chi²-analyse aantoont dat er naargelang respectievelijk geslacht, immigratieachtergrond of scholingsgraad, significante verschillen zijn op het niveau p<0.05 of beter.

⁷ In de eerste graad van het secundair onderwijs is er nog geen sprake van ASO, BSO of TSO. De A-stroom-richtingen zijn een voorbereiding op ASO-richtingen vanaf de tweede graad en de B-stroom-richtingen zijn dan richtingen met het oog op verdere studies in het BSO of TSO.

Prevalentie van slachtofferschap

In het algemeen, geeft 74,2 % van de bevroagde respondenten aan ooit slachtoffer geweest te zijn van ten minste één van de bevroagde items.

Van alle bevroagde items komt slachtofferschap van pesten door klasgenoten het meest voor (44 %), gevolgd door slachtofferschap van fysiek geweld (39,8 %) en slachtofferschap van pestgedrag van scholieren (geen klasgenoten) (30,3 %). Ook vandalisme en diefstal komen geregeld voor: een vierde van de bevroagde respondenten werd ooit slachtoffer van vandalisme aan zijn of haar fiets (24,6 %), bijna 16 % rapporteert slachtofferschap van diefstal van zijn of haar fiets en 19 % werd ooit slachtoffer van een diefstal in het algemeen. Daarnaast geeft 16,1 % aan ooit onder druk gezet te zijn geweest. De andere bevroagde vormen van slachtofferschap komen relatief minder voor: 7,2 % geeft aan ooit te zijn afgeperst en 3,2 % werd ooit bedreigd met een wapen.

Vershil in slachtofferschap naar geslacht

Voor al deze vormen van slachtofferschap, met uitzondering van slachtofferschap van pestgedrag van klasgenoten, zijn er significante verschillen tussen jongens en meisjes: jongens worden in het algemeen meer slachtoffer. Dit verschil is vooral opvallend voor fysiek geweld met een verschil van slachtofferschap tussen jongens en meisjes van 34 percentagepunten (57,7 % versus 23,7 %). Er zijn echter ook incidenten waarvan de mate van slachtofferschap minder verschilt tussen jongens en meisjes zoals bijvoorbeeld slachtofferschap van afpersing (8,9 % versus 5,7 %) en bedreiging met een wapen (4,9 % versus 1,7 %).

Vershil in slachtofferschap naar immigratieachtergrond

De respondenten werden verdeeld in twee subgroepen: beide ouders in België geboren (autochtoon) of ten minste één ouder die niet in België geboren werd (allochtoon). In deze studie vonden we voor enkele vormen van slachtofferschap op school significante verschillen naargelang de migratieachtergrond: jonge adolescenten van allochtone afkomst worden meer slachtoffer van specifieke bevroagde slachtoffer-items dan autochtonen. Het grootste verschil vonden we voor diefstal van een fiets: een verschil van meer dan 25 percentagepunten voor slachtofferschap van fietsdiefstal (36,7 % versus 11,2 %). De verschillen zijn iets minder groot maar nog steeds significant voor enkele andere incidenten: jonge adolescenten met ten minste één ouder die niet in België geboren werd, worden ook meer slachtoffer van vandalisme aan de fiets (32,1 % versus 23,2 %), afpersing (10,3 % versus 6,5 %), bedreiging met een wapen (6,2 % versus 2,6 %), en diefstal in het algemeen (23,1 % versus 18,1 %). Voor slachtofferschap van onder druk zetten, pestgedrag door klasgenoten of andere scholieren en fysiek geweld werden geen significante verschillen gevonden.

Vershil in slachtofferschap naar scholingsgraad

Voor alle bevroagde slachtoffervormen geldt dat er significante verschillen zijn inzake slachtofferschap naargelang de scholingsgraad. Jonge adolescenten uit de eerstegraad van de B-stroom worden algemeen genomen meer slachtoffer dan jonge adolescenten uit de A-stroom. De grootste verschillen zien we bij pesten door klasgenoten (50,3 %

versus 35 %) en door andere scholieren (35,8 % versus 22,7 %), vandalisme aan een fiets (29,1 % versus 18,8 %), diefstal ervan (20,7 % versus 9,2 %) en fysiek geweld (44,3 % versus 33,5 %). Voor de andere items zijn er kleinere, maar nog steeds significante verschillen te bemerken: afpersing (9,1 % versus 4,5 %), onder druk zetten (17,7 % versus 13,9 %), bedreiging met wapen (4,1 % versus 2,2 %) en diefstal algemeen (20,8 % versus 16,5 %).

1.4. Laatstejaars-prevalentie slachtofferschap onder jonge adolescenten

Nu we aan de hand van ooit-prevalentie van slachtofferschap op school een zicht kregen op verschillen in slachtofferschap naar geslacht, immigratieachtergrond en scholingsgraad, wordt hieronder de laatstejaarsprevalentie inzake slachtofferschap weergegeven. Om zicht te krijgen op herhaald slachtofferschap wordt de categorie 'slachtoffer geworden' nog eens onderverdeeld in de categorieën 'één keer', 'twee keer' en 'meer dan twee keer'.

Tabel 2 – Laatstejaarsprevalentie (herhaald) slachtofferschap opgesplitst naar geslacht

	Totale steekproef	Jongens	Meisjes
Afpersing *			
Geen enkele keer	93.7 (1450)	91.8 (674)	95.3 (776)
Één keer	2.9 (45)	3.8 (28)	2.1 (17)
Twee keer	1.2 (19)	1.5 (11)	1.0 (8)
Meer dan twee keer	2.2 (34)	2.9 (21)	1.6 (13)
Onder druk zetten ***			
Geen enkele keer	85.7 (1326)	80.9 (594)	89.9 (732)
Één keer	7.3 (113)	8.4 (62)	6.3 (51)
Twee keer	2.6 (40)	4.0 (29)	1.4 (11)
Meer dan twee keer	4.5 (69)	6.7 (49)	2.5 (20)
Pesten klasgenoten **			
Geen enkele keer	63.1 (977)	58.3 (428)	67.4 (549)
Één keer	10.5 (163)	10.8 (79)	10.3 (84)
Twee keer	6.7 (103)	7.1 (52)	6.3 (51)
Meer dan twee keer	19.7 (305)	23.8 (175)	16.0 (130)
Pesten scholieren ***			
Geen enkele keer	72.2 (1118)	65.7 (482)	78.1 (636)
Één keer	9.2 (142)	9.8 (72)	8.6 (70)
Twee keer	5.3 (82)	6.1 (45)	4.5 (37)
Meer dan twee keer	13.3 (206)	18.4 (135)	8.7 (71)
Bedreiging wapen **			
Geen enkele keer	97.2 (1504)	95.4 (700)	98.8 (804)
Één keer	1.7 (27)	2.7 (20)	0.9 (7)
Twee keer	0.4 (6)	0.7 (5)	0.1 (1)
Meer dan twee keer	0.7 (11)	1.2 (9)	0.2 (2)
Vandalisme fiets ***			
Geen enkele keer	77.1 (1193)	71.4 (524)	82.2 (669)
Één keer	14.5 (225)	17.3 (127)	12.0 (98)
Twee keer	4.5 (69)	5.0 (37)	3.9 (32)
Meer dan twee keer	3.9 (61)	6.3 (46)	1.8 (15)

	Totale steekproef	Jongens	Meisjes
Fietsdiefstal **			
Geen enkele keer	86.2 (1334)	83.4 (612)	88.7 (722)
Één keer	10.0 (155)	10.9 (80)	9.2 (75)
Twee keer	2.0 (31)	3.0 (22)	1.1 (9)
Meer dan twee keer	1.8 (28)	2.7 (20)	1.0 (8)
Diefstal algemeen ***			
Geen enkele keer	83.1 (1286)	79.4 (583)	86.4 (703)
Één keer	11.0 (170)	13.8 (101)	8.5 (69)
Twee keer	4.2 (65)	4.2 (31)	4.2 (34)
Meer dan twee keer	1.7 (27)	2.6 (19)	1.0 (8)
Fysiek geweld ***			
Geen enkele keer	63.9 (989)	46.2 (339)	79.9 (650)
Één keer	12.9 (200)	17.3 (127)	9.0 (73)
Twee keer	7.6 (118)	10.2 (75)	5.3 (43)
Meer dan twee keer	15.6 (241)	26.3 (193)	5.9 (48)
Algemeen slachtofferschap ***			
Geen enkele keer	31.1 (483)	19.9 (146)	41.4 (337)
Één keer	23.0 (357)	21.7 (159)	24.2 (197)
Twee keer	15.8 (246)	17.7 (130)	14.1 (115)
Meer dan twee keer	30.1 (468)	40.7 (299)	20.3 (165)

(*) Chi²-analyse toont aan dat de verschillen tussen geslacht statistisch significant zijn op het niveau $p < 0.05^* = p < 0.01^{**} = p < 0.001^{***}$

Uit bovenstaande tabel kunnen we afleiden dat slechts 31,1 % van de bevroegde respondenten geen slachtoffer werd gedurende het laatste jaar. Van de jonge adolescenten die wel slachtoffer werden, werden de meesten meer dan één keer slachtoffer: 15,8 % werd het afgelopen jaar twee keer slachtoffer van één van de bevroegde slachtoffer-items en 30,1 % meer dan twee keer.

Wanneer we kijken naar de verschillende vormen van slachtofferschap, kunnen we vaststellen dat slachtofferschap van fysiek geweld en pesten het meest ervaren werd gedurende het laatste jaar en indien ervaren, vaak ook herhaaldelijk: 12,9 % werd één keer, 7,6 % twee keer en 15,6 % meer dan twee keer slachtoffer van fysiek geweld; 10,5 % werd het laatste jaar één keer gepest door klasgenoten en 9,2 % door andere scholieren, 6,7 % werd twee keer gepest door klasgenoten en 5,3 % door andere scholieren en 19,7 % en 13,3 % werd gedurende het laatste jaar meer dan twee keer gepest door respectievelijk klasgenoten en andere scholieren. Verder gerangschikt naar prevalentie, stellen we vast dat 14,5 % van de respondenten één keer, 4,5 % twee keer en 3,9 % meer dan twee keer slachtoffer werd van vandalisme aan zijn of haar fiets; van 11 % werd gedurende het laatste jaar iets gestolen, van 4,2 % gebeurde dit twee keer en van 1,7 % meer dan twee keer; specifiek van diefstal van een fiets, werd 10 % één keer slachtoffer gedurende het afgelopen jaar, 2 % twee keer 1,8 % meer dan twee keer; 7,3 % van de bevroegde respondenten werd het laatste jaar één keer onder druk gezet, 2,6 % twee keer en 4,5 % meer dan twee keer; verder werd 2,9 % het afgelopen jaar één keer slachtoffer van afpersing, 1,2 % twee keer en 2,2 % meer dan twee keer en slachtofferschap van bedreiging met een wapen werd ten slotte door 1,7 % van de respon-

dentén één keer ervaren gedurende het laatste jaar, door 0.4 % twee keer en door 0.7 % meer dan twee keer.

Zoals we reeds opmerkten bij de ooit-prevalenties, kunnen we vaststellen dat jongens meer slachtoffer worden dan meisjes.

2. Slachtofferschap van geweld op school: de Lokerse survey

2.1. Dataverzameling en methode

Om een zicht te krijgen op individuele verschillen in frequenties van slachtofferschap van schoolgeweld, werd ook in de slachtoffersurvey in Lokeren voor een cross-sectioneel onderzoek geopteerd. De survey werd gehouden in het tweede jaar van het secundair onderwijs (13-14 jaar) in enkele scholen in Lokeren.

Interessant en vernieuwend aan deze studie is dat leerlingen uit alle mogelijke studierichtingen bevroegd werden, waaronder ook uit het bijzonder onderwijs, een groep jongeren die vaak niet in onderzoek wordt meegenomen omwille van het feit dat het bijkomende inspanningen vereist om deze groep jongeren te bevroegen (zoals het aanpassen van de vragenlijst aan de mogelijkheden van de jongeren en het persoonlijk afnemen van de vragenlijst).

In totaal liepen 580 leerlingen school in Lokeren in het tweede jaar secundair onderwijs gedurende het schooljaar 2008 – 2009, het jaar waarin het onderzoek uitgevoerd werd. Elke school was bereid om in elk van haar klassen met tweedeaars leerlingen de slachtofferenquêtes af te nemen. In totaal werden 547 vragenlijsten ingevuld terugbezorgd waarvan er 5 niet bruikbaar waren. De unit-non-respons betreft 6.55 % of 38 leerlingen, wat betekent dat de gerealiseerde steekproef representatief is voor de leerlingen uit het tweede jaar secundair onderwijs in Lokeren.

2.2. Operationalisering

Zelfgerapporteerd slachtofferschap van geweld op school

Zelfgerapporteerd slachtofferschap van geweld op school is geoperationaliseerd door de respondenten te vragen naar het slachtofferschap gedurende de laatste 12 maanden van zes feitelijke vormen van geweld: psychisch geweld, licht fysiek geweld, grof fysiek geweld, materieel geweld, seksueel geweld en steaming. Hierbij werd onderscheid gemaakt naar feiten gepleegd door één of meerdere medeleerlingen of door een leerkracht. In totaal werden 18 slachtofferschap-items bevroegd (zie bijlage).

Bevroegde sociaal-demografische achtergrondkenmerken

Net zoals in de survey te Sint-Niklaas werd in deze studie gekeken naar de achtergrondkenmerken *geslacht* en *immigratieachtergrond*. Voor de operationalisering van de *scholingsgraad* werden de respondenten gevraagd aan te geven welk type onderwijs ze volgen. ASO wordt hierbij gezien als een hogere scholingsgraad dan de overige studierichtingen.

2.3. Slachtofferschap van geweld op school met één of meerdere medeleerlingen als dader

Zoals hierboven reeds geschetst, werd in de Lokerse survey ingezoomd op slachtofferschap van verschillende vormen van geweld. In onderstaande tabel worden de laatstejaarsprevalenties weergegeven van slachtofferschap van de verschillende bevraagde geweldsvormen met differentiatie naar geslacht, immigratieachtergrond en scholingsgraad.

Tabel 3 – Laatstejaarsprevalentie (herhaald) slachtofferschap op school met een medeleerling als dader, opgesplitst naar geslacht, immigratieachtergrond en scholingsgraad

	Totale steekproef	Geslacht		Immigratieachtergrond		Scholingsgraad	
		Jongens	Meisjes	Allochtoon	Autochtoon	ASO	BSO/TSO/ KSO/ BUSO
Psychisch geweld							
Pestgedrag							
Geen enkele keer	67.9 (368)	70.7 (195)	65.0 (173)	71.7 (104)	66.6 (263)	72.3 (211)	62.8 (157)
Eén keer	8.7 (47)	8.0 (22)	9.4 (25)	7.6 (11)	9.1 (36)	7.5 (22)	10.0 (25)
Twee keer	5.7 (31)	5.4 (15)	6.0 (16)	4.8 (7)	6.1 (24)	7.2 (21)	4.0 (10)
Meer dan twee keer	17.7 (96)	15.9 (44)	19.5 (52)	15.9 (23)	18.2 (72)	13.0 (38)	23.2 (58)
Uitgesloten worden/doen of men niet bestaat							
Geen enkele keer	82.1 (445)	86.2 (238)	77.8 (207)	89.7 (130)	79.2 (313)	81.2 (237)	83.2 (208)
Eén keer	7.2 (39)	6.5 (18)	7.9 (21)	4.1 (6)	8.4 (33)	9.2 (27)	4.8 (12)
Twee keer	3.1 (17)	1.4 (4)	4.9 (13)	0.0 (0)	4.3 (17)	4.1 (12)	2.0 (5)
Meer dan twee keer	7.6 (41)	5.8 (16)	9.4 (25)	6.2 (9)	8.1 (32)	5.5 (16)	10.0 (25)
Bedreiging met woorden							
Geen enkele keer	79.5 (431)	74.6 (206)	84.6 (225)	84.1 (122)	77.9 (308)	83.9 (245)	74.4 (186)
Eén keer	9.2 (50)	9.1 (25)	9.4 (25)	6.2 (9)	10.4 (41)	8.6 (25)	10.0 (25)
Twee keer	4.6 (25)	5.8 (16)	3.4 (9)	2.8 (4)	5.3 (21)	3.8 (11)	5.6 (14)
Meer dan twee keer	6.6 (36)	10.5 (29)	2.6 (7)	6.9 (10)	6.3 (25)	3.8 (11)	10.0 (25)
Onder druk gezet worden om iets te doen							
Geen enkele keer	88.6 (480)	89.9 (248)	87.2 (232)	93.1 (135)	86.8 (343)	89.7 (262)	87.2 (218)
Eén keer	5.5 (30)	5.8 (16)	5.3 (14)	2.1 (3)	6.8 (27)	4.8 (14)	6.4 (16)
Twee keer	2.6 (14)	1.4 (4)	3.8 (10)	3.4 (5)	2.3 (9)	3.1 (9)	2.0 (5)
Meer dan twee keer	3.3 (18)	2.9 (8)	3.8 (10)	1.4 (2)	4.1 (16)	2.4 (7)	4.4 (11)
Licht fysiek geweld							
Schoppen/Slagen/Duwen							
Geen enkele keer	83.2 (451)	76.8 (212)	89.8 (239)	82.8 (120)	83.5 (330)	89.0 (260)	76.4 (191)
Eén keer	5.5 (30)	7.2 (20)	3.8 (10)	4.1 (6)	6.1 (24)	3.1 (9)	8.4 (21)
Twee keer	4.2 (23)	6.2 (17)	2.3 (6)	4.1 (6)	4.3 (17)	4.1 (12)	4.4 (11)
Meer dan twee keer	7.0 (38)	9.8 (27)	4.1 (11)	9.0 (13)	6.1 (24)	3.8 (11)	10.8 (27)
Opzettelijk pijn doen/aanstoten/laten struikelen							
Geen enkele keer	76.2 (413)	70.3 (194)	82.3 (219)	82.1 (119)	74.2 (293)	78.8 (230)	73.2 (183)
Eén keer	9.8 (53)	10.1 (28)	9.4 (25)	6.9 (10)	10.9 (43)	9.6 (28)	10.0 (25)
Twee keer	5.0 (27)	6.9 (19)	3.0 (8)	5.5 (8)	4.8 (19)	3.4 (10)	6.8 (17)
Meer dan twee keer	9.0 (49)	12.7 (35)	5.3 (14)	5.5 (8)	10.1 (40)	8.2 (24)	10.0 (25)

	Totale steekproef	Geslacht		Immigratieachtergrond		Scholingsgraad	
		Jongens	Meisjes	Allochtoon	Autochtoon	ASO	BSO/TSO/ KSO/ BUSO
Grof fysiek geweld							
In elkaar geslagen worden/afgetuigd worden							
Geen enkele keer	97.0 (526)	96.0 (265)	98.1 (261)	96.6 (140)	97.2 (384)	99.3 (290)	94.4 (236)
Eén keer	1.7 (9)	2.2 (6)	1.1 (3)	1.4 (2)	1.8 (7)	0.3 (1)	3.2 (8)
Twee keer	0.9 (5)	1.4 (4)	0.4 (1)	1.4 (2)	0.8 (3)	0.3 (1)	1.6 (4)
Meer dan twee keer	0.4 (2)	0.4 (1)	0.4 (1)	0.7 (1)	0.3 (1)	0.0 (0)	0.8 (2)
Bedreiging met wapen							
Geen enkele keer	98.0 (531)	97.1 (268)	98.9 (263)	97.9 (142)	98.0 (387)	99.3 (290)	96.4 (241)
Eén keer	0.9 (5)	1.4 (4)	0.4 (1)	0.7 (1)	1.0 (4)	0.3 (1)	1.6 (4)
Twee keer	0.2 (1)	1.4 (4)	0.4 (1)	0.0 (0)	0.3 (1)	0.0 (0)	0.4 (1)
Meer dan twee keer	0.9 (5)	2.9 (8)	0.4 (1)	1.4 (2)	0.8 (3)	0.3 (1)	1.6 (4)
Opzettelijk verwond met voorwerp							
Geen enkele keer	98.3 (533)	97.8 (270)	98.9 (263)	97.9 (142)	98.7 (390)	99.0 (289)	97.6 (244)
Eén keer	0.7 (4)	0.4 (1)	1.1 (3)	0.7 (1)	0.8 (3)	0.7 (2)	0.8 (2)
Twee keer	0.4 (2)	0.7 (2)	0.0 (0)	0.7 (1)	0.3 (1)	0.0 (0)	0.8 (2)
Meer dan twee keer	0.6 (3)	1.1 (3)	0.0 (0)	0.7 (1)	0.3 (1)	0.3 (1)	0.8 (2)
Materieel geweld							
Vandalisme							
Geen enkele keer	77.9 (422)	75 (207)	80.8 (215)	84.1 (122)	75.7 (299)	75.0 (219)	81.2 (203)
Eén keer	10.1 (55)	10.9 (30)	9.4 (25)	9.7 (14)	10.4 (41)	11.6 (34)	8.4 (21)
Twee keer	3.7 (20)	4.3 (12)	3.0 (8)	2.1 (3)	4.3 (17)	4.1 (12)	3.2 (8)
Meer dan twee keer	8.3 (45)	9.8 (27)	6.8 (18)	4.1 (6)	9.6 (38)	9.2 (27)	7.2 (18)
Bestolen worden							
Geen enkele keer	90.4 (490)	89.5 (247)	91.4 (243)	90.3 (131)	90.6 (358)	92.8 (271)	87.6 (219)
Eén keer	5.9 (32)	7.6 (21)	4.1 (11)	6.9 (10)	5.3 (21)	4.8 (14)	7.2 (18)
Twee keer	2.2 (12)	1.4 (4)	3.0 (8)	1.4 (2)	2.5 (10)	1.0 (3)	3.6 (9)
Meer dan twee keer	1.5 (8)	1.4 (4)	1.5 (4)	1.4 (2)	1.5 (6)	1.4 (4)	1.6 (4)
Seksueel geweld							
Seksuele opmerkingen							
Geen enkele keer	88.6 (480)	90.6 (250)	86.5 (230)	85.5 (124)	89.9 (355)	90.8 (265)	86.0 (215)
Eén keer	2.6 (14)	1.8 (5)	3.4 (9)	4.8 (7)	1.8 (7)	2.1 (6)	3.2 (8)
Twee keer	2.0 (11)	2.2 (6)	1.9 (5)	0.7 (1)	2.5 (10)	1.4 (4)	2.8 (7)
Meer dan twee keer	6.8 (37)	5.4 (15)	8.3 (22)	9.0 (13)	5.8 (23)	5.8 (17)	8.0 (20)
Aanrakingen intieme lichaamsdelen							
Geen enkele keer	87.3 (473)	89.5 (247)	85 (226)	84.8 (123)	88.1 (348)	89.0 (260)	85.2 (213)
Eén keer	3.3 (18)	4.3 (12)	2.3 (6)	4.1 (6)	3.0 (12)	3.1 (9)	3.6 (9)
Twee keer	2.6 (14)	0.7 (2)	4.5 (12)	1.4 (2)	3.0 (12)	2.7 (8)	2.4 (6)
Meer dan twee keer	6.8 (37)	5.4 (15)	8.3 (22)	9.7 (14)	5.8 (23)	5.1 (15)	8.8 (22)
Steaming							
Steaming							
Geen enkele keer	95.0 (515)	94.2 (260)	95.9 (255)	90.3 (131)	96.7 (382)	97.6 (285)	92.0 (230)
Eén keer	1.5 (8)	2.2 (6)	0.8 (2)	2.8 (4)	1.0 (4)	0.3 (1)	2.8 (7)
Twee keer	1.1 (6)	1.1 (3)	1.1 (3)	2.1 (3)	0.8 (3)	0.7 (2)	1.6 (4)
Meer dan twee keer	2.4 (13)	2.5 (7)	2.3 (6)	4.8 (7)	1.5 (6)	1.4 (4)	3.6 (9)

	Totale steekproef	Geslacht		Immigratieachtergrond		Scholingsgraad	
		Jongens	Meisjes	Allochtoon	Autochtoon	ASO	BSO/TSO/ KSO/ BUSO
Algemeen slachtofferschap							
Geen enkele keer	33.5 (166)	31.6 (78)	35.5 (88)	41.2 (54)	30.9 (112)	37.0 (97)	29.6 (69)
Eén keer	21.6 (107)	22.7 (56)	20.6 (51)	16.8 (22)	23.4 (85)	22.1 (58)	21.0 (49)
Twee keer	16.0 (79)	14.2 (35)	17.7 (44)	16.8 (22)	15.7 (57)	15.3 (40)	16.7 (39)
Meer dan twee keer	28.9 (143)	31.6 (78)	26.2 (65)	25.2 (33)	30.0 (109)	25.6 (67)	32.6 (76)

Wanneer waarden in het vet staan betekent dit dat de Chi²-analyse aantoont dat er naargelang respectievelijk geslacht, immigratieachtergrond of scholingsgraad, significante verschillen zijn op het niveau $p < 0.05$ of beter.

Prevalentie van slachtofferschap van geweld

Psychisch geweld

Ook uit deze studie blijkt dat jonge adolescenten het meest slachtoffer worden van pestgedrag op school: 8.7 % werd één keer, 5.7 % twee keer en 17.7 % meer dan twee keer gepest of afgelopen twaalf maanden. Uitgesloten worden en doen of men niet bestaat wordt door 7.2 % van de respondenten één keer, door 3.1 % twee keer en door 7.6 % meer dan twee keer gerapporteerd. Slachtofferschap van bedreiging met woorden werd door 9.2 % van de respondenten één keer ervaren gedurende het laatste jaar en door 4.6 % en 6.6 % respectievelijk twee en meer dan twee keer. Van het psychisch geweld komt slachtofferschap van onder druk zetten om iets te doen wat de persoon eigenlijk niet wil het minst voor: 88.6 % van de jongeren uit de steekproef zegt geen enkele keer te zijn onder druk gezet door medeleerlingen.

Licht fysiek geweld

Onder licht fysiek geweld worden schoppen, slagen en duwen enerzijds en opzettelijk pijn doen, aanstoten en laten struikelen anderzijds gecatalogiseerd. Van beide komt het eerste het minst voor: 5.5 % van de respondenten zegt gedurende de laatste 12 maanden één keer te zijn geschopt, geslagen of geduwd zonder dit eerst te hebben gedaan bij de dader, 4.2 % twee keer en 7 % meer dan twee keer. Wat de tweede vorm van licht fysiek geweld betreft, geeft 9.8 % van de respondenten aan één keer opzettelijk pijn te zijn gedaan door een medeleerling, aangestoten te zijn geweest of door een medeleerling te zijn gestruikeld, 5 % ervaaarde dit twee keer en 9 % meer dan twee keer. Van alle bevraagde vormen van slachtofferschap van geweld, werd deze vorm van slachtofferschap, na slachtofferschap van pestgedrag, het meest door de bevraagde adolescenten ervaren.

Grof fysiek geweld

Over het algemeen wordt slachtofferschap van de diverse vormen van grof fysiek geweld op school het minst gerapporteerd door de jonge adolescenten uit de steekproef: 97 % zegt de afgelopen twaalf maanden geen enkele keer te zijn in elkaar geslagen of afgetuigd, 98 % geeft aan gedurende deze periode niet te zijn bedreigd met een wapen

en 98.3 % geeft aan het laatste jaar geen enkele keer door een medeleerling opzettelijk verwond te zijn geweest met een voorwerp.

Materieel geweld

Eenmalig slachtofferschap van vandalisme gedurende de laatste twaalf maanden wordt gerapporteerd door 10.1 % van de jongeren uit de steekproef, 3.7 % stelt dat het afgelopen jaar twee keer iets van hem of haar vernield, beklad, besmeurd of verstopt werd en 8.3 % geeft aan dat dit meer dan twee keer gebeurde. Wat diefstal betreft, stellen we vast dat van 5.9 % het afgelopen jaar één keer iets gestolen werd, van 2.2 % twee keer en van 1.5 % meer dan twee keer.

Seksueel geweld

88.6 % van de bevroegde leerlingen zegt dat medeleerlingen geen enkele keer seksuele opmerkingen over hen maakten in de afgelopen twaalf maanden, 87.3 % van de respondenten stelt dat ze het afgelopen jaar niet door medeleerlingen werden aangeraakt aan intieme lichaamsdelen. Zoals ook voor andere vormen van slachtofferschap opvalt, stellen we echter voor slachtofferschap van beide vormen van seksueel geweld vast dat wanneer een jonge adolescent slachtoffer wordt, dit ook herhaald gebeurt: 6.8 % kreeg meermaals seksuele opmerkingen versus 2.6 % één keer en 2 % twee keer en eveneens 6.8 % werd meermaals aangeraakt aan intieme lichaamsdelen versus 3.3 % één keer en 2.6 % twee keer.

Steaming

De laatste geweldsvorm met een medeleerling als dader die in deze studie bevroegd werd, is steaming, waarvan 1.5 % van de respondenten één keer slachtoffer werd gedurende het afgelopen jaar, 1.1 % twee keer en 2.4 % herhaaldelijk.

Verschillen naar geslacht

We vonden in deze studie voor verschillende bevroegde slachtoffer-items significante verschillen naar geslacht. Jongens worden meer dan meisjes bedreigd met woorden met een verschil van tien percentagepunten (74.6 van de bevroegde jongens werd geen slachtoffer versus 84.6 % van de bevroegde meisjes). Opvallend is hier dat het verschil vooral te wijten is aan het verschil in herhaald slachtofferschap (10.5 % versus 2.6 %). Jongens worden ook meer geschopt, geslagen of geduwd (7.2 % van de jongens werd hier één keer slachtoffer van gedurende het afgelopen jaar, 6.2 % twee keer en 9.8 % meer dan twee keer versus respectievelijk 3.8 %, 2.3 % en 4.1 % van de meisjes) en er wordt hen ook meer opzettelijk pijn gedaan, waarbij de grootste verschillen opnieuw zitten in het twee keer slachtoffer worden (6.9 % van de jongens versus 3 % van de meisjes) en het herhaald slachtoffer worden (12.7 % van de jongens versus 5.3 % van de meisjes).

Wat betreft slachtofferschap van seksuele aanrakingen, kan opgemerkt worden dat meisjes meer slachtofferschap gedurende de laatste 12 maanden rapporteren dan jongens. Meisjes worden meer dan jongens meer dan één keer slachtoffer, 4.3 % van de bevroegde jongens geeft aan het afgelopen jaar eenmalig slachtoffer te zijn geworden

tegenover 2.3 % van de bevroegde meisjes maar 4.5 % van de bevroegde meisjes geeft aan twee keer slachtoffer en 8.3 % herhaaldelijk slachtoffer te zijn geworden versus 0.7 % en 5.4 % van de jongens. Daarnaast worden meisjes ook meer uitgesloten dan jongens (86.2 % van de jongens werd het laatste jaar geen enkele keer uitgesloten versus 77.8 % van de meisjes).

Verschillen naar immigratieachtergrond

Er werden in deze studie significante verschillen in slachtofferschap van uitsluiting en steaming gevonden tussen jonge adolescenten met een allochtone en jonge adolescenten met een autochtone afkomst. Allochtonen worden minder uitgesloten dan autochtonen (89.7 % werd het laatste jaar geen enkele keer uitgesloten versus 79.2 % van de autochtonen) maar worden wel meer slachtoffer van steaming (2.8 % werd het laatste jaar één keer slachtoffer, 2.1 % twee keer en 4.8 % meer dan twee keer versus respectievelijk 1%, 0.8 % en 1.5 % van de autochtonen).

Verschillen naar scholingsgraad

Wat de scholingsgraad betreft, kan uit bovenstaande tabel afgeleid worden dat de respondenten uit een onderwijsrichting van het algemeen secundair onderwijs significant minder slachtoffer worden van pestgedrag dan hun collega's uit het beroeps-, technisch, kunst- en buitengewoon onderwijs en dit met een verschil van bijna tien percentagepunten (72,3 % versus 62,8 %).

Daarnaast worden leerlingen uit het ASO ook minder bedreigd met woorden (83,9 % werd het laatste jaar geen enkele keer bedreigd versus 74,4 % van de leerlingen uit het BSO, TSO, KSO of BUSO), minder geschopt, geslagen of geduwd (89 % geen slachtoffer het laatste jaar versus 76,4 %), minder afgetuigd of in elkaar geslagen (99,3 % versus 94,4 %) en minder slachtoffer van steaming (97,6 % versus 92 %). Opvallend is dat de grootste verschillen in percentages vaak bij herhaald slachtofferschap terug te vinden zijn (bijvoorbeeld voor slachtofferschap van pestgedrag 23,2 % versus 13 %, voor slachtofferschap van bedreiging met woorden 10 % versus 3,8 % en voor slachtofferschap van schoppen, slagen of duwen 10,8 % versus 3,8 %).

Voor slachtofferschap van uitgesloten worden of doen of men niet bestaat, is er slechts een miniem verschil tussen respondenten uit het ASO die geen slachtofferschap rapporteren en respondenten uit het BSO, TSO, KSO en BUSO (81,2 % voor bevroegde leerlingen uit het ASO versus 83,2 % uit de andere onderwijsrichtingen). Voor wat de jonge adolescenten betreft die gedurende het afgelopen jaar wel uitgesloten werden of waarvan door medeleerlingen gedaan werd alsof ze niet bestonden, zien we een gelijkaardige tendens als voor slachtoffers van pestgedrag: respondenten uit het ASO zijn iets meer vertegenwoordigd in de groep van slachtoffers die twee keer slachtoffer werden (4,1 % versus 2 %) en, in tegenstelling tot slachtoffers van pestgedrag, ook iets sterker vertegenwoordigd in de groep van eenmalige slachtoffers (9,2 % versus 4,8 %). Herhaald uitgesloten worden, wordt echter meer ervaren door adolescenten die school lopen in andere onderwijsvormen dan het ASO (10 % versus 5,5 %).

2.4. Slachtofferschap van geweld op school met een leerkracht als dader

Naast slachtofferschap van geweld gepleegd door een medeleerling, werden in de Lokerse survey ook enkele vormen van slachtofferschap van geweld met een leerkracht als dader bevraagd. In tabel 4 worden de slachtofferprevalenties weergegeven van slachtofferschap van pesten, fysiek geweld en seksueel geweld gepleegd door een leerkracht, opnieuw gedifferentieerd naar geslacht, immigratieachtergrond en scholingsgraad.

Tabel 4 – Laatstejaarsprevalentie (herhaald) slachtofferschap op school met een leerkracht als dader, opgesplitst naar geslacht, immigratieachtergrond en scholingsgraad

	Totale steekproef	Geslacht		Immigratieachtergrond		Scholingsgraad	
		Jongens	Meisjes	Allochtoon	Autochtoon	ASO	BSO/TSO/ KSO/ BUSO
Psychisch geweld							
Pestgedrag							
Geen enkele keer	77.7 (421)	77.2 (213)	78.2 (208)	71.0 (103)	80.3 (317)	76.4 (223)	79.2 (198)
Eén keer	8.9 (48)	8.3(23)	9.4 (25)	10.3 (15)	8.4 (33)	10.3 (30)	7.2 (18)
Twee keer	4.4 (24)	2.9 (8)	6.0 (16)	2.8 (4)	5.1 (20)	5.5 (16)	3.2 (8)
Meer dan twee keer	9.0 (49)	11.6 (32)	6.4 (17)	15.9 (23)	6.3 (25)	7.9 (23)	10.4 (26)
Fysiek geweld							
Schoppen/Slagen/ Duwen							
Geen enkele keer	92.3 (500)	89.9 (248)	94.7 (252)	82.8 (120)	95.9 (379)	97.6 (285)	86.0 (215)
Eén keer	3.5 (19)	4.7(13)	2.3 (6)	6.9 (10)	2.3 (9)	1.0 (3)	6.4 (16)
Twee keer	2.0 (11)	2.9 (8)	1.1 (3)	4.1 (6)	1.0 (4)	0.3 (1)	4.0 (10)
Meer dan twee keer	2.2 (12)	2.5 (7)	1.9 (5)	6.2 (9)	0.8 (3)	1.0 (3)	3.6 (9)
Seksueel geweld							
Seksuele opmerkingen							
Geen enkele keer	97.0 (526)	96.7 (267)	97.4 (259)	95.2 (138)	97.7 (386)	96.9 (283)	97.2 (243)
Eén keer	1.5 (8)	1.8 (5)	1.1 (3)	1.4 (2)	1.5 (6)	1.4 (4)	1.6 (4)
Twee keer	0.0 (0)	0.0 (0)	0.0 (0)	3.4 (5)	0.0 (0)	1.7 (5)	1.2 (3)
Meer dan twee keer	1.5 (8)	1.4 (4)	1.5 (4)	4.8 (7)	0.8 (3)	3.1 (9)	2.8 (7)
Aanrakingen intieme lichaamsdelen							
Geen enkele keer	94.8 (514)	95.7 (264)	94.0 (250)	92.4 (134)	95.7 (378)	93.2 (272)	96.8 (242)
Eén keer	1.7 (9)	1.4 (4)	1.9 (5)	2.1 (3)	1.5 (6)	2.1 (6)	1.2 (3)
Twee keer	0.7 (4)	0.7 (2)	0.8 (2)	0.7 (1)	0.8 (3)	1.4 (4)	0.0 (0)
Meer dan twee keer	2.8 (15)	2.2 (6)	3.4 (9)	4.8 (7)	2.0 (8)	3.4 (10)	2.0 (5)
Algemeen slachtofferschap							
Geen enkele keer	70.7 (381)	71.2 (195)	70.2 (186)	60.7 (88)	74.5 (292)	69.7 (202)	71.9 (179)
Eén keer	22.1 (119)	20.4 (56)	23.8 (63)	26.2 (38)	20.7 (81)	24.8 (72)	18.9 (47)
Twee keer	5.4 (29)	5.8 (16)	4.9 (13)	9.7 (14)	3.6 (14)	3.8 (11)	7.2 (18)
Meer dan twee keer	1.9 (10)	2.6 (7)	1.1 (3)	3.4 (5)	1.3 (5)	1.7 (5)	2.0 (5)

Wanneer waarden in het vet staan betekent dit dat de Chi²-analyse aantoont dat er naargelang respectievelijk geslacht, immigratieachtergrond of scholingsgraad, significante verschillen zijn op het niveau $p < 0.05$ of beter.

Psychisch geweld

Van de vier bevroegde slachtoffer-items met een leerkracht als dader, is slachtofferschap van pesten, een vorm van psychisch geweld, het item met de hoogste slachtofferprevalentie: 8,9 % van de bevroegde respondenten zegt de laatste 12 maanden één keer gepest te zijn door een leerkracht, 4,4 % twee keer en 9 % herhaaldelijk. Evenals uit de resultaten van de survey in Sint-Niklaas blijkt dus ook hier dat leerlingen als ze gepest worden door een leerkracht, herhaaldelijk gepest worden.

Fysiek geweld

Fysiek geweld gepleegd door leerkrachten komt minder voor dan pestgedrag: 92,3 % van de bevroegde leerlingen geeft aan het laatste jaar geen enkele keer geschopt, geslagen of geduwd te zijn geweest door een leerkracht.

Seksueel geweld

Slachtofferschap van seksueel geweld gepleegd door een leerkracht komt het minst voor. Opvallend is dat van beide bevroegde deelvormen, slachtofferschap van het aanraken van intieme lichaamsdelen meer voorkomt dan slachtofferschap van seksuele opmerkingen: 1,5 % van de bevroegde adolescenten geeft aan het afgelopen jaar één keer seksuele opmerkingen van een leerkracht gekregen te hebben, en eveneens 1,5 % geeft aan deze herhaaldelijk gekregen te hebben. Wanneer we echter kijken naar slachtofferschap van intieme aanrakingen, stellen we enerzijds vast dat slachtofferschap van intieme aanrakingen meer voorkomt dan slachtofferschap van seksuele opmerkingen en anderzijds dat het herhaald slachtofferschap van seksuele aanrakingen hoger ligt dan het eenmalig slachtofferschap (2,8 % versus 1,7 %).

Verschillen naar achtergrondkenmerken

Leerlingen uit het ASO geven aan het laatste jaar significant minder geschopt, geslagen of geduwd te zijn door leerkrachten dan leerlingen uit het BSO, TSO, KSO en BUSO (97,6 % van de respondenten uit het ASO werd geen enkele keer slachtoffer het laatste jaar versus 86 %). Ook voor wat betreft immigratieachtergrond werden significante verschillen gevonden inzake slachtofferschap van schoppen, slagen of duwen: 95,9 % van de autochtonen geeft aan het laatste jaar geen enkele keer door een leerkracht te zijn geschopt, geslagen of geduwd versus 82,8 % van de allochtonen. Daarnaast werden ook significante verschillen gevonden inzake slachtofferschap van pestgedrag: autochtonen worden iets minder slachtoffer (80,3 % geeft aan geen slachtoffer te zijn geweest het afgelopen jaar versus 71 %) en herhaald slachtoffer van pestgedrag (6,3 % van de autochtonen geeft aan herhaaldelijk slachtoffer te zijn geweest versus 15,9 % van de bevroegde allochtone adolescenten). De autochtonen zijn echter wel sterker dan de allochtonen vertegenwoordigd in de groep van respondenten die aan geeft de laatste 12 maanden twee keer slachtoffer te zijn geweest van pestgedrag door een leerkracht (5,1 % versus 2,8 %).

3. Discussie en conclusie

Slachtofferenquêtes geven ons een beter beeld van het aantal slachtoffers van specifieke incidenten dan de politiestatistieken daar niet alle slachtofferervaringen bij de politie worden aangegeven, noch door hen gekend zijn (het zogenaamde ‘dark number’). Niettemin zijn ook victim surveys niet zonder beperkingen waardoor ook slachtofferenquêtes ons geen volledig correct beeld geven van criminaliteit en slachtofferschap: *‘It is erroneous and naïve to believe that victimization survey results tell us what the “true” crime rate is’* (Hindelang et al., 1978: 227).

Van Dijk (1992) stelt dat slachtoffers zich vooreerst moeten bewust zijn van het feit dat ze slachtoffer zijn geweest, vervolgens bereid moeten zijn om deze ervaring ook aan de enquêteur mee te geven en indien zij hiertoe bereid zijn, moet hun geheugen er ook nog eens toe in staat zijn om de ervaring correct en volledig op te roepen. Slachtoffers kunnen slachtofferervaringen bewust achterhouden uit angst of schaamte, omwille van de pijnlijke herinnering, omdat het slachtoffer de dader kent, omdat de respondent denkt dat de enquêteur in hun specifieke ervaring niet geïnteresseerd is, omdat ze vinden dat de enquêteur daar geen zaken mee heeft, omdat ze de enquête willen inkorten, ... Daarnaast worden bepaalde incidenten door de respondenten niet herinnerd of misplaatst in de tijd: incidenten waarvan de respondenten slachtoffer werden voor of na de bevroegde referentieperiode worden soms toch binnen de referentieperiode gerapporteerd (backward- en forwardtelescoping), waardoor sommige slachtoffer-items overschat worden (Sparks et al., 1977; Skogan, 1986; Laub, 1990; Koffman, 1996). Niettemin kunnen respondenten een slachtofferervaring waarvan ze weten dat deze vóór de bevroegde referentieperiode plaats vond, ook doelbewust rapporteren alsof het in de bevroegde periode is gebeurd omdat ze dit toch graag ergens kwijt willen (Scherpenzeel, 1992; Elffers & Averdijk, 2007). Ten slotte kunnen respondenten ook een slachtofferervaring van een gezinslid of naaste melden als iets dat hen zelf is overkomen of zelfs incidenten verzinnen (Walklate, 1989; Van Dijk, 1992; Elffers & Averdijk, 2007). Verder veronderstellen slachtofferenquêtes ook dat de respondenten het gebeurde op dezelfde manier definiëren dan in de survey (Walklate, 2007). Iets wat niet altijd het geval is en tot over- of onderrapportering van specifieke slachtoffer-items kan leiden. Slachtoffers zijn immers niet opgeleid om delicten en incidenten te kwalificeren (Van Dijk, 1992). Ook kunnen respondenten een slachtofferervaring waarvan ze weten dat deze vóór de bevroegde referentieperiode plaats vond, toch doelbewust binnen de gevraagde periode plaatsen omdat ze dit toch graag ergens kwijt willen en deze dan rapporteren alsof het in de bevroegde periode is gebeurd (Scherpenzeel, 1992). Deze methodologische bedenkingen in acht nemend, is het toch verwonderlijk dat slachtofferschap onder deze jonge adolescenten wel degelijk frequent voorkomt.

Er is een soort van wetenschappelijke consensus, vooral gebaseerd op zelfrapportage studies, dat daderschap hoger is in adolescentie dan in andere periodes van de kindertijd (Hirschi & Gottfredson, 1983; Greenberg, 1985; Steffensmeier et al., 1989; D’Unger et al., 2002). Uit beide slachtofferenquêtes blijkt echter dat jonge adolescenten ook vaak slachtoffer worden. Uit de slachtofferenquête die gehouden werd onder respondenten van de eerste graad die school gaan in Sint-Niklaas, blijkt dat 74,2 % van de bevroegde respondenten ooit slachtoffer geweest is van ten minste één van

de bevroegde items, zijnde afpersing, onder druk gezet worden, gepest worden door klasgenoten of scholieren, bedreigd worden met een wapen, vandalisme aan een fiets, diefstal of fysiek geweld. Van alle bevroegde items, komt slachtofferschap van pesten door klasgenoten het meest voor, gevolgd door slachtofferschap van fysiek geweld en slachtofferschap van pestgedrag door scholieren (geen klasgenoten).

In de survey te Sint-Niklaas werden ook significante verschillen gevonden naar achtergrondkenmerken: jongens worden doorgaans meer slachtoffer dan meisjes, wat vooral duidelijk naar voor komt bij slachtofferschap van fysiek geweld; jonge adolescenten van allochtone afkomst worden meer slachtoffer van diefstal, vooral fietsdiefstal, vandalisme aan een fiets, afpersing en bedreiging met een wapen dan autochtonen en jonge adolescenten uit de eerste graad van de B-stroom worden meer slachtoffer van alle bevroegde slachtoffer-items dan jonge adolescenten uit de A-stroom.

Inzake herhaald slachtofferschap blijkt uit de survey die werd afgenomen in Sint-Niklaas dat wanneer jongeren slachtoffer werden gedurende het afgelopen jaar, zij dit vaak ook herhaaldelijk werden. Het is opvallend dat voor verschillende slachtoffer-items blijkt dat van de bevroegde adolescenten die gedurende het afgelopen jaar minstens één keer slachtoffer werden, de meesten meer dan twee keer slachtoffer werden. Deze trend zet zich vooral door bij slachtofferschap van pestgedrag door klasgenoten en door scholieren en bij slachtofferschap van fysiek geweld. Andere vormen van slachtofferschap worden door de meeste slachtoffers slecht eenmalig ervaren, zoals vandalisme van een fiets en fietsdiefstal.

In de Lokerse survey werd dieper ingegaan op slachtofferschap van een specifieke delictcategorie, namelijk geweld. Daar geweld verschillende devormen kan aannemen, werd slachtofferschap van verschillende geweldsvormen bevroegd. Hieruit blijkt, net zoals uit de survey te Sint-Niklaas, dat adolescenten voornamelijk slachtoffer worden van pestgedrag van medeleerlingen. Uit de survey afgenomen te Sint-Niklaas blijkt dat adolescenten ook vaak slachtoffer werden van fysiek geweld; uit de Lokerse survey kunnen we halen dat het vooral gaat om slachtofferschap van licht fysiek geweld (opzettelijk pijn doen, aanstoten, laten struikelen, schoppen, slagen en duwen) en minder om echt afgetuigd worden, bedreigd worden met een wapen of opzettelijk verwond worden met een voorwerp. Ook het gerapporteerd slachtofferschap van vandalisme en bedreiging met woorden ligt relatief hoog.

Ook uit deze studie kunnen we halen dat sommige vormen van slachtofferschap indien ervaren, herhaaldelijk ervaren worden. Het gaat dan vooral om slachtofferschap van pestgedrag en slachtofferschap van seksueel geweld.

Opnieuw werden significante verschillen gevonden naar geslacht. De Lokerse survey toont echter niet alleen dat jongens meer slachtoffer worden maar eveneens dat er vormen van slachtofferschap zijn die meer door meisjes ervaren worden: voor verschillen in slachtofferschap met een medeleerling als dader vonden we dat jongens significant meer bedreigd worden met woorden dan meisjes, ook meer geschopt, geslagen, geduwd en meer aangestoten worden; daar waar meisjes meer slachtoffer worden van seksuele aanrakingen en ook meer uitgesloten worden. Hetzelfde geldt voor de variabelen immigratieachtergrond en scholingsgraad: allochtonen en adolescenten uit het ASO worden van sommige incidenten minder slachtoffer dan respectievelijk autoch-

tonen en adolescenten uit het BSO, TSO, KSO en BUSO en van andere meer: allochtonen worden minder uitgesloten dan autochtonen maar worden wel meer slachtoffer van steaming. Adolescenten uit het ASO worden enerzijds minder gepest, minder met woorden bedreigd, minder geschopt, geslagen of geduwd, minder in elkaar geslagen en minder slachtoffer van steaming dan hun collega's uit het BSO, TSO, KSO en BUSO. Anderzijds worden adolescenten uit het ASO wel iets meer uitgesloten, hoewel herhaaldelijke uitsluiting vooral door hun collega's van het BSO, TSO, KSO of BUSO ervaren wordt.

In de Lokerse survey werden ook enkele vormen van slachtofferschap van geweld met een leerkracht als dader bevestigd (pestgedrag, fysiek geweld en seksueel geweld). De belangrijkste bevinding is dat meer dan 20 % van de bevestigde adolescenten aangeeft de laatste 12 maanden te zijn gepest door een leerkracht. De andere vormen van slachtofferschap met een leerkracht als dader werden relatief weinig gerapporteerd.

Voor de bevestigde slachtoffer-items met een leerkracht als dader vonden we enkel significante verschillen naargelang immigratieachtergrond voor slachtofferschap van pestgedrag en fysiek geweld: allochtonen geven aan meer gepest en meer geschopt, geslagen of geduwd te worden door een leerkracht dan autochtonen. Geslagen, geduwd of geschopt worden door een leerkracht zou ook meer ondervonden worden door adolescenten uit het BSO, TSO, KSO en BUSO dan door adolescenten uit het ASO. Deze vaststellingen suggereren dan ook dat verder onderzoek nodig is naar de schoolcontext als factor die het slachtofferrisico kan beïnvloeden⁸.

Uit beide studies blijkt dat sommige slachtoffer-items, indien ervaren, ook herhaaldelijker ervaren worden, zoals bijvoorbeeld pestgedrag door leeftijdsgenoten en seksueel geweld, zowel met een medeleerling als met een leerkracht als dader. Uit de Lokerse survey naar slachtofferschap van geweld blijkt bovendien dat sommige slachtoffergroepen minder eenmalig of tweemaalig slachtoffer worden maar wel meer herhaaldelijk. Zo blijkt bijvoorbeeld uit de Lokerse survey dat respondenten uit het BSO, TSO, KSO en BUSO minder eenmalig of tweemaalig slachtoffer worden van uitgesloten worden en doen of men niet bestaat dan hun leeftijdsgenoten uit het ASO maar wel meer herhaaldelijk slachtoffer worden. Zo is er ook de vaststelling dat jongens iets minder dan meisjes één keer bedreigd worden met woorden maar wel meer herhaaldelijk bedreigd worden. Het zou interessant zijn indien toekomstige studies dergelijke criminografische patronen verder zouden uitdiepen en bloot leggen.

Gezien bovendien uit beide bovenstaande surveys blijkt dat adolescenten relatief vaak slachtoffer worden, is preventie van slachtofferschap op school aangewezen, zowel van slachtofferschap met een medeleerling als van slachtofferschap met een leerkracht als dader. Hierbij dient zowel aandacht te gaan naar algemene preventie als naar gespecialiseerde preventie om net herhaald slachtofferschap zoveel mogelijk te voorkomen. Voorts is het ook aangewezen verder onderzoek te doen naar prevalentie van slachtofferschap onder adolescenten alsook naar de manier waarop adolescente slachtoffers met hun slachtofferervaring omgaan en welke impact de slachtofferervaring tweewebrengt. In bovenstaande studies werd immers de slachtofferprevalentie

⁸ Een eerste aandacht voor de schoolcontext als factor in risico op slachtofferschap (en daderschap) is te vinden in Vynckier & Pauwels, 2010.

onderzocht van slechts enkele vormen van criminaliteit, gelinkt aan de schoolcontext. Daarnaast zijn er nog tal van andere slachtoffervormen (zoals bijvoorbeeld seksueel misbruik en intrafamiliaal geweld)⁹ die niet werden opgenomen en kan het ook interessant zijn naast herhaald slachtofferschap (het meermaals slachtoffer worden van eenzelfde incident), ook meervoudig slachtofferschap te onderzoeken (het slachtoffer worden van meerdere verschillende delicten). Ten slotte brengen jongeren veel tijd door op school maar zijn er ook andere contexten waarbinnen slachtofferschap kan plaats vinden zoals de plaats waar men de vrije tijd doorbrengt en het gezin. Wat het tweede aspect betreft, onderzoek naar de manier waarop adolescente slachtoffers met hun slachtofferervaring omgaan en welke impact de slachtofferervaring te weeg brengt, kan de criminografische informatie over adolescenten als slachtoffer van criminaliteit via kwalitatief onderzoek naar de wijze waarop adolescenten een slachtofferervaring beleven, aangevuld worden met analyses over de gevolgen van dit slachtofferschap en de noden en verwachtingen die daaruit voortvloeien om zo, indien slachtofferschap niet is kunnen vermeden worden, de getroffen adolescenten alsnog zo goed mogelijk op te vangen en te ondersteunen.

Bibliografie

- Armstrong, D., Hine, J., Hacking, S., Armaos, R., Jones, R., Klessinger, N. & France, A. (2005), *Children, risk and crime: the On Track Youth Lifestyles Surveys*, Home Office Research Study 278, Home Office Research, Development and Statistics Directorate.
- Aye Maung, N. (1995), *Young people, victimisation and the police: British Crime Survey findings on experiences and attitudes of 12 to 15 year olds*, Home Office Research Study No. 140, London, Home Office.
- Bjarnason, T., Sigurdardottir, T.J. & Thorlindsson, T. (1999), "Human Agency, Capable Guardians, and Structural Constraints: A Lifestyle Approach to the Study of Violent Victimization", *Journal of Youth and Adolescence*, 28, pp. 105-119.
- Bronfenbrenner, U., (1979), *The Ecology of Human Development*, Cambridge/Mass.: Harvard University Press.
- Burssens, D. (2007), "Onder, op en over de schreef. Jongeren en delinquentie" in Vetteenburg, N., Elchardus, M. & Walgrave, L. (Eds.), *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 1*, Leuven, LannooCampus, pp. 217-248.
- Davies, P., Francis, P. & Jupp, V. (2003), "Victimology, Victimization and Public Policy" in Davies, P., Francis, P. & Jupp, V. (Eds.), *Victimisation: theory, research and policy*, Houndmills: Palgrave, pp. 1-27.
- De Bruyn, P. (2008), *Vrijtijdsbesteding en slachtofferschap op school bij jongeren: een verkennend onderzoek te Sint-Niklaas*, Onuitgegeven verhandeling tot het behalen van de Graad van Master in de Criminologische Wetenschappen, Gent: UGent.
- Deakin, J. (2006), "Dangerous People, Dangerous Places: The Nature and Location of Young People's Victimization and Fear", *Children & Society*, Vol. 20, pp. 376-390.

⁹ Dergelijke slachtoffervormen zijn bovendien moeilijk te bevragen gezien de gevoeligheid en de non respons die daar mogelijk uit voortkomt.

- Declerck, N. (2009), *Individu, setting en de verklaring van jeugdcrimineel gedrag. Een toets in twee stedelijke settings*, Onuitgegeven verhandeling tot het behalen van de Graad van Master in de Criminologische Wetenschappen, Gent: UGent.
- D'Unger, A.V., Land, K.C. & McCall, P.L. (2002), "Sex Differences in Age Patterns of Delinquent/Criminal Careers: Results from Poisson Latent Class Analyses of the Philadelphia Cohort Study", *Journal of Quantitative Criminology*, Vol. 18, pp. 349-375.
- Elffers, H. & Averdijk, M. (2007), *Aangeven aan te geven?*, Leiden: Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving NSCR.
- Felson, M. (1998), *Crime & Everyday Life*, Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Figueira-McDonough, J. (1986), "School context, gender, and delinquency", *Journal of Youth and Adolescence*, Vol. 15, pp. 79-88.
- Garofalo, J., Siegel, L. & Laub, J. (1987), "School-Related Victimization Among Adolescents: An Analysis of National Crime Survey (NCS) Narratives", *Journal of Quantitative Criminology*, Vol. 3, pp. 321-338.
- Gottfredson, D.C. (2001), *Schools and Delinquency*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Greenberg, D.F. (1985), "Age, Crime, and Social Explanation", *The American Journal of Sociology*, Vol. 91, pp. 1-21.
- Hartless, J.M., Ditton, J., Nair, G., Phillips, S. (1995), "More sinned against than sinning", *British Journal of Criminology*, Vol. 35, pp. 114-133.
- Hindelang, H.J., Gottfredson, M.R. & Garofalo, S. (1978), *Victims of Personal Crime: An Empirical Foundation for a Theory of Personal Victimization*, Cambridge: Ballinger Publishing Company.
- Koffman, L. (1996), *Crime surveys and victims of crime*, Cardiff, University of Wales Press.
- Laub, J.H. (1990), "Patterns of Criminal Victimization in the United States" in Lurigio, A.J., Skogan, W.G. & Davis, R.C. (Eds.), *Victims of Crime: Problems, Policies and Programs*, Newbury Park, Sage Publications, pp. 23-49.
- Mooij, T. (1994), *Leerlinggeweld in het voortgezet onderwijs. Sociale binding van scholieren*, Nijmegen, ITS Katholieke Universiteit Nijmegen, 297 p.
- Mooij, T. (2006), *Resultaten van de Veiligheidsmonitor Voortgezet (Speciaal) Onderwijs 2006*. Nijmegen, ITS, 16 p.
- MORI (2004), *MORI Youth Survey 2004*, Youth Justice Board for England and Wales.
- Pauwels, L. (2009), "Disentangling neighbourhood and school contextual variation in serious offending: assessing the effect of ecological disadvantage" in: Cools, M., Cods, M., De Kimpe, S., De Ruyver, B., Easton, M., Pauwels, L., Ponsaers, P., Vande Walle, G., Vander Beken, T., Vander Laenen, F. & Vermeulen, G. (Eds), *Governance of Security Research Papers Series I, Contemporary Issues in the Empirical Study of Crime*, Antwerpen: Maklu, p. 179-210.

- Scherpenzeel, A. (1992), "Response effecten in slachtoffer-enquêtes: effecten van vraagformulering en dataverzamelmethode", *Tijdschrift voor Criminologie*, Vol. 34 (4), pp. 296-305.
- Skogan, W.G. (1986), "Methodological Issues in the Study of Victimization" in Fattah, E. A. (Ed.), *From Crime Policy to Victim Policy. Reorienting the justice system*, Houndmills: The Macmillan Press, pp. 80-116.
- Smith, D. J., McVie, S., Woodward, R., Shute, J., Flint, J. & McAra, L. (2001), *The Edinburgh Study of Youth Transitions and Crime: Key findings at ages 12 and 13*, 209 p. <http://www.law.ed.ac.uk/cls/esytc/findreport/wholereport.pdf> (18-03-2009).
- Sparks, R.F., Genn, H.G. & Dodd, D.J. (1977). *Surveying Victims: A Study of the Measurement of Criminal Victimization*, Chichester, John Wiley & Sons.
- Steffensmeier, D.J., Allan, E.A, Harer, M.D. & Streifel, C. (1989). "Age and the Distribution of Crime", *American Journal of Sociology*, Vol. 94, pp. 803-831.
- Van Damme, A. (2009), *Onveiligheidsbeleving en slachtofferschap van geweld op school*, Onuitgegeven verhandeling tot het behalen van de Graad van Master in de Criminologische Wetenschappen, Gent: UGent.
- Van den Bogaerde, E. & Van den Steen, I. (2006), *Veiligheidsmonitor 2006. Resultaten van de federale enquête*, 126 p.
- Van der Ploeg, J.D. (1998), "Tot besluit" in Van der Ploeg, J.D. & Mooij, T. (Eds.), *Geweld op school: achtergronden, omvang, oorzaak, preventie en aanpak*, Rotterdam, Lemniscaat, pp. 217 – 221.
- van Dijk, J.J.M. (1992), "Als de dag van gisteren. Over de betrouwbaarheid van het slachtofferverhaal", *Justitiële Verkenningen*, Vol. 3, pp. 47-65.
- van Noije, L. & Wittebrood, K. (2007), "Veiligheid" in Bijl, R., Boelhouwer, J. & Pommer, E. (Eds.), *De sociale staat van Nederland 2007*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, pp. 213-244.
- Vettenburg, N., Elchardus, M., Walgrave, L. (Eds.) (2007), *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 1*, Leuven, LannooCampus.
- Vynckier, G. & Pauwels, L. (2010), "Exploring the role of exposure to offending and deviant lifestyles in explaining offending, victimisation and the strength of the association between offending and victimization" in: Cools, M., De Ruyver, B., Easton, M., Pauwels, L., Ponsaers, P., Vande Walle, G., Vander Beken, T., Vander Laenen, F., Vermeulen, G., Vynckier, G. (Eds), *Security, Societal Problems and Citizens' Perceptions*, Governance of Security Research Papers Series III, Antwerpen: Maklu, p. 61-84.
- Walklate, S. (1989), *Victimology: the victim and the criminal justice process*, London: Uwin Hyman.
- Walklate, S. (2007), *Imagining the victim of crime*, Berkshire: Open University Press, 189 p.
- Wood, M. (2005), *The victimisation of young people: findings from the Crime and Justice Survey 2003*, London: Home Office.

Bijlage – Operationalisatie slachtofferschap van geweld op school

Operationalisatie slachtofferschap van geweld op school (dader: medeleerling(en))

Geweldsvorm	Gebruikte items (Hoe vaak) werd jij het afgelopen jaar wel eens ...
Psychisch geweld	<ul style="list-style-type: none"> – door medeleerlingen gepest doordat ze jou bijvoorbeeld vaak uitlachen, uitschelden, voor gek zetten of erg over jou roddelen? – door medeleerlingen uitgesloten of doen ze soms alsof je niet bestaat? – met woorden bedreigd door medeleerlingen doordat ze zeiden jou iets aan te zullen doen? – onder druk gezet door medeleerlingen om iets te doen wat je eigenlijk niet wou doen?
Licht fysiek geweld	<ul style="list-style-type: none"> – gepest doordat medeleerlingen je hebben geschopt, geslagen of geduwd zonder dat jij dit eerst had gedaan? – expres pijn gedaan of aangestoten door een medeleerling of liet hij/zij jou opzettelijk struikelen?
Grof fysiek geweld	<ul style="list-style-type: none"> – in elkaar geslagen of afgetuigd door medeleerlingen? – bedreigd door medeleerlingen met een wapen (stok, zakmes, ...)? – opzettelijk verwond door een medeleerling met een mes of een ander voorwerp?
Materieel geweld	<ul style="list-style-type: none"> – gepest doordat medeleerlingen spullen van jou hebben vernield, beklad, besmeurd of verstopt? – bestolen door medeleerlingen doordat ze geld of andere zaken van je hebben afgenomen?
Seksueel geweld	<ul style="list-style-type: none"> – lastig gevallen door medeleerlingen doordat ze seksuele opmerkingen over je maakten? – lastig gevallen door medeleerlingen doordat ze je aanraakten op intieme lichaamsdelen?
Steaming	<ul style="list-style-type: none"> – gedwongen door medeleerlingen om iets dat van jou was (GSM, I-pod, drankje, geld, ...) af te geven?

Operationalisatie slachtofferschap van geweld op school (dader: leerkracht)

Geweldsvorm	Gebruikte items (Hoe vaak) werd jij het afgelopen jaar wel eens ...
Psychisch geweld	<ul style="list-style-type: none"> – door leraren uitgelachen, uitgescholden of voor gek gezet?
Fysiek geweld	<ul style="list-style-type: none"> – door leraren geschopt, geslagen of geduwd?
Seksueel geweld	<ul style="list-style-type: none"> – lastig gevallen door leraren doordat ze seksuele opmerkingen over je maakten? – lastig gevallen door leraren doordat ze je aanraakten op intieme lichaamsdelen?

De minnelijke schikking als alternatieve afhandelingsvorm in correctionele zaken

Ellen Van Dael¹, Tamara Van Der Elst² en Alain Uyttendaele^{3 4}

ABSTRACT

Een minnelijke schikking is een maatregel die het Openbaar Ministerie kan voorstellen aan de verdachte van een misdrijf, wanneer deze zijn aansprakelijkheid hiervoor erkent. Aanvaardt de verdachte dit voorstel tot minnelijke schikking en betaalt hij de vastgestelde geldsom, dan vervalt de strafvordering. In deze bijdrage wordt – op basis van het cijfermateriaal van de statistisch analisten van het Openbaar Ministerie – een algemeen beeld geschetst van de toepassing van de minnelijke schikking in de correctionele parketten. Het aantal voorgestelde minnelijke schikkingen wordt bekeken in relatie tot de andere afhandelingsmogelijkheden van het parket en in relatie tot de ten laste gelegde feiten. Daarnaast worden ook de betalingsbereidheid, de voorgestelde bedragen, de gevolgen bij niet-aanvaarding van het voorstel en de doorlooptijd tot aan het voorstel van de minnelijke schikking geanalyseerd.

KERNWOORDEN

Minnelijke schikking – correctionele parketten – statistische beeldvorming – beleidsinstrument – harmonisatie

Inleiding

Voor de afhandeling van een aanzienlijk aantal misdrijven kan het Openbaar Ministerie aan de verdachte een ‘minnelijke schikking’⁵ voorstellen. Indien de verdachte dit voorstel aanvaardt en de vastgestelde geldsom betaalt, vervalt de strafvordering. Case closed... zonder veroordeling en zonder sporen in het strafregister.

De minnelijke schikking werd reeds in 1935 in het Belgisch strafrecht ingeschreven. Waar de toepassingsmogelijkheden aanvankelijk nog beperkt waren, werden deze door de Wet van 28 juni 1984 sterk uitgebreid, o.m. voor de correctionele zaken. Door deze wet werd het artikel 216bis – de huidige wettelijke basis voor het systeem van de minnelijke schikking – ingevoegd in het Wetboek van Strafvordering. In het verlengde daarvan vaardigden de procureurs-generaal in hun rechtsgebied richtlijnen uit over de toepassing van de minnelijke schikking door de parketten.

¹ Coördinator statistisch analisten bij het College van Procureurs-generaal.

² Statistisch analist bij het parket-generaal Gent.

³ Statistisch analist bij het parket-generaal Brussel.

⁴ Dit artikel is deels gebaseerd op een vroegere analyse inzake de minnelijke schikking, die mede werd uitgevoerd door de statistisch analisten J. Moors, I. Tutelaars, G. Lamboray, N. Louis, S. Xhrouet, E. Polus en D. Eyckmans.

⁵ De officiële benaming is ‘Verval van de Strafvordering tegen Betaling van een Geldsom’ (V.S.B.G.), maar de term ‘minnelijke schikking’ wordt in België algemeen aanvaard en gebruikt om deze rechtsfiguur aan te geven.

Na meer dan 20 jaar ervaring moeten we vaststellen dat een (grondige) evaluatie van de toepassing van de wet nog nooit werd doorgevoerd. Lange tijd stond o.m. het gebrek aan voldoende en betrouwbare cijfergegevens een dergelijke evaluatie in de weg.⁶ Ondertussen beschikken de statistisch analisten van het Openbaar Ministerie⁷ wél over betrouwbaar cijfermateriaal en vroeg het College van procureurs-generaal hen om voor de correctionele parketten een algemeen beeld te schetsen van de toepassing en de eventuele effecten van de minnelijke schikking. In welke mate hanteren de verschillende gerechtelijke arrondissementen de minnelijke schikking en voor welke misdrijven? Slagen de parketten erin een coherent, uniform beleid te voeren t.a.v. de beleidsruimte die hen werd toebedeeld? M.a.w. wordt de minnelijke schikking in vergelijkbare omstandigheden op gelijke wijze toegepast? Gelden er eenvormige tarieven? Biedt de minnelijke schikking een alternatief voor de rechtstreekse dagvaardingen of voor de seponeringen?

In deze bijdrage vindt u de belangrijkste resultaten van deze eerste poging tot beeldvorming over de toepassing van de minnelijke schikking in de correctionele parketten. Eerst belichten we kort het wettelijk kader en enkele beleidsopties inzake de minnelijke schikking. Daarna situeren we de praktijk van de minnelijke schikking in de globaliteit van de afhandelingsmogelijkheden op het parket, om vervolgens in detail in te gaan op de afhandeling van de voorgestelde minnelijke schikkingen en de gemiddelde doorlooptijd tussen de datum waarop de verdachte in de zaak betrokken werd en de datum waarop een minnelijke schikking werd voorgesteld. Tot slot vindt u in bijlage enkele algemene methodologische opmerkingen en definities die nodig zijn voor een goed begrip van deze bijdrage.

1. Wettelijk kader en beleid⁸

1.1 Artikel 216bis van het Wetboek van Strafvordering

Voorwaarden

Art. 216bis Sv. bepaalt dat het Openbaar Ministerie het recht heeft om een minnelijke schikking voor te stellen. De verdachte kan dus geen minnelijke schikking eisen, het Openbaar Ministerie is de enige instantie die hiertoe het initiatief kan nemen.

Een minnelijke schikking kan alleen voorgesteld worden als de volgende voorwaarden vervuld zijn:

- de strafvordering mag nog niet ingesteld zijn;

⁶ CHRISTIAENSEN, S., "Afdoening buiten proces d.m.v. transactie: een probleemstelling", *Tegenspraak – Cahier 10*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 59-90. DE RUYVER, B. en VAN IMPE, K., "De minnelijke schikking en de bemiddeling in strafzaken", *R.W.* 2000-2001, 445-463.

⁷ In september 2006 werd het team van statistisch analisten – dat opereert onder het gezag van het College van procureurs-generaal – uitgebreid zodat elk parket-generaal beschikt over twee statistisch analisten, gecoördineerd door vier analisten aangeworven bij het College van procureurs-generaal.

⁸ Deze paragraaf is geïnspireerd op de bevindingen van de werkgroep 'Minnelijke schikkingen' (Expertisenetwerk Strafrechtelijk beleid en Strafrechtspleging) binnen het College van Procureurs-generaal. Cf. infra.

- het misdrijf is strafbaar met een geldboete en/of een gevangenisstraf van ten hoogste vijf jaar;
- het Openbaar Ministerie is van oordeel dat voor het gepleegde misdrijf enkel een geldboete of enkel een geldboete met verbeurdverklaring moet worden gevorderd;
- de eventuele slachtoffers moeten vergoed zijn, op zijn minst voor het niet-betwiste deel van de schade. Voor het overige moet de verdachte schriftelijk zijn burgerlijke aansprakelijkheid voor het schadeverwekkende feit hebben erkend;
- bij een misdrijf met verbeurdverklaring, moet de verdachte afstand gedaan hebben van de al dan niet in beslag genomen voorwerpen.

Modaliteiten

In zijn voorstel tot minnelijke schikking geeft het Openbaar Ministerie aan de verdachte de kans om door betaling van een geldsom de strafvordering te doen vervallen. Bij het vaststellen van het bedrag is het Openbaar Ministerie gebonden aan een wettelijk minimum en maximum. Ook bij het bepalen van de betalingstermijn moet het Openbaar Ministerie de wettelijke grenzen respecteren, gaande van 15 dagen tot drie (of zes) maanden.

Gevolgen

Indien de verdachte het voorstel tot minnelijke schikking aanvaardt en de geldsom integraal en tijdig betaalt, dan heeft dit tot gevolg dat de strafvordering vervalt.⁹

Verwerpt de verdachte daarentegen het voorstel tot minnelijke schikking, dan zal de zaak verder zijn gewone gang gaan. In beginsel wordt de verdachte dan gedagvaard voor de bevoegde strafrechter, maar het Openbaar Ministerie kan de zaak ook nog seponeren indien het meent dat de zaak van te gering belang is om voor de rechtbank te worden gebracht.

1.2 *Beleid*

Bedoeling van de wetgever

De wetgever zag de minnelijke schikking in de eerste plaats als een instrument om de gerechtelijke achterstand in te dijken: deze afhandelingswijze zou bijdragen tot een vermindering van de dossieroverlast van de correctionele rechtbanken. Daarnaast

⁹ Concreet houdt dit verval van de strafvordering in dat:

- geen gerechtelijk onderzoek noch rechtstreekse dagvaarding (zelfs vanwege een burgerlijke partij) meer mogelijk is. Hoewel niet gedekt door de kracht van gewijsde belet dit verval van de strafvordering dat nadien voor dezelfde feiten, maar anders gekwalificeerd, opnieuw vervolgingen zouden worden ingesteld.
- behoudens andersluidende bepaling, mag dit verval van de strafvordering niet dienen voor de vaststelling van herhaling of in het strafregister worden opgenomen. Het zal wel vermeld worden in het gemeentelijk inlichtingenbulletin.
- er geen rechtsmiddel meer mogelijk is.

Er dient evenwel te worden opgemerkt dat door dit verval van de strafvordering de verjaring van de strafvordering niet wordt geschorst of gestuit.

had de wetgever ook oog voor het gevoel van straffeloosheid en schoof hij de minnelijke schikking naar voor als een alternatief voor het veelvuldig seponeren en voor de niet-toepassing van korte gevangenisstraffen. Tot slot stipte hij ook aan dat het niet de bedoeling was om de minnelijke schikking toe te passen op alle misdrijven die strafbaar zijn met een gevangenisstraf van ten hoogste vijf jaar. Het zou alleen gaan om de 'werkelijk kleine misdrijven'.¹⁰

Beleid van het Openbaar Ministerie

Om tegemoet te komen aan de bezorgdheid voor een eenvormige toepassing van de minnelijke schikking, hebben de procureurs-generaal in de periode 1984-1986 gelijklopende omzendbrieven verspreid. Daarin werden de ruime toepassingsmogelijkheden van de wet naar de praktijk toe sterk ingeperkt. Zo werd aanbevolen de procedure over het algemeen toe te passen voor misdrijven strafbaar met een geldboete en/of een gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden. Maar afwijkingen hierop bleven evenwel mogelijk: in een aantal gevallen die punctueel werden opgesomd leek een minnelijke schikking minder aangewezen, in andere gevallen werd de procedure toch wenselijk geacht, niettegenstaande een maximumstraf van meer dan 6 maanden gevangenis. Ook de inzage van het dossier, de termijnen ervan en de betaaltermijnen werden aanbevolen in de omzendbrieven.

In hoeverre worden die omzendbrieven nu, meer dan 20 jaar later, nog nageleefd? Gelden nog steeds dezelfde beleidsprioriteiten? Is er wel sprake van een uniforme toepassing? Hoe positioneert de minnelijke schikking zich tegenover andere afhandelingswijzen zoals de bemiddeling in strafzaken? Blijkt de minnelijke schikking voor het Openbaar Ministerie een waardevol instrument in het algemeen strafrechtelijk beleid?

Zich terdege bewust van de nood aan evaluatie, nam het College van procureurs-generaal in 2007 het initiatief om de praktijk van de minnelijke schikking in de correctionele parketten te onderzoeken en de deugdelijkheid van de omzendbrieven te toetsen, met het oog op een eventuele bijsturing. Een speciale werkgroep werd hiertoe opgericht.¹¹ Die vroeg aan de statistisch analisten van het Openbaar Ministerie om – als vertrekbasis – een algemeen statistisch beeld te schetsen van de toepassing van de minnelijke schikkingen op correctioneel niveau. Deze statistieken werden vervolgens voorgelegd aan de procureurs des Konings, met de vraag om de cijfers te commentariëren en hun beleid inzake minnelijke schikkingen toe te lichten. Op grond van al deze bevindingen distilleert de werkgroep momenteel haar conclusies en aanbevelingen. Een afronding van de werkzaamheden volgt weldra. In wat volgt zal regelmatig verwezen worden naar de basisanalyse die de statistisch analisten in 2007 voor de

¹⁰ Als nuttig voorbeeld voor de toepassing van een minnelijke schikking werden in de parlementaire voorbereidingen warenhuisdiefstallen aangehaald, omdat zich hier klaarblijkelijk eigenaardige praktijken ontwikkelden die op een soort privé-justitie gaan gelijken, waarbij de directies niet aarzelen om voor hun tussenkomsten zogenaamde administratiekosten aan te rekenen (*Parl. St. Kamer* 1982-83, nr. 698, 9).

¹¹ De werkgroep 'Minnelijke schikkingen' (Expertisenetwerk Strafrechtelijk beleid en Strafrechtspleging) binnen het College van Procureurs-generaal heeft tot doel nationale aanbevelingen uit te werken met betrekking tot de toepassing van de minnelijke schikking, teneinde het strafrechtelijk beleid in deze te actualiseren en te harmoniseren.

werkgroep maakten en de bijbehorende commentaren van de procureurs des Konings en de procureurs-generaal.

2. De toepassing van de minnelijke schikking door de correctionele parketten: een statistisch beeld

De basisgegevens die hier gebruikt worden om een beeld te schetsen van de toepassing van de minnelijke schikking in de correctionele parketten hebben betrekking op de zaken die tijdens het kalenderjaar 2007 binnenkwamen (cohorte 2007). We kozen voor deze cohorte vanuit de optiek dat het betalen van een minnelijke schikking in de tijd kan gespreid worden en bijgevolg lang kan aanslepen. Indien we met latere cohortes zouden werken, krijgen we dus een minder volledig beeld over de afhandeling van de voorgestelde minnelijke schikkingen.

In alle gepresenteerde tabellen is de teleenheid een *verdachte* in een zaak. Eenzelfde verdachte die in meerdere zaken is betrokken, wordt evenveel keer geteld. Het Openbaar Ministerie moet immers een afzonderlijke beslissing nemen in elk van die zaken.

In deze bijdrage wordt het traject gevolgd van de verdachten die een minnelijke schikking voorgesteld kregen, op basis van een extractie van de centrale databank van de statistisch analisten op 10 juli 2009.¹²

2.1 *Het voorstel tot minnelijke schikking*

2.1.1 In welke mate wordt een minnelijke schikking voorgesteld?

Tabel 1 geeft voor de verdachten betrokken in zaken uit de cohorte 2007 een overzicht van het aantal voorgestelde minnelijke schikkingen in relatie tot de andere afhandlingsmodaliteiten van het parket. Een verdachte die ooit een minnelijke schikking voorgesteld kreeg, wordt in de kolom 'minnelijke schikking' geteld. Deze kolom heeft dus betrekking op de verdachten die op 10 juli 2009 ofwel (a) een minnelijke schikking nog niet betaald hadden, ofwel (b) een minnelijke schikking reeds betaalden, ofwel (c) een minnelijke schikking weigerden ook al kregen ze ondertussen reeds een andere beslissing toegewezen. M.a.w. indien een verdachte na de weigering van een minnelijke schikking gedagvaard werd voor de correctionele rechtbank, zal hij in tabel 1 niettemin als 'minnelijke schikking' geteld worden (en dus niet onder de vooruitgangsstaat 'dagvaarding & verder'). Een verdachte die nooit een minnelijke schikking voorgesteld kreeg, wordt in tabel 1 geteld in de kolom van de laatste beslissing waarin hij zich op 10 juli 2009 bevond. De gegevens zijn opgesplitst per gerechtelijk arrondissement (gegroepeerd per rechtsgebied). De rijpercentages tonen voor elk arrondissement de verhouding tussen de verschillende afhandlingsmodaliteiten. Achteraan in de methodologische bijlage wordt elke afhandlingsmodaliteit kort toegelicht.

¹² Tweemaal per jaar (op 10 januari en 10 juli) wordt deze databank gevoed met gegevens uit de correctionele afdelingen van de parketten bij de rechtbanken van eerste aanleg. Cf. infra 'Methodologische bijlage'.

Tabel 1: Aantal verdachten in zaken binnengekomen tussen 01/01/2007 en 31/12/2007 dat ooit een minnelijke schikking voorgesteld kreeg t.a.v. het aantal verdachten waarvoor het parket een andere beslissing nam (laatste vooruitgangsstaat op 10/07/2009), per gerechtelijk arrondissement (aantal en rijpercentage)

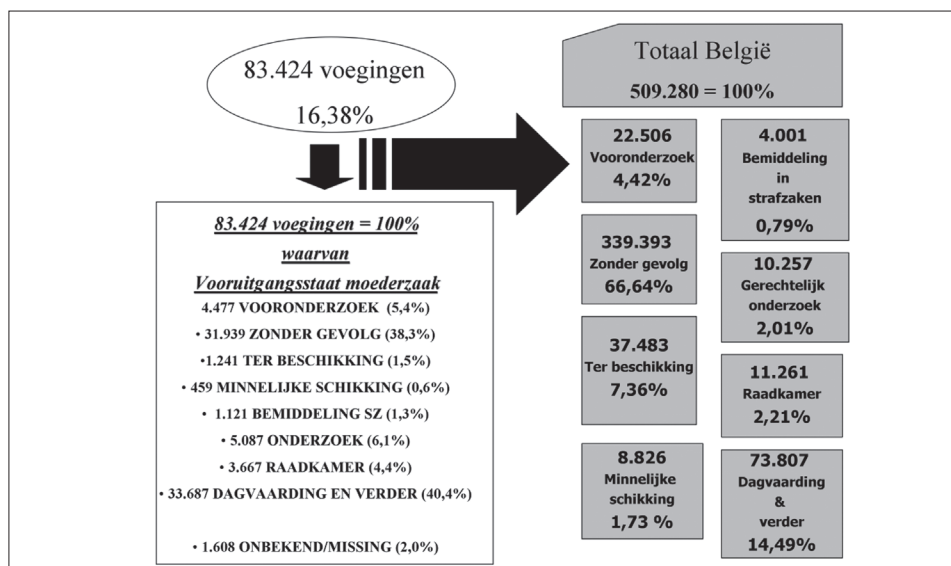
Rechtsgebied	Arrondissement	(1) voor- onderzoek		(2) zonder gevoeg		(3) ter beschik- king		(4) voeging		(5) minnelijke schikking		(6) benid- deling in SZ		(7) onder- zoek		(8) raadka- mer		(9) dag- varning & verder		Totaal	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
ANTWERPEN	HASSELT	766	2,03	22.466	59,54	2.252	5,97	4.941	13,09	1.043	2,76	149	0,39	262	0,69	881	2,33	4.973	13,18	37.733	100,00
	MECHELEN	166	0,97	10.265	59,81	1.741	10,14	2.414	14,07	745	4,34	122	0,71	117	0,68	243	1,42	1.350	7,87	17.163	100,00
	TONGEREN	420	3,16	7.224	54,32	1.900	14,29	1.806	13,58	422	3,17	96	0,72	146	1,10	131	0,98	1.155	8,68	13.300	100,00
	TURNHOUT	263	1,78	8.023	54,42	1.479	10,03	2.623	17,79	626	4,25	119	0,81	100	0,68	254	1,72	1.256	8,52	14.743	100,00
	BRUSSEL	770	4,03	10.592	55,39	1.607	8,40	3.578	18,71	543	2,84	132	0,69	148	0,77	209	1,09	1.545	8,08	19.124	100,00
	BRUSSEL	2.606	3,27	52.339	65,67	4.734	5,94	11.779	14,78	265	0,33	361	0,45	1.202	1,51	1.544	1,94	4.866	6,11	79.696	100,00
	LEUVEN	185	1,16	8.277	51,91	1.553	9,74	2.432	15,25	1.052	6,60	322	2,02	147	0,92	194	1,22	1.782	11,18	15.944	100,00
	BRUGGE	867	3,32	15.794	60,45	1.820	6,97	5.426	20,77	233	0,89	52	0,20	238	0,91	290	1,11	1.406	5,38	26.126	100,00
	DENDERMONDE	771	2,89	15.566	58,33	2.245	8,41	3.974	14,89	947	3,55	101	0,38	126	0,47	174	0,65	2.782	10,42	26.686	100,00
	GENT	1.052	3,14	22.739	67,78	2.570	7,66	3.547	10,57	537	1,60	152	0,45	119	0,35	392	1,17	2.440	7,27	33.548	100,00
BRUSSEL	IEPER	85	1,76	2.615	54,23	539	11,18	886	18,37	55	1,14	48	1,00	24	0,50	41	0,85	529	10,97	4.822	100,00
	KORTRIJK	312	1,80	11.108	64,23	1.046	6,05	2.363	13,66	423	2,45	84	0,49	128	0,74	200	1,16	1.629	9,42	17.293	100,00
	OUDENAARDE	392	5,16	4.536	59,65	681	8,96	943	12,40	106	1,39	51	0,67	73	0,96	83	1,09	739	9,72	7.604	100,00
	VEURNE	224	5,05	2.728	61,47	379	8,54	468	10,55	117	2,64	43	0,97	45	1,01	35	0,79	399	8,99	4.438	100,00
	AARLEN	1.144	20,20	2.788	49,24	234	4,13	661	11,67	23	0,41	139	2,45	110	1,94	40	0,71	523	9,24	5.662	100,00
	DINANT	280	2,70	6.052	58,35	1.098	10,59	1.901	18,33	42	0,40	63	0,61	95	0,92	183	1,76	658	6,34	10.372	100,00
	HOEI	269	3,83	4.046	57,67	728	10,38	1.261	17,97	47	0,67	45	0,64	72	1,03	71	1,01	477	6,80	7.016	100,00
	LUIK	1.242	2,88	21.285	49,39	1.750	4,06	13.556	31,45	278	0,65	154	0,36	583	1,35	1.215	2,82	3.036	7,04	43.099	100,00
	MARCHE-EN-FAMENNE	393	6,89	3.191	55,93	727	12,74	776	13,60	47	0,82	55	0,96	124	2,17	61	1,07	331	5,80	5.705	100,00
	NAMEN	663	4,06	8.972	54,96	1.071	6,56	4.348	26,64	14	0,09	25	0,15	247	1,51	281	1,72	703	4,31	16.324	100,00
BERGEN	NEURHAEUW	276	4,85	3.154	55,47	454	7,98	1.186	20,86	74	1,30	80	1,41	83	1,46	54	0,95	325	5,72	5.686	100,00
	VERVIERS	236	2,18	6.805	62,89	795	7,35	1.833	16,94	155	1,43	88	0,81	62	0,57	103	0,95	743	6,87	10.820	100,00
	CHARLEROI	1.244	3,68	23.456	69,43	1.541	4,56	3.058	9,05	332	0,98	155	0,46	385	1,14	482	1,43	3.129	9,26	33.782	100,00
	BERGEN	1.887	7,94	14.623	61,50	1.313	5,52	3.869	16,27	3	0,01	104	0,44	297	1,25	203	0,85	1.480	6,22	23.779	100,00
DOORNIK		995	6,98	9.691	67,98	734	5,15	1.609	11,29	68	0,48	41	0,29	116	0,81	105	0,74	896	6,29	14.255	100,00
	Totaal	18.029	3,54	307.454	60,37	36.242	7,12	83.424	16,38	8.367	1,64	2.880	0,57	5.170	1,02	7.594	1,49	40.120	7,88	509.280	100,00

Bron: gegevensbank van het College van procureurs-generaal – statistisch analisten

Tabel 1 toont dat van de 509.280 verdachten in de zaken binnengekomen tijdens 2007, er 8.367 verdachten (1,64%) zijn die ooit – ongeacht de verdere afhandeling van het toegewezen voorstel – een minnelijke schikking voorgesteld kregen.

Daarnaast blijkt uit tabel 1 dat er 83.424 verdachten zijn wiens zaak gevoegd werd bij een andere zaak (zie afhandelingsmodaliteit 'voeging'). Voor deze verdachten wordt de uiteindelijke afhandeling door het parket geregistreerd in de zogenaamde 'moederzaak'. Uiteraard bestaat de mogelijkheid dat aan de gevoegde verdachten in de moederzaak een minnelijke schikking werd voorgesteld. Om een volledig beeld te krijgen van het aantal verdachten in de zaken van de cohorte 2007 die in een procedure van minnelijke schikking werden betrokken, dient men dus ook met deze gevoegde verdachten rekening te houden. Figuur 1¹³ toont voor de 83.424 gevoegde verdachten de laatst genomen beslissing in de moederzaak¹⁴. We zien dat 459 verdachten een minnelijke schikking voorgesteld kregen op het niveau van de moederzaak. Terwijl we in tabel 1 vaststelden dat 1,64% van de verdachten een minnelijke schikking voorgesteld kreeg, stijgt dit percentage naar 1,73% indien men de voegingen in rekening brengt. Dit is slechts een geringe stijging in vergelijking met het percentage zonder gevolgstellingen en het dagvaardingspercentage. Rekening houdend met het voegingsprincipe werden er, naast de 307.454 zaken die oorspronkelijk reeds zonder gevolg werden gesteld, nog eens 31.939 zaken na voeging zonder gevolg gesteld (moederzaak met vooruitgangsstaat 'zonder gevolg'). Aldus stijgt het seponeringspercentage van 60,37% naar 66,64% van het totaal aantal zaken binnengekomen in 2007. Met inbegrip van de moederzaken die tevens de vooruitgangsstaat 'dagvaarding & verder' hebben, stijgt het dagvaardingspercentage van 7,88% naar 14,49%.

Figuur 1: Gevoegde verdachten:
laatste vooruitgangsstaat op 10/07/2009 van de moederzaak

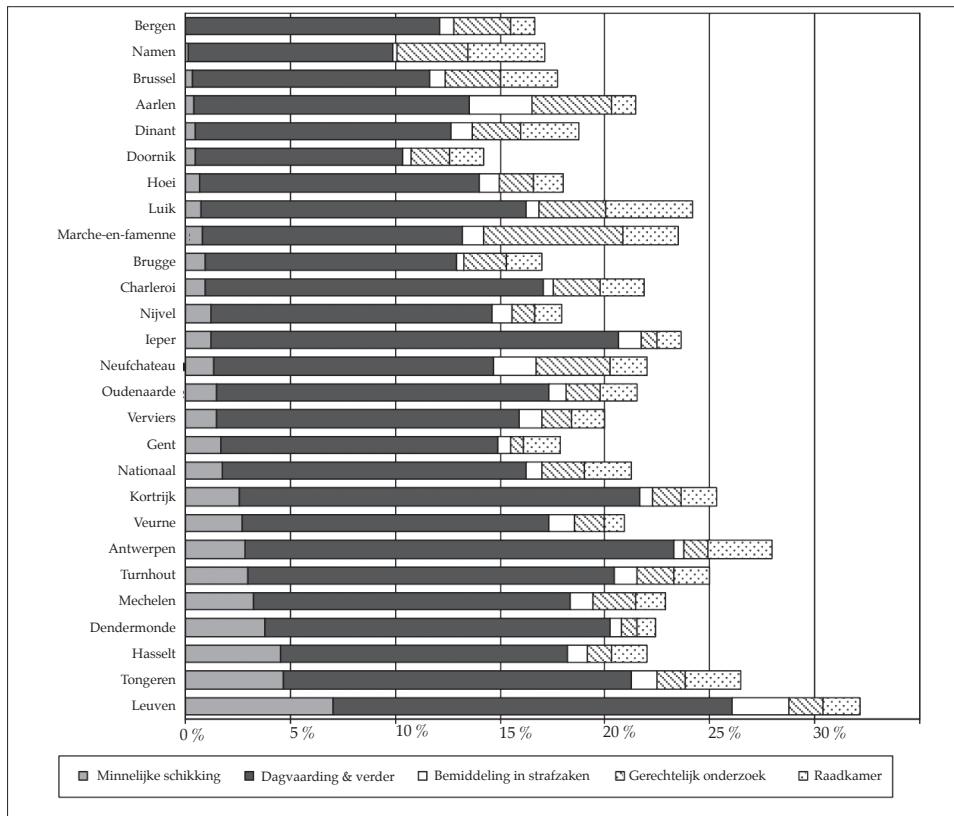
Bron: gegevensbank van het College van procureurs-generaal – statistisch analisten

¹³ In de linkse kolom van het stroomdiagram wordt voor de verdachten betrokken in gevoegde zaken de vooruitgangsstaat van de moederzaak weergegeven. Voor 1.608 zaken kon er echter geen moederzaak worden teruggevonden. Deze werden gecategoriseerd onder de rubriek onbekend/missing. Dit is meteen ook de reden waarom de percentages in de rechterkolom niet de som vormen van 100%.

¹⁴ Laatst genomen beslissing in de moederzaak op 10 juli 2009.

Onderstaande grafiek bundelt de gegevens uit figuur 1 per gerechtelijk arrondissement en toont de verhouding van het aantal verdachten dat een minnelijke schikking voorgesteld kreeg tegenover de zgn. 'andere gevolgen'. Onder deze laatste verstaan we de in bijlage toegelichte categorieën 'bemiddeling in strafzaken', 'gerechtelijk onderzoek', 'raadkamer' en 'dagvaarding & verder'.¹⁵ De arrondissementen worden in deze grafiek gerangschikt op basis van het stijgend aandeel van de minnelijke schikkingen.

Grafiek 1: Proportie verdachten die ooit een minnelijke schikking voorgesteld kregen versus proportie verdachten die andere gevolgen toegewezen kregen op basis van het totaal aantal verdachten geregistreerd in de zaken binnengekomen tussen 01/01/2007 en 31/12/2007 (laatste vooruitgangsstaat op 10/07/2009), per gerechtelijk arrondissement

Bron: gegevensbank van het College van procureurs-generaal – statistisch analisten

Uit bovenstaande grafiek blijkt dat de minnelijke schikking veelvuldig wordt toegepast in de arrondissementen Leuven (7,06%), Tongeren (4,64%), Hasselt (4,55%), en Dendermonde (3,78%), terwijl ze zelden of nooit gebruikt wordt binnen de arrondissementen Namen (0,13%) en Bergen (0,01%). Dat een bepaald parket weinig of geen minnelijke schikkingen voorstelt, mag niet geïnterpreteerd worden als zou dat parket

¹⁵ We merken op dat een zaak die in gerechtelijk onderzoek gaat op het niveau van de raadkamer ook kan leiden tot een buitenvervolginstelling. Dergelijke zaken leiden dus niet per definitie tot een gevolg in de meest strikte zin van het woord.

over het algemeen minder gevolg verlenen aan zijn correctionele zaken. Zo toont grafiek 1 bijvoorbeeld dat in het arrondissement Aarlen, waar relatief weinig minnelijke schikkingen worden voorgesteld (0,41%), in totaal aan 21,44% gevolg¹⁶ gegeven werd. Dit gevolgverleningspercentage ligt hoger dan dat in de arrondissementen Gent en Veurne, waar procentueel meer minnelijke schikkingen voorgesteld worden (resp. 1,68% en 2,68%).

Een mogelijke verklaring voor het lage percentage voorstellen tot minnelijke schikking binnen bepaalde parketten is het gebruik van alternatieven voor deze maatregel zoals het zonder gevolg klasseren omwille van het verplicht naleven van door het parket opgelegde voorwaarden (de zogenaamde praetoriaanse probatie) of het uitschrijven van een administratieve geldboete. Zo werd in Charleroi en Oudenaarde bijvoorbeeld voor 4,5% van de verdachten de zaak afgehandeld via een praetoriaanse probatie. Dit percentage ligt heel wat hoger dan het percentage voorgestelde minnelijke schikkingen binnen deze arrondissementen (1%).

Binnen de overige parketten vormen deze alternatieven echter geen afdoende verklaring. De praetoriaanse probatie en het uitschrijven van een administratieve geldboete wordt op nationaal niveau slechts toegepast voor 1% van de verdachten uit de cohorte 2007.

2.1.2 Voor welke correctionele zaken?

In tabel 2 worden de voorgestelde minnelijke schikkingen uitgesplitst per tenlastelegging.¹⁷ De tabel laat toe na te gaan voor welke tenlasteleggingen het meest frequent een minnelijke schikking wordt voorgesteld.

De cijfergegevens per tenlasteleggingscode worden beperkt tot hetgeen we als de nationale 'top 10' kunnen beschouwen. De overeenstemmende 10 kolommen in tabel 2 zijn gerangschikt naar aflopende frequentie op nationaal niveau. De kolom 'andere' tenslotte betreft een restcategorie waarin alle minnelijke schikkingen voorgesteld in zaken met een andere tenlasteleggingscode worden samengeteld.

Onderstaande lijst geeft de omschrijving van de top 10 van tenlasteleggingscodes, zoals opgesomd in tabel 2:

Code	Tenlastelegging
36 A	Wapens (wederrechtelijk dragen, onwettig bezit)
38 C	Kieswet – bijzitter die verstek laat gaan
12	Winkeldiefstal
60 A	Verdovende middelen

¹⁶ Met gevolg wordt bedoeld: voorstel minnelijke schikking, voorstel bemiddeling in strafzaken, gerechtelijk onderzoek, raadkamer en dagvaarding.

¹⁷ Het REA-systeem laat toe om meerdere tenlasteleggingen te registreren. Om dubbeltellingen te vermijden wordt in deze analyse per verdachte in een zaak enkel rekening gehouden met de *primaire tenlastelegging* die aan de zaak wordt toegekend en wordt elke minnelijke schikking slechts één keer geteld.

Code	Tenlastelegging
64 E	Sluikstorten
41 C	Weerspannigheid tegen overheid
41 A	Smaad
18 A	Gewone diefstal
43 A	Opzettelijke slagen en verwondingen
60 G	Bezit van cocaïne

In de eerste kolom van tabel 2 vindt men de tenlasteleggingscode 36A (*wapens*). In België stelt men voor deze tenlastelegging het vaakst een minnelijke schikking voor. Opmerkelijk zijn hier evenwel de grote arrondissementale verschillen. Zo zien we dat het aantal voorgestelde minnelijke schikkingen in de '36A-zaken' relatief hoog ligt in de arrondissementen Charleroi (249) en Antwerpen (235), terwijl er in Gent maar 48 en in Brussel maar 6 voorstellen tot minnelijke schikking zijn.

Dezelfde vaststelling kan gedaan worden voor de *winkeldiefstallen* (code 12). Daar waar de arrondissementen Hasselt, Leuven en Dendermonde relatief veel voorstellen tot minnelijke schikking doen bij een winkeldiefstal (respectievelijk 220, 147 en 110 voorstellen), zien we dat dit aantal eerder beperkt is in de arrondissementen Antwerpen, Gent en Brussel (respectievelijk 42, 28 en 3 voorstellen).

De vermoedelijke verklaring voor deze territoriale verschillen vindt men in de lokale beleidsvoering van de parketten. Zo komt bijvoorbeeld *wapenbezit* voor sommige parketten niet in aanmerking voor een minnelijke schikking, terwijl dit voor andere parketten wel het geval is. Bovendien blijkt dat – bij toepassing van een minnelijke schikking – de criteria waaraan de inbreuk moet voldoen verschillen van parket tot parket. In sommige parketten is het aantal wapens dat een persoon in zijn bezit heeft de maatstaf. Elders wordt rekening gehouden met het feit of de verdachte vrijwillig afstand doet van het wapen, met de aard van het wapen of met een groepering van bovenstaande criteria. Ook bij *winkeldiefstallen* verschillen de criteria die gehanteerd worden voor het toepassen van de minnelijke schikking. Sommige procureurs laten een minnelijke schikking afhangen van het al dan niet recidiveren van een verdachte, van het feit of de goederen al dan niet werden teruggegeven, van het bedrag van de gestolen goederen... Ook de aard van het gestolen goed wordt in sommige arrondissementen in rekenschap gebracht, waarbij er dan een onderscheid wordt gemaakt tussen voedingsmiddelen en andere materiële middelen.

Naast de verschillen in lokale beleidsvoering tussen de parketten onderling, kan ook binnen éénzelfde parket over de jaren heen het lokale beleid wijzigen.

Tabel 2: Aantal minnelijke schikkingen voorgesteld aan de verdachten betrokken in de zaken binnengekomen tussen 01/01/2007 en 31/12/2007, per tenlasteleggingscode en per gerechtelijk arrondissement (aantal en rijpercentage)

Rechtsgebied	36A		38C		12		60A		64E		41C		41A		18A		43A		60G		Andere		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
ANTWERPEN	235	22,53	.	.	42	4,03	167	16,01	39	3,74	48	4,6	26	2,49	19	1,82	68	6,52	6	0,58	393	37,68	1.043	100
	80	10,74	62	8,32	220	29,53	66	8,86	6	0,81	11	1,48	13	1,74	33	4,43	.	.	44	5,91	210	28,19	745	100
	59	13,98	82	19,43	12	2,84	43	10,19	48	11,37	18	4,27	13	3,08	8	1,9	3	0,71	10	2,37	126	29,86	422	100
	133	21,25	76	12,14	29	4,63	78	12,46	25	3,99	9	1,44	3	0,48	9	1,44	2	0,32	37	5,91	225	35,94	626	100
	67	12,34	75	13,81	9	1,66	95	17,5	39	7,18	6	1,1	21	3,87	6	1,1	1	0,18	10	1,84	214	34,91	543	100
	6	2,26	121	45,66	3	1,13	17	6,42	4	1,51	7	2,64	7	2,64	.	.	4	1,51	.	.	96	36,23	265	100
	67	6,37	22	2,09	147	13,97	51	4,85	36	3,42	46	4,37	30	2,85	41	3,9	129	12,26	12	1,14	471	44,77	1.052	100
	2	1,18	62	36,47	5	2,94	1	0,59	5	2,94	12	7,06	19	11,18	3	1,76	61	35,88	170	100
	19	8,15	64	27,47	.	.	4	1,72	.	.	8	3,43	.	.	1	0,43	1	0,43	.	.	136	58,37	233	100
	139	14,68	85	8,98	110	11,62	5	0,53	30	3,17	4	0,42	3	0,32	101	10,67	3	0,32	96	10,14	371	39,18	947	100
48	8,94	61	11,36	28	5,21	15	2,79	62	11,55	8	1,49	12	2,23	12	2,23	10	1,86	.	.	281	52,33	537	100	
5	9,09	.	.	3	5,45	3	5,45	2	3,64	1	1,82	2	3,64	6	10,91	6	10,91	.	.	27	49,09	55	100	
94	22,22	21	4,96	44	10,4	13	3,07	16	3,78	24	5,67	2	0,47	18	4,26	6	1,42	3	0,71	182	43,03	423	100	
6	5,66	17	16,04	8	7,55	4	3,77	12	11,32	1	0,94	2	1,89	4	3,77	1	0,94	.	.	51	48,11	106	100	
14	11,97	.	.	7	5,98	37	31,62	3	2,56	2	1,71	.	.	5	4,27	2	1,71	.	.	47	40,17	117	100	
.	.	2	8,7	2	8,7	3	13,04	.	.	16	69,57	23	100
.	.	3	7,14	1	2,38	1	2,38	3	7,14	6	14,29	6	14,29	2	4,76	20	47,62	42	100	
2	4,26	12	25,53	2	4,26	5	10,64	10	21,28	1	2,13	2	4,26	.	.	13	27,66	47	100	
13	4,68	.	.	1	0,36	.	.	1	0,36	65	23,38	75	26,98	2	0,72	3	1,08	.	.	118	42,45	278	100	
6	12,77	5	10,64	2	4,26	2	4,26	32	68,09	47	100	
2	14,29	3	21,43	9	64,29	14	100	
6	8,11	5	6,76	2	2,7	.	.	12	16,22	7	9,46	5	6,76	1	1,35	1	1,35	.	.	35	47,3	74	100	
51	32,9	8	5,16	3	1,94	.	.	4	2,58	22	14,19	23	14,84	5	3,23	1	0,65	.	.	38	24,52	155	100	
249	75	14	4,22	.	.	1	0,3	7	2,11	1	0,3	6	1,81	54	16,27	332	100	
.	2	66,67	1	33,33	3	100
.	.	10	14,71	.	.	1	1,47	.	.	23	33,82	23	33,82	.	.	1	1,47	.	.	10	14,71	68	100	
1.303	15,57	802	9,59	676	8,08	607	7,25	361	4,31	334	3,99	303	3,62	279	3,33	247	2,95	218	2,61	3.237	38,69	8.367	100	

Bron: gegevensbank van het College van procureurs-generaal – statistisch analisten

Tabel 3 geeft per tenlasteleggingscode een indicatie van de verhouding voorgestelde minnelijke schikkingen tegenover het totaal aantal verdachten verbonden aan nieuw binnengestroomde zaken met die bepaalde code, en dit voor de cohortes 2005, 2006 en 2007. De rangschikking is bepaald op basis van de tenlasteleggingscode die in deze periode relatief gezien het meest frequent tot een minnelijke schikking geleid heeft.¹⁸

Daar waar in tabel 2 de tenlasteleggingscode 36A (*wapens*) naar voor komt als de code waarvoor in absolute aantallen het meest frequent een minnelijke schikking voorgesteld wordt, bekijken we in tabel 3 per materie deze absolute aantallen in relatie tot het aantal verdachten. Zo zien we dat de 1.303 voorgestelde minnelijke schikkingen (cohorte 2007) slechts betrekking hebben op 11,68% van het totaal aantal verdachten betrokken bij de zaken met tenlastelegging *wapens*. Bij de zaken met tenlasteleggingscode 38C (*kieswet*) hebben de 802 voorgestelde minnelijke schikkingen (cohorte 2007) betrekking op 30,75% van de betrokken verdachten. Een minnelijke schikking wordt dus absoluut gezien minder maar relatief vaker voorgesteld in een 38C-zaak.

Voor de tenlasteleggingscodes 38C (*kieswet*), 60G (*bezit van cocaïne*) en 60H (*bezit van XTC, amfetamine*) worden er in de cohorte 2007 relatief meer minnelijke schikkingen voorgesteld dan tijdens de vorige cohortes. Het omgekeerde doet zich voor bij de 63O-zaken (*mestdecreet*).

Deze evoluties zijn niet altijd het gevolg van een gewijzigd strafrechtelijk beleid, soms zijn er andere verklaringen. Zo is het evident dat er in 2005 geen 38C (*kieswet*)-zaken binnenstroomden, aangezien er in dat jaar geen verkiezingen waren. De plotse stijging in 2006 van de code 60G (*bezit van cocaïne*) is te wijten aan de introductie van nieuwe, preciezere tenlasteleggingscodes met betrekking tot drugsdossiers. Dossiers die voordien werden geregistreerd onder de algemene code 60A (*verdovende middelen*), kregen vanaf toen een meer gedetailleerde code (bijvoorbeeld 60G). De op het eerste zicht spectaculaire terugval van code 60A (*verdovende middelen*) en plotse opkomst van de codes 60G (*bezit van cocaïne*), 60H (*bezit van XTC en amfetamine*) en 60E (*bezit van cannabis*) is dus meer een gevolg van de verfijning van de tenlasteleggingscodes dan van een verandering in het strafrechtelijk beleid jegens druggebruikers. De enorme daling in 2007 bij de 63O-zaken (*mestdecreet*) is te wijten aan de nieuwe wetgeving die in 2006 werd geïmplementeerd en die de administratieve geldboete als bestrafing voorziet (er zijn slechts 19 minnelijke schikkingen in 2007 tegenover 113 in 2005 en 100 in 2006).

¹⁸ Ter informatie: voor de selectie van de tenlasteleggingscodes werd geen rekening gehouden met tenlasteleggingscodes die in elk van de 3 cohortes aanleiding gaven tot minder dan 100 minnelijke schikkingen. Reden daarvoor is dat sommige tenlasteleggingscodes zo weinig voorkomen dat de conclusies die getrokken zouden worden statistisch gezien weinig relevant zijn. Zo was er bijvoorbeeld één zaak uit 2005 met tenlasteleggingscode '59J' (publiciteit voor een niet geregistreerd geneesmiddel) waarin de enige verdachte een minnelijke schikking voorgesteld kreeg. Op die manier bekomt men 100% als percentage minnelijke schikkingen versus andere beslissingen, maar het lijkt ons niet opportuun om hiermee rekening te houden.

Tabel 3: Absoluut aantal en percentage van de verdachten die een minnelijke schikking voorgesteld kregen t.o.v. het totaal aantal verdachten betrokken in de zaken binnengekomen in 2005 (extractie 10 juli 2007), 2006 (extractie 10 juli 2008) en 2007 (extractie 10 juli 2009), per tenlasteleggingscode en per burgerlijk jaar

Code	Tenlastelegging	2005		2006		2007		2005-2007	
		N	%	N	%	N	%	N	%
63O	Mestdecreet	113	38,05	100	42,19	19	18,45	232	36,42
38C	Kieswet (bijzitter die verstek laat gaan)	0	0	601	15,66	802	30,75	1403	21,75
64F	Beheer van afvalstoffen	193	17,61	219	20,02	164	19,29	576	18,95
60G	Bezit van cocaïne	1	0,84	114	15,36	218	19,26	333	16,71
64C	Geluidshinder in stedelijke omgeving (KB 24/2/77)	215	14,05	229	14,73	213	17,22	657	15,20
64A	Lucht- en waterverontreiniging	159	15,3	137	14,11	135	14,42	431	14,63
60H	Bezit van XTC, amfetamine	1	0,36	172	12,61	204	15,49	377	12,74
36A	Wapens (wederrechtelijk dragen, onwettig bezit)	906	9,86	1036	10,44	1303	11,68	3245	10,72
41A	Smaad	525	12,61	378	10,02	303	8,34	1206	10,42
41C	Weerspannigheid tegen overheid	441	9,1	361	7,39	334	6,93	1136	7,81
63C	Dierenbescherming	148	8,26	135	7,35	136	7,12	419	7,57
64E	Sluikstorten	473	6,47	394	6,63	361	6,79	1228	6,61
12	Winkeldiefstal	732	4,9	651	4,65	676	5,10	2059	4,88
60A	Verdovende middelen	1060	3,65	444	2,02	607	2,66	2111	2,86
60E	Bezit van cannabis	8	0,46	146	2,55	140	1,65	294	1,84
18A	Gewone diefstal	278	1,5	277	1,46	279	1,49	834	1,48
45C	Bedreigingen	189	0,58	130	0,41	137	0,45	456	0,48
43A	Opzettelijke slagen en verwondingen	261	0,38	179	0,24	247	0,32	687	0,31

Bron: gegevensbank van het College van procureurs-generaal – statistisch analisten

2.2 De afhandeling van de minnelijke schikking

2.2.1 Betalingsbereidheid

Van alle minnelijke schikkingen die werden voorgesteld aan de verdachten betrokken in zaken binnengekomen in 2007, presenteert tabel 4 in hoeverre op 10 juli 2009 de voorgestelde minnelijke schikkingen (cohort 2007) reeds betaald waren.¹⁹ Dat levert volgend beeld op:

- 66,55% van de voorgestelde minnelijke schikkingen werd betaald
- 0,56% van de voorgestelde minnelijke schikkingen werd gedeeltelijk betaald
- 4,51% van de voorgestelde minnelijke schikkingen is in afwachting van betaling
- 28,39% van de voorgestelde minnelijke schikkingen werd geweigerd.

Ook hier duiken er verschillen op tussen de arrondissementen. De procureurs wijzen erop dat socio-economische factoren aan de basis kunnen liggen voor het al dan niet

¹⁹ Cf. Methodologische bijlage.

betalen van een minnelijke schikking. Tevens worden die socio-economische factoren ook naar voor geschoven als een verklaring voor het relatief lage aantal minnelijke schikkingen dat voorgesteld wordt in sommige parketten. Naast deze interarrondissementele verschillen kunnen er ook binnen éénzelfde arrondissement over de jaren heen verschillen bestaan op het vlak van de betalingsbereidheid. Verder kwalitatief onderzoek naar de factoren van betalingsbereidheid lijkt hier aangewezen.

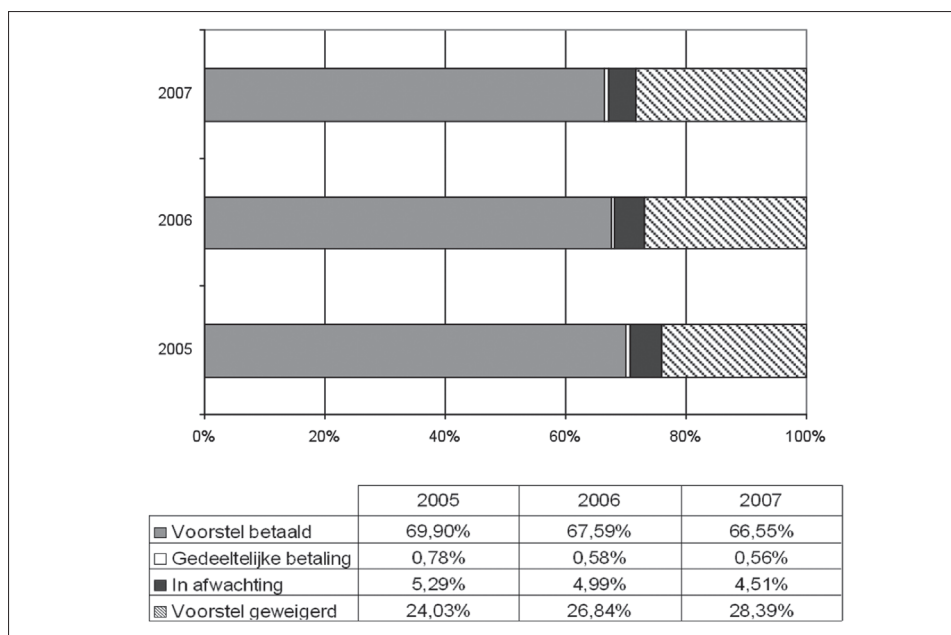
Tabel 4: Laatste vooruitgangsstaat op 10 juli 2009 van de voorgestelde minnelijke schikkingen in de zaken binnengekomen tussen 01/01/2007 en 31/12/2007, per gerechtelijk arrondissement (aantal en rijpercentage)

Rechtsgebied	Arrondissement	Voorstel betaald		Gedeeltelijke betaling		In afwachting		Voorstel geweigerd		Totaal	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
ANTWERPEN	ANTWERPEN	585	56,09	5	0,48	65	6,23	388	37,20	1.043	100,00
	HASSELT	502	67,38	2	0,27	40	5,37	201	26,98	745	100,00
	MECHELEN	270	63,98	.	.	14	3,32	138	32,70	422	100,00
	TONGEREN	463	73,96	.	.	5	0,80	158	25,24	626	100,00
	TURNHOUT	340	62,62	3	0,55	13	2,39	187	34,44	543	100,00
BRUSSEL	BRUSSEL	118	44,53	4	1,51	25	9,43	118	44,53	265	100,00
	LEUVEN	767	72,91	10	0,95	39	3,71	236	22,43	1.052	100,00
	NIJVEL	96	56,47	6	3,53	13	7,65	55	32,35	170	100,00
GENT	BRUGGE	173	74,25	.	.	2	0,86	58	24,89	233	100,00
	DENDERMONDE	746	78,78	5	0,53	18	1,90	178	18,80	947	100,00
	GENT	419	78,03	1	0,19	21	3,91	96	17,88	537	100,00
	IEPER	39	70,91	.	.	1	1,82	15	27,27	55	100,00
	KORTRIJK	306	72,34	1	0,24	13	3,07	103	24,35	423	100,00
	OUDENAARDE	70	66,04	.	.	12	11,32	24	22,64	106	100,00
	VEURNE	78	66,67	.	.	4	3,42	35	29,91	117	100,00
LUIK	AARLEN	11	47,83	.	.	6	26,09	6	26,09	23	100,00
	DINANT	8	19,05	.	.	17	40,48	17	40,48	42	100,00
	HOEI	23	48,94	24	51,06	47	100,00
	LUIK	192	69,06	8	2,88	21	7,55	57	20,50	278	100,00
	MARCHE-EN-FAMENNE	34	72,34	1	2,13	.	.	12	25,53	47	100,00
	NAMEN	5	35,71	.	.	8	57,14	1	7,14	14	100,00
	NEUFCHATEAU	54	72,97	.	.	6	8,11	14	18,92	74	100,00
	VERVIERS	71	45,81	.	.	4	2,58	80	51,61	155	100,00
BERGEN	CHARLEROI	130	39,16	1	0,30	27	8,13	174	52,41	332	100,00
	BERGEN	3	100,00	.	.	3	100,00
	DOORNIK	68	100,00	68	100,00
	Totaal	5.568	66,55	47	0,56	377	4,51	2.375	28,39	8.367	100,00

Bron: gegevensbank van het College van procureurs-generaal – statistisch analisten

Om na te gaan of de betalingsbereidheid op nationaal niveau evolueerde overheen de jaren, presenteren we in grafiek 2 de status van de minnelijke schikkingen voorgesteld binnen de drie geanalyseerde cohortes.

Grafiek 2: Laatste vooruitgangsstaat van de voorgestelde minnelijke schikkingen in de zaken binnengekomen in 2005 (stand op 10 juli 2007), 2006 (stand op 10 juli 2008) en 2007 (stand op 10 juli 2009), per burgerlijk jaar

Bron: gegevensbank van het College van procureurs-generaal – statistisch analisten

Uit deze grafiek leiden we af dat de betalingsbereidheid licht gedaald is. Terwijl voor de cohorte 2005 69,90% van de voorgestelde minnelijke schikkingen betaald was op 10 juli 2007, is dit een jaar later het geval voor 67,59% van de voorgestelde minnelijke schikkingen binnen de cohorte 2006 en nog een jaar later voor slechts 66,55% van de voorgestelde minnelijke schikkingen binnen de cohorte 2007. Hoewel het waarschijnlijk overdreven zou zijn om deze evolutie als spectaculair – en dus zorgwekkend – te beschouwen, kunnen we op basis van de absolute aantallen vaststellen dat er toch sprake is van een niet te miskennen trend. Het absolute aantal geweigerde minnelijke schikkingen was op 10 juli 2009 immers 22% hoger voor de cohorte 2007 ($n = 2.375$) dan dit twee jaar eerder het geval was voor de cohorte 2005 ($n = 1.947$). Daarbij moet men wel voor ogen houden dat het totaal aantal voorgestelde minnelijke schikkingen binnen de cohorte 2007 ongeveer 3,5% hoger lag dan binnen de cohorte van 2005. Men dient echter het verstrijken van de nog lopende betalingstermijnen af te wachten alvorens er meer precieze statistische conclusies getrokken kunnen worden.

2.2.2 Bedragen

In een volgende grafiek bekijken we opnieuw de betalingsbereidheid, maar ditmaal in relatie tot de bedragen die door het parket voorgesteld werden. Dit om de volgende hypothese te toetsen: ‘Kleine bedragen worden meer betaald dan grote bedragen’.

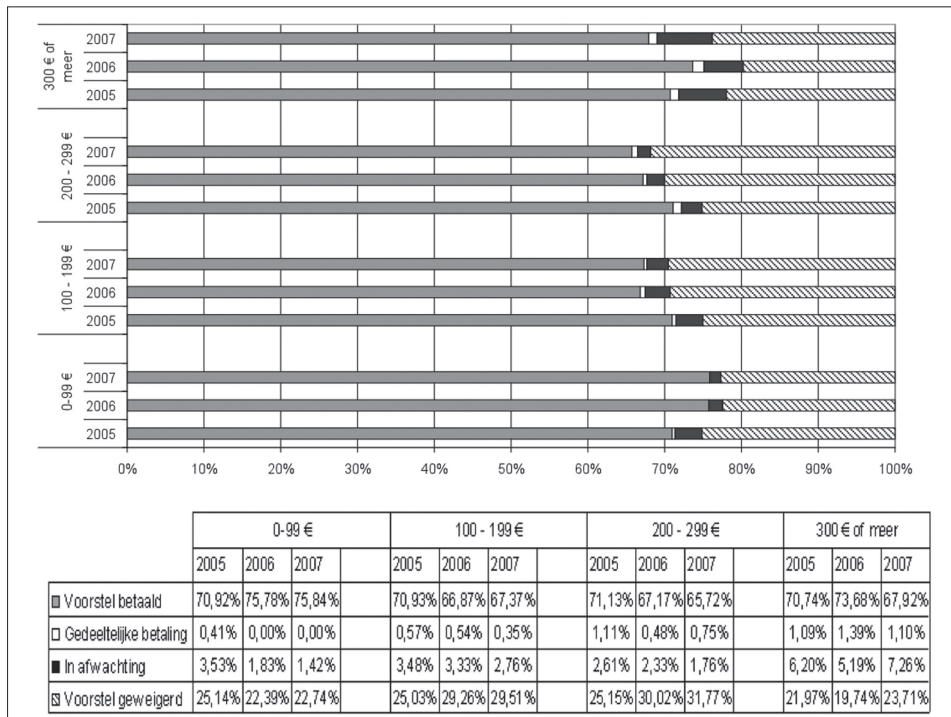
Vooraleer deze hypothese te toetsen, lijkt het ons nuttig om na te gaan welke categorieën het frequentst worden voorgesteld.

Over de cohortes heen werden er hoofdzakelijk minnelijke schikkingen met een *bedrag tussen de 100 € en 299 €* voorgesteld. Binnen de cohorte 2005 worden de categorieën ‘van 100 € tot 199 €’ en ‘van 200 € tot 299 €’ het meest frequent voorgesteld met respectievelijk 44,77% en 32,02% van het totaal aantal voorgestelde minnelijke schikkingen. Deze categorieën blijven binnen de cohorte 2006 nog steeds de grootste categorieën met respectievelijk 43,28% en 35,46%. Binnen de cohorte 2007 maken deze nog 42,13% en 37,63% van het totaal uit.

De categorie van ‘0 € tot 99 €’ daalt gestaag. In 2005 werd er voor 9,32% van de minnelijke schikkingen een bedrag voorgesteld tussen ‘0 tot 99 €’. In 2006 en 2007 daarentegen ging het nog respectievelijk om 7,14% en 6,9%.

De categorie ‘300 € of meer’ blijft constant met 13 à 14% van het totaal aantal voorgestelde minnelijke schikkingen.

Grafiek 3: Laatste vooruitgangsstaat van de voorgestelde minnelijke schikkingen in de zaken binnengekomen in 2005 (stand op 10 juli 2007), 2006 (stand op 10 juli 2008) en 2007 (stand op 10 juli 2009), naargelang de bedragen van de voorgestelde minnelijke schikkingen en per burgerlijke jaar

Bron: gegevensbank van het College van procureurs-generaal – statistisch analisten

Bovenstaande grafiek toont niet meteen aan dat men hogere bedragen minder zou betalen dan lagere, de vooropgestelde hypothese wordt dus niet echt bevestigd. Van de categorie '300 € of meer' (in 2005: 70,74%, in 2006: 73,68% en in 2007: 67,92%) werden er relatief over de jaren heen al meer betaald dan van de categorie 'van 200 € tot 299 €'.

Het zijn hoofdzakelijk de categorieën '100 € tot 199 €' en '200 € tot 299 €' die het frequentst geweigerd worden over de jaren heen. In 2005 werden er respectievelijk 25,03% en 25,15% van deze voorgestelde minnelijke schikkingen geweigerd. In 2006 ging het om 29,26% en 30,02% en in 2007 om 29,51% en 31,77%. De minnelijke schikkingen met een voorgesteld bedrag van '300 € of meer' worden slechts in 20 à 24% van de gevallen geweigerd.

2.2.3 *Wat gebeurt er wanneer de verdachte weigert het voorgestelde bedrag te betalen?*

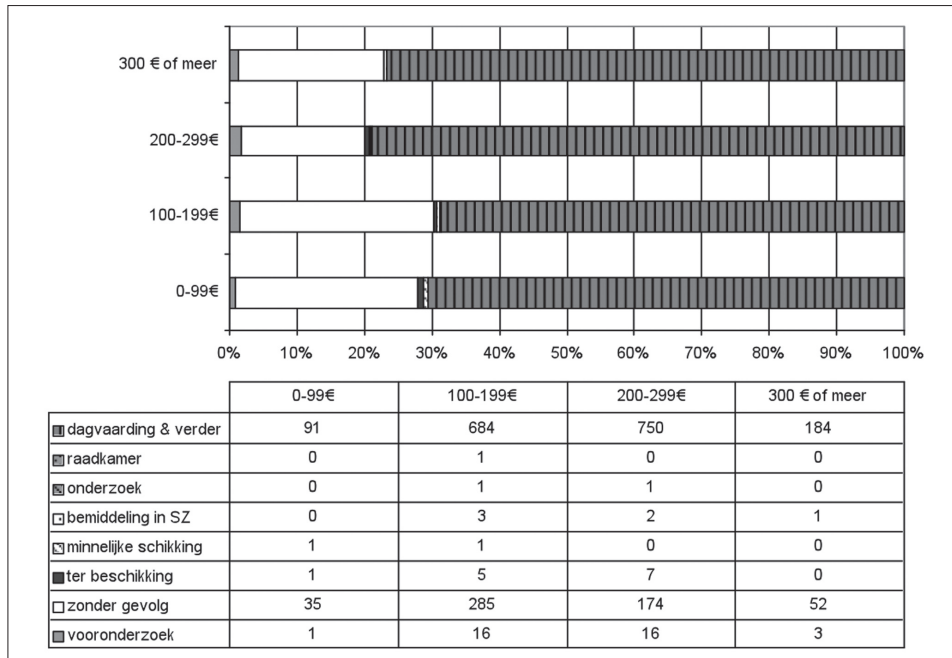
Hoe reageert het Openbaar Ministerie wanneer de verdachte ervoor opteert het voorgestelde bedrag niet te betalen: komt het tot een dagvaarding of wordt het dossier zonder gevolg geklasseerd? Hier wordt geraakt aan de oorspronkelijke doelstellingen van de wetgever.

In de voorgaande tabel en grafieken zagen we reeds dat een aanzienlijk percentage (20-30%) van de voorgestelde minnelijke schikkingen geweigerd wordt. Voor de cohorte 2007 werd er na weigering van een minnelijke schikking in 23,33% van de gevallen geseponneerd, het percentage 'dagvaarding & verder' bedroeg 71,32% en iets minder dan anderhalf procent bevond zich nog in 'vooronderzoek'. De proporties 'ter beschikking' en 'bemiddeling in strafzaken' zijn verwaarloosbaar.²⁰

Grafiek 4 geeft voor de cohorte 2007 de vooruitgangsstaat na een geweigerde minnelijke schikking in relatie tot de voorgestelde bedragen.

²⁰ De percentages van de cohortes 2005 en 2006 komen hier in grote mate mee overeen.

Grafiek 4: Vooruitgangsstaat op 10/07/2009 van de geweigerde minnelijke schikkingen in de zaken binnengekomen tussen 01/01/2007 en 31/12/2007, waar nadien een ander gevolg aan werd gegeven, per voorgesteld bedrag

Bovenstaande grafiek toont aan dat er vaker wordt gedagvaard na het weigeren van hogere bedragen. Omgekeerd wordt er relatief gezien vaker geseponneerd na een weigering van lagere voorgestelde bedragen.

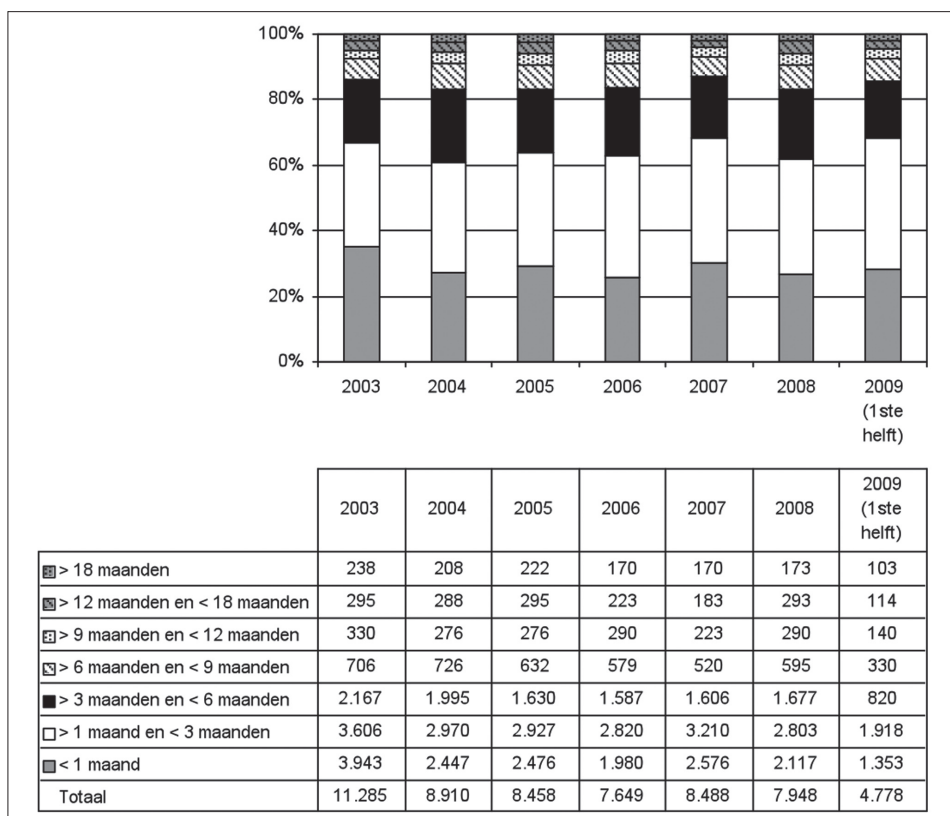
Grafiek 4 maakt ook duidelijk dat er – na een weigering van een minnelijke schikking – in heel uitzonderlijke gevallen opnieuw een minnelijke schikking voorgesteld werd. Het gaat hierbij om verdachten die na een weigering gevoegd werden aan een nieuwe zaak waarin ze betrokken waren, waarbij het parket een voorstel tot minnelijke schikking deed op het niveau van die nieuwe zaak.

Het lijkt logisch – o.m. vanuit efficiëntieoverwegingen – dat er na een weigering van een minnelijke schikking een dagvaarding volgt. Toch stellen we vast dat er in de praktijk in bijna een kwart van de gevallen geseponneerd wordt. Meestal gaat het dan om een seponering omwille van opportunitieismotieven (58,06%). Enkele vaak gehanteerde opportunitieismotieven zijn: *'redelijke termijn overschreden'* (14,29%), *'andere prioriteiten'* (13,55%) en *'toestand geregulariseerd'* (11,54%). In het kader van de technische septs gaat het hoofdzakelijk om *'onvoldoende bewijzen'* (20,88%), *'geen misdrijf'* (7,14%) en *'verjaring'* (4,40%). De keuze voor dit laatste seponeringsmotief valt te verklaren door de tijd die 'verloren' kan gaan bij het voorstellen of bij het afwachten van de betaling. Om een beter zicht hierop te krijgen presenteren we hieronder alvast de doorlooptijd tot aan het voorstel van de minnelijke schikking. Het feit dat er meerdere zondergevolgstellingen gebeuren omwille van *'onvoldoende bewijzen'*, *'geen misdrijf'* of *'andere prioriteiten'* roept de vraag op of er initieel wel een minnelijke schikking diende voorgesteld te worden.

2.3 Doorlooptijd tot aan het voorstel van minnelijke schikking

Grafiek 5 geeft een overzicht van de gemiddelde doorlooptijd tussen de datum waarop de verdachte in de zaak betrokken werd en de datum waarop een minnelijke schikking werd voorgesteld²¹.

Grafiek 5: Doorlooptijd tussen de datum waarop de verdachte betrokken werd in de zaak en de datum van voorstel tot minnelijke schikking, per jaar van voorstel tot minnelijke schikking

De doorlooptijden worden gepresenteerd aan de hand van termijnen (uitgedrukt in maanden) en per jaar van voorstel tot minnelijke schikking. Dit is een andere werkwijze dan in de voorgaande tabellen en grafieken. De 8.367 voorgestelde minnelijke schikkingen in de voorgaande tabellen hebben betrekking op verdachten in zaken binnengekomen in 2007, terwijl de 8.488 voorgestelde minnelijke schikkingen in onderstaande grafiek betrekking hebben op minnelijke schikkingen die voorgesteld zijn in 2007 ongeacht het jaar van de zaak waarin een verdachte betrokken was. Deze nieuwe werkwijze biedt het voordeel dat we voor alle verdachten die binnen een bepaalde periode een voorstel tot minnelijke schikking hebben gekregen doorlooptijden kunnen berekenen. Indien we onze selectie beperken tot verdachten in zaken binnengekomen tijdens een welbepaalde periode, bestaat de kans immers dat meerdere verdachten op het moment van de laatste gegevensextractie nog geen minnelijke schikking

²¹ Uiterlijk 10 juli 2009.

voorgesteld hebben gekregen. Voor het eerst presenteren we hier ook gegevens van vóór 2005, dit omdat we dankzij de loskoppeling van het jaar van binnenkomst van de zaak (en dus ook van de precieze extractiedatum) een overzicht kunnen presenteren dat meerdere jaren terugkeert in de tijd.

Vooraleer in te gaan op de doorlooptijden merken we op dat het aantal minnelijke schikkingen voorgesteld in het jaar 2003 (en dit dus los van het jaar van binnenkomst van de zaak) gelijk is aan 11.285. De daaropvolgende jaren liep dit aantal terug van 8.910 (2004) over 8.458 (2005) tot 7.649 (2006). In 2007 werden er opnieuw meer minnelijke schikkingen voorgesteld (8.488), in 2008 waren het er 7.948. De terugval vanaf 2003 werd dus gecorrigeerd in 2007, maar het valt niet te ontkennen dat een minnelijke schikking de voorbije jaren alleszins niet meer dan vroeger voorgesteld wordt (ook in de eerste drie jaren van dit millennium waren er immers meer dan 9.000 voorgestelde minnelijke schikkingen).

Uit grafiek 5 blijkt dat over de jaren heen minstens 60% van de minnelijke schikkingen voorgesteld wordt binnen de 3 maanden nadat de verdachte in de zaak betrokken werd. In 2007 en in het eerste semester van 2009 gaat dit zelfs richting 70%. Elk jaar wordt minstens 80% van de minnelijke schikkingen binnen de 6 maanden voorgesteld (met positieve uitschieters in 2003, 2007 en 2009), 90% binnen de 9 maanden en bijna 95% binnen het jaar. Het aantal minnelijke schikkingen dat pas na anderhalf jaar voorgesteld wordt bedraagt iets meer dan 2%.

3. Conclusies

De in deze bijdrage gepresenteerde cijfergegevens tonen aan dat de minnelijke schikking betreffende correctionele zaken in vele parketten een eerder uitzonderlijk toegepaste afhandelingsvorm is en in sommige parketten zelfs een kwantitatief te verwaarlozen afhandelingsmodaliteit. Op nationaal niveau krijgt nauwelijks 2% van de verdachten betrokken in een correctionele zaak een minnelijke schikking voorgesteld.²² Indien de verdachte weigert te betalen, wordt hij in zo'n driekwart van de gevallen gedagvaard voor de correctionele rechtbank. Een dagvaarding komt vaker voor indien er bij de (geweigerde) minnelijke schikkingen hoge bedragen werden voorgesteld. Dit bedrag moet uiteraard in relatie gezien worden tot andere factoren zoals de zwaarwichtigheid van de feiten, de graad van recidive, Wanneer er na een weigering alsnog geseponeerd wordt, gebeurt dit vaak omdat ondertussen de redelijke termijn of de wettelijke verjaringstermijn overschreden is.

Deze analyse toont ook ontegensprekelijk aan dat er aanzienlijke verschillen bestaan in het vervolgingsbeleid van de procureurs des Konings. Sommige procureurs geven de voorkeur aan het voorstellen van een minnelijke schikking indien er wordt voldaan aan bepaalde criteria, anderen hebben dan weer de neiging om een praetoriaanse probatie, administratieve boete of een strafbemiddeling voor te stellen. Dit gegeven stemt tot nadenken aangezien de burger terecht mag verwachten dat het vervolgingsbeleid in gans het land op een gecoördineerde en gelijke wijze wordt uitgevoerd. Dit neemt niet weg dat elk dossier zijn eigen specificiteit heeft en er bepaalde socio-eco-

²² De restrictieve voorschriften van de procureurs-generaal dragen bij tot een beperkte toepassing van de wet.

nomische en culturele verschillen tussen de arrondissementen bestaan die nopen tot een zekere bewegingsruimte van de procureurs des Konings om eigen lokale accenten te kunnen leggen.

De procureurs des Konings en de procureurs-generaal verklaarden zich recent akkoord om de violen gelijk te stemmen. Hierbij beogen ze een harmonisering van het strafrechtelijk beleid, eerder dan een uniformisering. Binnen het Openbaar Ministerie wordt trouwens al langer nagedacht over hoe men een coherent en globaal vervolgingsbeleid kan uitstippelen en voeren, maar tot voor kort ontbraken echter de mogelijkheden om deze denkoefening te voeden met betrouwbare statistieken. Vandaag de dag hebben de statistisch analisten bij het Openbaar Ministerie de nodige statistische instrumenten ontwikkeld om de resultaten van het vervolgingsbeleid binnen het Openbaar Ministerie te kunnen evalueren. Vanuit deze taakstelling dragen de statistisch analisten actief bij tot de realisatie en harmonisatie van het beleid. Deze studie met betrekking tot de minnelijke schikkingen is één van de eerste schuchtere pogingen ter zake. De 27 procureurs des Konings werden op basis van de eerste resultaten betrokken in de dialoog omtrent de toepassingsmogelijkheden van de minnelijke schikking, teneinde in deze tot een algemeen gedragen consensus te komen. In de nabije toekomst worden de ambities echter verruimd want het volledige arsenaal aan parketbeslissingen zal door de statistisch analisten grondig onderzocht worden, om het College van Procureurs-generaal bij te staan bij de uitwerking van een globaal en coherent strafrechtelijk beleid. U hoort dus nog van ons...

Methodologische bijlage

1. Algemene methodologische opmerkingen

- 1) De gepresenteerde cijfers zijn afkomstig uit de centrale databank van de statistisch analisten verbonden aan het College van procureurs-generaal en de parketten-generaal. Deze databank is gebaseerd op de *registraties van de correctionele afdelingen van de parketten bij de rechtbanken van eerste aanleg* in het geïnformatiseerd systeem voor het beheer van de correctionele dossiers, REA genaamd, wat staat voor "Rechtbank van Eerste Aanleg". De statistisch analisten baseren zich op de laatste gegevensextractie van 10 juli 2009.
- 2) Van de 28 parketten in ons land (met inbegrip van het federaal parket) zijn er 27 die correctionele zaken invoeren in het geïnformatiseerd systeem REA. Enkel het parket van Eupen registreert geen dossiergegevens in REA. In dit artikel wordt ook het federaal parket buiten beschouwing gelaten.
- 3) Aan de zaken die op het parket toekomen, wordt door het openbaar ministerie een voornaamste tenlastelegging en eventueel één of meerdere bijkomende tenlasteleggingscodes toegekend. In dit artikel wordt enkel rekening gehouden met de *primaire tenlastelegging* die aan de zaak wordt toegekend. Slechts in beperkte mate worden de tenlasteleggingen ook op persoonsniveau bijgehouden, daarom wordt geopteerd om de tenlasteleggingscode op zaakniveau in rekening te brengen.
- 4) De hier behandelde gegevens betreffen enkel correctionele inbreuken die gepleegd werden door *meerderjarige personen*. Misdrijven toegeschreven aan minderjarigen worden behandeld door de afdeling 'jeugd' van de parketten bij de rechtbanken van eerste aanleg. Deze afdelingen werden pas onlangs geïnformatiseerd; boven-

- dien gebruiken zij niet hetzelfde geïnformatiseerd systeem als de correctionele afdelingen. Daardoor beschikken de statistisch analisten niet over de gegevens met betrekking tot misdrijven gepleegd door minderjarigen.
- 5) In de meeste parketten worden de door de politiediensten opgestelde *vereenvoudigde processen-verbaal* niet in het REA-systeem geregistreerd. Er werd hier dan ook geen rekening gehouden met die op listing bijgehouden vereenvoudigde PV's. Indien het proces-verbaal in tweede instantie alsnog wordt opgevraagd door het parket, wordt er wel nog rekening gehouden met deze zaak.
 - 6) In alle gepresenteerde tabellen is de teleenheid het aantal verdachten. Indien een zaak de vooruitgangsstaat 'minnelijke schikking' krijgt, wil dit immers niet automatisch zeggen dat alle verdachten een 'minnelijke schikking' toegewezen kregen.
 - 7) Binnen het informaticasysteem van de correctionele parketten bestaat een specifieke module, de TRANS-module, die specifiek wordt aangewend ter registratie van voorstellen tot minnelijke schikking en welke gedetailleerdere gegevens bevat dan de REA-module. Beide modules (REA en TRANS) staan onderling met elkaar in verbinding. Rekening houdend met het feit dat men in de REA-module een beslissing tot voorstel minnelijke schikking kan nemen op het niveau van de zaak en bijgevolg alle nog in vooronderzoek staande verdachten, betrokken bij deze zaak, deze vooruitgangsstaat toegewezen krijgen, dient men er zich van bewust te zijn dat er zich mogelijks een overschatting aan verdachten voordoet in de TRANS-module. Deze verdachten worden opgenomen in tabel 4 in de kolom 'in afwachting' omdat het mogelijk is dat de parketmagistraat beslist heeft om ook aan hen een minnelijke schikking voor te stellen maar op het moment van de gegevensextractie (10 juli 2009) de details met betrekking tot die minnelijke schikking nog niet verder werden aangevuld in de TRANS-module. Om de betalingsbereidheid van een voorstel minnelijke schikking na te gaan wordt, naast de gegevens uit de REA-module, tevens beroep gedaan op gegevens uit deze TRANS-module aangezien de REA-module voor sommige variabelen geen (vb. voorgestelde bedragen) of geen betrouwbare informatie (datum voorstel, datum betaling,...) oplevert. De tabellen 1 tot en met 4 werden samen met de grafieken 1, 2 en 5 gecreëerd op basis van deze TRANS-module en aangevuld met gegevens uit de REA-module. Deze aanvulling was nodig omdat niet alle parketten of sommige parketten in beperkte mate de TRANS-module gebruiken.

2. Definities

College van procureurs-generaal:

De 5 procureurs-generaal bij de hoven van beroep vormen samen het College van procureurs-generaal. Het College is, onder het gezag van de minister van Justitie, onder meer belast met de uitwerking en coördinatie van het strafrechtelijk beleid en de werking van het Openbaar Ministerie.

Rechtsgebied:

Een rechtsgebied is een verzameling van gerechtelijke arrondissementen. België bestaat uit vijf rechtsgebieden, met name Antwerpen, Gent, Brussel, Bergen en Luik.

Cohorte:

In de parketstatistieken wordt een cohorte gevormd door het geheel van zaken die op de parketten binnenkomen tijdens een bepaald burgerlijk jaar.

Laatste vooruitgangsstaat:

De meest recente beslissing die op 10 juli 2009 (datum gegevensextractie) werd genomen voor verdachten verbonden aan een zaak.

Hieronder lichten we kort elke afhandelingsmodaliteit uit tabel 1²³ toe:

(1) vooronderzoek:	Deze rubriek bevat alle verdachten van wie de zaak zich op 10 juli 2009 nog in vooronderzoek bevond.
(2) zonder gevolg:	In deze rubriek worden alle verdachten geteld van wie de zaak zich op 10 juli 2009 in de vooruitgangsstaat 'zonder gevolg' bevond. De zondergevolgstelling is een voorlopige beslissing om af te zien van vervolging en waardoor een einde wordt gesteld aan het opsporingsonderzoek. Zolang de openbare vordering niet is vervallen, kan de zaak echter opnieuw geopend worden.
(3) ter beschikking:	Deze rubriek bevat alle verdachten van wie de zaak zich op 10 juli 2009 in de vooruitgangsstaat 'ter beschikking' bevond. Het gaat om zaken die aan een ander(e) afdeling van het parket worden overgemaakt. Deze zaken worden onder een ander notitie-nummer heropend bij het parket van bestemming.
(4) voeging:	De rubriek 'voeging' bevat alle verdachten van wie de zaak op 10 juli 2009 gevoegd was aan een andere zaak, de zogenaamde 'moederzaak'. Verdere beslissingen worden genomen in de schoot van de moederzaak.
(5) minnelijke schikking:	In deze rubriek telt men alle verdachten die op 10 juli 2009 reeds een minnelijke schikking voorgesteld kregen, onafhankelijk van het feit of de minnelijke schikking reeds betaald werd en onafhankelijk van het feit of er (bij niet-betaling) nadien reeds een andere beslissing genomen werd door het parket.
(6) bemiddeling in strafzaken:	De rubriek 'bemiddeling in strafzaken' omvat de verdachten die op 10 juli 2009 betrokken waren in een procedure van bemiddeling in strafzaken. Hieronder vallen bemiddelingen waarin voor de betrokken partijen nog een beslissing moet genomen worden, bemiddelingen die met succes werden afgesloten (en

¹ Tabel 1: Aantal verdachten in zaken binnengekomen tussen 01/01/2007 en 31/12/2007 dat ooit een minnelijke schikking voorgesteld kreeg t.a.v. het aantal verdachten waarvoor het parket een andere beslissing nam (laatste vooruitgangsstaat op 10/07/2009), per gerechtelijk arrondissement (aantal en rijpercentage).

- waar de strafvordering dus vervalt) en bemiddelingen waarin de verdachte niet aan de voorwaarden heeft voldaan maar die sindsdien nog niet zijn overgegaan naar een volgende vooruitgangsstaat.
- (7) onderzoek: De rubriek 'onderzoek' bevat de verdachten die op 10 juli 2009 betrokken zijn in een lopend gerechtelijk onderzoek.
- (8) raadkamer: De rubriek 'raadkamer' is van toepassing op verdachten die na een gerechtelijk onderzoek werden vastgesteld voor de raadkamer voor de regeling van de rechtspleging. Verdachten behouden deze vooruitgangsstaat tot een eventuele vaststelling voor de correctionele rechtbank. Verdachten waarvoor wordt afgezien van verdere vervolging, blijven deze vooruitgangsstaat behouden.
- (9) dagvaarding & verder: De rubriek 'dagvaarding & verder' geeft alle verdachten weer voor wie op 10 juli 2009 reeds een beslissing tot dagvaarding of een beslissing volgend op de dagvaarding genomen is (een vaststelling voor de correctionele rechtbank, een vonnis, enz.).

Dochterzaak:

De dochterzaak is de zaak waarvoor men in het REA-systeem de beslissing tot 'voeging' neemt en die bijgevolg aan een andere zaak wordt gevoegd.

Moederzaak:

De moederzaak is de zaak waarbij een andere zaak (dochterzaak) gevoegd wordt. De beslissing van de moederzaak werkt overkoepelend voor zowel de moederzaak als de dochterzaak.

Type tenlastelegging:

De rubrieken van de nomenclatuur van het type tenlastelegging zijn samengesteld uit een groepering van ongeveer 700 codes die op het niveau van een zaak zijn geregistreerd ter aanduiding van de voornaamste tenlastelegging. Voor een volledige beschrijving van de nomenclatuur en de tenlasteleggingscodes die zij groepeert, verwijzen we naar de jaarlijkse publicatie van de statistisch analisten, onder de rubriek "documentatie > conversietabel nomenclatuur van tenlasteleggingen" (www.just.fgov.be/statistique_parquets/jstat2009/n/conversiepreventiecode.html).

Opgesloten of vrij onder voorwaarden in het kader van het vooronderzoek in strafzaken?

Analyse van het profiel van verdachten onder aanhoudingsmandaat en vrij onder voorwaarden (VOV) op basis van justitiële databanken (jaar 2008)

Alexia Jonckheere en Eric Maes¹

ABSTRACT

In deze bijdrage wordt verslag gedaan over de resultaten van een aantal kwantitatieve analyses die werden verricht op twee datasets, de ene afkomstig uit de penitentiaire databank SIDIS-GRIFFIE, de andere uit de databank SIPAR van de justitiehuisen. Centraal staat de problematiek van de voorlopige hechtenis en haar alternatieven (meer bepaald de vrijheid/invrijheidstelling onder voorwaarden). Het profiel van de populatie voorlopig gehechten, in de loop van het jaar 2008 opgesloten in de Belgische gevangenissen, wordt vergeleken met dit van de verdachten die in hetzelfde jaar in vrijheid werden gelaten of gesteld, en dit onder meer naar persoons-, geografische-, en misdrijfgerelateerde kenmerken toe. Ook een aantal knelpunten die bij de analyse van de data opdoken en de beperkingen van de respectievelijke registratie-instrumenten, worden nader belicht.

KERNWOORDEN

Voorlopige hechtenis – vrijheid onder voorwaarden – gevangenis – justitiehuisen – justitiële databanken

Inleiding

In deze bijdrage worden twee onderzoeksdomeinen waarin de Operationele Directie Criminologie van het NICC de laatste jaren heeft geïnvesteerd, met elkaar geconfronteerd. Enerzijds gaat het om de thematiek van de voorlopige hechtenis, die wordt bestudeerd in het kader van de wetenschappelijke exploitatie van de databank van de penitentiaire administratie SIDIS-Griffie², maar ook binnen een specifiek project dat als doel heeft onderzoek te doen naar de toepassingsmogelijkheden van het elektro-

² Beide auteurs zijn onderzoeker bij de Operationele Directie Criminologie van het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC), Federale Overheidsdienst (FOD) Justitie.

³ De vroeger bestaande databank SIDIS werd in de eerste jaren na de eeuwwisseling verder uitgebreid en overgenomen in de databank 'Griffie'. Deze databank vormt als het ware een geïnformateerd dossier waarin de belangrijkste gegevens van de detentie zijn opgenomen. Het Griffie-programma werd tussen 11 september 2001 en mei 2002 in alle gevangenissen geïmplementeerd (zie S. DELTENRE, *Des commissions de libération conditionnelle aux tribunaux d'application des peines: analyse de l'impact des libérations conditionnelles et libérations provisoires en vue d'éloignement sur la population pénitentiaire* (Mémoire de stage IFA), Bruxelles, SPF Justice, DG EPI, Cellule d'analyse des données, août 2008, p. 26).

nisch toezicht in het kader van de voorlopige hechtenis³. Anderzijds gaat het om ‘alternatieven’ voor de voorlopige hechtenis waarover analyses worden verricht binnen een onderzoeksproject dat betrekking heeft op de wetenschappelijke exploitatie van SIPAR, de databank van de justitiehuisen. Deze maatregelen (de voorlopige hechtenis en haar alternatieven) situeren zich voorafgaand aan de fase van berechting, nl. tussen de instelling van het gerechtelijk onderzoek en de uitspraak. Zowel de voorlopige hechtenis als de alternatieven kunnen, althans zo luidt het principe, slechts bij uitzondering worden opgelegd: de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis trachtte de toepassing van de vrijheidsberovende maatregel te beperken, via de bepaling van een minimale toelaatbaarheidsdrempel voor de voorlopige hechtenis (de ten laste gelegde strafbare feiten moeten strafbaar zijn met gevangenisstraf van ten minste één jaar) en via invoering van een stelsel van vrijheid of invrijheidstelling onder voorwaarden. De vrijheid onder voorwaarden (VOV) wordt voorgesteld als een ‘echt’ alternatief voor de vrijheidsberoving, in die zin dat de wettelijke grondvereisten voor de voorlopige hechtenis ook onverkort gelden ten aanzien van de vrijheid / invrijheidstelling onder voorwaarden.

Om een zicht te krijgen op de toepassing van deze maatregelen binnen de diverse gerechtelijke arrondissementen van het Rijk werden verschillende instrumenten van gegevensregistratie ontwikkeld. De creatie en ontwikkeling van deze registratiesystemen resulteren uit de tussenkomst van actoren die zich op verschillende niveaus van de strafrechtsketen situeren: het openbaar ministerie, de onderzoeksrechters en de onderzoeksgerechten, de gevangenen en de justitiehuisen. Deze actoren overlappen niet noodzakelijkerwijs, en ontwikkelen tools in functie van hun eigen noden, met verschillende doeleinden waarbij de onderlinge afstemming soms vragen doet rijzen. De wijze waarop gegevens worden geregistreerd en bewaard, zijn bijgevolg erg verschillend. Eén en ander heeft tot gevolg dat de strafrechtelijke statistieken zeer divers zijn en de kennis over de werking van de rechtsbedeling daardoor eerder vertroebeld dan verhelderd wordt. Geconfronteerd met deze versplintering van het statistisch materiaal, trachten we hier in één bijdrage gegevens voor te stellen over zowel de voorlopige hechtenis als haar alternatieven, zoals die geregistreerd worden in de twee voormelde databanken (penitentiaire sector *vs.* justitiehuisen). Het is niet enkel de bedoeling de strafrechtelijke reactie vóór vonnis in kaart te brengen, doch eveneens aan te geven welk soort informatie dankzij hoger vermelde registratiesystemen actueel beschikbaar is alsook te wijzen op mogelijke lacunes die voor verbetering vatbaar zijn.

We doen hier geen beroep op de JIOR-databank die sinds 1999 wordt gevoed middels een informaticatoepassing die aan de onderzoekskabinetten ter beschikking werd gesteld, gelet op het feit dat de resultaten die officieel gepubliceerd worden nog steeds vrij onvolledig zijn⁴. We maken verder in deze bijdrage wel nog gebruik van de statistieken van het openbaar ministerie die het mogelijk maken de gegevens uit SIDIS-Griffie en SIPAR verder te contextualiseren.

⁴ Zie hierover: C. DE MAN, E. MAES (promotor), B. MINE, R. VAN BRAKEL, *Toepassingsmogelijkheden van het elektronisch toezicht in het kader van de voorlopige hechtenis/Possibilités d'application de la surveillance électronique dans le cadre de la détention préventive, Eindrapport/Rapport final*, Brussel, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC), Operationele Directie Criminologie, december 2009.

⁵ Vast Bureau Statistiek en Werklastmeting (FOD Justitie), *De jaarlijkse statistieken van de hoven en de rechtbanken, Gegevens 2008, Onderzoekrechters*, Brussel, 2009, 37p.

Er werd voor geopteerd om met de meest recente gegevens te werken, nl. deze met betrekking tot het jaar 2008. De (ruwe) data werden ons – geanonimiseerd – overgemaakt door de Federale Overheidsdienst (FOD) Justitie. Na een korte schets van het wettelijk kader in verband met de voorlopige hechtenis en de alternatieven (deel 1), behandelen we in een volgend deel het methodologisch kader en wordt een overzicht geboden van het materiaal dat voor analyse beschikbaar was (informatietoepassing, wijze van gegevensextractie en –selectie; deel 2). In een derde deel worden ten slotte de concrete resultaten van onze studie uiteengezet.

1. Wettelijk kader

De voorlopige hechtenis wordt actueel beheerst door de wet van 20 juli 1990⁵ die ook nog grondig werd gewijzigd door de wet van 31 mei 2005⁶. Voormelde wet uit 1990 (verder Voorlopige Hechteniswet) had onder andere als doel het gebruik van de voorlopige hechtenis verder aan banden te leggen, en dit via onder meer een verstrenging van de criteria die de vrijheidsberoving kunnen wettigen (optrekking van de toelaatbaarheidsdrempel voor het afleveren van een aanhoudingsbevel, van drie maanden tot één jaar) en de invoering van een concreet ‘alternatief’ voor de voorlopige hechtenis (de ‘vrijheid of invrijheidstelling onder voorwaarden’).

Volgens de huidige stand van de wetgeving kan slechts een aanhoudingsmandaat worden afgeleverd tegen de verdachte persoon ten aanzien van wie ernstige aanwijzingen van schuld aan een wanbedrijf of misdaad bestaan (art. 2: buiten de hypothese van betrapting op heterdaad), en in zoverre er bovendien sprake is van een absoluut gevaar voor de ‘openbare veiligheid’ (art. 16, § 1, lid 1). Daarnaast dienen de gepleegde feiten waarvan men wordt verdacht, strafbaar te zijn met een correctionele hoofdgevangenisstraf van één jaar of met een zwaardere straf (art. 16, § 1, lid 1). Indien de feiten strafbaar zijn met een straf van minder dan vijftien jaar opsluiting dient de vrijheidsberoving bijkomend gemotiveerd te zijn vanuit een objectief tot vermindering van zgn. collusie-, verduisterings-, vlucht- en/of recidivegevaar (art. 16, § 1, lid 3). Voor de toepassing van de VOV – een alternatief voor de vrijheidsberoving – dienen identiek dezelfde grondvereisten als voor de voorlopige hechtenis aanwezig te zijn (art. 35, § 1, lid 1)⁷. Verder bestaat er ook nog de mogelijkheid tot invrijheidstelling mits betaling van een borgsom; dit houdt de betaling in van een bedrag tot zekerheidstelling waarvan de hoogte door de rechter wordt bepaald (art. 35, § 4)⁸. Hier is echter geen tussenkomst van de justitieassistenten vereist. De vrijheid of invrijheidstelling onder voorwaarden houdt daarentegen wel de *mogelijkheid* in voor magistraten om voor het

⁵ Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, B.S., 14 augustus 1990.

⁶ Wet 31 mei 2005 tot wijziging van de wet van 13 maart 1973 betreffende de vergoeding voor de onwerkzame voorlopige hechtenis, van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis en van sommige bepalingen van het Wetboek van strafvordering, B.S., 16 juni 2005.

⁷ Artikel 35, § 1, eerste lid Voorlopige Hechteniswet bepaalt immers: “*In de gevallen waarin voorlopige hechtenis kan worden bevolen of gehandhaafd onder de in artikel 16, § 1, bepaalde voorwaarden, kan de onderzoeksrechter ambtshalve, op vordering van het openbaar ministerie of op verzoek van de verdachte, de betrokkene in vrijheid laten onder oplegging van een of meer voorwaarden voor de tijd die hij bepaalt en maximum voor drie maanden.*” (eigen onderlijning)

⁸ H.D. Bosly, D. Vandermeersch, *Droit de la procédure pénale*, Brugge, La Chartre, 2001, p. 650.

toezicht en de begeleiding van de verdachten beroep te doen op de politiediensten en justitiehuisen⁹.

De voorlopige hechtenis is niet aan een absolute maximumduur onderworpen, doch de opportuniteit ervan wordt wel op regelmatige tijdstippen geëvalueerd. Binnen de vijf dagen na de vrijheidsberoving (ten gevolge van een aanhoudingsmandaat door de onderzoeksrechter; art. 21, § 1) beoordeelt de raadkamer de wettigheid van het mandaat en de opportuniteit van de opsluiting. Vervolgens wordt in beginsel maandelijks over de al dan niet voortzetting van de hechtenis geoordeeld (art. 22, lid 1), uitgezonderd voor de niet-correctionaliseerbare misdaden waarvoor een periodieke controle om de drie maanden is voorzien (art. 22, lid 2)¹⁰. Tegen deze beslissingen staat zowel hoger beroep (bij de Kamer van Inbeschuldigingstelling; art. 30) als cassatieberoep (art. 31) open. Bovendien beschikt de onderzoeksrechter ook over de mogelijkheid het aanhoudingsbevel te allen tijde op te heffen (art. 25). Anders dan dat dit bij de voorlopige hechtenis het geval is, is de geldigheidsduur van de vrijlating of invrijheidstelling onder voorwaarden, bepaald op *maximum* drie maanden (zie art. 35, § 1, lid 1), zij het dat de maatregel onbeperkt kan worden verlengd (telkens voor een maximumduur van drie maanden; art. 36, §§ 1-2). Een VOV kan worden toegestaan op elk ogenblik van de voorlopige hechtenis ('invrijheidstelling' onder voorwaarden; zie art. 35, § 5), maar kan eveneens worden toegekend zonder dat er sprake is van een voorafgaande hechtenisperiode ('vrijlating' onder voorwaarden; art. 35, § 1, lid 1).

2. Algemeen methodologisch kader

Aansluitend bij reeds eerder uitgevoerde onderzoeken met betrekking tot de voorlopige hechtenis en haar alternatieven¹¹, en gelet op het feit dat tal van inspanningen om de voorlopige hechtenis een werkelijk uitzonderingskarakter toe te bedelen in de praktijk weinig zoden aan de dijk hebben gebracht, werd ervoor geopteerd om in deze bijdrage van naderbij het profiel te bekijken van diegenen die in 2008 onder aanhoudingsbevel werden geplaatst dan wel konden genieten van een alternatieve maatregel voor de voorlopige hechtenis (VOV). Het is de bedoeling hiermee een beter zicht te krijgen op de kenmerken die de toepassing van de ene of de andere maatregel mogelijk kunnen beïnvloeden. Daarnaast gaat het ook om de opbouw van kennis met betrekking tot twee populaties van justitiabelen met het oog op bijvoorbeeld een optima-

⁹ Zie artikel 38, §1, eerste lid Voorlopige Hechteniswet, zoals gewijzigd door artikel 49 van de Wet van 27 december 2006 houdende diverse bepalingen (II) (B.S., 28 december 2006): "Voor hulp en voor nazicht betreffende het respecteren van de voorwaarden kan er een beroep gedaan worden op de Dienst Justitiehuisen van de FOD Justitie. Het naleven van de verbodsvoorwaarden wordt door de politiediensten gecontroleerd."

¹⁰ Artikel 22, lid 2 Voorlopige Hechteniswet luidt als volgt: "Indien [...] het feit dat bij de raadkamer aanhangig is gemaakt een feit betreft waarop artikel 2 van de wet van 4 oktober 1867 op de verzachtende omstandigheden niet van toepassing is, doet de raadkamer om de drie maanden uitspraak over het handhaven van de voorlopige hechtenis. In dit geval is de beschikking tot handhaving van de voorlopige hechtenis geldig voor drie maanden vanaf de dag waarop ze wordt gegeven." Deze bepaling werd ingevoerd door artikel 7 van de wet van 31 mei 2005.

¹² Zie bijvoorbeeld onder de laatst uitgevoerde onderzoeken: P. DAENINCK, S. DELTENRE, A. JONCKHEERE, E. MAES, C. VANNESTE (promotor), *Analyse van de juridische mogelijkheden om de toepassing van de voorlopige hechtenis te verminderen*, Eindrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, maart 2005, 367p. (te downloaden vanaf de website van het NICC: <http://nicc.fgov.be>).

lisering van het begeleidingsaanbod. We herinneren eraan dat hierover gebruik werd gemaakt van twee databanken: enerzijds SIDIS-Griffie (databank van de penitentiaire inrichtingen), en anderzijds SIPAR (databank van de justitiehuisen).

Gezien de verkregen data geanonimiseerd waren, was het niet mogelijk de personen te identificeren die in beide databanken, zowel SIDIS-Griffie als SIPAR, zijn geregistreerd. Het was dus onmogelijk te bepalen wie in eenzelfde zaak eerst het voorwerp van een aanhoudingsmandaat had uitgemaakt alvorens onder voorwaarden in vrijheid gesteld te worden.

2.1 De gegevensverzameling

2.1.1 Voorstelling van de aangewende databanken

De actueel in gebruik zijnde penitentiaire databank SIDIS-Griffie kent al een vrij lange voorgeschiedenis. De oorsprong ervan gaat terug tot het midden van de jaren zeventig. Het is op dat ogenblik dat een aantal detentiegegevens voor het eerst in een informaticatoepassing werden geregistreerd. In de loop der jaren heeft dit informatiseringsproces zich stelselmatig verder ontwikkeld, zodanig dat het DG EPI (Directoraat-generaal Établissements pénitentiaires/Penitentiaire Inrichtingen) thans beschikt over een rijk gevulde database die tal van toepassingsmogelijkheden biedt. Hoewel deze databank in eerste orde vanuit eerder administratieve doeleinden (detentiebeheer) is uitgedacht, worden gegevens uit de databank ook aangewend voor de opmaak van statistische gegevens: ter verspreiding bij het brede publiek (zie bijv. Activiteitenverslag DG EPI, brochure '*Justitie in cijfers*'), in antwoord op parlementaire vragen, of in het kader van specifieke wetenschappelijke onderzoeksprojecten. Gegevens worden dagelijks ingevoerd door de griffiediensten van de verschillende lokale penitentiaire inrichtingen. Controle op de accuraatheid van de registratie gebeurt vanop centraal niveau van waaruit ook wordt voorzien in de noodzakelijke vorming en opleiding voor het gebruik van het registratie-instrument. De registratie in de databank SIDIS-Griffie heeft betrekking op verschillende aspecten van het detentiegebeuren en omvat meer concreet zowel persoonlijke gegevens van de gedetineerde (naam, voornaam, geboortedatum en -plaats, nationaliteit, geslacht, ...), als detentiegegevens (datum van aanhouding en opsluiting, van strafeinde, van toelaatbaarheid voor de diverse strafuitvoeringsmodaliteiten, en van invrijheidstelling; plaats van opsluiting en invrijheidstelling; reden van 'afschrijving', etc.) en meer specifieke details in verband met de hechtenistitels die in uitvoering zijn (aard en plaats van de gerechtelijke overheid, datum van de beslissing, uitgesproken strafduur, misdrijven die eraan ten grondslag liggen, etc.). Eveneens van belang is dat in meer recente jaren een aantal bijkomende modules werden ontwikkeld die toelaten verschillende stappen of beslissingen te registreren in het kader van bijzondere procedures (nl. de procedure in het kader van de voorlopige hechtenis en deze voor de strafuitvoeringsrechtbank in het kader van de externe rechtspositieregeling van veroordeelden).

Elk van de 27 justitiehuisen¹² van het Rijk is er sinds 1 januari 2005 toe verplicht de databank van de justitiehuisen, SIPAR – afkorting van: *Système Informatique PARaju-*

¹³ 28 indien we er rekening mee houden dat het justitiehuis Brussel werd ontdekt in een Nederlandstalige en Franstalige afdeling.

diciaire – te gebruiken. De informaticatoepassing laat een centralisering toe van alle informatie met betrekking tot de opdrachten die aan de justitieassistenten worden toevertrouwd. Deze opdrachten verwijzen naar zeer diverse wettelijke kaders, zoals: de autonome werkstraf, de bemiddeling in strafzaken, het slachtofferonthaal, de probatie, het elektronisch toezicht, de begeleiding van geïnterneerden invrijheidgesteld op proef, de alternatieven voor de voorlopige hechtenis, enz.¹³ De geregistreerde gegevens hebben betrekking op zowel de eigenschappen van de toebedeelde opdracht (beslissende instantie met betrekking tot de straf of maatregel, misdrijven, opgelegde voorwaarden, enz.) als kenmerken van de justitiabele (identificatiegegevens, persoonlijke kenmerken, enz.).

Oorspronkelijk was SIPAR er voornamelijk toe bestemd de opvolging van de aan de justitiehuisen toevertrouwde opdrachten te verzekeren. Mettertijd werden echter nieuwe functionaliteiten toegevoegd, onder meer om de aantrekkelijkheid van de registratietool bij de gebruikers te verhogen en zodoende ook de registratie van pertinente informatie te bevorderen. Als zodanig zorgt SIPAR vandaag ook voor de ondersteuning van de uitvoering van administratieve taken die door de justitieassistenten moeten worden opgenomen: de opmaak van brieven of rapporten volgens vooraf gedefinieerde modellen, de berekening van gepresteerde uren, de evaluatie van de werklast van de justitieassistenten, de opmaak van kostennota's, het centraal beheer van de agenda's, enz. Daarnaast verschijnen ook nieuwe gebruikstoepassingen aan de oppervlakte, meer bepaald in het kader van de *Balanced Scorecard*, een management-instrument gebaseerd op het monitoren van performantie-indicatoren met het oog op bewaking van kwaliteitsnormen.

Tot op heden bestaat er nog geen enkele interface die toelaat gegevens uit te wisselen tussen de informaticatoepassing SIPAR en SIDIS-Griffie. Het zou niettemin erg praktisch zijn dergelijke gegevensuitwisseling mogelijk te maken of, op zijn minst, de wijze van registratie binnen deze databanken zodanig te harmoniseren dat eenzelfde type informatie op dezelfde manier wordt geregistreerd ongeacht het stadium van de strafrechtssketen. Nochtans lijkt het er op dat binnen de FOD Justitie pogingen tot harmonisatie werden geïnitieerd (door hierbij ook de databank SURTAP van de strafuitvoeringsrechtbanken en de hoger vermelde databank JIOR te betrekken). Er dringt zich een continu structureel overleg op tussen de betrokken actoren ten einde dit objectief te kunnen realiseren.

2.1.2 *Voorstelling van de bestudeerde extracties*

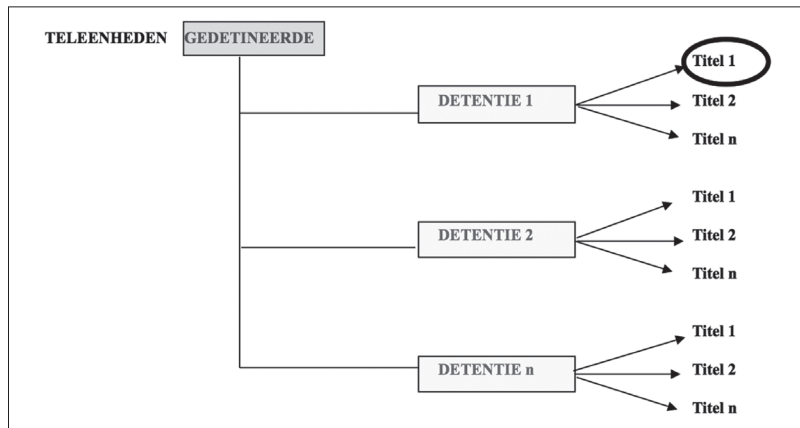
Voor de analyse waarover in deze bijdrage verslag wordt gedaan, werd bij het DG EPI een extractie uit de databank SIDIS-Griffie opgevraagd die betrekking heeft op alle 'gewone' aanhoudingsmandaten¹⁴ die tussen 1 januari en 31 december 2008 werden afge-

¹⁴ Zie voor een overzicht van deze opdrachten: A. JONCKHEERE, C. VANNESTE (dir.), *Wetenschappelijke exploitatie van SIPAR, de databank van de justitiehuisen. Analyse van de gegevens betreffende het jaar 2006*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, februari 2009, 111p.

¹⁵ Dit betekent concreet dat data met betrekking tot een aantal bijzondere aanhoudingsmandaten die eveneens in de databank geregistreerd (kunnen) worden, niet mee in onze analyse werden opgenomen. Het gaat hier bijvoorbeeld om: aanhoudingsmandaten bij verstek, Europese aanhoudingsmandaten, aanhoudingsmandaten in het kader van Douane en Accijnzen, ...

leverd én in de gevangenis werden uitgevoerd. Voor al deze aanhoudingsbevelen werden volgende gegevens in verband met de persoon van de verdachte opgevraagd: geboortedatum, geslacht, nationaliteit, woonplaats (postcode), land van verblijf, en verblijfsstatuut. Naast deze identificatiegegevens ontvingen we eveneens gegevens over: de opeenvolgende beslissingen die in het kader van de procedure van voorlopige hechtenis aansluitend bij het bevel tot aanhouding werden genomen, het gerechtelijk arrondissement (van de opdrachtgever), de misdrijven die ten grondslag liggen van de aanhouding, enkele detentiegegevens (datum en plaats van opsluiting, historiek van de wettelijke toestand¹⁵ sedert de aanhouding, datum en plaats van eventuele invrijheidstelling). De data in de extractie waren geactualiseerd tot op datum van 9 juni 2009, t.t.z. dat voor al de aanhoudingsmandaten (in uitvoering gebracht in de loop van het jaar 2008) een volledige historiek werd meegegeven, beginnend vanaf de datum van uitvoering van het aanhoudingsmandaat tot uiterlijk 9 juni 2009. De gegevens waren (oorspronkelijk) gestructureerd tot op het laagste gedetailleerde telniveau – nl. de hechtenistitel – hetgeen in onze extractie overeenkomt met het geselecteerde aanhoudingsmandaat. Zoals in onderstaand schema wordt aangegeven, kunnen hier drie verschillende teleenheden worden onderscheiden: de gedetineerde (*nr_detenu*), de detentie (*nr_detention*) en de hechtenistitel (*nr_titre*). Het is zo bijvoorbeeld mogelijk dat één en dezelfde gedetineerde in de loop van het jaar 2008 meerdere malen in detentie verbleef (d.i. het verblijf in de gevangenis, van opsluiting tot invrijheidstelling) en/of dat voor deze gedetineerde binnen één en dezelfde detentieperiode meerdere aanhoudingsmandaten in uitvoering werden gebracht.¹⁶

Figuur 1. Teleenheden extractie SIDIS-Griffie (voorlopige hechtenis 2008)

De extractie uit de SIPAR-databank die werd gebruikt voor de analyses waarover hier verder wordt gerapporteerd, heeft betrekking op alle mandaten in verband met de

¹⁶ De 'wettelijke toestand' houdt verband met de hechtenistitels die in uitvoering zijn gebracht (en de achterliggende wettelijke bepalingen die de detentie rechtvaardigen). Zo wordt bijvoorbeeld onderscheid gemaakt tussen beklaagden (en gelijkgestelden), (definitief) veroordeelden, geïnterneerden en een categorie 'andere' (zie Directoraat-generaal Penitentiare Inrichtingen, *Activiteitsverslag 2008*, Brussel, 2009, p. 154 en 159).

¹⁷ Met dank aan Samuel Deltenre van de Cel data-analyse van het Directoraat-generaal Penitentiare Inrichtingen (DG EPI) voor de uitvoering van de gegevensextractie en de terbeschikkingstelling van de dataset.

sector van alternatieven voor de voorlopige hechtenis, die in het jaar 2008 lopende waren, t.t.z. alle mandaten die binnen de periode van 1 januari tot en met 31 december 2008 ten minste één dag in behandeling waren in een justitiehuis. Volgende gegevens werden opgevraagd: geboortedatum van de justitiabele, geslacht, geboorteplaats (gemeente) en -land, nationaliteit, burgerlijke staat en beroepssituatie. Naast deze identificatiegegevens werd tevens meer algemene informatie over de mandaten opgevraagd: gerechtelijk kader (datum van de beslissing van de opdrachtgevende overheid, gerechtelijk arrondissement, ...), voorwaarden die aan de invrijheidstelling werden verbonden, ten laste gelegde strafbare feiten, enz.¹⁷ De extractie werd uitgevoerd op 29 mei 2009, en op 19 juni 2009 aan de Operationele Directie overgemaakt. Voor de bewerking van de gegevens konden twee teleenheden worden gehanteerd: het mandaat, t.t.z. de opdracht (enquête- of begeleidingsopdracht) die door een gerechtelijke overheid aan een justitiehuis wordt toevertrouwd, en de justitiabele die het voorwerp uitmaakt van dergelijk mandaat.

2.2 De gegevensselectie

De gegevensextractie uit de databank SIDIS-Griffie had betrekking op **11.229** unieke aanhoudingsmandaten (d.i. teleenheid hechtenistitel); 47 records werden uit de oorspronkelijke extractie verwijderd omdat ze bij nader inzien niet als 'gewoon' aanhoudingsmandaat beschouwd konden worden. Deze aanhoudingsmandaten werden ten uitvoer gelegd binnen 11.056 afzonderlijke *detentie*periodes, die op hun beurt refereren aan 10.472 (unieke) *gedetineerden*. Dit betekent dus inderdaad dat sommige gedetineerden in de loop van 2008 meermaals onder aanhoudingsmandaat werden geplaatst, al dan niet binnen verschillende afzonderlijke detentieperiodes.

Voor onze analyse van de aanhoudingsmandaten is uitgegaan van gegevens die in de penitentiaire databank werden geregistreerd in de module die betrekking heeft op het beheer van de voorlopige hechtenis (tabel '*gestion_preventive*'). Hierin dienen in principe alle (opeenvolgende) beslissingen geregistreerd te worden die in het kader van de voorlopige hechtenis worden genomen; deze beslissingen worden aangegeven door een zgn. '*code_regle*' die verwijst naar een specifiek type van beslissing. Voor onze extractie werden enkel die gegevens geselecteerd met als startpunt coderegel '1' (d.i. een gewoon bevel tot aanhouding). Voor deze cases werd niet enkel de (volledige) historiek van de voorlopige hechtenis mee in de extractie opgenomen, het concrete aanhoudingsmandaat werd ook in relatie gebracht met een aantal relevante data uit andere opgevraagde gegevenstabellen.

Voor wat de gegevensextractie uit SIPAR betreft, diende een selectie doorgevoerd te worden op de data die werden overgemaakt. De ontvangen extractie omvatte **7.178 mandaten**, van verschillende aard: enquêtes, beknopte voorlichtingsrapporten en begeleidingen (al dan niet met het oog op een vorming)¹⁸. Gelet op onze onderzoeks-

¹⁷ Met dank aan Dirk Verbinnen, attaché bij de Stafdienst ICT van de FOD Justitie en Anabelle Rioux, attaché bij de Cel data-analyse en kwaliteit van de Stafdienst Managementondersteuning van het DG Justitiehuisen voor de uitvoering van de gegevensextractie en de terbeschikkingstelling van de data.

¹⁸ De verplichting tot het volgen van een opleiding in het kader van maatregelen vóór vonnis doet vragen rijzen, gelet op het vermoeden van onschuld waarvan men in dat stadium van de procedure nog steeds geniet.

vraag werden enkel de *begeleidingsmandaten* weerhouden (n=6.821). Vervolgens selecteerden we de mandaten die tussen 1 januari en 31 december 2008¹⁹ (n=4.888) in de justitiehuisen, belast met de uitvoering ervan, *toekwamen* (datum van ontvangst) én waarvoor de *beslissing* tot invrijheidstelling onder voorwaarden in de loop van dezelfde periode werd genomen (n=4.705). Het resultaat geeft geen exhaustief beeld van het aantal alternatieven voor de voorlopige hechtenis die tussen 1 januari en 31 december 2008 door de onderzoeksgerechten (onderzoeksrechters inbegrepen) en vonnisgerechten werden uitgesproken. Ten eerste worden niet alle beslissingen noodzakelijkerwijs opgevolgd door justitieassistenten (zie *infra*). Ten tweede is er ook sprake van een lichte onderschatting van het aantal begeleidingen die door de justitieassistenten worden opgevolgd, die te verklaren valt door de termijn van overdracht van dossiers tussen onderzoeks- of vonnisgerechten naar de justitiehuisen toe. Niettegenstaande dat we hebben vastgesteld dat het in sommige gevallen wel voorkwam, werden ongetwijfeld niet alle mandaten die eind december 2008 met betrekking tot een invrijheidstelling onder voorwaarden werden uitgesproken, ook nog vóór 31 december van datzelfde jaar door de justitiehuisen ontvangen.²⁰ Uiteindelijk hebben de voormelde 4.705 mandaten betrekking op **4.483 justitiabelen**; een deel van hen maakte in de loop van hetzelfde jaar dus het voorwerp uit van meerdere beslissingen tot invrijheidstelling onder voorwaarden (VOV)²¹.

Voor wat de verdere beschrijving van de resultaten betreft, is het van belang daarbij op te merken dat de cijfers over het profiel van de onderscheiden populaties (gedetineerden resp. justitiabelen) werden berekend op het niveau van de teleenheid van de (unieke) *persoon* (behoudens wanneer werd uitgesplitst naar gerechtelijk arrondissement²² of misdrijfcategorie), terwijl in de andere gevallen is uitgegaan van de teleenheid (hechtenis)*titel* resp. *begeleidingsmandaat* in het kader van de VOV.

3. Resultaten

3.1 Profiel van de gedetineerden en van de justitiabelen

- *Bruikbare gegevens*

Alvorens dieper in te gaan op de profielstudie die in het kader van onze analyse werd doorgevoerd, preciseren we hier eerst even enkele specifieke methodologische aspecten die elders vaak onderbelicht blijven.

¹⁹ Elk mandaat werd slechts éénmaal geteld, voor het justitiehuis dat met de uitvoering ervan werd belast, en dit op basis van de datum waarop het justitiehuis het mandaat ontving.

²⁰ Een analyse van de gegevens met betrekking tot het jaar 2006 wijst uit dat in de loop van dat jaar 72,5% van de nieuwe begeleidingsmandaten binnen de 5 dagen nadat de VOV werd toegekend, in de justitiehuisen werd ontvangen.

²¹ Hier dient echter volgende bedenking geformuleerd te worden: het komt voor dat de beslissing om het begeleidingsmandaat na de door de wet bepaalde maximale termijn van 3 maanden te verlengen slechts in het betrokken justitiehuis toekomt nadat het initiële mandaat afgesloten werd. In dergelijke gevallen blijken sommige justitiehuisen de maatregel van verlenging als een nieuw mandaat te beschouwen, terwijl andere justitiehuisen het initiële mandaat verlengen.

²² Eén persoon kan in de bewuste periode namelijk mandaten lopende hebben in verschillende gerechtelijke arrondissementen. Indien geteld wordt op het niveau van de persoon, wordt enkel het eerste mandaat (en het daarbij horende arrondissement) in rekening genomen, hetgeen kan leiden tot een – weliswaar beperkte – scheeffrekking van de resultaten.

De gegevens uit SIDIS-Griffie die in het kader van onze analyse werden opgevraagd, zijn over het algemeen vrij volledig geregistreerd. Uitzondering hierop vormen echter de data in verband met (de laatst geregistreerde informatie met betrekking tot) het 'verblijfsstatuut' ²³. Daarnaast zijn een aantal gegevens moeilijk interpreteerbaar, meer bepaald wanneer het 'land van verblijf' en de geregistreerde 'postcodes' (van de plaats van verblijf) met elkaar worden geconfronteerd. Hier rijst de vraag of de geregistreerde postcodes wel uitsluitend betrekking hebben op Belgische gemeenten, en in welke mate de registratie binnen het veld 'land van verblijf' wel degelijk naar dit item refereert dan wel (in bepaalde gevallen) eerder naar het land van geboorte²⁴.

De analyse van de in SIPAR geregistreerde gegevens toont aan dat niet alle data gebruikt kunnen worden, omwille van een te groot aandeel onvolledige gegevens voor een aantal variabelen. Zo stellen we vast dat de informatie in verband met de nationaliteit waarvoor de registratie nochtans verplicht is²⁵, slechts voor 68% van de justitiabelen beschikbaar is. Sommige justitiehuzen zorgen voor een systematische registratie van deze informatie, doch andere laten dit na. Ook twee andere variabelen waarvoor de inhoudelijke registratie tevens verplicht is, worden nauwelijks geregistreerd, nl. de (socio-)professionele situatie van de justitiabelen (57,9% geregistreerde gegevens) en de burgerlijke staat (42,8% geregistreerde gegevens).

In wat volgt presenteren we het profiel van de beklagden (gedetineerden) en de VOV-populatie (justitiabelen) voor wat betreft volgende kenmerken: geslacht, leeftijd en nationaliteit/geboorteland.

- *Geslacht*

Beide bestudeerde populaties zijn overwegend samengesteld uit mannen. Bovendien constateren we een gelijkaardig percentage mannen en vrouwen binnen beide populaties.

Tabel 1. *Geslacht van de beklagden- en de VOV-populatie (jaar 2008)*

Geslacht (1)	Gedetineerden		Justitiabelen	
	N (2)	%	N (3)	%
Man	9.684	92,6	4.044	92,0
Vrouw	773	7,4	354	8,0
	10.457	100,0	4.398	100,0

(1) Teleenheid=unieke gedetineerden of justitiabelen
(2) Missing: n=15
(3) Missing: n=85

²⁴ Voor de niet-Belgen gaat het hier om 1.012 niet ingevulde records en 2.074 records met als registratie 'verblijfsstatuut onbekend'.

²⁵ Zo stelden we bijvoorbeeld vast dat er in een aantal gevallen wel postcodes (4 cijfers) werden geregistreerd, maar dat als 'land van verblijf' niet naar België (maar naar een ander land) werd verwezen of dat het land van verblijf niet werd geregistreerd. Daarnaast werd in veel omvangrijker mate weliswaar als land van verblijf 'België' geregistreerd, doch zonder registratie van de postcode. Een aantal geregistreerde postcodes kon bovendien niet in verband worden gebracht met een concrete gemeente.

²⁶ Binnen SIPAR wordt een onderscheid gemaakt tussen de *verplichte technische velden* (t.t.z. dat de gegevensregistratie niet verdergezet kan worden indien deze velden niet ingevuld worden), en de *velden die naar inhoud verplicht ingevuld dienen te worden* (deze velden moeten ingevuld worden van zodra de informatie beschikbaar is). Bijvoorbeeld de nationaliteit behoort tot deze laatste categorie van *inhoudelijk* verplichte velden.

- *Leeftijd en geslacht*

Wat de populatie van voorlopig gehechten betreft, werd hun leeftijd berekend op de dag van de datum van het aanhoudingsmandaat dat aanleiding gaf tot een periode van voorlopige hechtenis (en van de eerste periode van voorlopige hechtenis indien er voor eenzelfde persoon meerdere mandaten waren). Voor wat de VOV-populatie betreft, was in de extractie uit de databank van de justitiehuisen enkel hun geboortjaar opgenomen²⁶. Daardoor was het onmogelijk om hun leeftijd precies te bepalen. Voor de analyse werd dan ook een fictieve geboortedatum gecreëerd (1 januari van het geboortjaar), hetgeen betekent dat de berekende leeftijd een overschatting van maximum één jaar uitmaakt van de werkelijke leeftijd van de justitiabele. De leeftijd van de justitiabelen werd berekend door de datum van de beslissing tot de invrijheidstelling onder voorwaarden te relateren aan de fictieve geboortedatum. Voor de justitiabelen die in 2008 het voorwerp uitmaakten van meerdere beslissingen tot een alternatief voor de voorlopige hechtenis, werd de leeftijd berekend op datum van de eerst genomen beslissing in 2008.

Tabel 2. *Leeftijd van de beklagden- en de VOV-populatie (jaar 2008)*

Leeftijd	N gedetineerden	Gemiddelde	Mediaan	Minimum	Maximum
<i>missing values</i>	10.440	30,8	29,0	11	92
	32				
	N justitiabelen	Gemiddelde	Mediaan	Minimum	Maximum
	4.478	31,5	29,0	15	80
<i>missing values</i>	5				

De leeftijd van beide bestudeerde populaties is vrij vergelijkbaar, rekening houdend met voormelde overschatting.

Tabel 3. *Leeftijd van de beklagden- en de VOV-populatie, per geslacht (jaar 2008)*

		Leeftijd van de gedetineerden					Leeftijd van de justitiabelen				
		N	Gemiddelde	Mediaan	Minimum	Maximum	N	Gemiddelde	Mediaan	Minimum	Maximum
Geslacht	Man	9.673	30,7	29,0	14	92	4.040	31,4	29,0	15	80
	Vrouw	767	31,8	29,0	11	79	353	32,7	31,0	18	80
	<i>missing values</i>	32					90				

Dergelijke overeenkomst wordt tevens vastgesteld wanneer we de leeftijd voor mannen en vrouwen apart bekijken.

²⁷ In tegenstelling tot vroeger wordt nu, naar aanleiding van een beslissing van het DG Justitiehuisen, om redenen van privacy, de exacte (volledige) geboortedatum niet meer meegegeven in de gegevensextracties die we uit SIPAR ontvangen.

Tabel 4. Leeftijdscategorie van de beklaagden- en de VOV-populatie per geslacht (jaar 2008)

Leeftijd (cat.)	Geslacht van de gedetineerden					Geslacht van de justitiabelen						
	Man		Vrouw		Totaal	Man		Vrouw		Totaal		
	N	%	N	%		N	%	N	%			
0-15 j.	10	0,1	11	1,4	21	0,2	1	0,0	0	0,0	1	0,0
16-17 j.	58	0,6	7	0,9	65	0,6	4	0,1	0	0,0	4	0,1
18-25j.	3.590	37,1	256	33,4	3.846	36,8	1.584	39,2	101	28,6	1.685	38,4
26-30 j.	1.856	19,2	137	17,9	1.993	19,1	651	16,1	73	20,7	724	16,5
31-35j.	1.469	15,2	115	15,0	1.584	15,2	512	12,7	52	14,7	564	12,8
36-40 j.	1.078	11,1	81	10,6	1.159	11,1	458	11,3	46	13,0	504	11,5
41-45 j.	704	7,3	58	7,6	762	7,3	348	8,6	42	11,9	390	8,9
+ 45 j.	908	9,4	102	13,3	1.010	9,7	482	11,9	39	11,0	521	11,9
	9.673	100,0	767	100,0	10.440	100,0	4.040	100,0	353	100,0	4.393	100,0

Meer dan een derde van de personen die het voorwerp uitmaakten van een maatregel vóór vonnis, situeert zich binnen de leeftijdscategorie 18-25 jaar.

Opvallend is ook wel de aanwezigheid, in de populatie van de gedetineerden, van een aantal minderjarigen met een leeftijd van minder dan 16 jaar (!). Hoewel dit gegeven opmerkelijk is, want in strijd met de wettelijke bepalingen inzake de voorlopige hechtenis die de aanhouding (en *a fortiori* de vrijlating / invrijheidstelling onder voorwaarden) van minderjarigen jonger dan 16 jaar in geen enkel geval toelaten, moet worden opgemerkt dat het hierbij gaat om een berekening van de leeftijd op basis van de geboortedata zoals ze in de databank worden geregistreerd. Voor een juist begrip van hoger vermeld resultaat moet dan ook rekening worden gehouden met de procedures die – voor wat bijvoorbeeld de aanhoudingsmandaten betreft – door de penitentiaire administratie worden gehanteerd bij de registratie van geboortedata²⁷. In elk geval is het, zoals vroeger onderzoek reeds heeft uitgewezen, klaarblijkelijk niet ongebruikelijk dat personen worden gedetineerd waarvan de leeftijd op het ogenblik van de opsluiting niet met zekerheid is kunnen worden vastgesteld; soms wordt de onduidelijkheid dienaangaande overigens ook in het aanhoudingsmandaat zelf gesignaleerd²⁸.

- *Nationaliteit en geboorteland*

Naar nationaliteit toe kunnen de gegevens voor beide populaties moeilijk met elkaar worden vergeleken. Dit is in hoofdzaak te wijten aan het feit dat – zoals al eerder aangehaald – de nationaliteit binnen de databank van de justitiehuzen vaak niet wordt geregistreerd. In de databank SIDIS-Griffie gebeurt op dit vlak daarentegen wel een vrij volledige registratie.

²⁸ *In concreto* verloopt deze procedure als volgt. Indien een gedetineerde wordt opgesloten en in het bezit is van officiële identiteitsdocumenten baseert men zich voor de bepaling van de geboortedatum op de gegevens die dienaangaande in het identiteitsdocument zijn aangegeven. In principe wordt deze datum ook vergeleken met de geboortedatum die op het aanhoudingsmandaat genoteerd staat. In geval deze data van elkaar afwijken wordt hiervan melding gemaakt op het aanhoudingsmandaat dat opnieuw aan de onderzoeksrechter wordt overgemaakt. Zo de betrokken persoon niet in het bezit is van geldige identiteitsdocumenten, wordt als geboortedatum de datum die vermeld is op het aanhoudingsmandaat, geregistreerd. Indien ook het aanhoudingsmandaat geen uitsluitel of op zijn minst geen indicatie geeft over de (vermoedelijke) geboortedatum, wordt aan de persoon zelf gevraagd wanneer hij geboren is en – enkel en alleen in dit geval – wordt dus bij de registratie uitgegaan van de verklaring van betrokkene zelf. Vanuit dit perspectief is het dus mogelijk dat leeftijden van minder dan 16 jaar worden opgetekend.

²⁹ P. DAENINCK, S. DELTENRE, A. JONCKHEERE, E. MAES, C. VANNESTE (promotor), *Analyse van de juridische mogelijkheden om de toepassing van de voorlopige hechtenis te verminderen*, Eindrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, maart 2005, p. 237.

Wanneer we de beklaagdenpopulatie analyseren naar nationaliteit toe dan valt onmiddellijk het grote aantal gedetineerden op dat niet in het bezit is van de Belgische nationaliteit. Maar liefst bijna de helft (45,8%) van de beklaagden heeft een vreemde nationaliteit: 17,0 % een nationaliteit behorend tot één van de EU-lidstaten (uitgezonderd België), 28,5 % tot een land daarbuiten²⁹. Er bestaan wel belangrijke verschillen in deze verdeling naar nationaliteit naargelang het gerechtelijk arrondissement (van de opdrachtgever die het aanhoudingsbevel uitvaardigde). Wordt zo een hoog percentage Belgen genoteerd in bijvoorbeeld de arrondissementen Ieper (83,5%), Bergen (77,1%), Oudenaarde (77,3%) en Namen (76,9%), dan bedraagt het aandeel Belgen in de beklaagdenpopulatie voor het arrondissement Antwerpen slechts 39,9%, en voor Brussel en Eupen 42,0% resp. 46,3%³⁰.

De buitenlanders die het sterkst vertegenwoordigd zijn in de (totale) beklaagdenpopulatie ($n > 100$), zijn – in dalende orde –: Marokkanen ($n=856$), Algerijnen ($n=604$), Fransen ($n=425$), Roemenen ($n=338$), Nederlanders ($n=324$), onderdanen van de vroegere Sovjet-Unie ($n=281$) en het vroegere Joegoslavië ($n=276$)³¹, Italianen ($n=188$), Turken ($n=154$), Polen ($n=128$) en ten slotte Kongolezen ($n=115$). Het grote aantal buitenlanders in de beklaagdenpopulatie mag niet zomaar worden geïnterpreteerd als zijnde het gevolg van een zogenaamde grotere ‘criminele geneigdheid’ bij deze groep. Er dient immers ook rekening gehouden te worden met een aantal andere elementen die van doorslaggevende invloed kunnen zijn, zoals: de geografische situering van ons land (transit), de fenomenen van internationaal georganiseerde criminaliteit en grenscriminaliteit, een gepercipieerd risico op onttrekking aan het gerecht, en een mogelijke selectiviteit in de gerechtelijke besluitvorming (bij de al dan niet toebedeling van een of andere maatregel: voorlopige hechtenis, VOV, of invrijheidstelling zonder meer; zie ook *infra*).

Tabel 5. Nationaliteit van de gedetineerden (beklaagden; jaar 2008)

Nationaliteit	N*	%
Belg	5.661	54,2
EU	1.772	17,0
niet-EU	2.980	28,5
Andere**	33	0,3
	10.446	100,0

* teleenheid=unieke gedetineerden
 ** vluchteling, vaderlandsloos, onbepaald
 Missing values: n=26

³⁰ Berekend ten aanzien van het aantal beklaagden.

³¹ De percentages werden hier berekend ten aanzien van het aantal hechtenistitels (aanhoudingsmandaten) en dus niet op het niveau van de persoon van de beklaagde.

³² Voor wat de nationaliteit betreft, observeerden we dat in de extractie uit de databank SIDIS-Grifïe, naast verwijzing naar nieuwe staten (bijv. de verschillende Baltische staten – Estland, Litouwen, Letland -, Georgië, Kazachstan, Macedonië, Kroatië, etc.), voor sommige gedetineerden bij de registratie ook nog werd verwezen naar vroegere geografische omschrijvingen die van toepassing waren vóór het uiteenvallen ervan (Joegoslavië, Sovjet-Unie). Aangezien niet uitgemaakt kan worden in welke mate bijvoorbeeld voor ex-Joegoslaven en ex-Sovjets de oude of nieuwe nationaliteitscodes zijn geregistreerd, zijn ze hier gegroepeerd volgens de oorspronkelijke configuratie van deze staten (t.t.z. dat de situatie in aanmerking werd genomen vóór de eerste afscheuring; voor Joegoslavië bijvoorbeeld gaat het dan om de situatie in 1990).

Gelet op het feit dat de nationaliteit in SIPAR slechts in beperkte mate is geregistreerd, beperken we ons voor de (gehele) VOV-populatie, en dit louter bij wijze van informatie, tot een weergave van het geboorteland (i.p.v. nationaliteit) van de justitiabele. Uiteraard zijn beide gegevens – nationaliteit aan de ene kant, geboorteland aan de andere – niet vergelijkbaar; verder zullen we de gegevens uit SIDIS-Griffie en SIPAR in verband met de nationaliteit enkel vergelijken voor een beperkt aantal arrondissementen³². Doch uit de SIPAR-gegevens met betrekking tot het geboorteland kunnen ook al een aantal interessante vaststellingen worden afgeleid.

In SIPAR gebeurt de registratie van de Staat op wiens grondgebied de justitiabele geboren is, op basis van een vooraf bepaalde lijst. Daarbij wordt de benaming gehanteerd die de betrokken Staat had op het ogenblik van de geboorte van de justitiabele. Zo komen er in de lijst Staten voor die vandaag als dusdanig niet meer bestaan, zoals Belgisch Congo, of de Bondsrepubliek Duitsland (BRD) en de Duitse Democratische Republiek (DDR) waar men de twee vroegere republieken van het huidig herenigde Duitsland mee aanduidt³³. De geboortelanden werden per categorie samengebracht, nl. justitiabelen geboren in België, binnen een (andere) lidstaat van de Europese Unie of buiten de grenzen van de Unie. Het gaat hier wel om een fictieve situatie (nl. gebaseerd op de huidige geopolitieke situatie): justitiabelen die zijn geboren in een lidstaat van de huidige Europese Unie maar die op het ogenblik van hun geboorte nog geen deel uitmaakte van de Unie, zijn toch als onderdaan van een lidstaat van de Unie gerekend, alsof de betrokken staat daar ook reeds toe behoorde op het ogenblik van de geboorte van de justitiabele. Er kan worden opgemerkt dat de Europese grenzen regelmatig verschuiven: sedert 1 januari 2007 bijvoorbeeld werd de Unie opnieuw uitgebreid met de intrede van Roemenië en Bulgarije. In 2008 maakten in totaal 27 staten deel uit van de Europese Unie. Personen die in Belgisch Congo zijn geboren, werden niet beschouwd als zijnde geboren in België of binnen de Europese Unie. Diegenen die in het één of ander landsgedeelte van het herenigde Duitsland zijn geboren, beschouwden we daarentegen als zijnde geboren in Duitsland (en dus als EU-burger).

De analyses tonen aan dat de meerderheid van de justitiabelen effectief in België is geboren (82,2%).

Tabel 6. Geboorteland van de justitiabelen (jaar 2008)

Geboorteland	N	%
België	3.674	82,2
Europese Unie	245	5,5
Andere	548	12,3
	4.467	100,0
Missing values: n=16		

³³ Zie *infra* voor een meer concrete toelichting over de betekenis van het gehanteerde begrip 'gerechtelijk arrondissement'.

³⁴ Deze bemerking geldt trouwens evenzeer voor de gegevens in verband met het geboorteland in de databank SIDIS-Griffie.

Terwijl globaal genomen 12,3% van de justitiabelen geboren is in een land dat geen lid is van de Europese Unie, varieert dit percentage wel naargelang de justitiehuisen binnen het ene of het andere rechtsgebied van het Hof van Beroep. Zo is 18,9% van de justitiabelen die worden begeleid door de justitiehuisen uit het rechtsgebied van het Hof van Beroep Brussel, buiten de Europese Unie geboren³⁴. Voor de justitiehuisen uit het rechtsgebied van het Hof van Beroep Bergen daalt dit percentage tot 6,7%.

Tabel 7. *Geboorteland van de justitiabelen, volgens rechtsgebied van het hof van beroep (jaar 2008)*

Geboorteland	Antwerpen		Brussel		Gent		Luik		Bergen	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Belgie	693	81,2	969	76,8	612	87,7	1.012	83,9	584	87,5
Europese Unie	62	7,3	54	4,3	29	4,2	71	5,9	39	5,8
Andere	98	11,5	238	18,9	57	8,1	123	10,2	45	6,7
	853	100,0	1.261	100,0	698	100,0	1.206	100,0	668	100,0
Missing values: n=	7		9		1		2		0	

* teleenheid VOV-mandaten

Vergelijken we voor beide populaties de verdeling naar nationaliteit voor die arrondissementen waarvoor in SIPAR wel een voldoende groot aantal registraties gebeurde (tabel 8)³⁵, dan stellen we vast dat buitenlanders, en meer in het bijzonder onderdanen van een staat buiten de Europese Unie, veel sterker vertegenwoordigd zijn in de beklaagdenpopulatie dan in de VOV-populatie³⁶. De VOV-populatie bestaat namelijk overwegend uit eigen onderdanen. Deze vaststelling wijst nog niet noodzakelijk op een sterkere repressieve attitude ten aanzien van buitenlandse verdachten. Evenzeer kunnen hierbij andere factoren in het geding zijn die de toepassing van een alternatief belemmeren of de voorlopige hechtenis kunnen rechtvaardigen, zoals: het verblijfsstatuut van de verdachte en het mogelijke risico op onttrekking aan het gerecht (cf. de motiveringvereisten van het aanhoudingsmandaat), een gebrek aan bestaansmiddelen (met als gevolg een mogelijks hoger ingeschat recidiverisico), of de aanwezigheid van taalproblemen die bijvoorbeeld een inschakeling in een hulpverleningstraject bemoeilijken, ...

³⁵ Berekend op het totaal aantal VOV-begeleidingsmandaten.

³⁶ Voor de geselecteerde arrondissementen Brugge, Charleroi, Mechelen, Leuven en Turnhout (met telkens meer dan 100 begeleidingsmandaten) werden resp. 8,0%, 7,0%, 11,7%, 3,6% en 11,2% *missing values* (op het totaal VOV-begeleidingsmandaten) opgetekend voor wat de nationaliteit van de justitiabelen betreft. Er dient opgemerkt te worden dat geen enkele bijzondere richtlijn uit de technische handleiding en het vademecum met betrekking tot SIPAR de registratie van de nationaliteit regelt: er wordt zo niet verduidelijkt op basis van welke informatie de nationaliteit wordt geregistreerd (gerechtelijke stukken, identiteitskaart, etc.) of wat er dient te gebeuren ingeval van dubbele nationaliteit.

³⁷ Zie voor een gelijkaardig resultaat doch bekeken vanuit een enigszins ander perspectief: N. DELGRANDE, M. AEBI, "Le statistiche sui detenuti stranieri in Europa (1989-2006)", in S. PALIDDA, *Razzismo democratico. La persecuzione degli stranieri in Europa*, Milano, Agenzia X, 2009, p. 28: "In generale in media più di 1/3 degli stranieri in carcere nei paesi europei sono imputati mentre i nazionali sono solo 1/5. Questa differenza potrebbe essere dovuta al fatto che le alternative alla detenzione provvisoria prima della condanna concesse ai nazionali sono applicate meno agli stranieri."

Tabel 8. Verdeling van de beklaagden- en de VOV-populatie naar nationaliteit, voor enkele geselecteerde arrondissementen (jaar 2008)

Arrondissement	Nationaliteit (%)*			Totaal
	Belg	EU	niet-EU	
Brugge				
<i>Beklaagden</i>	60,6	13,8	25,7	100,1
<i>VOV</i>	96,1	0,0	3,9	100,0
Charleroi				
<i>Beklaagden</i>	53,5	10,5	36,0	100,0
<i>VOV</i>	83,3	9,2	7,5	100,0
Mechelen				
<i>Beklaagden</i>	62,0	10,9	27,1	100,0
<i>VOV</i>	89,1	2,3	8,6	100,0
Leuven				
<i>Beklaagden</i>	66,8	18,8	14,5	100,1
<i>VOV</i>	94,4	2,8	2,8	100,0
Turnhout				
<i>Beklaagden</i>	57,4	28,4	14,2	100,0
<i>VOV</i>	89,4	6,6	4,0	100,0

* teleenheid = aantal aanhoudings- resp. VOV-mandaten

3.1 De maatregelen uitgesproken vóór vonnis

De bestudeerde extracties tonen aan dat **11.229** (gewone) **aanhoudingsmandaten** die in 2008 werden uitgevaardigd, datzelfde jaar aanleiding gaven tot opsluiting van de beklaagde in een penitentiaire inrichting, terwijl in de loop van hetzelfde jaar **4.705 be-geleidingen** in verband met een invrijheidstelling onder voorwaarden werden gelast en – volledig of gedeeltelijk – binnen een justitiehuis werden uitgevoerd.

De huidige stand van de databanken laat jammer genoeg niet toe te berekenen welk percentage personen binnen deze populatie onder voorwaarden in vrijheid werd gesteld na een eerdere periode van opsluiting onder aanhoudingsmandaat voor een en dezelfde zaak. Zoals hoger reeds aangehaald gaat het hier, omwille van redenen van privacy, immers om geanonimiseerde gegevensextracties. Bovendien kunnen de in de databank gehanteerde identificatienummers – gedetineerdnummer in SIDIS-Griffie en SIPAR-nummer in SIPAR – niet aan elkaar worden gekoppeld aangezien het gaat om twee van elkaar losstaande identificatienummers.³⁷

Afgezien daarvan kan er trouwens ook, vanuit de databank SIDIS-Griffie zelf, niet exact worden vastgesteld in welke mate een periode van voorlopige hechtenis werd afgesloten via een invrijheidstelling onder voorwaarden. Ten eerste omvatten de SIDIS-Griffie-gegevens die betrekking hebben op de ‘reden van afschrijving’ – waaronder ook de verschillende vormen van invrijheidstelling zijn begrepen -, geen specifieke verwijzing naar de ‘invrijheidstelling onder voorwaarden’, maar enkel de meer algemene categorie ‘opheffing van het bevel tot aanhouding’ (zonder specificatie of daarbij al dan niet voorwaarden werden opgelegd). Bovendien refereren deze codes in verband met de ‘afschrijvingen’ enkel aan de situatie op het ogenblik dat de deten-

³⁷ Het zou aangewezen zijn dat naar de toekomst toe gewerkt zou worden met unieke identificatienummers die veralgemeend gebruikt worden in alle stadia van de rechtsgang, dus ook op het niveau van registratie door het parket, de rechtbanken, ...

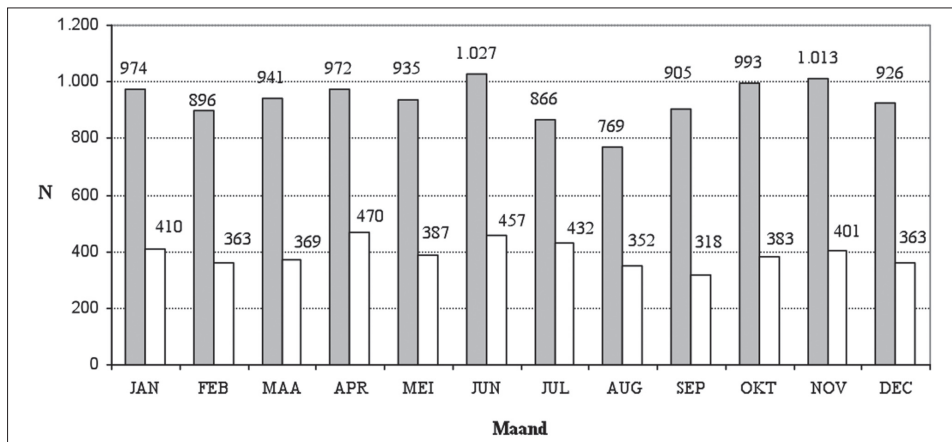
tie wordt afgesloten. Dit heeft ook als implicatie dat gedetineerden die na hun periode van voorlopige hechtenis nog langer gedetineerd blijven, onder een ander statuut (bijv. dit van veroordeelde), uiteindelijk geen invrijheidstellingscode van 'beklaagde' meekrijgen, maar daarentegen een code die van toepassing is voor hun specifieke juridische statuut op dat ogenblik (bijv. 'voorwaardelijke invrijheidstelling' indien het gaat om veroordeelden met een uitvoerbaar straftotaal van meer dan drie jaar).

Ten tweede zijn ook de geregistreerde coderegels binnen de module '*gestion_preventive*' van de databank SIDIS-Griffie (cf. *supra* voor enige verdere toelichting) hiervoor niet helemaal dienstig. Enerzijds omwille van het feit dat ook hier soms niet nader gedifferentieerd wordt tussen een invrijheidstelling zonder meer en een invrijheidstelling onder voorwaarden, en anderzijds omwille van het gegeven dat de laatste beslissing in het kader van de voorlopige hechtenis ('*code_regle*') niet steeds geregistreerd is.

- *Verdeling van de maatregelen naar maand*

Onderstaande figuur geeft weer op welke wijze de beslissingen in verband met de aanhoudingsmandaten en de alternatieven voor de voorlopige hechtenis zich laten verdelen naar maand toe. Zoals de figuur aantoont, zijn er meer voorlopige hechtenissen gelast in juni en november, terwijl de (in)vrijheid(stellingen) onder voorwaarden meer voorkomen in april en juni. In de maand augustus daalt het aantal maatregelen vóór vonnis. Voor wat de alternatieven voor de voorlopige hechtenis betreft zet deze daling zich ook nog verder in de maand september. Een vermindering van het aantal maatregelen vóór vonnis kan eveneens worden geobserveerd voor de maanden februari en december.

Figuur 2. *Verdeling naar maand van het aanhoudingsmandaat en van de VOV (jaar 2008)*

Opmerkingen:

- Met betrekking tot de aanhoudingsmandaten: *missing values* = 12 (geen geldige datum voor code-regel '1', nl. de datum van deze coderegels situeerde zich min of meer ver vóór de datum waarop de opsluiting in de gevangenis plaatsvond);
- Het gemiddelde voor de maanden januari tot en met november bedraagt 935,5 voor wat de aanhoudingsmandaten betreft tegenover 394,7 voor de VOV-mandaten.

Zoals figuur 2 verder ook nog uitwijst, blijft de toepassing van het alternatief van de vrijheid onder voorwaarden ook nog beduidend onder het niveau van de voorlopige hechtenis onder de vorm van een opsluiting in de gevangenis. Globaal staan tegenover 1 VOV 2,4 aanhoudingsmandaten.

Bekijken we op basis van andere, officieel gepubliceerde cijfers de evolutie van het aantal opsluitingen als beklaagde³⁸ en het aantal nieuwe VOV-mandaten over langere termijn (zie figuur 3)³⁹, dan stellen we vast dat het aantal nieuwe VOV-begeleidingsmandaten in sterk stijgende lijn gaat⁴⁰. Ook het aantal opsluitingen (in de gevangenis) als beklaagde neemt gestaag toe: na een sterke terugval in 1998, werd in 2002 opnieuw de kaap van 10.000 opsluitingen op jaarbasis overschreden. Sindsdien is het aantal opsluitingen bijna steeds blijven toenemen, met in 2008 meer dan 12.000 opsluitingen⁴¹. We zien dus niet enkel een groeiende instroom van voorlopig gehechten in de gevangenis, doch ook een toenemend gebruik van de alternatieven voor de voorlopige hechtenis. Het zou interessant zijn om deze gegevens in de nabije toekomst verder te kunnen contextualiseren aan de hand van gegevens met betrekking tot het aantal verdachten ten aanzien van wie in de loop van het jaar een gerechtelijk onderzoek werd ingesteld. De vraag rijst immers of de toename van zowel het aantal opsluitingen als het aantal VOV's kan worden verklaard door een groeiende instroom van zaken op het niveau van het gerechtelijk onderzoek. Verder in deze bijdrage doen we alvast al een eerste oefening in die zin door de door ons geanalyseerde aanhoudingsmandaten voor het jaar 2008 in relatie te brengen met het totaal aantal verdachten ten aanzien waarvan een gerechtelijk onderzoek werd geopend, en dit tevens per gerechtelijk arrondissement.

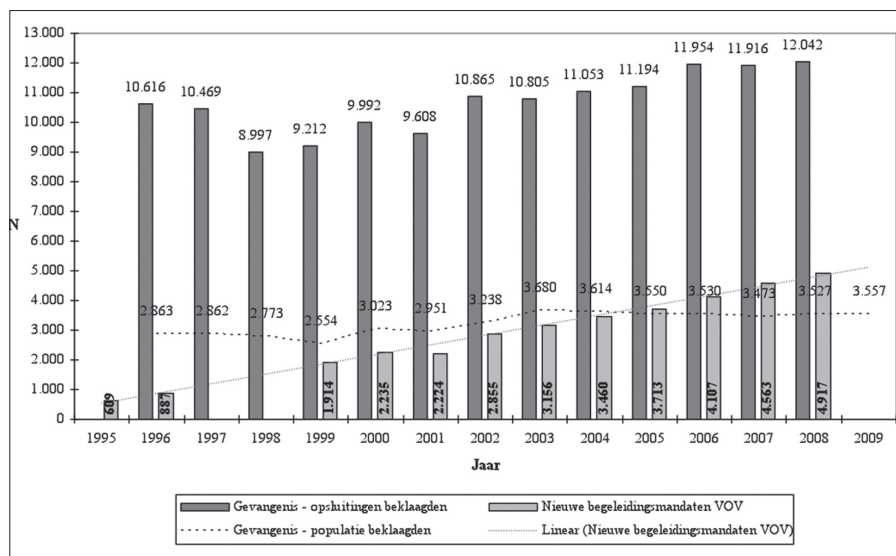
³⁸ De cijfers over het jaarlijks aantal opsluitingen van beklaagden – en de verder gepresenteerde cijfers over de gemiddelde dagpopulatie beklaagden – werden overgenomen uit diverse jaargangen van de brochure *'Justitie in cijfers'*.

³⁹ De cijfers in verband met de VOV-begeleidingsmandaten zijn afkomstig uit de rapporten van de vroegere Dienst Maatschappelijk Werk Strafrechtstoepassing (jaren 1995-1996), uit de Jaarverslagen van de Dienst Justitiehuisen (1999-2004) en de brochure *'Justitie in cijfers 2009'* (2001-2008).

⁴⁰ Het verschil tussen het aantal begeleidingsmandaten voor het jaar 2008 zoals weergegeven in bovenstaande grafiek (n=4.917) en het aantal mandaten verkregen via eigen analyses in het kader van deze bijdrage (n=4.705), valt wellicht te verklaren door verschillen in de wijze van gegevensselectie: er werden door ons enkel VOV's weehouden waartoe in 2008 werd *beslist* door een onderzoeksrechter, een onderzoeks- of vonnisgerecht.

⁴¹ Deze cijfers over het aantal opsluitingen zijn niet vergelijkbaar met het aantal aanhoudingsmandaten dat door ons werd berekend op basis van de extractie uit de databank SIDIS-Griffie, en dit omwille van meerdere redenen. Bij het aantal 'opsluitingen' (als beklaagde) gaat het vooreerst enkel om zgn. opsluitingen 'vanuit vrijheid'; in onze extractie gaat het echter om uitgevoerde aanhoudingsmandaten ongeacht of ze aan de basis liggen van de opsluiting dan wel tijdens een reeds lopende detentie in uitvoering kwamen. Verder zijn bij de opsluitingscijfers alle soorten aanhoudingsmandaten opgenomen (in onze extractie enkel 'gewone' mandaten; zie *supra*). Bovendien zijn bij de opsluitingen onder de categorie 'beklaagden' ook de niet-definitief veroordeelden inbegrepen.

Figuur 3. Nieuwe begeleidingsmandaten vrijheid onder voorwaarden, in relatie tot aantal opsluitingen en gevangenispopulatie (op 1 maart) beklaagden (1995-2009)

Opvallend in verband met de ontwikkeling op langere termijn is verder ook dat, daar waar de toename van het aantal opsluitingen in het begin van deze eeuw nog een impact had op de dagpopulatie beklaagden in de gevangenissen (+ 28,5% in 2003 ten opzichte van het referentiejaar 1996), deze invloed nadien niet meer zichtbaar is. Vanaf 2004 blijft de populatie beklaagden immers vrij stabiel – tussen 2003 en 2007 is er zelfs sprake van een lichte daling -; ze fluctueert rond de 3.500 gedetineerden. Op basis van deze bevinding zou geconcludeerd kunnen worden dat de duur van de voorlopige hechtenis afneemt, waarbij zich mogelijks twee fenomenen voordoen. Dergelijke verkorting van de gemiddelde detentieduur kan het gevolg zijn van de invrijheidstelling van beklaagden op een vroeger tijdstip dan dat dit vroeger het geval was (via opheffing van het aanhoudingsmandaat, zonder meer) of een toenemend gebruik van een vrijheid onder voorwaarden – na een initiële periode van voorlopige hechtenis – waarbij de VOV dan in de plaats treedt van de voorlopige hechtenis (dus toekenning van VOV i.p.v. de voorlopige hechtenis te laten voortduren). Dit laatste zou ook een (alleszins gedeeltelijke) verklaring kunnen bieden voor de al hoger vermelde toename van de vrijheid onder voorwaarden. Mogelijkerwijze kan er ook sprake zijn van een snellere gerechtelijke afhandeling waardoor de termijn tot het verkrijgen van een definitief vonnis verkort.

- *De instantie die de maatregel vóór vonnis heeft opgelegd*

Terwijl de voorlopige hechtenis in beginsel alleen maar door de onderzoeksrechter kan worden opgelegd, kan een invrijheidstelling onder voorwaarden van een verdachte door verschillende instanties worden uitgesproken: de onderzoeksrechter (vóór of na de tussenkomst van de raadkamer), de onderzoeksgerechten (raadkamer of kamer van inbeschuldigingstelling) en, in bepaalde gevallen, de vonnisgerechten.

Deze informatie wordt helaas niet systematisch geregistreerd in de SIPAR-databank⁴²; nochtans zou dergelijke informatie ons toelaten beter te onderscheiden in welke fase van de procedure het alternatief voor de voorlopige hechtenis wordt aangewend in de verschillende gerechtelijke arrondissementen. Sommige justitiehuisen registreren deze informatie echter wel; in onderstaande tabel presenteren we bijgevolg de beschikbare gegevens voor die justitiehuisen waar er slechts 3% of minder ontbrekende registraties werd vastgesteld.

Tabel 9. *Gerechtelijke overheid die de vrijheid onder voorwaarden (VOV) heeft toegekend (%) (jaar 2008)*

	JH Antwerpen	JH Dendermonde	JH Brussel	JH Bruxelles	JH Turnhout
Onderzoeksrechter	48,3	42,1	49,7	74,1	55,0
Raadkamer	34,4	22,1	41,1	22,4	40,8
Kamer van Inbeschuldigingstelling	7,8	33,7	8,6	3,3	3,6
Hof van beroep	5,3	2,1	0,0	0,1	0,6
Correctionele rechtbank	4,2	0,0	0,6	0,1	0,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Antwerpen: n=358; missing: n=11 (3,0%)
Dendermonde: n=95; missing: n=21 (2,1%)
Brussel: n=163; missing: n=2 (1,2%)
Bruxelles: n=887; missing: n=14 (1,6%)
Turnhout: n=169; missing: n=1 (0,6%)

Uit deze tabel blijkt dat de praktijk zeer gedifferentieerd is. Zo stellen we vast dat enkel de begeleidingen van invrijheidgestelden onder voorwaarden door het justitiehuis Brussel (Franstalig) en Turnhout overwegend door een onderzoeksrechter werden opgelegd. Het percentage begeleidingen verleend door de raadkamer of de kamer van inbeschuldigingstelling varieert eveneens naargelang justitiehuis. Terwijl verder weinig vonnisgerechten beslissen tot een invrijheidstelling onder voorwaarden, zien we wel dat het justitiehuis Antwerpen zich hierin onderscheidt door een relatief groter aantal VOV's toegekend op dit niveau. Een meer stelselmatige registratie binnen de SIPAR-databank van de instantie die besliste tot invrijheidstelling onder voorwaarden van de verdachte, zou niet alleen toelaten deze eerste vaststellingen verder te verdiepen maar zou het ook mogelijk maken ze in perspectief te plaatsen ten aanzien van door de onderzoeksrechters afgeleverde aanhoudingsmandaten binnen de arrondissementen van deze instanties⁴³.

- *Gerechtelijk arrondissement*

De gegevens uit de databanken SIDIS-Griffie en SIPAR laten ook toe een beeld te schetsen van de spreiding van de aanhoudings- resp. VOV-begeleidingsmandaten naar ge-

⁴³ Er blijkt naargelang het justitiehuis immers enige verwarring te bestaan met betrekking tot het veld waarin deze informatie geregistreerd dient te worden ('gerechtelijk kader' of 'beslissingen').

⁴⁴ Op de diversiteit aan instanties die beslissen tot alternatieven voor de voorlopige hechtenis werd ook al gewezen in eerdere onderzoeken waar analyses werden verricht op een steekproef van dossiers. Zie S. SNACKEN, A. RAES, K. DE BUCK, K. D'HAENENS, P. VERHAEGHE, *Onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis en de vrijheid onder voorwaarden*, VUB-INCC, 1996-1997, 181p. De Jaarverslagen van de Dienst Justitiehuisen (1999-2003) werpen ook enig licht over de aard van de gerechtelijke overheid die het VOV-mandaat verleende. Zo blijkt uit een analyse van de praktijk tijdens de periode 1999-2002 dat in de jaren 2000-2002 voor meer dan 60% van de VOV-mandaten opdracht werd gegeven door de onderzoeksrechters (zie ook: MAES, E., "Vijf jaar justitiehuisen. Enkele cijfers over de werking van de justitiehuisen tijdens de periode 1999-2002", *Panopticon*, 2004, nr. 6, p.76).

rechtelijk arrondissement toe. De cijfers die hierna verder worden gepresenteerd over de aanhoudings- en begeleidingsmandaten, vallen echter niet zomaar met elkaar te vergelijken, gelet op het feit dat de aanduiding van het 'gerechtelijk arrondissement' berust op andere criteria.

Wat de aanhoudingsmandaten betreft gaat het zo om het gerechtelijk arrondissement van de gerechtelijke overheid (onderzoeksrechter) die het mandaat heeft afgeleverd. De cijfers die vanuit SIPAR werden opgemaakt, verwijzen echter naar het gerechtelijk arrondissement van het justitiehuis dat het begeleidingsmandaat opneemt. Het bevoegde justitiehuis is in dit geval het justitiehuis van het gerechtelijk arrondissement waarbinnen de justitiabele zijn woonplaats heeft⁴⁴. Bij de aanhoudingsmandaten daarentegen is niet de woonplaats van de verdachte het decisieve criterium op basis waarvan de (territoriale) bevoegdheid wordt afgeleid, doch veeleer de plaats (en het gerechtelijk arrondissement) waar de misdrijven werden gepleegd waarvan de persoon wordt verdacht⁴⁵.

Zoals uit onderstaande tabel blijkt, zijn het vooral drie gerechtelijke arrondissementen die voor een groot deel van de aanhoudingsmandaten tekenen. De arrondissementen Brussel (n=2.277), Antwerpen (n=1.808) en Luik (n=1.065) samen vertegenwoordigen bijna de helft (45,9%) van de aanhoudingsmandaten voor het ganse Rijk, hetgeen ook al in eerder onderzoek werd vastgesteld⁴⁶. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat het vooral de arresthuizen binnen deze drie arrondissementen zijn die een groot deel van de beklagdenpopulatie opvangen (Vorst, Antwerpen, Lantin)⁴⁷.

⁴⁵ De wet betreffende de voorlopige hechtenis preciseert niet welk justitiehuis op territoriaal vlak bevoegd is voor verdachten die onder voorwaarden in vrijheid gesteld zijn. Door de directie van de justitiehuisen wordt gesteld dat het het justitiehuis van de woonplaats (domicilie) van de verdachte is dat bevoegd wordt geacht (zie hiervoor de werkinstructies voor de justitiehuisen van 1 juni 2007, Proces 2.2.: Begeleiding VOV, Activiteit 2.2.01: ontvangst van het dossier door het justitiehuis en verificatie van de territoriale bevoegdheid, p. 1).

⁴⁵ Wettelijk gezien is de in territoriaal opzicht bevoegde onderzoeksrechter deze van de plaats van het misdrijf, van de verblijfplaats van de verdachte, of van de plaats waar de verdachte kan worden gevonden (artikel 62bis van het Wetboek van Strafvordering). Het lijkt er echter op dat het vaak de plaats van het misdrijf is dat de bevoegdheid bepaalt.

⁴⁶ P. DAENINCK, S. DELTENRE, A. JONCKHEERE, E. MAES, C. VANNESTE (promotor), *Analyse van de juridische mogelijkheden om de toepassing van de voorlopige hechtenis te verminderen*, Eindrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, maart 2005, p. 243-244.

⁴⁷ Hierbij moet echter opgemerkt worden dat het niet gaat om de gevangenis van verblijf van de verdachte op het ogenblik van of naar aanleiding van de uitvaardiging van het aanhoudingsmandaat, doch wel om de gevangenis waar de betrokken persoon initieel werd opgesloten, t.t.z. de gevangenis waar de detentie van de betrokkene een aanvang nam. Concreet: wanneer iemand tijdens een reeds lopende detentieperiode (bijvoorbeeld ter uitboeting van een definitieve veroordeling) onder aanhoudingsmandaat werd geplaatst, verwijst de gevangenis naar de oorspronkelijke plaats van opsluiting, terwijl het gerechtelijk arrondissement verwijst naar de plaats van de bevoegde instantie. Hoewel de vergelijking tussen gevangenis en gerechtelijk arrondissement als zodanig een enigszins vertekend beeld kan geven, gaat het niettemin in het merendeel van de gevallen toch om de gevangenis waar de persoon werd opgesloten na uitvaardiging van het aanhoudingsmandaat. Het aantal aanhoudingsmandaten uitgevaardigd ten aanzien van personen die al in detentie verblijven en dus al eerder werden opgesloten, blijft immers relatief beperkt.

Tabel 10. Verdeling van de aanhoudingsmandaten naar gerechtelijk arrondissement (jaar 2008)

Arrondissement (aanhoudingsbevel)	N	%
Brussel	2.277	20,3
Antwerpen	1.808	16,1
Luik	1.065	9,5
Charleroi	775	6,9
Gent	640	5,7
Brugge	489	4,4
Dendermonde	485	4,3
Bergen	338	3,0
Leuven	325	2,9
Turnhout	324	2,9
Namen	313	2,8
Tongeren	303	2,7
Hasselt	268	2,4
Verviers	240	2,1
Doornik	229	2,0
Mechelen	221	2,0
Nijvel	206	1,8
Kortrijk	202	1,8
Dinant	153	1,4
Ieper	103	0,9
Oudenaarde	88	0,8
Marche-en-Famenne	80	0,7
Neufchâteau	73	0,7
Veurne	72	0,6
Hoei	58	0,5
Eupen	54	0,5
Aarlen	40	0,4
Totaal	11.229	100,0

Dat de drie hoger geciteerde arrondissementen een groot aantal aanhoudingsmandaten laten optekenen, hoeft geen verbazing te wekken. Eén en ander wordt namelijk ook beïnvloed door onder andere de omvang van de bevolking strafrechtelijk meerderjarigen in het betrokken arrondissement en door het aantal verdachten ten aanzien van wie een gerechtelijk onderzoek werd ingesteld. In deze bijdrage wordt de verdeling van de aanhoudingsmandaten naar gerechtelijk arrondissement toe dan ook nog eens afgezet tegen het aantal verdachten waartegen een gerechtelijk onderzoek liep.⁴⁸

Uit de verdeling van de VOV-begeleidingen over de met de opvolging ervan belaste justitiehuisen blijkt, net zoals dit het geval is met betrekking tot de aanhoudingsmandaten, eveneens dat sommige onder hen een groter aantal begeleidingen op zich nemen dan andere. We stellen echter vast dat het justitiehuis Antwerpen (n=369) slechts

⁴⁹ In deze analyse werd niet gecorrigeerd voor de bevolkingsomvang van het gerechtelijk arrondissement in kwestie (door de cijfers bijvoorbeeld te herberekenen naar 10.000 inwoners toe). Een – in sommige gevallen aanzienlijk – aantal beklagden dat onder aanhoudingsmandaat werd geplaatst, maakt immers geen deel uit van de officiële bevolking van het betrokken arrondissement. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer het gaat om criminele feiten gepleegd door vreemdelingen zonder verblijfplaats in België of om verdachten met woonplaats in een ander arrondissement dan datgene waar de strafbare feiten werden gepleegd.

op de vierde plaats komt, na Brussel (Franstalig) (n=901), Luik (n=700) en Charleroi (n=399).

Tabel 11. Begeleidingsmandaten VOV per justitiehuis (jaar 2008)

Justitieuhuizen	N	%
Bruxelles	901	19,2
Luik	700	14,9
Charleroi	399	8,5
Antwerpen	369	7,8
Gent	269	5,7
Namen	208	4,4
Bergen	188	4,0
Turnhout	170	3,6
Brussel	165	3,5
Mechelen	145	3,1
Brugge	112	2,4
Leuven	111	2,4
Hasselt	104	2,2
Dendermonde	97	2,1
Nijvel	93	2,0
Kortrijk	88	1,9
Doornik	81	1,7
Tongeren	72	1,5
Verviers	62	1,3
Eupen	60	1,3
Oudenaarde	60	1,3
Marche	51	1,1
Dinant	49	1,0
Ieper	48	1,0
Hoei	39	0,8
Veurne	25	0,5
Neufchâteau	23	0,5
Aarlen	16	0,3
Totaal	4.705	100,0

Cijfers van het College van Procureurs-generaal⁴⁹ wijzen uit dat in de loop van 2008 **24.497** verdachten in een gerechtelijk onderzoek werden betrokken (tegenover 11.229 'gewone' aanhoudingsmandaten in onze extractie uit SIDIS-Griffie)⁵⁰. Op basis hier-

⁵⁰ Met dank aan Wim De Bruycker en Inne Tutelaars, statistisch analisten bij het Parket van het Hof van Beroep te Antwerpen, voor de terbeschikkingstelling van gegevens met betrekking tot het aantal zaken en verdachten die in de loop van 2008 in een gerechtelijk onderzoek werden betrokken. De gegevens zijn afkomstig uit REA/TPI, het registratiesysteem van de correctionele afdelingen van de parketten en de griffies bij de rechtbanken van eerste aanleg.

Op te merken valt dat wanneer een en dezelfde verdachte in 2008 meermaals in een gerechtelijk onderzoek werd betrokken, deze persoon even zovele keren werd geteld.

In die zin kunnen de betreffende cijfers ook worden afgezet tegenover het aantal uitgevaardigde aanhoudingsmandaten. In onze analyse op de SIDIS-Griffie-extractie werd immers eenzelfde werkwijze gevolgd; indien ten aanzien van een en dezelfde gedetineerde – al dan niet tijdens eenzelfde detentieperiode – meerdere aanhoudingsmandaten in uitvoering werden gebracht, werden ze ook even zovele malen geteld.

⁵⁰ Minderjarigen zijn in principe niet meegerekend. Daarnaast was het niet mogelijk de zaken ten aanzien waarvan een gerechtelijk onderzoek werd ingesteld binnen het gerechtelijk arrondissement Eupen mee in rekening te nemen. De zaken in gerechtelijk onderzoek naar aanleiding van een vordering door het federaal parket werden daarentegen wel meegeteld (n=123), uitgezonderd voor wat tabel 12 betreft.

van berekenden we een verhoudingsgetal (indicator) waarbij het aantal aanhoudingsmandaten wordt afgezet tegen het aantal personen betrokken in een gerechtelijk onderzoek. De verhouding tussen enerzijds het door ons becijferde aantal aanhoudingsmandaten en anderzijds het aantal verdachten betrokken in een gerechtelijk onderzoek bedraagt aldus 2,2 (t.t.z., tegenover 2,2 personen in gerechtelijk onderzoek staat 1 aanhoudingsmandaat); voor de ‘alternatieven’ voor de voorlopige hechtenis bedraagt deze verhouding 5,2 (4.705 VOV-begeleidingen). Deze indicator moet als volgt verstaan worden: hoe dichter het verhoudingsgetal aanleunt bij 1, hoe meer er beroep gedaan wordt op de voorlopige hechtenis ten aanzien van de personen betrokken in een gerechtelijk onderzoek. Zoals blijkt uit onderstaande tabel, wordt de voorlopige hechtenis niet in gelijke mate gebruikt naargelang het arrondissement: voor Verviers wordt een verhoudingsgetal van 1,6 opgetekend, voor Hoei ligt dit cijfer op 3,9. Dit hoge verhoudingsgetal in het arrondissement Hoei laat veronderstellen dat er verhoudingsgewijs weinig beroep wordt gedaan op de voorlopige hechtenis, afgaande op het aantal personen ten aanzien van wie een gerechtelijk onderzoek wordt opgestart.

Tussen hoger vermelde kwantitatieve variabelen – enerzijds het aantal verdachten betrokken in een gerechtelijk onderzoek en anderzijds het aantal uitgevaardigde aanhoudingsmandaten – bestaat er een lineaire verhouding en tevens een sterke positieve correlatie (Pearson-correlatiecoëfficiënt van 0,983): hoe meer verdachten, hoe meer aanhoudingsmandaten.

Terwijl de hierboven uiteengezette oefening ook gemaakt kan worden voor de ‘alternatieven’ voor de voorlopige hechtenis, in hun globaliteit beschouwd, is het niet mogelijk deze analyse door te trekken tot op het niveau van het gerechtelijk arrondissement, gelet op de specifieke territoriale bevoegdheid van de justitiehuzen (pro memorie: het arrondissement van de woonplaats van de verdachte *vs.* in beginsel het arrondissement waar het misdrijf werd gepleegd). Hiervoor is meer concrete informatie nodig over het ‘gerechtelijk arrondissement’ van de opdrachtgever die tot VOV besliste (cf. *supra*).

Onderstaande tabel laat dus zien dat in arrondissementen zoals Hoei, Dinant en Ieper verhoudingsgewijs in beperktere mate gebruik wordt gemaakt van de voorlopige hechtenis; arrondissementen zoals Brugge, Verviers en Dendermonde situeren zich aan het andere uiteinde. Verder onderzoek naar de verklaringen hiervoor is ons inziens bijzonder wenselijk.

Tabel 12. Verhouding tussen het aantal verdachten betrokken in een gerechtelijk onderzoek en het aantal uitgevaardigde aanhoudingsmandaten (jaar 2008)⁵¹

Gerechtelijk arrondissement	N verdachten	N VH	Verhoudingsgetal
Hoei	227	58	3,9
Dinant	440	153	2,9
Ieper	284	103	2,8
Bergen	893	338	2,6
Oudenaarde	231	88	2,6
Hasselt	699	268	2,6
Kortrijk	517	202	2,6
Mechelen	522	221	2,4
Nijvel	478	206	2,3
Brussel	5.281	2.277	2,3
Turnhout	749	324	2,3
Tongeren	691	303	2,3
Veurne	164	72	2,3
Gent	1.416	640	2,2
Charleroi	1.691	775	2,2
Antwerpen	3.800	1.808	2,1
Leuven	674	325	2,1
Aarlen	82	40	2,1
Neufchâteau	149	73	2,0
Luik	2.099	1.065	2,0
Doornik	445	229	1,9
Namen	589	313	1,9
Marche-en-Famenne	147	80	1,8
Dendermonde	891	485	1,8
Brugge	826	489	1,7
Verviers	389	240	1,6
Totaal	24.374	11.175	2,2

- *De misdrijven*

Het gebrek aan uniformiteit (binnen SIPAR en SIDIS-Griffie) in de registratie van de misdrijven die aanleiding gaven tot een gerechtelijke reactie, maakt dat de resultaten van de analyse op de data uit SIDIS-Griffie en SIPAR hier apart worden gepresenteerd.

In de databank SIDIS-Griffie werd enkele jaren geleden een nieuwe 'functionaliteit' voorzien, in die zin dat voortaan ook gegevens worden geregistreerd op het niveau van de verschillende hechtenistitels die in uitvoering zijn binnen één en dezelfde detentieperiode (*supra*, figuur 1). Dit maakt het nu ook mogelijk om bijvoorbeeld de misdrijven die aan de basis liggen van de hechtenistitel in kwestie, afzonderlijk te bestuderen; voorheen was dergelijke analyse enkel mogelijk op het niveau van de 'detentie', waardoor dus bijvoorbeeld niet bepaald kon worden welke misdrijven specifiek aan een aanhoudingsmandaat (d.i. de hechtenistitel) waren gekoppeld.

⁵¹ Gegevens over het arrondissement Eupen zijn niet opgenomen, aangezien deze cijfers in REA-TPI niet beschikbaar zijn. Bovendien zijn in kolom 'N verdachten' ook de cijfers van het federaal parket niet opgenomen, gelet op het feit dat hier in de vergelijking met de SIDIS-Griffie-gegevens de link wordt gelegd met het arrondissement waarbinnen het aanhoudingsmandaat werd uitgevaardigd.

De databank SIDIS-Griffie maakt gebruik van een uitgebreide en zeer gedetailleerde nomenclatuurlijst (die gebaseerd is op de nomenclatuur van de rechtbanken van eerste aanleg, cf. databank REA-TPI). Momenteel bevat deze lijst meer dan 1.200 verschillende (misdrijf)codes (incl. specificaties in verband met verzwarende omstandigheden). De gegevensextractie uit SIDIS-Griffie (aanhoudingsmandaten 2008) laat zien dat bijna 400 verschillende misdrijfcodes op zijn minst éénmaal waren geregistreerd.

Uiteindelijk werden deze gedetailleerde misdrijfcodes door onszelf, met het oog op een interpretatief zinvolle analyse, gehergroepeerd in verschillende ruimere misdrijfcategorieën (n=22).⁵² Het is in dit verband eveneens van belang te noteren dat, indien er (voor eenzelfde mandaat) sprake was van de aanwezigheid van meerdere codes behorend tot één en eenzelfde ruimere misdrijfcategorie, deze categorie dan slechts éénmaal werd meegeteld. Bij combinatie van verschillende misdrijfcategorieën werd elke onderscheiden categorie meegerekend: wanneer in een aanhoudingsmandaat bijvoorbeeld sprake was van zowel drugsmisdrijven als diefstallen met geweld, dan werd dit mandaat één keer in de categorie 'drugs' opgenomen en één keer in de categorie 'diefstal met geweld'. Het feit dat er combinaties van verschillende misdrijfgroepen kunnen voorkomen, betekent ook dat de percentages die zijn weergegeven in onderstaande tabel, niet zomaar mogen worden samengeteld. Concreet kan uit tabel 13 worden afgeleid dat vooral de misdrijven drugs, diefstal met geweld en diefstal sterk vertegenwoordigd zijn. De resultaten (laatste kolom, tabel 13) dienen zo gelezen te worden dat er in 29,1% van al de aanhoudingsmandaten (n=11.229) sprake is van op zijn minst een drugsmisdrijf (al dan niet gecombineerd met een andere misdrijfcategorie), in 25,7% van diefstal en in 21,9% van diefstal met geweld.

Verder kunnen ook sterke verschillen in misdrijfprofiel worden vastgesteld naargelang het gerechtelijk arrondissement. Een groot aandeel drugsmisdrijven wordt zo bijvoorbeeld geobserveerd in de arrondissementen – wellicht niet toevallig grensgebieden – Eupen (53,7%), Turnhout (44,1%), Kortrijk (43,6%), Ieper (39,8%), Tongeren (39,3%) en Luik (34,6%). Diefstal met geweld is vooral sterk vertegenwoordigd in de arrondissementen Nijvel (34,0%), Verviers (29,6%), Hoei (29,3%), Brussel (28,3%) en Antwerpen (27,4%).

⁵² Voor deze hergroepering werd dezelfde wijze van categorisering gebruikt als in eerder NICC-onderzoek uit 2005 [zie: P. DAENINCK, S. DELTENRE, A. JONCKHEERE, E. MAES, C. VANNESTE (promotor), *Analyse van de juridische mogelijkheden om de toepassing van de voorlopige hechtenis te verminderen*, Eindrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, maart 2005, bijlage 1, p. 303 e.v.], met dien verstande evenwel dat de pas meer recent geïntroduceerde code voor het misdrijf 'belaging' (*stalking*) nu als een bijkomende, aparte categorie werd beschouwd.

Tabel 13: Verdeling van de aanhoudingsmandaten naar misdrijfcategorie
(combinaties van misdrijven; jaar 2008)

Misdrijven (AL DAN NIET GECOMBINEERD)	N	%	%
Aanranding eerbaarheid	325	2,0	2,9
Andere	323	2,0	2,9
Bedreigingen	409	2,5	3,6
Bedrog	1.001	6,0	8,9
Bendevorming	1.087	6,6	9,7
Diefstal	2.889	17,4	25,7
Diefstal met geweld	2.464	14,9	21,9
Doodslag	435	2,6	3,9
Drugs	3.263	19,7	29,1
Familie	39	0,2	0,3
Gijzeling	183	1,1	1,6
Heling	391	2,4	3,5
Mensenhandel	189	1,1	1,7
Onvrijwillige doding	26	0,2	0,2
Openbare orde	521	3,1	4,6
Opzettelijke slagen	1.209	7,3	10,8
Stalking	206	1,2	1,8
Verkeer	59	0,4	0,5
Verkrachting	397	2,4	3,5
Vernieling	408	2,5	3,6
Vreemdelingen	324	2,0	2,9
Wapens	412	2,5	3,7
<i>missing values</i>	3		
	16.560	100,0	-

In de meeste gevallen, nl. in ongeveer twee-derde van alle aanhoudingsmandaten, hebben de mandaten betrekking op misdrijven uit slechts één enkele misdrijfcategorie; in bijna 1 op de 10 mandaten is er sprake van een combinatie van drie of meer misdrijfcategorieën.

Bekijken we de verdeling naar misdrijfcategorie nu enkel voor die mandaten waarvoor misdrijven uit één enkele misdrijfcategorie zijn geregistreerd, dan blijkt ook hier dat de categorieën drugs en diefstallen (al dan niet met geweld) de grootste groep uitmaken. Dan gaat het zelfs in meer dan één-derde van de gevallen om drugsmisdrijven.

Tabel 14: Verdeling van de aanhoudingsmandaten naar misdrijfcategorie
(enig misdrijf; jaar 2008)

Misdrijven (ENIG misdrijf)	N	%
Aanranding eerbaarheid	74	1,0
Andere	68	0,9
Bedreigingen	25	0,3
Bedrog	271	3,7
Bendeforming	58	0,8
Diefstal	1.585	21,4
Diefstal met geweld	1.211	16,4
Doodslag	312	4,2
Drugs	2.664	36,0
Familie	12	0,2
Gijzeling	7	0,1
Heling	86	1,2
Mensenhandel	56	0,8
Onvrijwillige doding	3	0,0
Openbare orde	79	1,1
Opzettelijke slagen	557	7,5
Stalking	62	0,8
Verkeer	5	0,1
Verkrachting	120	1,6
Vernieling	101	1,4
Vreemdelingen	12	0,2
Wapens	24	0,3
	7.392	100,0

De misdrijven die aan de basis liggen van een vrijheid of invrijheidstelling onder voorwaarden, worden in SIPAR binnen ruime categorieën geregistreerd, nl.:

- misdrijven tegen personen (doodslag, slagen en verwondingen – partnergeweld inbegrepen – , laster, woonstschennis, ...);
- misdrijven tegen goederen;
- drugsdelicten (bezit, gebruik, invoer, handel, ...);
- delicten in familiale context (familieverlating, weigering van bezoekrecht, niet naleven van bezoekrecht, bigamie, ...);
- inbreuken op de openbare orde (identiteitskaart, valsmunterij, valsheid in geschrifte en gebruik van valse stukken ...);
- verkeersovertredingen (ongevallen met gewonden, dronkenschap aan het stuur, geen verplichte verzekering, ...);
- seksuele misdrijven in het algemeen (meerderjarig slachtoffer);
- seksuele misdrijven tegen minderjarigen;
- andere misdrijven (restcategorie).⁵³

Uit de instructies die bij de SIPAR-gegevensregistratie horen, blijkt dat ingeval verschillende feiten aan de oorsprong van het mandaat liggen én deze behoren tot verschillende categorieën van inbreuken, meerdere registraties in de SIPAR-databank uit-

⁵³ SIPAR Technische handleiding en vademecum (versie 22 december 2006), p. 26-27.

gevoerd moeten worden⁵⁴. Ingeval de feiten betrekking hebben op één en dezelfde categorie van inbreuken, is in principe slechts één enkele registratie verplicht⁵⁵.

Binnen de door ons bestudeerde extractie werden misdrijven geregistreerd voor 4.388 begeleidingen, of 93,3% van het totaal aantal begeleidingen. Voor deze 4.388 begeleidingen lag in 3.584 gevallen slechts één misdrijf aan de basis van de VOV-maatregel (81,7%). Misdrijven tegen personen zijn het sterkst vertegenwoordigd in het kader van de VOV-begeleidingen: in 33,7% van de begeleidingen werd minstens één misdrijf van deze categorie geobserveerd. Misdrijven tegen goederen komen eveneens vaak voor (voor 32,3% van de begeleidingen wordt minstens één misdrijf uit deze categorie vermeld).

Tabel 15. Begeleidingsmandaten VOV naargelang misdrijfcategorie (%) (jaar 2008)

Categorieën van strafbare feiten	% (België)	Rechtsgebied van het hof van beroep				
		Antwerpen	Brussel	Gent	Luik	Bergen
Delict tegen personen	33,7	28,5	36,8	16,7	37,9	43,8
Eigendomsdelicten	32,3	28,2	39,1	20,3	32,3	36,8
Drugsdelicten	24,3	25,5	16,8	40,7	26,7	16,5
Openbare orde	6,8	4,9	16,6	0,8	3,4	3,4
Zedendelict tegen minderjarigen	5,3	9,3	3,9	6,6	3,9	3,9
Andere misdrijven	4,1	7,0	1,6	8,7	3,1	1,7
Delicten in familiale context	2,8	3,9	0,8	7,4	2,3	1,7
Zedendelict (algemeen)	2,5	3,7	2,8	1,6	2,3	1,6
Verkeersinbreuken	0,3	0,4	0,2	0,2	0,7	0,0

Bovenstaande tabel geeft verder ook aan dat, naargelang het rechtsgebied van het Hof van Beroep, het percentage opgelegde begeleidingen bij de diverse misdrijfcategoriën soms sterk varieert. Terwijl globaal genomen in slechts 24,3% van de begeleidingen sprake is van drugsmisdrijven, komen deze misdrijven voor in 40,7% van de begeleidingen die worden opgevolgd door de justitiehuisen binnen het rechtsgebied van het Hof van Beroep te Gent. De categorie misdrijven tegen personen getuigt eveneens van dergelijke diversiteit. Globaal genomen wordt in 33,7% van de opgestarte begeleidingen gewag gemaakt van minstens één misdrijf tegen personen. Maar voor de justitiehuisen uit het rechtsgebied van het Hof van Beroep te Gent gaat het hier slechts om 16,7% van de begeleidingen, terwijl dit aandeel voor de justitiehuisen uit het rechtsgebied van het Hof van Beroep te Bergen 43,8% bedraagt.

- *Voorwaarden opgelegd aan de justitiabelen (VOV)*

Binnen de geanalyseerde extractie werden voor 3.385 van de 4.705 geselecteerde mandaten voorwaarden vermeld (72%). Dit betreft enkel de voorwaarden die waren opgenomen in de initiële beslissing tot invrijheidstelling onder voorwaarden (deze voorwaarden kunnen achteraf nog gewijzigd zijn).

⁵⁴ SIPAR Technische handleiding en vademecum (versie 22 december 2006), p. 27.

⁵⁵ Tijdens observaties die in een justitiehuis werden uitgevoerd en die, meer specifiek, betrekking hadden op het gebruik van SIPAR, kon bij sommige justitieassistenten een bepaalde praktijk vastgesteld worden, nl.: de registratie van elk feit werd aangevuld met een precieze omschrijving, die genoteerd werd in een 'post-it' (d.i. een informaticavenster waarin annotaties kunnen worden aangebracht). Deze notities kunnen echter niet wetenschappelijk geëxploiteerd worden, aangezien ze niet veralgemeend gebruikt worden. Het is trouwens moeilijk, zo niet onmogelijk, de extractie ervan te linken aan de mandaten waarop ze betrekking hebben.

Er dient opgemerkt te worden dat een aantal problemen rijzen met betrekking tot de verschillende categorieën waarbinnen de justitieassistenten de opgelegde voorwaarden dienen te registreren. En dit onder meer omwille van het feit dat deze categorieën in de aan de justitiehuisen meegeedeelde instructies nauwelijks toegelicht worden, hetgeen dus verschillen in de registratie kan opleveren. Bijvoorbeeld, binnen welke van de drie volgende categorieën dient het verbod voor een justitiabele om in de gemeente van de woonplaats van het slachtoffer te verblijven, geregistreerd te worden: als politionele voorwaarde, als voorwaarde opgelegd in het belang van het slachtoffer, of als voorwaarde in verband met de woonplaats? Dit voorbeeld duidt er op dat de gegevensregistratie binnen de informaticatoepassing van de justitiehuisen nog voor verdere verbetering vatbaar is en de hier voorgestelde resultaten met enig voorbehoud geïnterpreteerd dienen te worden.

Uit de analyse van de extractie blijkt dat in 66,3% van de begeleidingen minstens 4 voorwaarden zijn geregistreerd. Begeleidingen waarbij slechts één voorwaarde is opgelegd, komen zeer weinig voor (in 7,7% van de begeleidingen)⁵⁶.

Tabel 16. Begeleidingsmandaten VOV waarbij ten minste één voorwaarde (uit de betreffende categorie) werd opgelegd (jaar 2008)

Type voorwaarden	N begeleidingsmandaten waarin ten minste een voorwaarde per categorie wordt opgelegd	%
Andere	2.581	76,2
Politionele voorwaarden	2.336	69,0
Werk, opleiding, dagbesteding	1.870	55,2
Woonst	1.401	41,4
Slachtoffergerichte voorwaarden	578	17,1
Drugsbegeleiding	560	16,5
Psychologische behandeling	521	15,4
Algemene sociale hulpverlening	426	12,6
Psychiatrische behandeling	331	9,8
Alcoholbegeleiding	317	9,4
Seksuele behandeling	71	2,1
Sociale zekerheid - administratieve regularisatie	57	1,7
Socio-educatieve vorming	50	1,5
Dienstverlening - vorming of leerstraf	49	1,4
Budgetbegeleiding	43	1,3
Burgerlijke partij afbetalen	10	0,3

Zoals weergegeven in bovenstaande tabel wordt de categorie 'andere' vaak gebruikt (in 76,2% van de begeleidingen is er sprake van deze niet precies omschreven categorie)⁵⁷. De drie andere categorieën voorwaarden die vaak worden opgelegd, zijn: politionele voorwaarden (in 69% van de begeleidingen), voorwaarden in verband met tewerkstelling, opleiding of dagbesteding (55,2%) en ten slotte verplichtingen in verband met de woonplaats (41,4%).

⁵⁶ We kunnen de hypothese van een lichte onderschatting van dit aantal hier niet uitsluiten. De instructies met betrekking tot de gegevensregistratie in SIPAR lichten niet toe of één en dezelfde categorie van voorwaarden ook meerdere malen aangevinkt dient te worden wanneer, voor een en dezelfde begeleiding, meerdere voorwaarden werden opgelegd die onder deze categorie vallen. Uit de analyse van de extractie blijkt dat dergelijke praktijken gangbaar zijn, doch niets laat toe te staven dat het hier om een veralgemeende praktijk zou gaan (in tegenstelling tot de instructies met betrekking tot de registratie van 'misdrijven').

⁵⁷ Vaak wordt hier 'begeleiding door een justitieassistent' geregistreerd.

Tabel 17. Begeleidingsmandaten VOV waarin ten minste één voorwaarde (uit de betreffende categorie) werd opgelegd, voor enkele misdrijfcategorieën (jaar 2008)

Type voorwaarden	% (België)	Delict tegen personen	Eigendomsdelicten	Drugsdelicten
Anderes	76,2	80,4	75,4	71,7
Politionele voorwaarden	69,0	65,9	63,6	82,9
Werk, opleiding, dagbesteding	55,2	44,1	67,0	67,6
Woonst	41,4	41,3	44,2	41,8
Slachtoffergerichte voorwaarden	17,1	33,5	8,6	1,9
Drugsbegeleiding	16,5	5,2	12,1	49,6
Psychologische behandeling	15,4	26,7	10,3	6,7
Algemene sociale hulpverlening	12,6	10,4	12,5	18,9
Psychiatrische behandeling	9,8	15,1	6,7	3,9
Alcoholbegeleiding	9,4	17,7	7,2	1,3
Seksuele behandeling	2,1	0,4	0,0	0,1
Sociale zekerheid - administratieve regularisatie	1,7	1,0	3,3	1,3
Socio-educatieve vorming	1,5	2,7	1,2	0,3
Dienstverlening - vorming of leerstraf	1,4	2,8	1,1	0,1
Budgetbegeleiding	1,3	0,3	1,8	2,0
Burgerlijke partij afbetalen	0,3	0,3	0,7	0,0

Een verfijndere analyse wijst uit dat sommige voorwaarden vaker worden opgelegd voor bepaalde types van misdrijven. Een tenlastelegging van drugsgerelateerde feiten geeft – logischerwijs – vaker aanleiding tot een begeleiding voor drugsproblemen dan wanneer het om andere strafbare feiten gaat. Uit bovenstaande tabel blijkt dat de verplichting tot het volgen van een begeleiding voor drugsproblemen globaal genomen slechts in 16,5% van de VOV-begeleidingen wordt opgelegd, terwijl dit aandeel oploopt tot 49,6% wanneer er een drugsmisdrijf in het geding is. Daarnaast worden slachtoffergerichte voorwaarden, psychologische begeleidingen, psychiatrische behandelingen en begeleidingen voor alcoholproblemen vaker opgelegd wanneer er sprake is van delicten tegen personen. Voorwaarden inzake tewerkstelling, opleiding of dagbesteding van de justitiabelen worden dan weer vaker opgelegd in geval van misdrijven tegen goederen of drugsmisdrijven.

4. Enkele conclusies

De oefening die in deze bijdrage werd gedaan om gegevens met betrekking tot de aanhoudingsmandaten en de vrijheid onder voorwaarden met elkaar te vergelijken is een delicate onderneming gebleken, rekening houdend met de versplintering van het beschikbare statistische materiaal. De databanken SIDIS-Griffie en SIPAR bevatten heel zeker belangrijk analyse materiaal, doch de exploitatie ervan wordt bemoeilijkt door een gebrek aan integratie: de gegevens die in beide databanken geregistreerd kunnen worden, worden – hoewel ze hier betrekking hebben op dezelfde fase in het strafproces (vooronderzoek in strafzaken) – hetzij niet geregistreerd, hetzij niet volgens eenzelfde (gemeenschappelijke) methodologische aanpak behandeld. Het is dan ook moeilijk, zo niet onmogelijk, een helder en coherent beeld te schetsen over het al dan niet gebruik van gerechtelijke maatregelen in de beginfase van het strafrechtsproces.

Ondanks de beperkingen van het beschikbare materiaal zijn we er niettemin toch in geslaagd een profiel te schetsen van de populatie die in de loop van het jaar 2008 het voorwerp uitmaakte van dergelijke maatregelen. Uit deze analyse blijkt dat beide populaties vrij vergelijkbaar zijn met elkaar op het vlak van leeftijd en geslacht: gedetineerden onder aanhoudingsmandaat en verdachten invrijheidgesteld onder voorwaarden zijn relatief jong (meer dan één-derde van deze populaties is tussen de 18 en 25 jaar oud) en overwegend van het mannelijke geslacht (92% mannen in beide populaties). Daartegenover staat evenwel dat ze zich zeer sterk van elkaar onderschei-

den voor wat de nationaliteit betreft: uit de analyse (voor een aantal gerechtelijke arrondissementen) blijkt dat vreemdelingen erg sterk vertegenwoordigd zijn binnen de beklaagdenpopulatie onder aanhoudingsmandaat, dit in tegenstelling tot diegenen die van een maatregel van vrijheid of invrijheidstelling onder voorwaarden genieten. Niettemin dient men in deze materie behoedzaam te zijn voor al te snelle conclusies: de discussie over een mogelijks selectieve toewijzing van bepaalde maatregelen vergt een meer diepgaande en verfijndere analyse naar bijvoorbeeld de concrete context waarin het misdrijf werd gepleegd en het profiel en de leefomstandigheden van de verdachte.

In vroeger onderzoek, uitgevoerd door de VUB en het NICC, werd op basis van dossieronderzoek op zoek gegaan naar factoren die bepalend zijn voor beslissingen tot voorlopige hechtenis dan wel vrijheid onder voorwaarden of invrijheidstelling zonder meer. En uit dit onderzoek blijkt – voor de arrondissementen Brussel en Antwerpen – dat een aantal bijzondere kenmerken van de verdachte of omstandigheden van de zaak wel degelijk de kans op opsluiting verhogen. Het profiel van de verdachten onder vrijheid onder voorwaarden (of invrijheidstelling zonder voorwaarden) is dan ook zeer verschillend van dat van verdachten onder voorlopige hechtenis, onder andere op het vlak van nationaliteit, gerechtelijk verleden, financiële situatie, specifieke aard van het misdrijf (louter drugsbezit of gebruik in groep *vs.* drugshandel en gerelateerde misdrijven), leeftijd en gezinssituatie, ...⁵⁸ Dergelijke detailinformatie kan doorgaans niet worden gehaald uit databanken zoals deze die in het kader van deze bijdrage werden geanalyseerd. Ofwel is de registratie van zulke gegevens gewoonweg niet voorzien, ofwel wordt de vereiste informatie niet systematisch ingevuld (of ze is niet onmiddellijk beschikbaar).

Daarnaast verdient het overigens ook aanbeveling de hoger vermelde gegevens (geslacht, leeftijd, nationaliteit) nog verder te contextualiseren door ze te verbinden met data over al de ‘personen ten aanzien van wie een gerechtelijk onderzoek werd opgestart’ (cf. de in deze bijdrage geconsulteerde gegevens van het openbaar ministerie). Zo laat bijvoorbeeld een gelijk aandeel mannen en vrouwen in zowel de beklaagden- en de VOV-populatie op zich nog niet toe om zomaar te stellen dat enig selectie-effect op dit vlak volkomen afwezig blijft. Mochten vrouwen sterker vertegenwoordigd zijn in deze globale populatie (betrokken in een gerechtelijk onderzoek) dan hun respectievelijke aandeel in de beklaagden- en VOV-populatie laat zien, dan betekent dit immers dat zij toch vaker ‘ontsnappen’ aan een maatregel van voorlopige hechtenis of vrijheid onder voorwaarden (en dus zonder meer van hun vrijheid blijven genieten, zonder voorwaarden of opsluiting).

Voor wat betreft de misdrijven die aan de basis liggen van de maatregel van voorlopige hechtenis of vrijheid onder voorwaarden werden we eveneens geconfronteerd met de moeilijkheid om beide populaties met elkaar te vergelijken.

⁵⁸ S. SNACKEN, “Alternatieven voor de vrijheidsberoving: hoop voor de toekomst?”, in *Strafrechtelijk beleid in beweging*, S. SNACKEN (ed.), Brussel, VUBPress, 2002, p. 304-305; S. SNACKEN, A. RAES, K. DE BUCK, K. D’HAENENS, P. VERHAEGHE, *Onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis en de vrijheid onder voorwaarden*, Brussel, Vrije Universiteit Brussel/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, 1997.

Tevens stelden we vast dat de voorlopige hechtenis nog steeds meer wordt gehanteerd dan de vrijheid onder voorwaarden. Bovendien zien we ook een andere merkwaardige evolutie, in die zin dat het laatste decennium zowel de voorlopige hechtenis als de vrijheid onder voorwaarden een opwaartse trend vertonen, en dit zonder (!) dat de gemiddelde dagpopulatie beklaagden in de gevangnissen de laatste vijf à zes jaar substantieel toeneemt. Eén en ander lijkt er op te wijzen dat de duur van de voorlopige hechtenis enigszins afneemt, onder invloed van een toename van de vrijheid onder voorwaarden of invrijheidstelling zonder meer in een vroeger stadium van het gerechtelijk onderzoek.

Of de toename van het aantal gerechtelijke maatregelen vóór vonnis samenhangt met een toename van de (geregistreeerde) criminaliteit of een toenemende ernst ervan, is vooralsnog geen uitgemaakte zaak. Hoewel dit soms wordt geopperd ter verklaring van de toename van de gevangenispopulatie (beklaagden) gedurende de afgelopen decennia, kunnen daarover geen decisieve uitspraken worden gedaan op basis van de door ons doorgevoerde analyses. Om hierover meer uitsluitel te kunnen geven, is longitudinaal onderzoek aangewezen (over langere termijn), hetgeen best gebeurt gebruik makend van dossieranalyse: op die manier kan nader bestudeerd en vergeleken worden in welke mate in vergelijkbare zaken (via *matching*) de gerechtelijke reactie varieert doorheen de tijd.

Bibliografie

BOSLY, H.D., VANDERMEERSCH, D. (2001). *Droit de la procédure pénale*. Brugge: La Chartre.

DAENINCK, P., DELTENRE, S., JONCKHEERE, A., MAES, E., VANNESTE, C. (promotor) (2005). *Analyse van de juridische mogelijkheden om de toepassing van de voorlopige hechtenis te verminderen*, Eindrapport. Brussel: Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie. Brussel, maart 2005, 367p.

DE MAN, C., MAES, E. (promotor), MINE, B., VAN BRAKEL, R. (2009). *Toepassingsmogelijkheden van het elektronisch toezicht in het kader van de voorlopige hechtenis/Possibilités d'application de la surveillance électronique dans le cadre de la détention préventive*, Eindrapport/Rapport final. Brussel: Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC), Operationele Directie Criminologie, december 2009, 304p.

DELGRANDE, N., AEBI, M. (2009). Le statistiche sui detenuti stranieri in Europa (1989-2006). In *Razzismo democratico. La persecuzione degli stranieri in Europa*, S. PALIDDA. Milano: Agenzia X, 21-34.

DELTENRE, S. (2008). *Des commissions de libération conditionnelle aux tribunaux d'application des peines: analyse de l'impact des libérations conditionnelles et libérations provisoires en vue d'éloignement sur la population pénitentiaire* (Mémoire de stage IFA). Bruxelles: SPF Justice, DG EPI, Cellule d'analyse des données, août 2008.

Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen (2009). *Activiteitenverslag 2008*, Brussel.

FOD Justitie, *Justitie in cijfers*, diverse jaargangen.

JONCKHEERE, A., VANNESTE, C. (dir.) (2009). *Wetenschappelijke exploitatie van SIPAR, de databank van de justitiehuisen. Analyse van de gegevens betreffende het jaar 2006*. Brussel: Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, februari 2009, 111p.

MAES, E. (2004), Vijf jaar justitiehuisen. Enkele cijfers over de werking van de justitiehuisen tijdens de periode 1999-2002. *Panopticon*, nr. 6, 73-109.

SIPAR Technische handleiding en vademecum, versie 22 december 2006.

SNACKEN, S. (2002). Alternatieven voor de vrijheidsberoving: hoop voor de toekomst?. In *Strafrechtelijk beleid in beweging*, S. SNACKEN (ed.). Brussel: VUBPress, 271-316.

SNACKEN, S. (promotor), RAES, A., DE BUCK, K., D'HAENENS, K., VERHAEGHE, P. (1997). *Onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis en de vrijheid onder voorwaarden*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, 181p.

Vast Bureau Statistiek en Werklastmeting (FOD Justitie) (2009). *De jaarlijkse statistieken van de hoven en de rechtbanken, Gegevens 2008, Onderzoekersrechtters*. Brussel, 37p.

Quo vadis? Een verkenning van enige ontwikkelingen in het criminografische landschap.

Rachid Kerkab¹

ABSTRACT

In dit artikel beschrijven we enige ontwikkelingen die opportuniteiten kunnen bieden voor toekomstig criminografisch onderzoek. We behandelen achtereenvolgens de stand van zaken in de criminografie, de gewijzigde visie op criminaliteitsbeheersing en de verschuivingen naar het beheersen, voorspellen en anticiperen op criminele risico's met behulp van instrumenten als risicoanalyse, scenariodenken en algoritmes voor de detectie en/of voorspelling van patronen. Tot slot reflecteren we over de dilemma's en perspectieven van deze ontwikkelingen voor de criminografische onderzoeksagenda.

KERNWOORDEN

criminele risico's – risicoanalyse – scenariodenken – 'mining' algoritmes – 'knowledge discovery'

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

De Belgische criminografie is in volle opmars. Uit een doorlichting van het tijdschrift *Panopticon* blijkt immers de criminografische inbreng één van de sterkste stijgers (Vermeulen, Robert, & De Wree, 2009). Voorbeelden zijn de bijdragen over de problematiek van de toegang tot politionele data op lagere aggregatieniveaus (Ponsaers & Pauwels, 2007) en de kwaliteit van de politionele databanken en de criminografische output (Bruggeman & Ponsaers, 2005). Los van *Panopticon* zijn er de overzichtswerken die de mogelijkheden en beperkingen van criminografische basisinformatie belichten (zie o.a. Ponsaers, 2002; Devroe, Enhus, & Beyens, 2006).

Maar in het jubileumboek, naar aanleiding van het dertigjarige bestaan van het tijdschrift *Panopticon*, schuift Goethals (2009: 729-730) alsnog twee verbeterpunten naar voren voor de criminografie. Enerzijds dient het empirisch gehalte verhoogd te worden. En anderzijds dient men verder een kritische en opbouwende rol te spelen als criminografische informatieleverancier, en te informeren rond nieuwe ontwikkelingen over databestanden, netwerken, methoden en technieken.

¹ Doctorandus en vrijwillig medewerker verbonden aan de vakgroep Criminologie van de Vrije Universiteit Brussel. Deze verkenning kadert in een doctoraatsproject, getiteld: Spatio-temporele daderprofilering: theoretische en empirische bouwstenen voor het voorspellen van mogelijke verblijfplaatsen van seriedaders in de tijd en ruimte.

Het zijn deze (methodologische) vernieuwingen in het wetenschapsgebied die de bouwstenen zullen vormen van dit hoofdstuk.

1.2 Doel –en vraagstelling

Concreet wensen we in dit artikel gehoor te geven aan de oproep om te informeren over ‘opkomende’ ontwikkelingen en enkele beschouwingen te formuleren die richting kunnen geven aan het toekomstige denken en discussiëren in de criminografie.

We richten hiervoor onze focus op ontwikkelingen in twee subdisciplines van de criminologie, namelijk de risicocriminologie en de computercriminologie (*‘computational criminology’*). De risicocriminologie, zoals deze wordt aangeduid in de onderzoeksnota van de Sectie Criminologie van de Universiteit van Rotterdam, omvat ondermeer de intrede van de risicobenadering en het scenariodenken in de criminaliteitsbeheersing (Van Bunt, 2005:4). De computercriminologie behelst de opmars van het gebruik van technieken uit de computerwetenschappen om criminologische concepten te benaderen met behulp van simulaties, intelligente agenten en algoritmes (P. Brantingham, Brantingham, Vajihollahi, & Wuschke, 2009; P. L. Brantingham et al., 2005). Onze focus ligt hierin vooral op het gebruik van algoritmes voor de detectie en/of voorspelling van patronen in gestructureerde gegevens, welke in de literatuur ook wordt aangeduid als *‘data mining’*.

De centrale vraag in dit artikel is bijgevolg: wat is risicoanalyse, scenariodenken en *‘data mining’*, welke (nieuwe vragen en) antwoorden kunnen deze instrumenten aanleveren voor de toekomstige criminografie.

1.3 Afbakening

Alvorens de ontwikkelingen te verkennen is het zaak om het werkveld af te bakenen. Er dient met andere woorden een antwoord geboden te worden op de vraag wat het wetenschapsgebied is en hoe de discipline wordt afgebakend. Zo bestaat er namelijk geen eenduidige afbakening van het begrip criminografie (Bruggeman, 1992; 2004). Voor de ene gaat het om de beschrijving van de criminaliteit in een bepaald gebied, terwijl het voor de andere het beschrijvende empirische luik omvat van de criminologie.

In deze bijdrage zullen we een onderscheid maken tussen de academische en de praktijkgerichte criminografie, doch richten we ons op beide domeinen. De academische criminografie slaat op het empirische luik. De operationele dimensie beperkt zich (wat mij betreft alleszins) tot de eerste twee schakels van de veiligheidsketen, namelijk preventie en politie. In het bijzonder de analyse van criminaliteitsfenomenen en strategieën ter ondersteuning, ontwikkeling of evaluatie van het preventie -en politiebeleid (Tilley, 2002:1;Bruggeman,1992:15).

Een logische vraag is dan ook ‘waarom is dergelijke opdeling nodig?’. Hoewel dit ongetwijfeld in de laatste paragraaf duidelijker wordt, lichten we het belang hiervan alvast toe met een voorbeeld over geografische daderprofilering. Zo vereist geografische daderprofilering (zowel in een academische als in een operationele setting) ondermeer het vervullen van enkele randvoorwaarden en assumpties, alvorens men het

instrument kan overwegen. Enkele voorbeelden van deze assumpties zijn: een vaste verblijfplaats van de dader, de dader moet woonachtig zijn in het gebied waarin de delicten worden gepleegd, bij voorbaat gepleegd door één enkele dader, een aselechte spreiding van slachtoffers of doelwitten, het volgen van een bepaalde routine, een minimum aan feiten in het seriedelict, en tot slot de identificatie en koppeling van delicten door bijvoorbeeld de modus operandi (zie o.a. (Canter & Youngs, 2008; Kerkab, 2010; Te Brake & Eikelboom, 2008). De vaststelling is echter dat de applicatie van geografische daderprofilering (in een academische context) wordt verondersteld zonder na te gaan of het instrument effectief wel van toepassing is (Daniell, 2008:51). Hiermee wordt een kloof zichtbaar tussen de invulling in de praktijk en in een academische context. Met deze imaginaire breuklijn in het achterhoofd zullen we ons dus doorheen dit artikel bewust balanceren tussen wetenschap en praktijk.

Tot slot wensen we voor een goed begrip te vermelden dat deze verkenning eerder van essayistische en theoretische aard is.

1.4 *Opbouw van de verkenning*

Dit hoofdstuk wordt als volgt opgebouwd. Eerst schetsen we summier enkele theoretische standpunten over de postmoderne samenleving en de gewijzigde visie op criminaliteitsbeheersing (paragraaf 2). Vervolgens wordt stilgestaan bij instrumenten als risicoanalyse (paragraaf 2), het scenariodenken en het gebruik van ‘*mining*’ algoritmes (paragraaf 3). Tot slot wordt in een uitgeleide (paragraaf 4) enkele beschouwingen geformuleerd voor toekomstige criminografische vraagstukken.

2. De beheersing van criminaliteit en risico’s

2.1 *Inleiding*

De criminografie staat uiteraard niet los van de criminologische theorievorming. Een reden temeer om beknopt enkele achterliggende (theoretische) beschouwingen te overlopen over (relevante) maatschappelijke veranderingen en de inbedding hiervan in de criminaliteitsbeheersing.

2.2 *Risico’s vanuit een criminologisch perspectief*

De huidige samenleving wordt door sommigen aangeduid als een risicosamenleving (Woude & Sliedregt, 2007; Ericson & Carriere; 1994: 102-103). Deze opvatting werd geïntroduceerd door de Duitser Beck (1986;1992) in zijn manuscript ‘The Risk Society’. Centraal in een risicosamenleving staat de beheersing van uiteenlopende maatschappelijke risico’s. Lissenberg, Ruller en Van Swaaningen (2001:426) omschrijven dergelijke gemeenschap als ‘een samenleving waarin gevaar wordt gezien als iets dat te berekenen, te voorspellen en te voorkomen is; waarin beleid wordt gevoerd op basis van statistische taxaties en andere oordelen van deskundigen (en niet op grond van een principieel moreel debat); en waarin het schuldbeginnsel (in de zin van morele verwijtbaarheid) heeft plaats gemaakt voor een (formele) risicoaansprakelijkheid’.

In het werk ‘de veiligheidsutopie’ maakt Boutelier (2003) in tegenstelling tot Beck ook de link met criminaliteit. De modernisering heeft namelijk nieuwe risico’s met zich

meegebracht. Zo stellen mensen vast dat hun gekende structuren aan het aftakelen of zelfs niet meer aanwezig zijn. Deze onzekerheden versterken de roep om meer veiligheid.

Ericson en Haggerty (1997) bekijken het risicoconcept in een politioele context. In hun uitdagend werk 'Policing the Risk Society' stellen zij de (Canadese) politie voor als een loutere informatieleverancier. Informatie over risico's wordt niet enkel gehanteerd voor de opsporing, maar ook gecommuniceerd aan andere maatschappelijke instanties (bijvoorbeeld actief in verzekeringen of huisvesting). De auteurs stellen zich vragen over de wenselijkheid van dergelijke informatierol voor de (Canadese) politie.

Een verdere staving treffen in 'The Culture of control' van Garland (2001). Garland wijst onder andere op verschillende veranderingen in de criminaliteit en het strafrechtelijk beleid in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië van de voorbije 25 jaar. Deze veranderingen werden ontwikkeld door twee sociale drijfveren: enerzijds de sociale organisatie van de laatmoderniteit en de neoconservatieve politiek in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië tijdens de jaren tachtig. Garland voert verschillende kenmerken aan op basis van de literatuur en rechtspraak die de veranderingen van een verzorgingsstaat naar een risicosamenleving aanduiden.

2.3 *De symbiotische verhouding tussen risicoanalyse en criminaliteitsbeelden*

Een criminaliteitsbeeld kan omschreven worden als: *'het zoeken naar en inzichtelijk maken van verbanden, tussen criminaliteitsgegevens onderling en/of tussen criminaliteitsgegevens en andere mogelijke relevante gegevens, met het oog op de praktische bestrijding van criminaliteit'* (Moerland & Mooij, 2000:44). Naargelang het doel (strategisch, tactisch of operationeel) en het onderwerp van de analyse kunnen in voorkomend geval verschillende analyseproducten worden opgeleverd.

Dergelijke beeldvormingen zijn mogelijk voor zover er wordt voldaan aan twee succesfactoren. Ten eerste, er dient sprake te zijn van een valide methode en actuele gegevens. Methoden worden als valide bestempeld indien ze meten wat ze moeten weten. Ten tweede, de fenomenen moeten voldoende zichtbaar zijn voor preventie en opsporing (Lissenberg, Van Ruller, & Van Swaaningen, 2001). Dit zijn de zichtbare criminaliteitsvormen zoals een gewapende overval of een moord. De minder of zelfs niet zichtbare criminaliteit zijn enkel gekend op basis van vermoedens of aanwijzingen.

Bij gebrek aan de twee vermelde kritische succesfactoren, namelijk validiteit en zichtbaarheid, kan een risicoanalyse mogelijk de beperkingen van een beeldvorming opvangen. Bruggeman (X, 2009:4) voert trouwens aan dat we meer moeten geloven in het gebruik van risicoanalyses. Immers dergelijke benadering kent niet dezelfde voorwaarden als een criminaliteitsbeeld. Zo onderscheidt men in de praktijk weliswaar een kwantitatieve en een kwalitatieve risicoanalyse, een onderscheid dat we ook aantreffen bij wetenschappelijk onderzoek. Doch ligt bij een kwalitatieve risicoanalyse het accent op de redenering en de argumenten in plaats van de berekeningen. Deskundigen kunnen een inschatting van de risico's die zich zouden kunnen voordoen op het vlak van criminaliteit door argumenten te wegen en/of een cijfermatige waardering toekennen aan de waarschijnlijkheid en ongewenste effecten. Op basis van deze we-

gingen en waarderingen kan men een kwantitatieve onderbouwing presenteren. De berekening richt zich dan niet enkel op de feitelijke gegevens, maar op het oordeel van deskundigen (Kortekaas, 2005:23-26).

Enkele illustraties zijn de werken over de risicogebaseerde methodiek voor de meting van georganiseerde criminaliteit en de Jaarrapportage georganiseerde criminaliteit (Vander Beken, 2001;2005).

3. Ontdekken, voorspellen en anticiperen op criminele risico's

3.1 Inleiding

In de vorige paragraaf werd in vogelvlucht de gewijzigde visie beschreven op criminaliteitsbeheersing, waar een (proactieve) risicobenadering centraal staat. Dit blijkt ondermeer uit de ingang van risicoanalyses als aanvulling (of zelfs alternatief) op traditionele criminaliteitsbeelden. In het verlengde hiervan wensen we in dit artikel dan ook niet langer te spreken over criminaliteit, doch opteren we voor het begrip crimineel risico om deze verandering meer op de voorgrond te plaatsen.

In deze paragraaf bouwen we aldus verder op het idee van risicobeheersing. We staan achtereenvolgens stil bij twee actuele ontwikkelingen. Ten eerste, het verkennen en anticiperen op mogelijke toekomstige veranderingen met behulp van scenario's. En ten tweede, het (ontdekken en) voorspellen van criminele risico's aan de hand van beschrijvende en predictieve algoritmes.

3.2 Verkennen en anticiperen met scenario's

3.2.1 Inleiding

Ogilvy en Schwartz (1998:1) omschrijven scenario's als *'narratives of alternative environments in which today's decisions may be played out. They are not predictions. Nor are they strategies. Instead they are more like hypotheses of different futures specifically designed to highlight the risks and opportunities involved in specific strategic issues'*.

Dergelijke scenario's (ook wel scenarioanalyse, scenarioplanning of futuring genaamd) worden, omwille van onzekerheden, aldus gemaakt om te anticiperen op toekomstige ontwikkelingen.

3.2.2 Historische achtergrond

De trend van het anticiperen op risico's en in het bijzonder met behulp van het scenariodenken is geen nieuw gegeven (Zedner, 2000:210; O'Malley, 2004; Loader & Sparks, 2002).

Het kent zijn oorsprong in het militaire planningsproces. Het was voornamelijk onder impuls van Kahn, die werkzaam was bij de *'Rand Corporation'*, dat de methodiek werd ontwikkeld en geïntroduceerd in het bedrijfsleven.

De bekendste private actor die scenariodenken liet samenvloeien in het strategische planningsproces was Shell. In de jaren zeventig gebruikte men scenario's om de beleidsverantwoordelijken bewust te maken van de eventuele consequenties van een oliecrisis. Hierdoor kon Shell anticiperen op het olie-embargo en zich voorbereiden op de val van de olieprijs in de jaren tachtig (Schwartz, 1991, 7-10). Het is belangrijk om te benadrukken dat men de oliecrisis niet heeft voorspeld. Men vroeg zich enkel af welke ontwikkelingen en gevolgen van belang konden zijn voor hun organisatie.

3.2.3 *Stromingen in het scenariodenken*

In de jaren negentig kent het scenariodenken een belangrijke groei. Zo ontstonden er tijdens deze periode twee stromingen. Enerzijds de stroming waarbij de tekortkomingen over het in kaart brengen van onzekerheden worden opgevangen door kansberekening en anderzijds de strekking die een combinatie maakt van analytische en participatieve methoden (bijvoorbeeld focus groepen, modellering en risicoanalyse).

De huidige trend in het scenariodenken is dat men zich niet langer blind staart op gekende onzekerheden. De enige zekerheid is namelijk de onzekerheid van een toekomst. Dus is er nood aan inzicht in de onverwachte ontwikkelingen, de *'wild cards'* en vroegtijdige signalen (of *early warning* signalen).

3.2.4 *'Wild cards' en 'early warning' signalen nader toegelicht*

Wild cards zijn zogenaamde high impact gebeurtenissen met een lage kans buiten onze normale verwachtingen, omdat in het verleden niets wees op hun voorkomen (Staley, 2009; Petersen, 1999:4). Een voorbeeld van het nut en noodzaak van wild card scenario's wordt vermeld in een paper van de *'Rand Cooperation'* in de marge van het Amerikaanse *'National Intelligence Council'* 2020 project (Dewar, 2003). Dit project beoogt rapportages, volgens een scenariobenadering, over globale trends met een mogelijke impact op de nationale veiligheid. De auteur wijst ondermeer op belang van *'wild cards'* en verwijst meer bepaald naar het ontbreken van een scenario over een globale financiële crisis bij de opmaak van het *'Global trends 2010'*.

De vroegtijdige signalen zijn echter zwakke signalen van ontwikkelingen in de maatschappij die de voorbode kunnen zijn van een veiligheidsscenario. In de context van criminele risico's is het doel dan ook veranderingen in de risico's te vatten voor hun patronen zich structureel inbedden. Kortekaas (2005:7) stelt dat veranderingen zich kunnen manifesteren in de omvang, in de aard ofwel in de ernst van een criminaliteitsvorm.

Het principe van (strategische) *early warning* kent zijn oorsprong in domeinen als defensie, crisismanagement, conflictpreventie en het inlichtingenwerk. In de context van defensie en inlichtingen is deze discipline ook gekend onder de naam *'indications and warning intelligence'* (Grabo, 2004). Het doel van *'warning intelligence'* is het waarschuwen van de analist en de beleidsbeslissers over potentiële dreiging(en) terwijl er nog voldoende tijd voorhanden is om deze te voorkomen of de negatieve effecten ervan te reduceren. Wanneer een potentieel gevaar dreigt of een situatie zich voordoet waarbij de beleidsmaker op de hoogte dient gesteld te worden van zijn ontwikkeling

wordt een waarschuwing uitgevaardigd en de aard van het probleem geïdentificeerd (Morgan, 1995).

Het concept verschilt enigszins lichtjes van de informatiegestuurde politiezorg (Rattcliffe, 2008). In dit ontwerp tracht men de beleidsmaker/beslisser niet zozeer te waarschuwen voor een potentiële dreiging, doch eerder te beïnvloeden om nieuwe maatregelen of beleid te ontwikkelen om de criminele structuren te ontwrichten.

3.2.5 *Het belang van scenario's*

Pheijffer e.a. (1997: 170-171) wijzen op de noodzaak dat organisaties zich strategische informatieposities aanmeten om een zicht te krijgen op de toekomst. De informatieposities bieden niet enkel inzicht in de omgeving, maar ook op toekomstige ontwikkelingen en verschuivingen.

Vander Beken (2005) stelt dat de scenariostudie gebruikt kan worden om strategieën te ontwikkelen voor mogelijke toekomstige situaties. Hij werpt het argument op dat de inhoud van criminaliteitsanalyses beleidsmatig weinig bruikbaar zouden zijn, omdat ze te weinig toekomstgericht zijn.

De bezieling voor scenario's treffen we niet enkel bij de analyse van fenomenen of informatieposities. Zo schuift Bruggeman (2008;2009) scenariostudies ook naar voren als instrument om een toekomstvisie te ontwikkelen op het politiewerk.

3.3 *Ontdekken en voorspellen met 'mining' algoritmes*

3.3.1 *Inleiding*

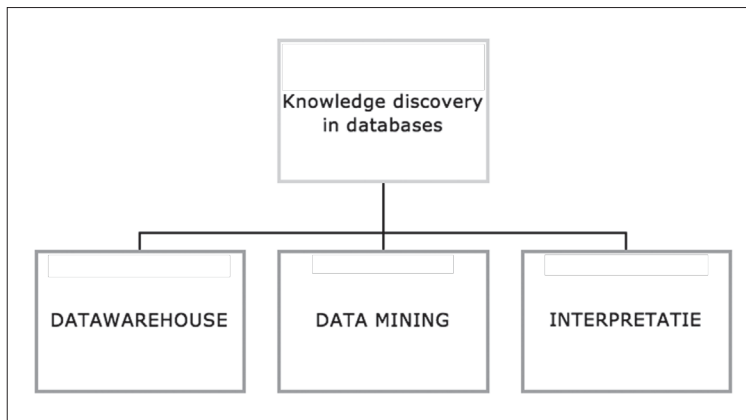
'*We are drowning in data, but we are starving for knowledge*'. Deze uitspraak van Han (2001) schetst de overrompeling door grote hoeveelheden gegevens en de onmogelijkheid om informatie te verzilveren in kennis. Het antwoord op deze data-inflatie is de totstandkoming van '*data mining*'.

3.3.2 *Wat is 'data mining' en 'knowledge discovery in databases'?*

In de literatuur wordt regelmatig '*data mining*' aangeduid als '*knowledge discovery in databases*' (hierna KDD genaamd).² Zo bestaat het KDD-proces uit drie fases: ten eerste, de '*data warehousing*', ten tweede, '*data mining*' en tot slot de interpretatie en het gebruik van de resultaten. Kortom '*data mining*' vormt slecht één facet in de zoektocht naar kennis.

² Overige benamingen zijn knowledge extraction, data/pattern analysis, data archeology, data dredging, information harvesting of business intelligence.

Figuur 1: fasering KDD-proces

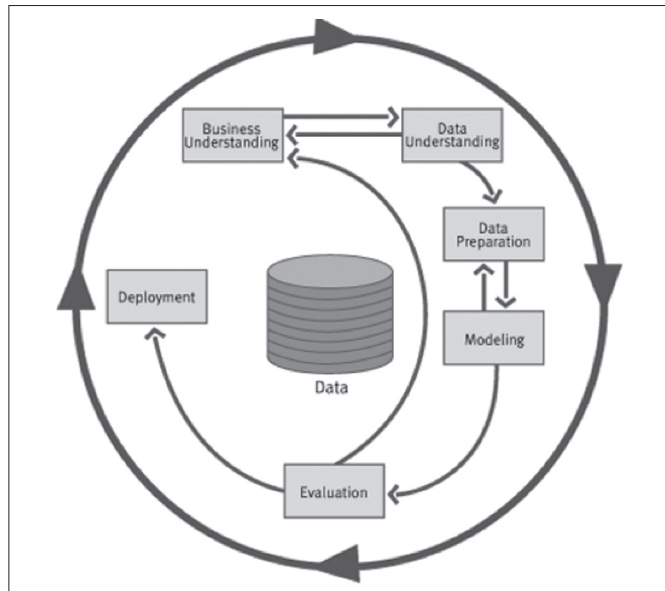
'Data mining' wordt op verschillende manieren omschreven in de literatuur. Volgens Berry en Linoff (1997) gaat het om 'de verkenning en analyse van grote hoeveelheden data op automatische of semi-automatische manieren om zo betekenisvolle patronen en regels te ontdekken'. Walsh (2003) spreekt op zijn beurt over 'het verkennen en modelleren van relaties uit grote hoeveelheden data met behulp van geavanceerde methodes'. Hand, Mannilla en Smyth (2001) preciseren in hun definitie welk type datasets worden geanalyseerd. Volgens hen gaat het om het 'analyseren van observationele datasets om ongekende relaties te ontdekken en om de data samen te vatten op manieren die zowel begrijpbaar als nuttig zijn voor de eigenaar van de data'. Observationele data veronderstelt de verzameling van gegevens voor een andere finaliteit dan de 'data mining' taken, waardoor het ook als secundaire data analyse wordt aangeduid. Dit in tegenstelling tot experimentele data die wordt verzameld voor het beantwoorden van een specifieke vraag.

Het doel van 'data mining' is aldus 'een zinvolle betekenis te geven aan grote hoeveelheden van hoofdzakelijk ongesuperviseerde gegevens in een welbepaald toepassingsdomein' (Cios, Swiniarski, Pedrycz, & Kurgan, 2007:3).

3.3.3 Procesmodellen

In de beginperiode hebben de 'mining' algoritmes gezorgd voor een wildgroei van werkwijzen. Het antwoord van de private sector hierop was de creatie van het procesmodel 'CRISP-DM' (Cross Industry Standard Process for Data Mining).

Figuur 2: het CRISP-DM procesmodel

Dit model bestaat uit zes processtappen (Tré, 2007:374-375; Mc Cue, 2007:49-52; Cios, Swiniarski, Pedrycz, & Kurgan, 2007:12-14).

Tabel 1: processtappen CRISP- DM

Stap	Beschrijving
1	het inzicht in het probleem ('business understanding')
2	inzicht in de data ('data understanding')
3	de datapreparatie ('data preparation')
4	de modellering ('modeling')
5	de evaluatie ('evaluation')
6	de inzet van het model en presentatie van de resultaten ('deployment')

Een ander veelvuldig geciteerd procesmodel voor 'data mining' is het model van Fayyad (1996). Dit model bestaat uit negen processtappen.

Tabel 2: processtappen Fayyad-model

Stap	Beschrijving
1	het inzicht verschaffen in het toepassingsdomein en de achterliggende kennis
2	de creatie van de data set of data sample
3	dataopschoning en preparatie
4	de datareductie in functie van de doelstelling van het project
5	het afstemmen van het doel op de data mining methode
6	de exploratie, analyse-, model- en hypotheseselectie; in deze fase wordt het data mining algoritme geselecteerd en de parameters vastgelegd
7	de data mining, het zoeken naar patronen op basis van een specifiek weergave zoals classificatieregels of beslissingsbomen, regressie of clustering,
8	de interpretatie van de patronen
9	het gebruik van de kennis in een systeem of het rapporteren en documenteren van de bevindingen

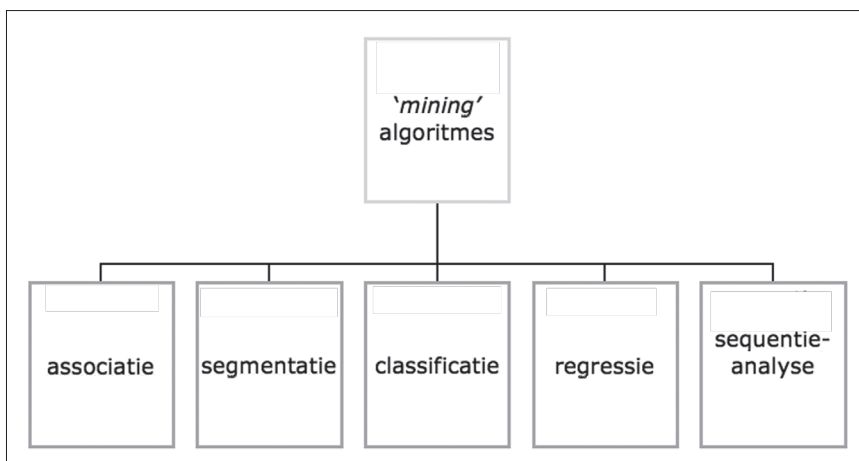
De voornaamste verschillen tussen het CRISP-DM en het Fayyad-model zijn de instroom en uitstroom van gegevens in de modellen. Elk model vereist namelijk gegevens volgens een specifiek formaat. Ook de uitstroom van de resultaten kan worden voorgesteld in de vorm van regels, patronen, classificaties, associaties, trends of statistische analyse (Cios, Swiniarski, Pedrycz, & Kurgan, 2007:11). Ook zijn het aantal stappen tussen beide procesmodellen verschillend. Naar analogie van het KDD-proces zijn beide modellen niet noodzakelijk sequentieel uit te voeren, gezien er in elke fase een terugkoppeling mogelijk is om vragen te herformuleren of één of meer bijkomende stappen te ondernemen.

Tot slot, het Fayyad-model leent zich in tegenstelling tot het 'CRISP-DM' eerder voor academische doeleinden (Fayyad, Piatetsky-Shapiro, & Smyth, 1996; Cios, Swiniarski, Pedrycz, & Kurgan, 2007:11-12).

3.3.4 Beschrijvende versus predictieve algoritmes

Er dient een onderscheid gemaakt te worden tussen 'supervised' en 'unsupervised data mining' taken (Cocx, 2009:3; Berry & Linoff 1997).

Figuur 3: 'data mining' algoritmes

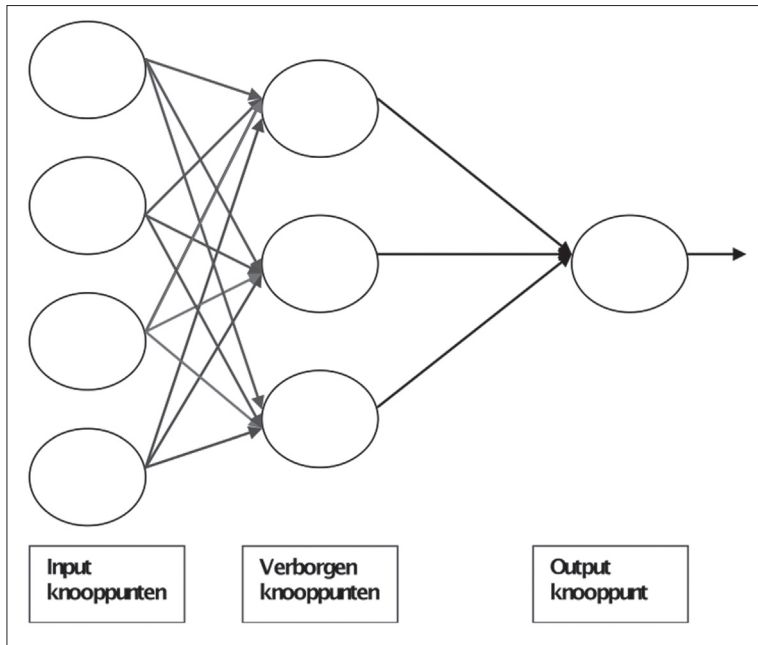

In het geval van *'unsupervised data mining'* (beschrijvende, exploratieve analyse) wensen we zowel de totstandkoming van het model als de resultaten te kennen. Deze taken omvatten ondermeer associatie, clustering, beschrijving-visualisatie of entiteit-extractie (creatie van nieuwe attributen op basis een combinatie van de originele attributen).

Bij *'supervised data mining'* (of predictieve analyse) is er enkel aandacht voor de voorspelling en minder op welke wijze het model tot stand is gekomen. Dergelijke taken omvatten ondermeer classificatie, schatting en voorspelling. Hierbij kan men gebruik maken van algoritmes als beslissingsbomen, neurale netwerken, *'nearest neighbor'*, bayesiaanse netwerken, *'support vector machine'* algoritmes en anomaliedetectie.

Één krachtig instrument in het domein van de predictieve analyse zijn de zogenaamde neurale netwerken. Met behulp van neurale netwerken is het mogelijk om patronen te detecteren en classificaties te maken (zie o.a. Olligschlaeger & Gorr, 1997). Er bestaan verschillende types van (artificiële) netwerken. De meest 'simpele' versies zijn de *'feedforward'* netwerken. De informatie gaat (in één richting) door de inputknooppunten, vervolgens door een reeks van verborgen knooppunten (indien van toepassing) om vervolgens één of meerdere outputs te genereren.

Figuur 4: *neuraal netwerk*

Een ander specifiek type van neurale netwerken, '*Kohonen nets*' of '*self-organizing maps*' (SOM), is bijvoorbeeld in staat om autonome data te doorzoeken en verborgen clusters aan te treffen in de data.

3.3.5 *Onderzoek en toepassingen van 'crime data mining' in een vogelvlucht*

Er kan gesteld worden dat het criminologisch onderzoek over 'crime' data mining in de Lage Landen nog in zijn kinderschoenen staat. Enerzijds gaat het om beschouwen- de bijdragen zoals over de mogelijkheden van data mining bij fraudedetectie (Bryda 2007), het politiewerk (Lopez, 2000) of meer specifiek de mogelijkheden in het raam van de informatiegestuurde politiezorg (Van Der Veer, Roos & Van der Zanden, 2009). Anderzijds treffen we enkele experimentele bijdragen in proefschriften. Zo behandelt Cox (2009) in zijn recent afgerond promotieonderzoek onder andere de strategische inzet van data mining voor politiedoeleinden. De experimenten omvatten onder andere de koppeling van delicten aan elkaar of de ontwikkeling van clusters met behulp van de domeinkennis van een analist. Voorts werden een serie van misdrijven die een individu tijdens zijn leven heeft begaan uit de politionele data geselecteerd en verwerkt in daderprofielen. Op basis van vier belangrijke factoren: het delicttype, de frequentie, de duur en de ernst van het misdrijf kon onder bepaalde omstandigheden de criminele carrière worden voorspeld. Deze studie heeft alleszins het debat over data mining voor politionele doeleinden terug aangewakkerd. Eerder exploreerde Sietsma (2006) de mogelijkheden en beperkingen van gegevensverwerking voor opsporings- doeleinden.

Maar voor een uitgebreider inzicht over de toepassingen van '*data mining*' dienen we het zoekterrein uit te breiden naar het buitenland. Hiervoor staan we achtereenvol-

gens stil bij 1) de selectie van de 'mining' methodes naargelang het delict en 2) de experimentele inzet van het instrument voor criminaliteitsbeheersing.

Een eerste vraag die zich dus opwerpt is: 'welke 'data mining' taak kunnen we overwegen voor welk crimineel risico?'. Om de selectie te faciliteren kunnen we een beroep doen op een model gebaseerd op de ervaringen van het Coplinkproject (Chen e.a., 2004). Het raamwerk toont namelijk de relatie tussen de criminaliteitsvormen en de mogelijke 'mining' technieken. In het bijzonder werden vier technieken weerhouden: 'entity extraction', associatie, voorspelling en patroonvisualisatie. Elke techniek kan gehanteerd worden voor een welbepaald type van analyse. Voorbeelden zijn: 1) het gebruik van neurale netwerken in de extractie van entiteiten en predictie, 2) het gebruik van associatie en patroonvisualisatie bij sociale netwerkanalyse; in de marge vermelden we CrimeNet Explorer van de hand van Xu en Chen (2005), waarbij een model werd ontwikkeld voor automatische netwerkanalyse en visualisatie, en tot slot 3) het gebruik van clustering technieken voor associatie en voorspelling; Deze technieken laten bijvoorbeeld de politiediensten toe een beter beeld te krijgen op de criminele carrières. Men kan met name in de dossiers en databestanden cruciale veranderingen detecteren in crimineel gedrag en gepaste acties ondernemen om de uitbouw van de carrières tegen te houden (De Bruin e.a., 2006).

Grover, Bramer en Adderley (2007) argumenteren echter het gebruik van data mining op alle criminaliteitsvormen en daderkenmerken om criminaliteit en het crimineel gedrag te voorspellen. Volgens de auteurs leveren de huidige voorspellingen van criminaliteit met statistische methoden of geografische informatie systemen slechts beperkt succes op. Dit blijkt volgens hen uit het feit dat de meerderheid van de technieken zich enkel beperken tot de voorspelling van crimineel gedrag van één dader (specifiek delict of hun mobiliteit) of de voorspelling van het eerstvolgende voorkomen van een delicttype (herhaald slachtofferschap, hot spot analyse).

Een tweede vraag is: 'welke mogelijke antwoorden kan 'data mining' aanleveren voor criminologische vraagstukken of voor welke toepassingen kan het instrument worden ingezet?'.

Ten eerste kan men de criminaliteitspatronen van seriedaders in politionele data identificeren met classificatie en clusteringtechnieken (Dahbur & Muscarello, 2003). Hierbij kunnen de delicten worden toegekend aan een dader op grond van zijn specialisatie in een criminaliteitsdomein of welbepaalde werkwijze.

Behalve dat, stellen Corcoran e.a. (2001) dat het gebruik van neurale netwerken de voorspelling van hot spots kan faciliteren. Hiervoor koppelen ze in een eerste fase geografische databases met onder andere demografische, klimatologische en politionele informatie. Met Self Organising Maps worden de gegevens uit de verschillende databases geclusterd en worden de gemeenschappelijke kenmerken afgeleid voor de verdere ontwikkeling van een systeem.

Tot slot staan we stil bij de toepassing van data mining ten behoeve de identificatie van spatio-temporele (criminaliteits-)patronen. Zo hebben Leong e.a. (2009; 2008) een analysemodel ontwikkeld voor dynamische ruimtelijke patronen. De auteurs zijn namelijk de mening toegedaan dat traditionele ruimtelijke analysemethoden meestal

beperkt blijven tot de detectie van ruimtelijke patronen in een geografisch gebied op een welbepaald tijdsmoment. Dientengevolge kunnen veranderingen op ruimtelijk niveau of veranderingen in een locatie doorheen de tijd niet worden geïdentificeerd. Daarnaast maken Estivill-Castro en Lee (2001) gebruik van clustering en associatieregels om grote volumes van spatio-temporele patronen te ontdekken in geografische data. Deze experimenten lenen interessante perspectieven voor actuele vraagstukken rond de koppeling van delicten aan een dader(s) of het detecteren en voorspellen van crimineel gedrag in tijd en ruimte.

4. Ontwikkelingen, dilemma's en perspectieven

4.1 Ontwikkelingen

In deze verkenning hebben we getracht inzicht te verschaffen in enige ontwikkelingen die vermoedelijk consequenties hebben voor toekomstig criminografisch onderzoek.

Ten eerste werd beknopt gewezen op de bevindingen uit de criminologische literatuur over een gewijzigde visie op criminaliteitsbeheersing. In deze visie staat een proactief risicobeheer van criminaliteit centraal. Dit werd op zijn beurt vertaald in de verschuiving naar het beheersen van criminele risico's en de opmars van de risicoanalyse als aanvulling (of zelfs volwaardig alternatief) op traditionele criminaliteitsbeelden.

Ten tweede werd het concept van scenariodenken beschreven en gewezen op het mogelijk belang van het instrument om te anticiperen op mogelijke toekomstige ontwikkelingen. Belangrijk aspect is hierbij de aandacht voor *'wild cards'* en vroegtijdige signalen, die kunnen wijzen op indicaties van de ontwikkeling van een scenario.

Afsluitend werd het beschrijven en voorspellen van criminele risico's met *'mining'* algoritmes geschetst. In het bijzonder werd de ingang van deze methodiek en de toepassingen ervan in een veiligheidscontext aangegeven op basis van hoofdzakelijk buitenlandse literatuur.

4.2 Quo vadis: een verhaal over dilemma's en perspectieven

Niettegenstaande het bovenstaand overzicht sijn de instrumenten slechts beperkt door in de heersende criminologische stroming.

Een mogelijke verklaring is dat (criminologisch) wetenschappelijk onderzoek hoofdzakelijk bestaat uit een empirische cyclus van hypothesevorming, deductie van voorspellingen uit hypothesen, toetsing van deze voorspellingen en waar mogelijk het herzien van de hypothese. Kenmerkend voor bijvoorbeeld *'data mining'* is dan ook eerder de exploratie van gegevens, waarbij op basis van inductie hypothesen kunnen ontwikkeld worden. De detectie van patronen tussen variabelen of gedragingen impliceren daarbij niet noodzakelijk een causaal verband. Bijkomend stelt zich hier ook de traditionele problematiek van de datakwaliteit. Meer bepaald voor de *'supervised'* algoritmes stelt zich de vraag hoe wordt omgegaan met ruis, uitschieters, niet-representatieve steekproeven van de databanken, ontbrekende waarden en dubbels.

Aan de andere kant vragen ook de scenario's veel tijd, gespecialiseerde analyse, procesbegeleiding en een permanente kwaliteitsbewaking (De Smedt, 2005). En in het geval van risicoanalyse wordt dan weer de deskundigheid van de experts en het subjectieve karakter van het proces in vraag gesteld (Leung & Verga, 2007).

Een logische vraag is dan ook 'in hoeverre er behoefte en acceptatie is voor deze nieuwe [hulp]middelen en/of er perspectieven zijn voor een toekomstige onderzoeksagenda?'.

Ten eerste, bij het scenariodenken kan men niet echt spreken van tegenwerkende krachten, ondanks het relatief proactieve karakter en de mogelijke inschaling in een risicocriminologie. Vanderbeken(2005:6) stelt in deze context dat '*weinig bereid zijn hun nek met dergelijk werk uit te steken of zien zij het niet als de taak van de wetenschapper om de vragen waarmee beleidsmakers worden geconfronteerd zo ver tot de hune te maken*'. Het klopt misschien dat maatschappelijke vragen niet tot de meest wetenschappelijke vraagstukken leiden, doch kan het wel impulsen bieden voor theorievorming en empirisch onderzoek. In een bijdrage over rondtrekkende dadergroepen (en hun atypische patronen) stelt bijvoorbeeld Ponsaers (2004) dat men ontwikkelingen in de relatie woonplaats en pleegplaats in overweging dient te nemen bij geografische daderprofilering. Sterker nog, we zouden, nu we toch weer over geografische daderprofilering bezig zijn, kunnen anticiperen op mogelijke veranderingen in de tijdsbesteding van seriedaders, demografie, mobiliteit, migratie of het gebruik van publieke en semipublieke ruimten.

Ten tweede, bij '*data mining*' is er een rationele weerstand denkbaar om eventuele ethische en privacykwesties. Bepaalde '*mining*' algoritmes spelen zich namelijk af op een spanningsveld tussen risico en bescherming. Zo is er niet altijd een zicht op de totstandkoming van de resultaten of zijn de resultaten omwille van privacyvraagstukken niet vatbaar voor publicatie. Daarenboven wordt het '*profiling*'-karakter versterkt door het '*science fiction*'-gehalte omwille van het gebruik van artificiële intelligentie in sommige algoritmes. Belangrijk is daarbij natuurlijk wel de wetenschap niet te verwarren met de fictie. Alleszins leent het thema zich tot onderwerp van een interessant debat. Synergie tussen juristen, computerwetenschappers en criminologen is dan ook wenselijk om modellen niet enkel in theorie te laten voldoen, maar ook in de praktijk kunnen ingezet met respect voor privacy (en ethiek). Zoniet dreigt de kloof tussen de wetenschap en de praktijk alleen maar te vergroten.

In 2001 werd op een conferentie van de Nederlandse Sociaal Wetenschappelijke Raad (2003:7) gewezen op het weinig origineel en vernieuwende karakter in de sociologie. Ook in de criminologie kan men de bedenking opwerpen dat 'spannende' vragen vaak door niet-criminologen worden gesteld. Zo valt het bijvoorbeeld op dat '*data mining*' eerder in het raam van andere disciplines, zoals bedrijfskunde, management, computerwetenschappen en (informatica-)recht wordt bestudeerd (publicaties gelieerd aan softwareleveranciers even buiten beschouwing gelaten). Daarenboven hebben de (gepubliceerde) toepassingen voornamelijk betrekking op het buitenland en zijn de nationale bijdragen (bijzonder) schaars. Wat het publiceren betreft, herinner ik me een interessant gesprek tijdens een studiedag over het gering aantal criminologen uit de praktijk (buiten de '*usual suspects*' uiteraard) die hun resultaten publiceren in wetenschappelijke tijdschriften. Hiermee wordt mijns inziens wederom de breuklijn

zichtbaar tussen een academische en een praktijkgerichte variant, waar ook in de inleiding (en hierboven) werd op gewezen. Een belangrijke toekomstvraag is dan ook de kloof te dichten tussen de wetenschap en de praktijk, zodat concepten en methoden eenvormig worden benaderd en niet naargelang de setting een andere invulling krijgen

Dus zonder onmiddellijk een *'copy & paste'* van buitenlands onderzoek aan te bevelen, biedt dit een braakliggend terrein op voorwaarde dat er een afstemming bestaat met de Belgische context. Dergelijke aanpak kan alleszins vooruitzichten bieden voor een wetenschappelijk onderbouwde en verantwoorde inzet van de instrumenten (zie o.a. Vanderlooy, Verbeek, & Herik, 2007; Cocx, 2009; Sietsma, 2006; Hildebrandt & Gutwirth, 2008).

Concluderend kan worden aangenomen dat de beschreven ontwikkelingen zowel denkbaar als relevant zijn en zodoende impulsen kunnen genereren voor toekomstig criminografisch onderzoek. In deze context nemen we bijvoorbeeld het gebruik van algoritmes mee in de exploratie van spatio-temporele criminaliteitspatronen en het genereren van hypothesen, die vervolgens door traditioneel empirisch onderzoek onderzocht kunnen worden. Of het anticiperen op mogelijke veranderingen in andere maatschappelijke domeinen met een impact op het veiligheidsgebeuren.

De inzet van deze *'nieuwe'* methoden en technieken kan eventueel nieuwe (en misschien zelfs betere) vragen opwerpen en daardoor nieuwe antwoorden aanleveren. Doch, zoals Kleemans e.a. (2007) stellen, zijn zelfs de geavanceerde methoden en uitgebreide datasets geen garantie voor innovatie zolang men op de traditionele paden blijft wandelen.

Bibliografie

Beck, U. (1986). *Risicogesellschaft: Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Beck, U. (1992). *Risk society: towards a new modernity*. London: Sage Publications.

Berry, M., & Linoff, G. (1997). *Mastering Data mining*. New York: John Wiley and Sons, Inc.

Boutelier, H. (2003). *De veiligheidsutopie*. Den Haag: Boom juridische uitgevers.

Brantingham, P. L., Glasser, U., Kinney, B., Singh, K., Vajihollahi, M., & Ieee. (2005, Oct 10-12). *A computational model for simulating spatial aspects of crime in urban environments*. Paper presented at the IEEE International Conference on Systems, Man and Cybernetics, Waikoloa, HI.

Bruggeman, W. (1992). *Naar een vernieuwde statistiek voor de reguliere politiediensten in België*. Brussel: Uitgeverij Politeia vzw.

Bruggeman, W. (2004). *Politiestatistiek*. Antwerpen – Apeldoorn: Maklu.

Bruggeman, W., & Ponsaers, P. (2005). De statistische chaos voorbij? *Panopticon*, (26)2, 11-26.

- Bruggeman, W.(2008). Scenariodenken. *Panopticon*, (29)3, 74.
- Bruggeman, W.(2009). De Politie nu en morgen. E. D. W. Bruggeman, *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon* (pp.7-49). Antwerpen: Maklu-Uitgevers nv.
- Bryda, G. (2007). Using data mining for fraud detection: New methods for crime control and public safety. *Annual meeting of the Law and Society Association* . Berlin: TBA.
- Canter, D. V., & Youngs, D. (2008). *Principles of geographical offender profiling*. Aldershot: Ashgate.
- Chen, H., Chung, W., Xu, J. J., Wang, G., Qin, Y., & Chau, M. (2004). Crime data mining: A general framework and some examples. *Computer* , 37 (4), 50-56.
- Cios, K., Swiniarski, R., Pedrycz, W., & Kurgan, L. (2007). Introduction. In K. Cios, R. Swiniarski, W. Pedrycz, & L. Kurgan, *Data mining. A knowledge discovery process* (pp. 3-7). New York: Springer Science.
- Cios, K., Swiniarski, R., Pedrycz, W., & Kurgan, L. (2007). The Knowledge discovery process. In K. Cios, R. Swiniarski, W. Pedrycz, & L. Kurgan, *Data Mining. A knowledge discovery approach* (pp. 9-24). New York: Springer Science.
- Cocx, T. (2009). *Algorithmic tools for data-oriented law enforcement*. Leiden: Universiteit Leiden.
- Corcoran, J., Wilson, I., Lewis, O. & Ware, J.(2001). Data Clustering and rule abduction to facilitate crime hot spot prediction. In B. Reusch (Ed.), *Computational Intelligence. Theory and Applications, Proceedings International Conference, 7th Fuzzy Days* (pp. 807-821). Berlin: Springer-Verlag.
- Dahbur, K., & Muscarello, T.(2003). Classification system for serial criminal patterns. *Artificial Intelligence and Law*, 11, 251-269.
- Daniell, C. (2008). Geographic profiling in an operational setting: the challenges and practical considerations, with reference to a series of sexual assaults in Bath, England. *Crime mapping case studies: practice and research* (pp. 45-54). Chichester: John Wiley.
- De Bruin, J. S., Cocx, T. K., Kusters, W. A., Laros, J. F., & Kok, J. N. (2006). Data mining approaches to criminal career analysis. *Proceedings of the Sixth International Conference on Data Mining* (pp. 171-177). Washington: IEEE Computer Security.
- De Smedt, P. (2005). *Verkennen van de toekomst met scenario's*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Devroe, E., Enhus, E., & Beyens, K. (2006). *Zwart op wit ? Duiding van cijfers over onveiligheid en strafrechtsbedeling in België*. Brussel: VUBpress.
- Dewar, J., A. (2003). The importance of wild card scenarios. Geraadpleegd op 19 december 2009, op http://www.dni.gov/nic/PDF_GIF_2020_Support/2003_11_06_papers/dewar_nov6.pdf
- Ericson, R. V., & Haggerty, K. D. (1997). *Policing the risk society*. Oxford: Oxford University Press.
- Ericson, R., & Carriere, K. (1994). The fragmentation of criminology. In D. Nelken (ed.). *The Futures of Criminology*. London: Sage.

- Estivill-Castro, V., & Lee, I. (2001). Data mining techniques for autonomous exploration of large volumes of geo-referenced crime data. *Proceedings Sixth International Conference Geocomputation*. Brisbane: GeoComputation.
- Fayyad, U., Piatetsky-Shapiro, G., & Smyth, P. (1996). From Data mining to knowledge discovery in databases. *AI Magazine*, pp. 37-53.
- Garland, D. (2001). *The culture of control: Crime and social order in contemporary society*. Oxford: Oxford University Press.
- Goethals, J. (2009). Dertig jaar criminografie en methodologie in Panopticon. In E. D. W. Bruggeman, *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon*. (pp. 717-738). Antwerpen: Maklu-Uitgevers nv.
- Grabo, C. (2004). *Anticipating surprise: analysis for strategic warning*. Oxford: University Press of America, Inc..
- Groff, E. R., & La Vigne, N. G. (2002). Forecasting the future and predictive crime mapping. In N. Tilley, *Analysis for crime prevention* (pp. 29-57). Devon, UK: Willan Publishing .
- Grover, V., Bramer, M., & Adderley, R. (2007). Review of current crime prediction techniques. In R. Ellis, T. Allen, & A. Tuson, *Applications and innovations in intelligent systems XIV: proceedings of AI-2006* (pp. 233-237). London: Springer Verlag.
- Han, J. & Kamber, M. (2001). *Data Mining: Concepts and techniques*. San Francisco, CA: Morgan Kaufmann.
- Hand, D. J., Mannila, H., & Smyth, P. (2001). *Principles of data mining*. Massachusetts: Institute of Technology.
- Hildebrandt, M., & Gutwirth, S. (2008). *Profiling the European Citizen*. New York: Springer Science.
- Kerkab, R. (2010). De beginselen van geografische daderprofilering. [Boekbespreking]. *Panopticon*, 31(1), 84-88.
- Kleemans, E., Weerman, F., & Enhus, E. (2007). Theoretische vernieuwing in de criminologie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 49 (3), 239-251.
- Kortekaas, J. (2005). *Risicoanalyse georganiseerde criminaliteit: Uitwerking instrumentarium en toepassing op de ICT-ontwikkelingen*. 's Gravenhage: Elsevier Overheid.
- Leong, K., Li, J., Chang, S., & Vincent, N. (2009). An application of the dynamic pattern analysis. Framework to the analysis of spatio-temporal crime relationships. *Journal of Universal Computer Science*, 15 (9), 1852-1870.
- Leong, K., Li, J., Chang, S., & Vincent, N. (2008). Dynamic Pattern Analysis. Framework for cooperative crime prevention. *Proceedings of the 12th International Conference on CSCW in Design, CSCWD 2008* (pp. 1053-1058). Xi'an: IEEE .
- Leung, K., & Verga, S. (2007). *Expert Judgement in risk assessment*. Ottawa: Defence R&D – Centre for Operational Research and Analysis (CORA)
- Lissenberg, E., Van Ruller, S., & Van Swaaningen, R. (2001). *Tegen de regels IV: Een inleiding in de criminologie*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.

Loader, I., & Sparks, R. (2002). Contemporary landscapes of crime, order and control: Governance, risk and globalization. In R. Maguire, R. Morgan, & R. Reiner, *The Oxford handbook of Criminology* (pp. 83-111). Oxford: Oxford University Press.

Lopez, M.(2000). De mogelijkheden van data mining voor de Nederlandse politie. *Het Tijdschrift voor de Politie*, 6, 26-29.

Mc Cue, C. (2007). *Data mining and predictive analysis. Intelligence gathering and crime analysis*. Burlington: Butterworth-Heinemann.

Moerland, H., & Mooij, A. (2000). Criminaliteitsanalyse: een nadere afbakening van het begrip. In H. Moerland & B. Rovers (Eds.), *Criminaliteitsanalyse in Nederland* (pp. 33-52). 's-Gravenhage: Elsevier bedrijfsinformatie.

Morgan, B.A.(1995). Employment of indications and warning methods to forecast potentially hostile revolutions in military affairs. Thesis, Monterey, California: Naval Postgraduate School.

Ogilvy, J, & Schwartz, P.(1998). Plotting your scenarios. In L. Fahey & R. Randall (ed.). *Learning from the Future: Competitive Foresight Scenarios* (pp. 57-80). New York: John Wiley & Sons, Inc.

Olligschlaeger, A., & Gorr, W.(1997). *Spatio-Temporal Forecasting of Crime: Application of Classical and Neural Network Methods*. Geraadpleegd op 19 december 2009, op <http://www.heinz.cmu.edu/research/201full.pdf>.

O'Malley, P. (2004). *Risk, uncertainty and government*. London: The Glasshouse Press.

Petersen, J. L. (1999). *Out of the Blue-How to Anticipate Big Future Surprises*. Lanham: Madison Books.

Pheijffer, M., Van Dijk, A., Bakker, G., & Kuijl, H. (1997). *Financieel rechercheren: Theorie en praktijk*. Deventer: Kluwer.

Ponsaers, P. (2002). *Criminografie in actie*. Brussel: Politeia.

Ponsaers, P., & Pauwels, L. (2007). Naar een optimalisering van de toegankelijkheid van criminografische data op lage aggregatieniveau's in België. *Panopticon* , 28 (3), 1-5.

Rattcliffe, J.(2008). *Intelligence-led policing*. Devon, UK: Willan Publishing.

Schwartz, P.(1991). *The art of the long view: Planning for the Future in an Uncertain World*. New York: Doubleday.

Sietsma, R. (2006). *Gegevensverwerking in het kader van de opsporing. Toepassing van data-mining ten behoeve van de opsporingstaak: afweging tussen het opsporingsbelang en het recht op privacy*. Leiden: Sdu Juridisch.

Staley, D. J. (2009). Imaging possible futures with a scenario space. *Parsons Journal of Information Mapping* , 1-8.

(SWR), S.-W. R. (2003). Voorstudie verkenning sociologie Geraadpleegd op 19 december 2009, op <http://www.knaw.nl/publicaties/pdf/90000107.pdf>

Te Brake, G., & Eikelboom, A. (2008). *Geografische daderprofilering. Een inventarisatie van randvoorwaarden en succesfactoren*. Den Haag: Reed Business.

- Tilley, N. (2002). *Analysis for crime prevention*. Devon, UK: Willan Publishing.
- Tré, G. D. (2007). *Principes van databases*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.
- Van Bunt, P. (2005). Toezicht houden. Over de dynamiek tussen criminaliteit en sociale controle in de moderne samenleving., 1-10. Geraadpleegd op 19 december 2009, op <http://oldwww.frg.eur.nl/personal/vandebunt/onderzoeknota151205.doc>
- Vanderlooy, S., Verbeek, J., & Herik, J. V. (2007). Towards privacy-preserving data mining in law enforcement. *Journal of International Commercial Law and Technology*, 2 (4), 202-210.
- Vander Beken, T.(2001). Reporting on Organised Crime. A shift from description to explanation in the Belgian Annual report on Organised Crime. Antwerpen/Apeldoorn: Maklu.
- Vander Beken, T.(2005). Beeldvorming en beleid rond georganiseerde criminaliteit in de Europese Unie: Indien niet ernstig, gelieve zich te onthouden. *Panopticon*, 4, 31-46.
- Van Der Veer, RCP, Roos, H.T., & Van Der Zanden, A.(2009). Data mining for intelligence led policing. *Proceedings of the 15th International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining* (pp. 1-11). Geraadpleegd op 19 december 2009, op www.sentient.nl.
- Vermeulen, G., Robert, L., & De Wree, E. (2009). Panopticon's dertigerdilemma. Een tijdschrift op het spitsuur van zijn leven. *Panopticon*, 3, 45-62.
- Walsh, S.(2003). *Applying data mining techniques using Enterprise Miner™ Course notes*. Cary, NC: SAS Institute Inc.
- Woude, M. V., & Sliedregt, E. V. (2007). De risicosamenleving: overheid vs. strafrechtswetenschap? Aanwijzingen voor het debat rondom veiligheid en risico's. *Proces* (6), 216-226.
- Xu, J. J., & Chen, H. (2005). CrimeNet Explorer: A framework for criminal network knowledge discovery. *ACM Transactions on Information Systems* , 23 (2), 201-226.
- Zedner, L. (2000). The pursuit of security. In T. Hope, & R. Sparks, *Crime, risk and insecurity: Law and order in everyday life and political discourse*. London/New York: Routledge.

Auteuroverzicht

Prof. Dr. **Johan Goethals** is als gewoon hoogleraar verbonden aan het Leuvens Instituut voor Criminologie van de Faculteit Rechtsgeleerdheid (K.U.Leuven).

Drs. **Wim Hardyns** is verbonden aan de Onderzoeksgroep Sociale Veiligheidsanalyse (SVA) binnen de Vakgroep Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Gent.

Alexia Jonckheere is onderzoeker bij de Operationele Directie Criminologie van het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) van de Federale Overheidsdienst (FOD) Justitie.

Rachid Kerkab is doctorandus en vrijwillig medewerker verbonden aan de vakgroep Criminologie van de Vrije Universiteit Brussel en werkzaam op de Dienst Beleid Integrale Veiligheid van de Algemene Directie Veiligheid en Preventie van de FOD Binnenlandse Zaken.

Dr. **Eric Maes** is onderzoeker bij de Operationele Directie Criminologie van het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) van de Federale Overheidsdienst (FOD) Justitie.

Prof. Dr. **Lieven Pauwels** is verbonden aan het Centre for the Study of Urban Crime & Delinquency en de Onderzoeksgroep Sociale Veiligheidsanalyse (SVA) binnen de Vakgroep Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Gent.

Prof. Dr. **Stefaan Pleysier** is docent aan het Leuvens Instituut voor Criminologie van de Faculteit Rechtsgeleerdheid (K.U.Leuven).

Prof. Dr. **Paul Ponsaers** is verbonden aan de Onderzoeksgroep Sociale Veiligheidsanalyse (SVA) binnen de Vakgroep Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Gent.

Alain Uyttendaele is statistisch analist bij het parket-generaal Brussel.

Ellen Van Dael is coördinator statistisch analisten bij het College van Procureurs-generaal.

Tamara Van Der Elst is statistisch analist bij het parket-generaal Gent.

Drs. **Maarten Van de Velde** is verbonden aan het Centre for the Study of Urban Crime & Delinquency en de Onderzoeksgroep Sociale Veiligheidsanalyse (SVA) binnen de Vakgroep Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Gent.

Prof. Dr. **Geert Vervaeke** is buitengewoon hoogleraar aan het Leuvens Instituut voor Criminologie van de Faculteit Rechtsgeleerdheid (K.U.Leuven) en voorzitter van de Hoge Raad voor Justitie.

Gerwinde Vynckier is als FWO-aspirant verbonden aan de Onderzoeksgroep Sociale Veiligheidsanalyse (SVA) binnen de Vakgroep Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Gent.

Drs. **Anjuli Van Damme** is verbonden aan het Centre for the Study of Urban Crime & Delinquency en de onderzoeksgroep SVA.

